ישראל אַקסענפעלד — דאָס שטערן־טיכל

Yisroel Aksenfeld — The Headband

trans. Joachim Neugroschel

I

Anyone familiar with our Russian Poland knows what Jews mean by a small *shtetl*, a little town.

A small shtetl has a few small cabins, and a fair every other Sunday. The Jews deal in liquor, grain, burlap, or tar. Usually, there's one man striving to be a Hassidic rebbe.

A *shtot*, on the other hand, a town, contains several hundred wooden homes (that's what they call a house: a *hoyz*) and a row of brick shops. There are: a very rich man (a parvenu), several well-to-do storekeepers, a few dealers in fields, hareskins, wax, honey, some big money-lenders, who use cash belonging either to the rich man, going halves on the profits, or to the tenant farmers and tenant innkeepers in the surrounding area. Such a town has a Polish landowner (the *porits*) with his manor. He owns the town and some ten villages, this entire district being known as a *shlisl*. Some prominent Jew, who is held in esteem at the manor, leases the entire town or even the entire district. Such a town also has a Jewish VIP, who is a big shot with the district police chief. Such a town has an intriguer, who is always litigating with the town and the Jewish community administration, even on the level of the provincial government. In such a town, the landowner tries to get a Hassidic rebbe to take up residence, because if Jews come to him from all over, you can sell them vodka, ale, and mead. All these goods belong to the landowner, and so up goes his income. Such a town has a winehouse keeper, a watchmaker, and a doctor, a past cantor and a present cantor, a broker, a madman, and an abandoned wife (an *agunah*), community beadles, and a caterer. Such a town has a tailors' association, a burial association, a Talmud association, and a free-loan association. Such a town has various kinds of synagogues: a *shul* (mainly for the Sabbath and holidays) a *bes-medresh* (the house of study, for everyday use), and sometimes even a *klaizl* (a smaller house of worship) or a *shtibl* (a small Hassidic synagogue). God forbid that anyone should accidently blurt out the wrong word and call the town a *shtetl!* He'll instantly be branded as the local smartass or madman.

A town is called a *big town* if there are a couple of thousand householders and a few brick buildings aside from the wooden homes. This is a horse of a different color. Here, everyone boasts that he greeted someone from the next street because he mistook him for an out-of-towner. After all: In such a big town like this, how can you tell if a stranger is a local? There are tons of people whom you don't know from Adam.

The story we are going to read took place in two towns: One town is Mezhbezh and the other town cannot be mentioned by name. So we will call it Nosuchville. The two towns are forty miles apart.

In a town like Nosuchville, who isn't doing well? Only the bes-medresh beadle, the shul beadle or the community beadles aren't so well off, because ever since the Hassidim came along, the Cold Shul has remained empty. At Rosh Hashanah (New Year's) and Yom Kippur (Day of Atonement), the tenant farmers come from the countryside with their wives and children to pray in the shul. But the rest of the year, you'll hardly ever see the *minyan*, the quorum of ten men, there. They have to rely on the "ten idlers," the ten pious men maintained by a congregation to ensure a minyan. Hence, the standing joke: "Who goes to shul? The rain, because the roof is full of holes." But no worshipers go to the shul.

All the rich Jews pray in the bes-medresh because it's warm in the winter. When peasants get together for a talk, they go to the tavern. There they chatter and babble over vodka. But Jews won't go to a tavern for drinks and conversation, so the best place for them is a synagogue. All day long, young men and boys sit in the bes-medresh, they study a bit and the rest of the time they talk. The whole town gathers there for prayers, and they also talk. Some people talk while they pray or pray while they talk, the rest talk business, all kinds of business, they exchange news and gossip, and they scarcely pray a word or two—all this in the bes-medresh.

ווער ס'איז געניט אין אונדזער רוסיש־פּוילן, ווייסט, וואָס דאָס הייסט אַ קליין שטעטל. אַ קליין שטעטל איז פֿון עטלעכע הײַזלעך. דאָ איז אַלע צוויי וואָכן זונטיק אַ יאַריד. די ייִדלעך האַנדלען מיט בראַנפֿן, מיט תּבֿואות, מיט רעדנע [1] אויף זעק אָדער מיט סמאָלע. לרובֿ איז דאָ איינער, וואָס רײַסט זיך צו ווערן אַ גוטער־ייִד.

אַ שטאָט הייסט, וווּ ס'איז דאָ אַ פּאָר הונדערט געבויטע שטובן (אַ הויז הייסט אַ שטוב), אַ שורה געמויערטע קלייטן. דאָ איז איינער אַן אויפֿגעקומענער גרויסער עושר, עטלעכע רײַכע קרע־מערס, עטלעכע, וואָס האַנדלען פֿעלד, חלפֿנים, מיט האָזן, מיט וואַקס, מיט האָניק און מיט פּאָדראַד [2], גרויסע חלפֿנים, וואָס האַנדלען אַ טייל מיט דעם גרויסן עושרס געלט אויף חצי ריווח, און אַ טייל האַנדלען מיט רײַכע אַרענדאַרעס געלט פֿון אַרום דער שטאָט. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ פּריץ (דער „שׂר") מיט זײַן הויף. צו אים קער די שטאָט און אַ צען דערפֿער (דאָס רופֿט מען אַ שליסל). איינער, וואָס איז חשובֿ אין הויף, האַלט די שטאָט־אַרענדע אָדער טאַקע דעם גאַנצן שליסל דערצו. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ איינער אַ תּקיף, וואָס איז כּל וכל בײַ דעם קאַפּיטאַן־ספּראַווניק [3]. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ בעל־מחלוקת, וואָס יאָגט זיך מיט דער שטאָט און מיט קהל בײַ די סאָנדעס [4], און אַפֿילו ביז אין דער גובערניע אַרײַן. אין אַזאַ שטאָט סטאַרעט זיך דער פּריץ (דער שׂר) — אַ גוטער־ייִד — אַ חסידישער רבי זאָל דאָ וווינען, ווײַל דורך דעם, וואָס ייִדן פֿאָרן צו אים, לייזט מען פֿאַר בראַנפֿן, פֿאַר ביר און פֿאַר מעד. דאָס געהער אַלץ צום פּריץ פֿון דער שטאָט — האָט ער מער הכנסה. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ ווײַנשענקער, אַ זייגער־מאַכער און אַ דאָקטער, אַ געוועזענער חזן און אַ הייַנטיקער חזן, אַ פּאַקטער [5], אַ מעשוגענער און אַ ייִדענע אַן עגונה, קהל־שמשים און אַ סאַרווער. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ „חבֿרה חייטים", אַ חבֿרה קדישא, אַ חבֿרה משניות און אַ חבֿרה גמילת־חסדים. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ שול און אַ בית־מדרש, אַ מאָל נאָך דערצו אַ קלײַזל אָדער אַ חסידים־שטיבל. עמעצער זאָל זיך אַרויסכאַפּן מיט אַ וואָרט, ער זאָל רופֿן די שטאָט שטעטל — איז ער אַ שטאָט־עזות־פּנים אָדער אַ חסר־דעהניק.

אַ גרויסע שטאָט הייסט, וווּ ס'איז דאָ אַ פּאָר טויזנט בעלי־באַטים און עטלעכע מויערן חוץ די געבויטע שטובן. דאָס איז שוין גאָר עפּעס אַנדערש. דאָ באַרימט זיך איטלעכער, אַז ער האָט איינעם פֿון דער אַנדער גאַס געגעבן שלום עליכם ווײַל ער האָט אים געהאַלטן פֿאַר אַ פֿרעמדן. יאָ, כ'לעבן, ווער קאָן אין אַזאַ גרויסער שטאָט דערקענען, אויב דער איז אַ היגער? ס'איז דאָ גוזמאות, וואָס מען קאָן זיי בשום אופֿן ניט.

די מעשׂה, וואָס מען וועט דאָ לייענען, האָט זיך געטראָפֿן אין צוויי שטעט: איין שטאָט הייסט מעזבעזש, די אַנדערע שטאָט — טאָר מען ניט אויסזאָגן. דעריבער וועלן מיר זי רופֿן לויהאַיאַפּאָלי. פֿון לויהאַפּאָלי ביז קיין מעזבעזש איז צען מײַל ווײַט.

אין אַזאַ שטאָט ווי לויהאַיאַפּאָלי — וועמען גייט תּמיד גוט? נאָר דעם בית־מדרש־שמש. דעם שול־שמש אָדער די קהל־שמשים איז ניט גוט, ווײַל זינט חסידים זײַנען אויפֿגעקומען, איז די קאַלטע שול תּמיד פּוסט. חוץ ראש־השנה, יום־כּיפּור, ווען רענ־דאַרעס פֿון די דערפֿער קומען מיט ווײַב און קינדער און דאַוונען אין שול, איז אַ גאַנץ יאָר קוים־קוים אַ מנין דאָ, פֿון די זעקס עשׂרה בטלנים וואָס גייען פֿון דעם בית־מדרש משלים צו זײַן צום מנין, אָבי אָפּצודאַוונען. דעריבער זאָגט מען דאָס גלײַכוווערטל: „ווער גייט תּמיד אין שול אַרײַן? — דער רעגן, ווײַל דער דאַך איז צעבראָכן", אָבער דער עולם גייט ניט אין שול אַרײַן.

אַלע נגידים דאַוונען אין בית־מדרש, ווײַל דאָ איז ווינטער וואַרעם, און טאַקע חוץ לזה אַפֿילו דאָרפֿס־פּאַווערן [6] זיך צונויפֿ־קומען צווישן זיך צו שמועסן, דעריבער גייען זיי אין קרעטשמע אַרײַן. דאָ באַלאַקעט מען בײַם טרונק בראַנפֿן. ייִדן גייען אָבער ניט אין אַ שענק אַרײַן דאָרטן צו טרינקען און צו שמועסן, איז דאָס בעסטע אָרט דאָס בית־מדרש. אַ גאַנצן טאָג זיצן יונגע לײַט און ייִנגלעך, וואָס לערנען אַ ביסל, דאָס איבעריקע שמועסט מען. בשעתן דאַוונען קומען זיך צונויף די גאַנצע שטאָט דאַוונען; דערבײַ שמועסן זיי אויך. אַ טייל שמועסן אינעם דאַוונען אָדער דאַוונען אינעם שמועסן, די איבעריקע שמועסן פֿון אַלע משׂא־מתּן, פֿון פּאָטשטן און אַלערליי גערייידערײַ און דאַוונען קוים־קוים אַ פּאָר ווערטער — אַלץ אינעם בית־מדרש.

The bes-medresh beadle is the right sort of beadle because all the householders are his masters: when it comes to Hanukkah money, Purim money, and the collection bowl on the eve of Yom Kippur, they give him more than they give the shul beadle. And when the householders go on a trip or come back, he's always sure to get something.

And then there are the community beadles, they go around asking for alms, the victims curse the living daylights out of them and hate their guts. Which leaves the beadles impoverished and degraded all their lives.

Aaron, the town beadle, had a room in the bes-medresh, and there he lived with his wife Sarah. In addition, Sarah worked as a nurse for women in childbirth, she would bring back cakes and quarters of roast capon, whole jars of butter and flasks of liquor. While tending the new mother, Sarah did not forget her husband and her daughter Sheyntse, she let them enjoy the good things too.

Aaron the Beadle was no ignoramus in religion: Occasionally, he said the Sabbath afternoon prayer and he could also manage the beginning of prayers on Rosh Hashanah and Yom Kippur. Once, in Yampelye, he had been a Talmud instructor, but an eye disease had forced him to give up teaching, so he had become the bes-medresh beadle in Nosuchville. When he greeted people on the holidays, they always gave him a large chunk of cake—and on Purim, gingerbread with some fried poppy.

Now Aaron and Sarah had a very beautiful daughter named Sheyntse, and she had just turned fourteen when our story begins, in the year 5572 (or, according to the Christian calendar, the winter of 1812–1813).

The daughter of a beadle, a bes-medresh beadle, who lives in the bes-medresh with her father and mother, sees nothing but men and boys, young husbands or teachers, who sometimes come to summon her mother: "Hurry up, Sarah, they need you!" She also saw men in the bes-medresh on winter days, when they interrupted their studies to ask for a drink of water, and her mother would snap: "Aha! The Torah's blazing in you, so you have to guzzle up all my water. For the three and a half goddamn ducats that Aaron gets every goddamn week, he has to throw in his goddamn water."

Risking another "goddamn!" they guzzled the water.

As for women or girls, Sheyntse never saw any, but in the summer, girls would gather in the anteroom of the shul to teach one another how to dance. Sheyntse would also join in, learning how to dance, playing jacks, and singing songs.

Sheyntse was envious of the rich girls here, who showed one another their penmanship models on lined paper and boasted that they could already pray and read. It made her cry, and she begged her father and mother to teach her how to write and pray and read.

She was an only child, and when she refused to eat—whether it was cake or roast capon that her mother gave her—and only wept and wept, begging them to let her study the things that other girls could do, her parents had to give in, and they promised: "Of course, Sheyntse darling, sweetheart, just eat, tomorrow morning, first thing, we'll hire Mikhel the Belfer to tutor you. You'll know more than any of the other girls." (The *belfer* is the teacher's assistant, the one who brings the little boys and girls to the *heder*, the school, and back home again.)

Now Aaron the Beadle was not a poor man. He had money, and his wife Sarah had her own little stash tucked away. So the next morning, before prayers, they called in Mikhel and they hired him wholesale for all three things, praying, reading, and writing, for fifteen guldens.

סײַ ווי סײַ איז דער בית־מדרש־שמש דער רעכטער שמש, ווײַל אַלע באַלעבאַטים זײַנען זײַנע באַלעבאַטים צום חנוכה־געלט, צום פּורים־געלט און צו דער שיסל ערבֿ יום־כּיפּור גיט מען אים מער פֿון דעם שול־שמש שלום עליכם־געלט. און בשעת זײַנע באַלעבאַטים פֿאָרן־אַוועק אָדער ווען זיי קומען צו פֿאָרן, קומט אים תּמיד צו געבן.

ווער שמועסט די קהל־שמשים, די גייען נאָר מאָנען נתינה, די שעלט מען תּמיד מיט ביטערע קללות, און מען האָט זיי טאַקע דעריבער פֿײַנט. זײַנען זיי אייביק קבצנים און מבֿוזה דערצו.

דער לויהאַיאַפּאָלער שמש אהרן האָט געהאַט אַ שטיבל אינעם בית־מדרש, דאָ האָט ער געוווינט מיט זײַן ווײַב שׂרה. די שׂרה איז נאָך דערצו געווען אַ וואַרטערין בײַ קימפּעטאָרינס, פֿלעגט זי אַהיים צו ברענגען לעקעך און געבראָטענע פֿערטל פֿון קאַפּ־הינער, פּוטער גאַנצע טעפּלעך און פֿלעשלעך בראָנפֿן. בשעת זי האָט געפּילעוועט [7] די קימפּעטאָרין האָט זי ניט פֿאַרגעסן איר מאַן און איר מיידל שיינצע, זיי זאָלן אויך הנאה האָבן פֿון די גוטע זאַכן.

אהרן שמש איז קיין עם־הארץ ניט געווען; ער האָט אַ מאָל אַ מנחה שבת געדאַוונט, אָנהויבנס ראש־השנה־יום־כּיפּור האָט ער אויך געקענט. ער איז געווען אין יאַמפּעליע אַ מאָל אַ גמרא־מלמד, נאָר ווײַל ער איז קראַנק געוואָרן אויף די אויגן, האָט ער דאָס מלמדות אַוועקגעלייגט און איז אין לויהאַיאַפּאָלי געוואָרן בית־מדרש־שמש. אַז ער איז געגאַנגען גוט־יום־טובֿ ביטן [8] האָט מען אים תּמיד געגעבן אַ גרויס שטיק לעקעך, פּורים — אַ צוקער־קיכעלע מיט אַ שטיקל געפּרעגלטן מאָן דערצו.

דער אהרן שמש מיטן ווײַב שׂרה די שמשטע האָבן געהאַט זייער אַ שיין מיידל, שיינצע, אַ מיידל פֿון אַ יאָר פֿערצן איז זי אַלט געוואָרן, ווען אונדזער מעשׂה הייבט זיך אָן (שנת תּקע״ב — אויף דעם רוסישן חשבון איז עס דער ווינטער פֿון 1812 און 1813).

אַ שמשעס אַ מיידל, אַ בית־מדרש־שמשעס אַ מיידל, וואָס דער פֿאָטער מיט דער מוטער וווינען אין בית־מדרש אין אַ שטיבל, זעט פֿאַר אירע אויגן ניט מער נאָר ייִדן אָדער ייִנגלעך, באַלעבעסלעך אָדער מלמדים, וואָס קומען אַ מאָל רופֿן די מוטער צו אַ קימפּעטאָרין: „געשווינד, שׂרה, מען דאַרף אײַך״. נאָך האָט זי געזען מענטשן פֿונעם בית־מדרש ווינטער, וואָס זײַנען פֿונעם לערנען געקומען אַ טרונק טאָן, און די מוטער פֿלעגט זיך צו בייזערן: „אַהאַ, די תּורה האָט זיך צעבערענט אין אײַך, שעפּט איר מיר אויס דאָס גאַנצע וואַסער. אוודאי, יאָ, פֿאַר די דריטהאַלבן ערגילדן שׂכירות אַ וואָך, וואָס אהרן נעמט, מישטיינס געזאָגט, זאָל ער נאָך וואַסער געבן, מישטיינס געזאָגט. כאָטשע נאָך אַ מאָל „מישטיינס געזאָגט״ — וואַסער האָט מען געשעפּט.

קיין ווײַבער אָדער מיידלעך האָט זי, שיינצע, קיין מאָל ניט געזען, נאָר זומער פֿלעגן מיידלעך זיך צונויפֿקומען אין פּאַליש פֿון דער שול, זיך לערנען טאַנצן איינע בײַ דער אַנדערער. דעמסט־מאָל איז זי אויך געגאַנגען אינעם קאָן, האָט זי זיך אויסגעלערנט טאַנצן, אין צייכן שפּילן און לידלעך זינגען.

שיינצע האָט זיך מקנא געווען אין די נגידישע מיידלעך, וואָס האָבן דאָ אינעם פּאַליש געוויזן זייערע פֿירגריזן [9] אויף געווירעט פּאַפּיר געשריבן, און ווי זיי האָבן זיך באַרימט, אַז זיי קענען שוין דאַוונען און לייענען. האָט זי געוויינט און געבעטן דעם פֿאָטער מיט דער מוטער, מען זאָל זי אויך אויסלערנען שרײַבן, דאַוונען און לייענען.

איין־אייניציק קינד, אַז זי וויל ניט עסן, ניט דעם לעקעך, ניט די געבראָטענע פֿערטל קאַפּהינער, וואָס די מוטער שׂרה גיט איר, נאָר וויינען און וויינען, זי וויל רק מען זאָל זי לאָזן לערנען, וואָס אַנדערע מיידלעך קענען, האָבן די פֿאָטער און מוטער גע־מוזט צו ליב טאָן און צוגעזאָגט: „יאָ, שיינצעניו, ליובעניו, אַבי עס, מיר וועלן דיר מאָרגן גאַנץ פֿרי באַדינגען דעם בעלפֿער מיכל, וועט ער דיך אויסלערנען, בעסער פֿון אַלע מיידלעך זאָלסטו קענען״.

באמת איז דער אהרן שמש קיין אָרעמאַן ניט געווען. ער האָט געהאַט געלט, און דאָס ווײַב שׂרה האָט געהאַט איר באַזונדער קניפּל געלט. האָט מען טאַקע דעם אַנדערן אינדערפֿרי, נאָך פֿאַר דעם דאַוונען, גערופֿן דעם מיכלען, און מען האָט אים באַדונגען הורטאָם פֿאַר אַלע דרײַ זאַכן: דאַוונען, לייענען און שרײַבן — אים צו געבן פֿופֿצן גילדן.

[1] זאַלמונס. — [2] קאָנטראַקטירונגען, אונטערנעמונגען. — [3] אויספּאָר־שער. — [4] (מלוכהשע) געריכטן.

[5] מעקלער.

[6] (לאָקאַליזם) פּויערים.

[7] אָפּגעהיט. — [8] גיין באַגריסן, לכּבֿוד יום־טובֿ.

[9] בריוולעך.

II

Mikhel was head belfer for Shloyme Beshekhes, the best teacher of young children (the *dardeke-melamed*). He was nicknamed Mikhel Gravestone, because he always walked bolt upright, keeping his head high instead of sticking it forward the way other people do. Mikhel had a lovely penmanship and he studied the Pentateuch with the finest group. That was why he enjoyed the esteem of Shloyme Beshekhes, the teacher. Shloyme paid him twenty silver guldens a semester plus belfer money for every child, which added up to something like twenty guldens more per semester. Mikhel took his meals with the householders, rotating month after month.

Mikhel Gravestone, Mikhel the Belfer, earned another twenty silver guldens each semester teaching girls how to write. The rich daughters were tutored in reading and praying by Shloyme Beshekhes, but Mikhel was paid extra to teach them penmanship.

Mikhel the Belfer also knew a little of the Muscovite language, and so the Jews would ask him to read a ticket for them: "Please, Mikhel, just glance at it, would you, and tell me how long it's good for." You don't pay a single kopek for a favor like that, you don't even say "thank you," because Mikhel's news was almost always bad: "Uh, oh! Your ticket expired a long time ago."

Mikhel could also do arithmetic. But that's a pretty useless skill, because the Jews in such a town have a standing joke, which always cracks them up: "Oh boy! Where can I ever get the money that I could count up with circles and dashes! The guys doing arithmetic always say: 'Five, take away eight, take away, take away.' In the end, there ain't a kopek in sight, hahaha!"

Mikhel Gravestone, a handsome boy of twenty or so, with curly earlocks that were always crisp from being shampooed in beer, with whole pointed shoes, stockings made of thread down to the middle and cotton below, linen breeches with yellow ribbons, a blue taffeta *arbe-kanfes* (ritual undergarment), a collar at his throat, a gaberdine with hooks (no straps), tightly girded in a black belt, a high fur hat, and a clean velveteen skullcap. All this was known as: Mikhel the Belfer.

During the summer (before the winter in which our story begins), Sheyntse learned how to pray and read and write a lot better than all the other girls, and Mikhel received his fifteen silver guldens.

The beadle and his wife groaned at shelling out the cash, but they were delighted that their only child was so interested and that she could pray and read fluently plus write all the model epistles by heart and very well to boot.

2

מיכל בעלפֿער איז געווען בײַם בעסטן דרדקי־מלמד שלמה בעשעכעס דער איבער־בעלפֿער. מען האָט אים גערופֿן מיכל מצבֿה, ווײַל ער איז תּמיד גלײַך, מיטן קאָפּ אַרויף, געגאַנגען (ניט ווי אַנדערע, וואָס דער קאָפּ גייט בײַ זיי פֿריִער). מיכל האָט געקענט שיין שרײַבן, און מיט דער גרעסטער כּיתּה האָט ער געלערנט חומש. דעריבער איז ער חשובֿ געווען בײַ דעם מלמד שלמה בעשעכעס. ער האָט אים געגעבן מדי זמן בזמן צוואַנציק ווײַסע גילדן, אַחוץ בעלפֿער־געלט פֿון איטלעכן קינד. דאָס האָט אפֿשר געמאַכט נאָך אַ מאָל צוואַנציק גילדן אַ זמן. קעסט האָט ער חודש־ווײַז געגעסן בײַ די באַלעבאַטים.

נאָך האָט דער מיכל מצבֿה, מיכל בעלפֿער, געהאַט אַ זמן נאָך מער פֿון צוואַנציק ווײַסע גילדן, וואָס ער האָט געלערנט מיידלעך שרײַבן. נגידישע מיידלעך האָבן לייענען און דאַוונען געלערנט בײַם מלמד שלמה בעשעכעס. נאָר פֿאַרן שרײַבן האָט מען מיכלען באַזונדער געצאָלט.

מיכל בעלפֿער האָט געקענט אַ ביסל מאָסקוויטעריש[10] אויך, פֿלעגט מען צו אים גיין איבערלייענען אַ בילעט. „איך בעט דיך, מיכל, טו נאָר אַ זע, ווען גייט מיר אויס מײַן בילעט!" — פֿאַר אַזאַ טובֿה צאָלט מען ניט אַ גראָשן, אַפֿילו אַ שיינעם דאַנק זאָגט מען ניט, ווײַל לרובֿ האָט מיכל אַ שלעכטע בשׂורה געזאָגט: „האָ, האָ, דער בילעט איז שוין לאַנג עובֿר".

ציפֿער האָט מיכל אויך געקענט. דאָס איז אָוודאי גאָר ניט צו נוץ געקומען, ווײַל ייִדן פֿון אַזאַ שטאָט זאָגן אַ גלײַכווערטל און לאַכן דערבײַ: „היי, היי, ווו נעם איך דאָס געלט, וואָס איך וואָלט געקענט איבערחשבונען מיט רינגעלעך, שטריכעלעך! אָט די, וואָס רעכענען אויף ציפֿער, זאָגן אַלץ: „פֿינעף, באַהאַלט אַכט, באַהאַלט, צום סוף איז ניטאָ אַ גראָשן, כאַ־כאַ־כאַ"...

מיכל מצבֿה, אַ שיינער יונג פֿון אַ יאָר צוואַנציק, מיט גע־קרײַזלטע פּאות, תּמיד האַרט פֿונעם צוואָגן מיט ביר, גאַנצע שיך מיט שפּיצן, און זאָקן ביז אין דער העלפֿט פֿאָדעם, ווײַטער אַראָפּ פֿון באַוול, אין לײַוונטענע פּלודערן מיט געלע בענדלעך, אין אַ בלויען קיטאַיאָווענעם אַרבע־כּנפֿות, מיט אַ קעלנערל פֿאַרן האַלדז, אַ קאַפּטאַניק מיט העקעלעך (ניט מיט סטראָקעס), און שטאַרק צוגעגאַרטלט מיט אַ שוואַרצן גאַרטל, אַ הויכן ספּאָדעק מיט אַ ריינער פּליושענער יאַרמלקע. דאָס אין גאַנצן האָט געהייסן מיכל בעלפֿער.

שיינצע האָט איבערן זומער (פֿאַר דעם ווינטער, וואָס אונדזער מעשׂה הייבט זיך אָן) זיך אויסגעלערנט דאַוונען און לייענען און שרײַבן טאַקע בעסער פֿון אַלע מיידלעך, און מיכל האָט גענומען זײַנע פֿופֿצן ווײַסע גילדן.

דער שמש מיט דער שמשטע האָבן אַפֿילו געקרעכצט פֿופֿצן גילדן צו געבן פֿון דער קעשענע, נאָר פֿאַרט האָבן זיי הנאה געהאַט, אַז דאָס אײנציקע קינד האָט גרויס חשק געהאַט און האָט געקענט דאַוונען, לייענען ווי אַ וואַסער, דערצו אַלע פֿירגריזן האָט זי געקענט אויסנווייניק שרײַבן, ווויל טאַקע.

[10] רוסיש (פֿון מאָסקווע).

III

Shloyme Beshekhes the teacher was no fool, he knew that Mikhel the Belfer was keeping his school afloat, and that as soon as he got married, he'd be the greatest teacher (you have to marry if you want to be a teacher; so long as you're a bachelor, you can only be an assistant). As a result, some time ago, Shloyme had offered Mikhel Gravestone a partnership on condition that if he married he was not to start his own school; the heder was based on their equal partnership, except that Shloyme had two rubles more.

Mikhel Gravestone accepted, but only on condition that Shloyme Beshekhes agree to act as marriage-broker and get Aaron the Beadle's daughter for Mikhel.

Shloyme kept his part of the bargain and told Aaron the Beadle and Sarah the beadle's wife that this would be an excellent match.

"Just look at Mikhel, absolutely, why, he dresses like a king, absolutely, he's got a spare gaberdine, and he's got at least three hundred guldens saved up, and besides, he's a very practical fellow, he puts by every kopek he makes, and the rich men in town are absolutely mad about him. He knows all about their tax dealings, absolutely, because he writes all their documents, yes, absolutely. Even Meyer Tsippes, the government supplier, always asks him to read his government contracts, absolutely, the ones on stamped paper, and he also reads the town leaseholder's receipts in Polish and he can tell you the name of every landowner and when the money's due. Oh my, if God had considered me worthy to have a daughter, then I would grab a man like Mikhel, absolutely, what a son-in-law! His learning is priceless, absolutely. He can read the weekly section of the Bible with the greatest scholars, absolutely, as though he were reeling off a single verse. And if you like, I'll tell you another secret: Mikhel has a marvelous voice: if he wraps the prayer shawl around his head, he'll make a fantastic prayer leader, they'll lick their fingers, absolutely, when they hear him pray! Just do what I, Shloyme Beshekhes, tell you, absolutely, give him your daughter's hand, and do it right away. Why, Aaron, you know what it says in the Torah: 'Lest another come first!' So say yes and mazel-tov, absolutely!"

When Shloyme came to talk about the match, they had told Sheyntse: "Just step into the chamber, darling, for a moment, would you." (How far is it from the beadle's room to the chamber? Closer than from the stove to the oven.) A partition of thin boards couldn't prevent the girl from overhearing every word that Shloyme Beshekhes spoke.

Sarah, the beadle's wife, said that she liked the match. She would offer a dowry of two hundred guldens, she had a hundred guldens, which she could pay out, one by one, if you please and right away at that, and the town could help out. If you please.

"Cat got your tongue, Aaron? Your healthy, wealthy householders—if you please. Just bring them some cake—won't they chip in a hundred guldens together, if you please? Are you worried about clothes? The Good Lord will provide, and if worst comes to worst, if you please, I'll give her my own feathers, and my own bedding, if you please. And the wedding, if you please, should take place right after the holidays!"

Aaron the Beadle snapped at her:

"A woman has long hair and short brains. Y' know, you're forgetting that Sheyntse has to have a headband, y' know, isn't that right? We can give them room and board, y' know, but a headband, that's the most important thing, y' know. What do you say, Shloyme?"

3

דער מלמד שלמה בעשעכעס איז קיין נאַר [11] ניט געווען. ער האָט פֿאַרשטאַנען, אַז דער מיכל בעלפֿער האַלט אים זײַן גאַנץ חדר, און ווי באַלד מיכל וועט חתונה האָבן, וועט ער אַליין ווערן דער גרעסטער מלמד (חתונה האָבן מוז מען, באַם מען וויל ווערן אַ מלמד. כּל־זמן מען האָט ניט חתונה, הייסט מען נאַר בעלפֿער). דעריבער האָט ער בײַ צײַטנס מיט מיכל מצבֿה געמאַכט אַ שותּפֿות מיט אַ תּנאַי, באַם ער וועט חתונה האָבן, זאָל ער זיך ניט מאַכן קיין באַזונדער חדר, רק בשותּפֿות זאָל זײַן דאָס גאַנצע חדר, נאָר אַ קדימה זאָל האָבן ר׳ שלמה בעשעכעס צוויי רענדלעך.

מיכל מצבֿה איז מרוצה געוואָרן דערויף, נאָר אויף דעם תּנאַי, אַז ר׳ שלמה בעשעכעס זאָל אים געבן תּקיעת־כּף, ער אַליין זאָל זײַן דער שדכן, אַז אהרן שמש זאָל אים געבן זײַן מיידל פֿאַר אַ ווײַב.

שלמה בעשעכעס דער מלמד האָט זײַן תּקיעת־כּף געהאַלטן, און האָט דעם שמש אהרן מיט דער שמשטע שׂרה געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז דאָס איז זייער אַ ווױלער שידוך.

— ווי איר קוקט אים אָן, לחלוטין דעם מיכלען, איז ער מלובש, לחלוטין מעשׂה מלכות. ער האָט איין קאַפּטן און דעם אַנדערן, און האָט אפֿשר דרײַ הונדערט גילדן מזומן; אחוץ דעם איז ער אײַך אַ גרויסער בעל־תּכלית, ער לייגט אײַך אַ גראָשן צו אַ גראָשן, און איז בײַ די נגידים דאָס אויג אין קאָפּ. ער ווייסט אײַך, לחלוטין, פֿון אַלע משׂא־מתּן קאָזנאַ [12] וואָס זיי טוען, ווײַל ער שרײַבט, לחלוטין, אַלע זייערע כּתבֿים. אַפֿילו דער פּאָ־דראַטשיק מאיר ציפּעס בעט אים תּמיד זײַנע קאָנטראַקטן צו לייענען, וואָס ער האָט מיט דער קאָזנאַ אויף שטעמפּעלאָווע [13] פּאַפּיר, לחלוטין, און דעם שטאָט־אַרענדאַרס קוויטעס אויף פּויליש לייענט ער אײַך און זאָגט, ווי איטלעכער פּריץ הייסט און ווען דער זמן איז. היי, היי, וואָלט איך ווערט געווען פֿון גאָט אַ מיידל צו האָבן, וואָלט איך אָזעלכן, לחלוטין, מיט בײדע הענט געכאַפּט פֿאַר אַן איידעם. זײַן קנעלן האָט, לחלוטין, קיין שאַץ ניט, אַ סדרה חומש אַפּצולערנען מיט די גרעסטע תּלמידים איז בײַ מיכלען, לחלוטין ווי אַ פּרשה. אַז איר ווילט, וועל איך אײַך נאָך אַ סוד אויסזאָגן: מיכל האָט אַ גאַנץ ווויל קעלכן; אַז ער וועט אַרויפֿכאַפּן דעם טלית אויפֿן קאָפּ, וועט ער זײַן אַ בעל־תּפֿילה, וואָס מען וועט לעקן די פֿינגער, לחלוטין, נאָך זײַן דאַווענען. פֿאָלגט שלמה בעשעכעס און טוט דעם שידוך, לחלוטין, טאַקע זאַרעז [14]. איר, אהרן, ווייסט דאָס, ווי עס שטייט: פּן יקדמני אחר [15] עקט און לאָז זײַן אַ מזל־טובֿ, לחלוטין.

שיינצע, כאַטשע בשעת ר׳ שלמה האָט געשמועסט מכּוח שידוך, האָט מען איר געזאָגט: „גיי אויף אַ רגעלע אין קעמערל אַרײַן — ווי ווײַט איז דען פֿון דעם שמשׂס שטיבל ביז צום קעמערל, נענטער ווי פֿונעם פּריפּעטשיק צום ריבקעלע [16] — אַ ווענטל פֿון ברעטלעך קאָן גאָר ניט אָפּהאַלטן, זי זאָל ניט הערן איטלעכס וואָרט, וואָס ר׳ שלמה בעשעכעס האָט גערעדט.

שׂרה די שמשטע האָט געזאָגט, דער שידוך געפֿעלט איר: ריש זהובֿים [17] וועט זי געבן נדן, הונדערט גילדן האָט זי, מחילה, איינס און איינס צו ציילן, כאַטשע זאַרעז, און ס׳איז דאָך דערויף אַ שטאָט, מחילה.

— וואָס שווײַגסטו, אהרן? דײַנע באַלעבאַטים, מחילה, אַז דו וועסט זיי טראָגן לעקעך, וועלן זיי ניט צונויפֿוואַרפֿן הונדערט גילדן, מחילה? אַ־ײַ, קליידערלעך, מחילה? דערויף איז גאָט אַ פֿאָטער. פֿעדערן, מחילה, און, מחילה, בעטגעוואַנט וועל איך פֿאַר נויט מײַנס אָוועקגעבן, מחילה, און טאַקע תּיכּף נאָך ימים־טובֿים, מחילה, זאָל זײַן די חתונה.

אהרן שמש האָט זיך אַ בייזער געטאָן:

— אַ ייִדענע האָט לאַנגע האָר און קורצן שׂכל. משונה, דו האָסט פֿאַרגעסן, אַז אַ שטערן־טיכל מוז שיינצע האָבן, משונה, איאָ, האָ? מילאַ, קעסט קאָנען מיר זיי געבן, משונה, נאָר אַ שטערן־טיכל, ־אָס איז, משונה, דער עיקר, וואָס זאָגט איר דאָ, ר׳ שלמה?

Sheyntse burst out of the chamber in tears:

"I wanna big headband! What are you gonna do? Stick a veil on me like a peasant and leave out the headband? No, no, and no again!"

Sarah the beadle's wife sided with Shloyme and pointed her finger at Aaron:

"Do you see what he's done, Shloyme? When did she ever see a headband, if you please? Would she have ever known by herself what a headband is, if you please? He has to come and start in—and she thinks that if you don't get a headband, you have to wear a veil, if you please!"

Sheyntse retorted: "Of course I've seen headbands. You think I'm blind or something? When those rich women go and kiss the Torah on the Feast of the Torah, they wear a headband. The poor women don't have headbands, and they look like something the cat dragged in. I wanna have a big headband, like Gabriel's wife, Gittel, with big pearls and diamonds. Why not?"

"Hahaha!" laughed Sarah. "Don't be silly, if you please! Gittel's headband must have cost at least ten thousand rubles."

Shloyme Beshekhes brought forth a learned council:

"Do you know what you should do, absolutely? Do what Abraham said: 'I am a stranger and a sojourner with you.' Borrow some of the dowry to buy a headband, so it will be both a stranger and a sojourner, absolutely. Ha, now Shimen the Magnate is utterly impoverished now, absolutely. He has sold his home and all he's got left is the headband, his wife's, absolutely. Of course she doesn't want to sell it, but she must be willing to borrow money on it, absolutely. Their boy is my pupil but they can't afford to pay me, absolutely, he's an awfully bright lad, he is, absolutely, but the poor thing walks around in rags. Ha, a fine piece of advice, don't you think, absolutely."

Whether or not she agreed with the advice, Sarah was delighted at the prospect of having her daughter wear Shimen the Magnate's wife's headband. Sarah cried:

"Oh, what a God we have! That Yente-Pessye thought she had God in the palm of her hand, if you please, she always used to say so charmingly: 'What do those filthy beadles' wives want from me?' Oh, my, what do the goyim say? 'Give not, bark not!' Well, you won't be so hoity-toity anymore, my dear, if you please! Today, the 'filthy beadle's wife' will have the glory of seeing her daughter wear Yente-Pessye's headband to synagogue, if you please! Cat got your tongue, Aaron? Make up your mind, why, after all, a marriage is made in heaven, if you please!"

Aaron, with his dripping eyes, glanced at his wife Sarah and at Sheyntse, and he saw that both of them wanted the marriage. Waving his hand, he said:

"Well, Shloyme, y' know, if it's fated to be, then go to it."

Shloyme went to it with a will, the engagement contract was drawn up and the wedding was slated for the first of Adar (early March), mazel-tov!

Sheyntse had no concept of money, and so she didn't understand that if you have a dowry of two hundred rubles and you lend only some of it on a headband, then the headband probably won't be as big as Gittel's. Meanwhile, right after the engagement contract was signed, Sheyntse hung up a small mirror in the chamber to view herself in the big headband after the wedding. But for now, she was a bride-to-be.

Sarah the beadle's wife was elated. For once, she could be the mother of a bride; for once, people would be saying "mazel-tov!" to her, instead of her saying it to everyone else. And what sweet revenge: Yente-Pessye's headband would come to her Sheyntse, the daughter of the "filthy beadle's wife" would be wearing it, and the thought of revenge made Sarah swell with pride.

דאָ איז שיינצע אַרויסגעשפּרונגען פֿונעם קעמערל מיט אַ געוויין:

— איך וויל אַ גרויס שטערן־טיכל. וואָס דען, איר ווילט מיך פֿאַרשלייערן, ווי אַ שיקסע, אָן אַ שטערן־טיכל? וויל איך אַוודאי נישט.

שׂרה די שמשטע ווערט בלאָט מיט שלמה בעשעכעס און טײַט מיט די פֿינגער אויף איר מאַן:

— זעט איר, שלמה, וואָס ער האָט אָנגעאַרבעט? ווען האָט זי געזען אַ שטערן־טיכל? פֿאַר זיך, מחילה, וואָלט זי, מחילה, גאָר געוווּסט, וואָס אַ שטערן־טיכל איז? קומט ער, מחילה, און הייבט־אָן — דאַכט זיך איר, אַז אָן אַ שטערן־טיכל הייסט, מחילה, פֿאַר־שלייערט.

שיינצע ענטפֿערט:

— אַוודאי האָב איך געזען! וואָס, איך האָב קיין אויגן ניט? אַז די נגידותטעס גייען שׂמחת־תּורה קושן די תּורה, גייען זיי אין שטערן־טיכלעך. די קבצנישע ווײַבער האָבן טאַקע אָן אַ שטערן־טיכל אַ פּנים ווי משה גראַגעם. איך וויל טאַקע אַ גרויס שטערן־טיכל, ווי גיטעלע ר׳ גבֿריאלס, מיט גרויסע פּערל און מיט דימענטן. פֿאַר וואָס ניט?

— כאַ־כאַ־כאַ! — לאַכט שׂרה — אַט דו ביסט, מחילה, גאָר אַ קעלבעלע. גיטעלע ר׳ גבֿריאלס שטערן־טיכל קאָסט אפֿשר טויזנט רענדלעך, מחילה.

ר׳ שלמה בעשעכעס האָט אין די רייד אויסגעקנעלט אַן עצה:

— ווייסט איר וואָס מען טוט, לחלוטין, אַזוי ווי אַבֿרהם אָבֿינו האָט געטענהט: „גר ותושבֿ אנכי עמכם"[18], פֿון דעם נדן־געלט וועט מען אַנטלײַען געלט אויף אַ שטערן־טיכל, וועט זײַן אי גר, אי תּושבֿ, לחלוטין. האַ, אַט שמעון דער רײַכער איז הײַנט, לחלוטין, זייער געמיין[19]. די שטוב האָט ער פֿאַרקויפֿט, בלײַבט אים נאָר דאָס שטערן־טיכל דעם ווײַבס, לחלוטין. מילא וויל זי ניט פֿאַרקויפֿן, אָבער געלט צו לײַען אויף דעם שטערן־טיכל, לחלוטין, מוז זי דאָס וועלן. דאָס ייִנגל לערנט בײַ מיר, האָט מען מיר ניט צו צאָלן, לחלוטין, שׂכר־לימוד, און דאָס ייִנגל איז אַפֿילו אַ בר־הבֿנה[20] אַ ייִנגל, לחלוטין, גייט ער נעבעך קרוע־בלוע. האַ, איאַ, אַ ווילע עצה, לחלוטין?

שׂרה, אויב זי וואָלט מסכּים געווען אויף דער עצה אָדער נישט, האָט גרויס הנאה, אַז אין שמעון דעם רײַכנס ווײַבס שטערן־טיכל זאָל איר שיינצע גיין אָנגעטאָן. טוט זי אַ געשריי:

— וואָס פֿאַר אַ גאָט מיר האָבן! אַט יענטע־פּעסיע האָט געמיינט, זי האָט, מחילה, גאָט בײַ די פּיס אָנגעכאַפּט, און פֿלעגט אַלץ מאַכן מיט חן: „וואָס ווילן נאָך די פּאַסקודנע שמשטעס האָבן פֿון מיר?" ווי זאָגט מען עפּעס: ני דײַ ני לײַ[21]. וואָס מאַכסטו, יענטע־פּעסיע, נאָך, מחילה, מיט דער מאַנאַריע?[22] הײַנט וועט די „פּאַסקודנע שמשטע" האָבן די גדולה, אַז איר שיינצע וועט גיין אין שול אַרײַן אין יענטע־פּעסיעס שטערן־טיכל. מחילה. וואָס שווײַגסטו, אהרן? ממה נפֿשך, אַ זיווג איז דאָך, מחילה, מן השמים!

אהרן שמש מיט די טריפֿנדיקע אויגן טוט אַ קוק אויף זײַן ווײַב שׂרהן און אויף שיינצען, זעט ער, אַז בײדע ווילן דעם שידוך. טוט ער אַ מאַך מיט דער האַנט:

— נו, ר׳ שלמה, אַז ס׳איז באַשערט, משוגה, לייגט אײַך אַרײַן דריגען.

דער מלמד שלמה בעשעכעס האָט זיך טאַקע אַרײַנגעלייגט, און ס׳איז געוואָרן תּנאים, צו מזל, ראש־חודש אָדר זאָל זײַן די חתונה.

שיינצע האָט קיין חשבון פֿון געלט ניט געוווּסט, דעריבער האָט זי ניט פֿאַרשטאַנען, אַז פֿון ריש זהובֿים נדן־געלט, באַם מען וועט לײַען אויף אַ שטערן־טיכל, וועט עס, מן הסתם, ניט אַזוי גרויס זײַן, ווי גיטעלע ר׳ גבֿריאלס שטערן־טיכל. האָט זי שוין אײַנגעקלעפּט אין קעמערל אַ [illegible] שפּיגל תּיכף נאָך די תּנאים, זי זאָל זיך דערזען [illegible] נאָך דער חתונה אינעם גרויסן שטערן־טיכל. [illegible] איז זי אַ כּלה.

[illegible] נקמה, יענטע־פּעסיעס שטערן־טיכל זאָל אָנקומען צו איר שיינצען, דער „פּאַסקודנער שמשטעס", שיינצע וועט גיין דריגען, איז זי שוין געוואָרן ברייטער ווי לענגער.

Aaron the Beadle had a good head on his shoulders, and when the wealthy men in town said: "Mazel-tov, Aaron!" he replied instead of thanking them:

"Mazel-tov to *you*, *you* re the ones who are giving the wedding, so I have to be congratulating *you*, y' know. I'll be coming around to collect money for the dowry, y' know, and the clothes."

The bridegroom, Mikhel the Belfer, was smart enough to be delighted when he saw that Beautiful Sheyntse had become even more beautiful and was growing more and more beautiful by the day. He really loved Sheyntse, and after the engagement contract was signed, she began loving her Mikhel too. In a shtetl like—oops! pardon me, that was a slip of the tongue—in a *town* like Nosuchville, a man and his fiancée aren't supposed to talk a lot. But on the pretext of wanting to teach her arithmetic ("Who knows, it might come in handy some time!" said Aaron the Beadle), Mikhel came over every day. Whether they did any arithmetic, nobody knows—but they did chat as behooves an intelligent bridegroom and a beautiful bride.

אהרן שמש, אַ קלוגער ייִד, האָט אַלע נגידים בשעת זיי האָבן אים געזאָגט „מזל־טובֿ, אהרן״, געענטפֿערט (ניט אַ שיינעם דאַנק):

— מזל־טובֿ אייַך, איר וועט דאָך חתונה מאַכן, קומט אייַך דער מזל־טובֿ, משונה. איך וועל נאָך זייַן אַ שמש בייַ אייַך, צונויפֿנעמען דאָס געלט אויף דעם נדן און אויף קליידערלעך, משונה.

דער חתן מיכל בעלפֿער האָט שׂכל געהאַט הנאה צו האָבן, אַז ער האָט געזען, ווי די שיינע שיינצע איז נאָך שענער געוואָרן און ווערט וואָס אַ טאָג שענער און שענער. ער האָט שיינצען זייער ליב געהאַט, און זי האָט ערשט נאָך די תּנאים אָנגעהויבן איר מיכלען זייער ליב צו האָבן, כאָטשע אין אַזאַ שטעטל (איך האָב אַרויסגעכאַפּט, האָט ניט פֿאַראיבל) — אין אַזאַ שטאָט ווי לויהאַיאַפּאַלי טאָר אַ חתן מיט אַ כּלה ניט פֿיל שמועסן, נאָר דורך דעם אויסרייד, אַז ער וויל זי אויסלערנען ציפֿער, חשבונגען (מהיכא־תּיתי, עס קאָן אַמאָל צו נוץ קומען", — האָט אהרן שמש געזאָגט), פֿלעגט מיכל אַלע טאָג צו קומען. אויב ער מיט איר האָבן געציפֿערט, ווייסט מען ניט — געשמועסט האָבן זיי אוודאי ווי אַ קלוגער חתן מיט זייער אַ שיינער כּלה האָבן געדאַרפֿט.

[11] לך („קאָמעדיאַנטשיק״).

[12] מלכות (אין שטײַעראַמט). — [13] גערבאָווע, מלוכהשע.

[14] באַלד. — [15] טאָמער פֿעדערט זיך אַן אַנדערער. — [16] אייזעלע.
[17] צווײ הונדערט גאָלדשטיקלעך.

[18] (בראשית כ״ג, ד) אַ פֿרעמדער, אָבער אַ תּושב בין איך בײַ אײַך. —
[19] אָרעם, געפֿאַלן.

[20] פֿאַרשטאַנדיקער מענטש. — [21] גיב נישט און ביל נישט. — [22] פֿאַרעם, מאַניר.

IV

In the town of Nosuchville, on the Tenth of Tebeth (the fast commemorating the first siege of Jerusalem), in the winter of the year 5572—or 1812 according to the Christian calendar—there arose a turmoil. From one end of town to the other, old and young, men and women, and even little girls were dashing about as though a house were on fire. They hurried, they scurried, they overtook one another. Some ran in silence, and some were talking and clicking and clucking their tongues.

"It just can't be! What a scoundrel! What a scoundrel! A thing like that just can't happen in any town!"

"It had to happen in Nosuchville! How loathsome—Heaven preserve us!"

"Our town's been afflicted! It's fate!"

"What a scoundrel! What a scoundrel! May the Good Lord preserve and protect us!"

"Hurry up! Faster! Let's hear what that swine has to say for himself!"

"They oughta whip him and throw him out of town!"

"I wanna get a good look at that scoundrel and that blasphemous mug of his!"

"Let him suffer all the horrible things that the town could suffer!"

"What a town, I swear! To think that such horrible things can happen here too!"

"What a sinner! In olden times, such an evil man would have been stoned!"

All these comments were blurted out by a dozen Jews at the same time, in one breath, or half a breath, as they panted along. Suddenly, there were shouts from all sides:

"There he is! There he is! Look, they're taking him away!"

"Great! Great! His hands are tied. Two community beadles. . . . Great, that's just what a scoundrel like him deserves!"

"That'll teach the swine to eat on a fastday. And Mikhel Gravestone thought they wouldn't catch him."

"No, goddammit! It's better to get rid of you, Mikhel Gravestone, than make the whole town suffer and make pregnant woman go through agonies. God forbid!"

"As long as it's out in the open, it won't hurt the town!"

"Look at him walking along, straight up, just like a gravestone. . . . They oughtta put up a gravestone for him as soon as possible!"

"A gravestone? The hell with him! Over my dead body! A scoundrel like that can be buried behind a fence, far, far away from the cemetery!"

These words were spoken by several other people, very quickly; but they weren't running, because, after all, the beadles and Mikhel weren't running. With his hands tied, Mikhel Gravestone was taken into the Community Office, accompanied by the townsfolk.

Three community officers were sitting there. (A community officer is known as a *kagalnye* in Russian, and the Jews in the shtetls use the old Hebrew term *parnes-khadoshim*, the monthly leader.)

Tevye Bilenkis, a lanky, scrawny man, with a long red beard. Even though his lips were pale, his face was ablaze, perhaps because of the wintry cold outside. The Community Office was hot, sultry, and people were mobbing it. Avremel Velis, a small, roly-poly man in a shabby kaftan, with a sparse gray little beard and two nasty, ugly eyes. And Itsik the Stammerer, a man in his fifties, with a very long beard divided in half, almost in two separate beards, and with elflocks in both earlocks; medium height, wearing a long, quilted vest that was girded with a remnant from a belt.

The three men sat around a table: Tevye at the head, and the two others at the sides.

4

אין דער שטאָט לויהאָיפּאַלי אין עשרה בטבת [illegible]
[illegible]
מען קליגנט מיט דער צונג און מיט די ליפּן.

— עס פֿאַרלויפֿט זיך ניט. אַזאַ הולטײַ! אין קיין שום שטאָט טרעפֿט זיך ס'ניט.

— נאָר אין לויהאָיאַפּאַלי מוז זיך אַזעלכעס טרעפֿן, רחמנא יצילנו.

— ס'איז באַשערט, די שטאָט לויהאָיאַפּאַלי זאָל האָבן עגמת־נפֿש.

— אַזאַ הולטײַ, אַזאַ הולטײַ! דער אייבערשטער זאָל משמר ומציל זײַן.

— קום גיכער, געשווינד, לאָמיר הערן וואָס דער עכברוש וועט זאָגן.

— נאָר אָפּשמײַסן און פֿון דער שטאָט אַרויסטרײַבן.

— איך וויל אים אָנקוקן, דעם הילטײַ, אין זײַן טריפֿע פּאַרציפֿעראָ [23].

— וואָס האָט געזאָלט זײַן דער שטאָט זאָל גאָר צו זײַן קאָפּ אויסגיין.

— אַ שטאָט, כ'לעבן, לויהאָיאַפּאַלי! אין לויהאָיאַפּאַלי קאָן זיך אַזעלכעס אויך טרעפֿן.

— אַזאַ פּושע ישראל! פֿאַר צײַטן וואָלט מען אַזאַ רשע פֿאַרשטייגט.

דאָס וואָס דאָ איז געזאָגט געוואָרן, האָבן צען ייִדן דורך אַנאַנד גערעדט און געזאָגט, אַלע אין איינעם, איטלעכער באַזונדער, טאַקע לויפֿנדיקערהייט, סאָפּנדיקערהייט, אין איין אָטעם, אַ טייל מיט אַ האַלבן אָטעם.

מיט אַ מאָל ווערט פֿון אַלע זײַטן אַ געשריי:

— אָט איז ער, אָט איז ער, אָט פֿירט מען אים!

— גוט, גוט. בײדע הענט אַרונטערגעבונדן. צוויי קהל־שמשים... גוט, מיט כּבֿוד, ווי אַזאַ הולטײַ שטייט־אָן.

— לאָז ער וויסן, דער עכברוש, לאָז ער ניט עסן אין אַ טעגית. אַזאַ מיכל מצבֿה האָט געמיינט, מען וועט אים ניט כאַפּן.

— ניין, אַ מכּה! איידער די שטאָט זאָל פֿאַרשוואַרצט ווערן, קימפּעטאָרינס זאָל עס, חס־ושלום רײַסן, בעסער ווער דו, מיכל מצבֿה, אויסגעריסן.

— אַבי ס'איז שוין בפֿרהסיא, וועט עס דער שטאָט ניט שאַטן.

— קוקט נאָר, ווי ער גייט אַזוי, גלײַך, טאַקע ווי אַ מצבֿה.... אַ מצבֿה זאָל מען אים שוין גיך און באַלד שטעלן!

אַ מכּה אים! אים אַ מצבֿה שטעלן? ניט דערלעבן זאָל ער עס. אַזאַ הולטײַ איז קראַנק צו ליגן אונטער אַ פּלויט, ווײַט־ווײַט, העט ווײַט פֿונעם בית־עלמין?

דאָס האָבן ווידער עטלעכע מענטשן געזאָגט, געשווינד גערעדט; נאָר שוין ניט געלאָפֿן ווײַל די שמשים מיט מיכלען גייען דאָך ניט לויפֿנדיק. געבונדענערהייט האָט מען מיכל מצבֿה געפֿירט אין קהל־שטוב אַרײַן, באַגלייט פֿון דעם לויהאָיאַפּאַלער עולם.

אין קהל־שטוב זײַנען געזעסן דרײַ ראשי־קהל (אָדער קאַהאַל־נעס רופֿט מען זיי אויף רוסיש: ייִדן האָבן אין די שטעטלעך זיי גערופֿן אויף דעם אַלטן נאָמען פּרנס־חדשים).

ר' טביה בילענקיס, אַ ייִד אַ לאַנגער, אַ מאָגערער, מיט אַ רויטער, לאַנגער באָרד. כאָטשע די ליפּן זײַנען פֿאַרשמאַכט, האָט דאָס פּנים פֿאַרט געפֿלאַמט, אפֿשר ווײַל דרויסן איזווינטער קאַלט, אינעם קהל־שטיבל איז געווען הייס, וואַרעם, דערצו האָבן זיך אַנגעשטופּט פֿיל מענטשן. ר' אַבֿרהמל וועליס, זייער אַ גראָבער, אַ קליינער, מיט אַ שיטער גרוי קליין בערדעלע, אין אַ צעריסענעם קאַפֿטן, מיט בייזע צוויי מיאוסע אויגן. און ר' איציק זאַיקע, אַ ייִד פֿון אַ יאָר פֿופֿציק, מיט זייער אַ לאַנגער באָרד, געטיילט אויף צוויי העלפֿטן, כּמעט ווי צוויי בערד. אין בײדע פּאות זײַנען קאָל־טענעס; ניט גרויס, ניט קליין איז ער, אַנגעטאָן אין אַ לאַנגן געשטעפּטן ברישלײַק [24] און געגאַרטלט מיט אַ נשאַר פֿון אַ גאַרטל.

די דרײַ זיצן אַרום אַ טיש: ר' טביה בילענקיס גאַנץ אויבן אָן, די אַנדערע צוויי פֿון בײדע זײַטן.

The two beadles, bringing Mikhel Gravestone into the room, pushed him to the table.

"Get over there, kid! Eating on the Tenth of Tebeth, huh?! Well, we've done you the honor of bringing you here to the community elders—long life to them—and they'll do you even more honors."

The crowd in the office roared with mirth for several minutes. They all fell silent when they saw Tevye open his mouth. But Tevye quipped:

"You swine! Why did you have to do it on a fastday? Why couldn't you do it some other day so we could have a mug of good mead?"

At first, the two other elders didn't get the joke, it was only a minute later that Itsik the Stammerer burst into guffaws:

"I-i-i-if the b-b-b-boy h-h-h-hadn't eaten on a f-f-f-fastday then the e-e-e-e-elders w-w-w-wouldn't 've ea-ea-eaten, huh . . . ?"

The crowd laughed, but the dreadful stammering ruined everything. Avremel Velis tugged on his little beard and said with an earnest scowl:

"What? Are we supposed to buy him a drink, God forbid? We'll have our drinks tonight, after sunset, by God! He didn't feel like waiting, by God, well, by God, we *will* wait, by God!"

Mikhel was in the throes of misery, but he managed to speak:

"You're right, I committed a great sin. But we Jews have our Shulhan Aruk, and it tells us the punishment for every sin. I'm no scholar, but I do know that a sin like this doesn't deserve bound hands or bloodshed, maybe—"

Mikhel would have gone on talking, but Tevye Bilenkis screamed in fury:

"Mind your manners, you lout! Huh! You miscreant! Huh! I'll teach you some respect, huh!"

Avremel Velis finished up the judgment and began with a "God forbid!":

"We'll send the boy with the two beadles to Rabbi N., by God. The rebbe's son can't leave Nosuchville without making some money, God forbid, because the town is so humiliated today. Rabbi N. has just made some money, by God. Well? Hah? Well, the rebbe's son could go away in a bad mood, God forbid, from Nosuchville, God forbid. Let's have the boy put down ten guldens for a drink, by God, and don't forget the beadles, God forbid, he has to give them half a gulden apiece. Well, c'mon, you scoundrel, pay up, ten guldens for us, and half a gulden for each beadle. Beadles, take him to the rebbe's son, by God, and tell Rabbi N. that the community elders said he ought to come to terms with the scoundrel. Hah! The rabbi's son mustn't go away in a bad mood, God forbid, without money, God forbid, from Nosuchville, God forbid!"

Before Itsik could stutter and before Tevye could say "huh!" Avremel strode over to Mikhel, by God! Mikhel stood there, truly like a gravestone, with bound hands. Avremel undid the ropes and ordered him to cough up the ten guldens.

Mikhel took out some money and handed ten guldens to the community elder and one silver gulden to the beadles. He was sensible enough to slip ten kopeks to the rabbinical court beadle Yekhezkel so that he would leave his hands untied and take him through the back streets. Mikhel made sure that the other beadle, Leyb, who was blind in one eye, didn't notice the payment. Yekhezkel got his drift.

Thus ended the session of the community elders, and the two beadles, Yekhezkel and Leyb, grabbed Mikhel on each side and took him, with his hands unbound, through a back street, hurrying him to Rabbi N.

ווי מען האָט מיכל מצבֿה אַרײַנגעבראַכט, שטופּן אים די צוויי שמשׂים צו צום טיש.

— גיי־צו, דו, בחור! עסן עשׂרה בטבֿת קאָנסטו? האָבן מיר דיר פֿסדר אָנגעטאָן דיך אַהער צו קהל צו ברענגען, און קהל זאָל לעבן וועט הייסן דיר נאָך מער כּבֿוד אָנטאָן.

דער עולם, וואָס איז דאָ געווען אין קהל־שטוב, האָבן אַלע אַרויסגעלאָזט אַ געלעכטער אויף עטלעכע מינוט.

אַלע בלײַבן שטיל, אַז מען זעט ר׳ טבֿיה וויל עפֿענען דאָס מויל. ר׳ טבֿיה בילענקיס זאָגט אָבער גאָר אַ קליין ווערטעלע:

— אַכבֿרוש אײנער! פֿאַר וואָס האָסטו דאָס ניט געטאָן אַן אַנדערן טאָג, ניט אין אַ טעניתּ, איט וואָלט קהל דערווײַל אַ טרונק געטאָן גוטן מעד?

בײדע אַנדערע קאָהאָלנעס האָבן לכתּחילה ניט פֿאַרשטאַנען דאָס גלײַכע ווערטל; ערשט מיט אַ מינוט שפּעטער האָט ר׳ איציק זאַיִקע אַרויסגעלאָזט אַ געלעכטער:

— ס־ס־סטײַטש, אַז־אַ־ ד־דער ב־בחור ז־זאַ־זאַ־זאָל גע־גע־גע־ווען ניט־ניט אין אַ־אַ טעניתּ פּ־פּ־פּרעסן, וואָלט דאָך קהל ב־ניט־ניט־ניט גע־גע־געזעסן... האַ?

דער עולם האָט געלאַכט, נאָר דאָס ביטערע היקען האָט קאַליע געמאַכט. ר׳ אַבֿרהמעלע וועליס טוט זיך אַ טאַפּ בײַם קליינעם בערדל און זאָגט מיט אַן ערנסטער העוויה:

— וואָס? מיר וועלן אים שענקען, חלילה? אונדזער טרונק וועלן מיר אויף דער נאַכט טאָן, טאַקע. ער האָט ניט געוואָלט, טאַקע, וואַרטן ביז אויף דער נאַכט, פּאַקע, מיר וועלן טאַקע פּאַקע יאָ וואַרטן, טאַקע.

מיכל שטייט אין געהאַקטע ווונדן, נאָר פֿאַרט טוט ער אַ זאָג:

— איר זײַט אוודאי גערעכט, איך האָב אַ גרויסע עבֿירה געטאָן. נאָר בײַ אונדז, ייִדן, איז דאָ אַ שולחן ערוך, שטייט דאָרטן אַרויסגעשריבן, וואָס פֿאַר אַן עונש עס קומט פֿאַר איטלעכע עבֿירה. באָטש איך בין ניט קיין למדן, ווייס איך, אַז פֿאַר אַזאַ עבֿירה קומט ניט בינדן, קומט ניט שופֿך דם צו זײַן אַ מענטשן, אפֿשר...

ער, מיכל, וואָלט געוועזן ווײַטער גערעדט, טוט ר׳ טבֿיה בילענקיס אַ געשריי מיט כּעס:

— תּרבות, שגץ! איט, פּושע ישׂראל, איט, איך וועל דיר, איט, ווײַזן, איט, ווער עלטער איז, איט.

ר׳ וועלוול וועליס מאַכט גאָר אַן עק דעם קהלס פּסק און הייבט־אָן גאָר מיט „חלילה״:

— מיר שיקן דעם בחור מיט צוויי שמשׂים פּאַקע אַוועק צו ר׳... דעם... דעם צדיקס זון קאָן, חלילה, אַוועקפֿאָרן פֿון לויהאָיאָפּאָלי און זאָל קיין געלט ניט מאַכן, ווײַל די שטאָט איז הײַנט זייער געפֿאַלן טאַקע. דערצו האָט ר׳... פּאַקע ערשט געמאַכט געלט. נו, האַ? נו, קאָן גאָך דעם צדיקס זון, חלילה, האַ, ברוגז אַוועקפֿאָרן פֿון לויהאָיאָפּאָלי, חלילה, האַ, לאָמיר דעם בחור הייסן טאַקע אָניערלייגן צען גילדן אויף אַ טרונק, און, חלילה, די שמשׂים ניט צו פֿאַרגעסן, פּאַקע, מוז ער זיי געבן צו האַלבע גילדן איטלעכן. נאָר גיב שוין, בחור הולטײַ, אַהער צען גילדן און זײַ מסלק די שמשׂים טאַקע. שמשׂים, פֿירט אים אַהין צום צדיקס זון טאַקע, און זאָגט, טאַקע, קהל האָט געהייסן, ער זאָל מיט אים מושווה ווערן. האַ, חלילה, דעם צדיקס זון זאָל ניט אַוועקפֿאָרן, חלילה, ברוגז, אָן געלט חלילה, פֿון לויהאָיאָפּאָלי, חלילה.

אײדער ר׳ איציק האָט געהיקעט און אײדער ר׳ בילענקיס האָט גע־איט־איט־עט, איז ר׳ אַבֿרהמל פּאַקע־טאַקע צוגעגאַנגען צו מיכלען. דער איז טאַקע ווי אַ מצבֿה געשטאַנען געבונדן די הענט. האָט ער אים אָפּגעבונדן די הענט און הייסט זיך געבן צען גילדן.

מיכל דאַביוועט געלט און איז מסלק צען גילדן דעם קאָהאָלנע ר׳ אַבֿרהמלען, און נאָך אַ ווײַסן גילדן די שמשׂים. שׂכל האָט ער געהאַט חוץ דעם נאָך אַ גריווינקע אַרײַנצורוקן דעם בית־דין־שמש יחזקאל, כּדי ער זאָל אים ניט ווידער בינדן און זאָל מיט אים גיין דורך אַ הינטערגעסל צו ר׳.... דער אַנדער שמש, לייב, דער בלינדער אויף איין אויג, זאָל ניט זען. יחזקאל האָט פֿאַרשטאַנען.

אַזוי האָט זיך געענדיקט דאָס קהל־זיצן, און די צוויי קהל־שמשׂים יחזקאל מיט לייבן, האָבן געפֿירט ניט־געבונדן מיכל בעל־זער, אַ כאַפּ אין דער זײַט אָרײַן, אַוועק מיטן הינטער געסל, עשווינד אַוועק צו ר׳... דעם....

The townsfolk were tired after such a long fast; standing outdoors in the winter didn't agree with some of them, it was freezing cold. So about fifty people hurried over to the inn where Rabbi N. was staying. Whether or not they liked the community elders' sentence, they were glad that something had happened and that something was still happening in Nosuchville.

דער עולם איז מיד פֿונעם טענית, אַ טייל — אין דרויסן צו שטיין איז עס ווינטער ניט גוט, (ס'איז) דערפֿרוירן צו ווערן. דע־ריבער זײַנען נאָר אַ פֿופֿציק מענטשן געלאָפֿן צו ר' ...ס גאָספּידע, וווּ ער שטייט־אײַן. די איבעריקע זײַנען צעגאַנגען ווי זאַלץ אין וואַסער. יאָ הנאה פֿון קהלס פּסק, ניט הנאה — אַבי עס האָט זיך עפּעס געטאָן און עס טוט זיך נאָך אין לויהאָיאַפּאָלי.

[23] (שפּעט־לשון) פּרצוף, טריף פּנים.

[24] אַן אייבערשט מענערש מלבוש, איבערן העמד און אַרבע־כנפֿות.

Rabbi N., the rabbi's son, who had come to Nosuchville to make money, knew nothing of the Talmud or the talmudic literature. Since his father was a scholar, the son hadn't wanted to study in his boyhood, and so he knew absolutely nothing, poor man. And he knew even less about the Cabala. Now a Hassidic rebbe's son has heard enough chatting since his childhood to at least spout some wisdom at a Sabbath repast, but Rabbi N. couldn't even do that. You can lead a horse to water but you can't make it drink. Despite his deficiencies, he was still the rabbi's son. That was all. He didn't have the talent to become anything else, or he didn't want to work very hard. He felt it wouldn't do to work for someone else or become a village merchant. Even though our Talmud says: "It is better to flay a carcass in the street than to ask for charity." But that's one homily Jews like to ignore. And so the rabbi's son traveled about from town to town, from shtetl to shtetl: "Give him money, he's the rabbi's son!"

The rabbi did something that other Hassidic rabbis do. He lied and told falsehoods in a different way. He prophesized no miracles—he told stories. He had bagloads and sackloads of tales about his grandfather, strange tales that weren't in *In Praise of the Baal Shem Tov*. This was a collection gathered by a slaughterer from all the liars in his generation, stories about the Baal Shem Tov and the rebbe, which were printed before Rabbi N. had begun spinning his yarns. He told the biggest whoppers with earnest, pious grimaces as though they were God's own truth and had really happened.

There were some twenty-odd tales, which he kept telling and retailing everywhere and anywhere, over and over again, over and over. When the flock of Hassids get together to hear the stories, that's the time when young husbands try to join the Hassidic ranks themselves. While the older Hassids know the stories from having heard them a dozen times from Rabbi N., they're a novelty for the young pups. They make crazy grimaces, whether they understand the stories or not, whether the stories are probable or not, believable or not, the Baal Shem Tov's grandson has told the stories, and so they must be true, and God forbid that anyone shouldn't swallow them whole—that man could only be a heretic.

However, the Hassidic flock and the young men never give any money, or if they do hand in a small coin, it's never enough for Rabbi N. So he carries his tales to the rich Jews, hoping to unload his wares and make more cash. Some of these rich men give him money just to get him out of the house and avoid listening to his disgusting stories. Some have to suffer through them, after which they fork something over.

Late one night in Kameniets, the rabbi was carrying on in the home of a rich Jew named Moyshe Blank. The host had already given him a few rubles. But Rabbi N. kept telling story after story. It was already midnight, everyone wanted to slip off to bed, but the rabbi wouldn't stop. Finally, a clever soul said:

"Well, apparently you haven't heard about *this* story?"

"What, what? What story?" asked the rabbi. He thought he would have a new lie, some new tale about the Baal Shem Tov. Just what the doctor ordered.

ר׳... דעם ...ער רבֿס, דער וואָס איז אַצינד געקומען קיין לויהאַיאָפּאָלי געלט מאַכן[25]..ר׳... האָט נישט געקענט קיין נגלה[26] (ווי דער פֿאָטער איז געווען אַ למדן, האָט דער זון.... ניט געוואָלט לערנען יונגערהייט און האָט פּאַפּראָסטע[27] ניט געקענט, נעבעך, גאָר לחלוטין גיט). נסתּר[28] (דאָס הייסט קבלה בײַ חסידים) האָט ער, פּשיטא ניט געקענט. אַפֿילו דאָס ביסל פּלוידערן, וואָס אַ חסידישן רבינס אַ זון הערט זיך אָן פֿון קינדוויַיז אָן, כּדי מיט דעם אָפּצוקומען אַ שלוש־סעודות שבת, דאָס האָט ער אויך ניט געקענט. פּשוט איז פּשוט. ער איז געווען אָן אַלע זאַכן נאָר דעם ...ס אַ זון. ניט מער. עפּעס אַנדערש צו ווערן האָט דער ר׳... ניט געטויגט אָדער ער האָט ניט געוואָלט האָרעווען, שווער אַרבעטן. צו שטעלן זיך פֿאַר אַ משרת אָדער פֿאַר אַ שאַפּער[29] אין אַ דאָרף — דאָס האָט ער געמיינט — שטייט אים גאָר נישט אָן (כאָטש אונדזער גמרא זאָגט: פּשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות[30], דאָס הייסט, אַפֿילו אַ שינדער צו זײַן, אַבי ניט צו דאַרפֿן, מען זאָל אים צדקה געבן. דאָס ווילן די לײַט ניט וויסן). דעריבער איז ער אַרומגעפֿאָרן פֿון איין שטאָט צו דער אַנדערער, און פֿון איין שטעטל צום אַנדערן: — גיב געלט, ר׳.... ווײַל ער איז דעם... רבֿס זון.

פֿאָרט האָט דער ר׳... עפּעס געטאָן, וואָס אַלע חסידישע רביים טוען. ער האָט געלײַגט און ליגן געזאָגט אויף אַן אַנדער מאָדע. ניט קיין מופֿתים האָט ער פֿירגעזאָגט — ער, ר׳.... האָט מעשׂיות דערציילט. מעשׂיות פֿון ר׳.... זײַן זיידן, האָט ער דאָך געהאַט זעק און טאָרבעס פֿול צו דערציילן. אַזעלכע משונהנע מעשׂיות, וואָס שטייען גאָר נישט אינעם ספֿר... (שבֿחי הבעש״ט) (וואָס אַ ליניצער שוחט, ר׳ בער, האָט צונויפֿגעזאַמלט פֿון אַלע ליגנערס פֿון זײַן דור אויפֿן... [בעל שם־טובֿ] און פֿונעם...׳ וועגן צו זאָגן און האָט עס געדרוקט, אײדער ר׳... האָט אָנגעהויבן צו מעשׂהנען. די גרעסטע ליגנס האָט דער ר׳.... דערציילט מיט ערנסטע פֿרומע העוויות, גלײַך ווי ס׳איז אמת און ס׳וואָלט זיך געטראָפֿן, בײַם...

די מעשׂיות, עטלעכע און צוואַנציק, האָט ער אומעטום נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און ווידער אַ מאָל אַלץ דערציילט. בשעת די טשאָטע[31] חסידים קומען זיך צונויף צו הערן די מעשׂיות דענסטמאָל איז די צײַט, וואָס די יונגע באַלעבעסלעך ווערבעווען זיך אַליין צו ווערן חסידים. כאָטש די עלטערע חסידים קענען שוין די מעשׂיות פֿון צען מאָל הערן, טאַקע פֿון דעם ר׳ ...ג. איז דאָס בײַ די יונגע צוציקעס גאָר אַ נײַע זאַך. מאַכן זיי משונהנע העוויות (יאָ פֿאַרשטאַנען, ניט פֿאַרשטאַנען, געשיקט זיך עס אַזעלכעס צו גלייבן אָדער געשיקט זיך ניט — ר׳... אַליין, דעם... [בעל־שמס] אייניקל, האָט עס דערציילט, איז עס אמת, און דער, וואָס זאָל, חס־ושלום, ניט וועלן אַלץ אָננעמען פֿאַר מזומן, דער איז אַן אַפּיקורס).

די טשאָטע חסידים און די יונגע באַלעבעסלעך גיבן אָבער גאָר ניט קיין געלט, אָדער ווען זיי געבן יאָ אַ קליינע מטבע, קלעקט דאָך דאָס ניט ר׳ ...ג. טראָגט ער אָפּ די מעשׂיות אַהיים צו די נגידים, דאָרטן די סחורה אָפּצולייגן, מען זאָל אים גרויסע מטבעות געבן. אַ טייל גיבן געלט, אַבי אים פּטור צו ווערן, ניט צו הערן די חלשות מעשׂיות. אַ טייל ווערן פֿאַרשוואַרצט און מוזן אויסהערן, דערנאָך געבן געלט ר׳...ג.

אין קאַמענעץ איז דער ר׳... געזעסן בײַ איינעם אַן עושר, ר׳ משה בלאַנק, שפּעט בײַ נאַכט מיט זײַנע מעשׂיות דערציילן. דער ר׳ משה בלאַנק האָט אים שוין געגעבן אַ פּאָר קערבלעך. ר׳... דערציילט אָבער ווײַטער און ווײַטער. ס׳איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט. אַלע האָבן געוואָלט זיך לייגן שלאָפֿן. ער וויל אָבער גאָר ניט אויפֿהערן. האָט איינער אַ קלוגער אַ זאָג געטאָן:

— און מכּות דער מעשׂה האָט איר, ר׳.... ניט געהערט, אַ פּנים?

— וואָס, וואָס, וואָס פֿאַר אַ מעשׂה? — פֿרעגט דער ר׳... ער האָט געמיינט, אַט וועט ער דאָ האָבן אַ פֿרישן ליגן, עפּעס אַ פֿרישע מעשׂה פֿונעם... [בעל־שם]. דאָס קאָן אים טויגן אין זײַן קראָם אַרײַן:

"Tell me, what kind of a story is it, my friend?"

"You don't know it, rabbi?" said the clever mocker. "You don't know the story about the grandfather and the grandmother, and the little children, and the bear who came and let out a fart that blasted down the door? That's a miracle too, don't you know!"

The entire company burst into such uproarious laughter that the rabbi took to his heels. That was how Moyshe Blank got rid of him.

Now that we know who and what the rabbi was, we can understand that the community elder, with his elflocks and his God-forbid's, had done the right thing when he sent Mikhel Gravestone, who had eaten on a fastday, to the rabbi's son, the Great Rabbi's grandson: the town would save money since it wouldn't have to give the rabbi anything, and the rabbi would get money from that scoundrel, that infidel!

Where was the rabbi staying? With Shmerel, the son of Tevye, the community elder; Shmerel had an inn, where Jews would stay, but he wasn't exactly making barrels of money from Jews who passed through Nosuchville. He was also the son-in-law of Itsik the Stutterer. That was why both community elders went along with Avremel Velis (a cousin of Itsik's wife) when he suggested that they send Mikhel over to the inn for his punishment.

Before the two beadles, Yekhezkel and Leyb, arrived with Mikhel, some of the townsfolk had beaten them to the inn with the breathless tiding that they were bringing that scoundrel, and they told the rabbi in so many words that Avremel Velis had said the community was sending the culprit to him so that he could earn some cash.

It takes no time to understand that the rabbi understood that he had to take money. But he was such an ignoramus that he didn't know what the penalty was for the sin of eating on a fastday. He *had* heard that the Tenth of Tebeth may be one of the Four Fasts, the *Arbe Taneysim*, but, like all ignoramuses, he confused the Hebrew word *arbe* (four) with the Yiddish word *harbe* (hard) and always spoke about the "hard an' fasts," and he now felt he would have to stick up for them hard and fast. He had to show that he was more pious than the entire community, and so he decided on drastic measures, especially since the culprit was supposed to have money. He would have to put on a big show with lots of grimaces and gestures to give the culprit a good scare.

The rabbi was a scrawny little mannikin in a white skullcap, an old puce gros-de-Tours coat without a belt. His long ritual undergarment stuck out. He was at the head of the long plain wooden table, sitting on a calico cushion on an oaken bench. A copy of the *Zohar* lay open in front of him. He was peering into the book, but it was all double Dutch to him, he was totally at sea, he didn't have the foggiest notion of what it said.

After all, since the entire *Zohar* is written in some weird goyish language (and not our Holy Tongue, Yiddish), some language like Chaldean, it's very, very hard to figure out what the words mean in Yiddish. Furthermore, whoever wrote it deliberately twisted all the terms around so that not everyone could get the meaning. If an ordinary Jew wants to check this out, then I, the person writing this tale, will say only one thing about the *Zohar*, and you'll have to admit I'm right. For instance: The *Zohar* calls Wisdom "father" and Understanding "mother," because, with Intelligence, one can invent one thing from another. The *Zohar* even refers to them as "male" and "female." Well, so if a man doesn't know about all these wild distortions, how in the world can he tell that "male and female" means "Wisdom and Understanding"?

— זאָגט זשע, ר׳ קרובֿ, וואָס פֿאַר אַ מעשׂה?

— איר ווייסט ניט? — זאָגט דער קלוגער שפּעטער — איר ווייסט ניט, ר׳..., די מעשׂה מיט דעם דיד און דער באָביצע[32], מיט די קינדערלעך, וואָס דער בער איז געקומען און האָט אַ פֿאַ... געטאָן, די טיר אַרויסגעשלאָגן? ס׳איז דאָך אויך אַ מופֿת!

דער גאַנצער עולם האָט זיך אַזוי צעלאַכט, אַז ר׳... איז אַנטלאָפֿן געוואָרן. אַזוי איז מען זײַנער פּטור געוואָרן בײַ ר׳ משה בלאַנק.

אַז מען ווייסט שוין ווער דער ר׳... איז און וואָס ער איז, וועט מען ערשט פֿאַרשטיין, אַז דער קאָלטענעוואַטער פּרנס־חודש־קאָהאָלנע מיט זײַן „טאָקע־פּאָקע", „חלילה", האָט זייער רעכט געטאָן אָפּצושיקן מיכל מצבֿה, מיכל בעלפֿער, וואָס האָט געגעסן אין אַ תּענית, עשׂרה בטבֿת, צום צדיקס זון, צו דעם ר׳..., דעם רבֿס זון, צו ר׳ ...ס אייניקל: אי די שטאָט וועט אים פֿאַרשפּאָרן געלט צו געבן, אי דער ר׳... וועט דאָס האָבן געלט פֿון דעם הולטײַ פֿון דעם פּושע ישׂראל, ווי ער וועט מושווה ווערן מיט אים.

ווו שטייט־אײַן ר׳...? בײַ שמערל טבֿיהס דעם קאָהאָלנע. ר׳ טבֿיה בילענקיס אַ זון האָט זײַן אײַנפֿאָר, וואָס ייִדן שטייען־אײַן בײַ אים. קיין עושר איז דער שמערל טבֿיהס ניט פֿונעם ייִדישן אײַנפֿאָר אין לויהאָיאָפּאָלי. דערצו איז דער שמערל טבֿיהס טאָקע ר׳ איציק זאַ־קעס אײדעם. דעריבער האָבן עס בײדע מסכּים געווען אויף דעם ר׳ אַבֿרהמל וועליס (וואָס קער־אָן אַ פֿעטער ר׳ איציק זאַ־קעס ווײַב) עצה, מיכלען אַהין צו שיקן אויף אַ פּסק.

אײדער די שמשים ר׳ יחזקאל מיט לייבן האָבן געבראַכט מיכל בעלפֿער צו ר׳ ...ג, זײַנען עטלעכע שוין פֿרײַער געקומען פֿאַר־סאָפּעט צו לויפֿן, זאָגן די בשׂורה, אַז אָט פֿירט מען אים, דעם בחור, און ר׳ ...ג האָט געזאָגט מיטן לשון, ווי ר׳ אַבֿרהמל וועליס האָט געגעבן צו פֿאַרשטיין, פֿון דעסט וועגן שיקט ער אים פֿון קהל אַהער, כּדי ער זאָל געלט מאַכן.

דערצו דאַרף מען אַפֿילו קיין צײַט ניט צו פֿאַרשטיין, אַז ר׳... האָט דאָס פֿאַרשטאַנען, ער דאַרף דאָ געלט נעמען. נאָר אַזאַ עם־הארץ ווי ר׳ ... ווייסט דאָס ניט, וואָס עס קומט פֿאַר אַן עונש פֿאַר דער עבֿירה עסן אין אַ תּענית. געהערט האָט ער, אַז עשׂרה בטבֿת איז אפֿשר אײנער פֿון די אַרבע תּעניתים. האָט ער, ווי אַלע עם־הארצים, געמיינט, דאָס הייסט האַרבע תּעניתים. און ער, ר׳ ... מוז זייער שטאַרק זיך אָננעמען די האַרבע תּעניתימס קריוודע. ער מוז דאָס באַווײַזן, אַז ער איז נאָך פֿרימער פֿון גאַנצן קהל. האָט [ער] בײַ זיך אָפּגעקלערט, אַז ער מוז דאָ שאַרף שמועסן, בפֿרט דער בחור, זאָגט מען, האָט געלט. איז דאָך אַוודאי נייטיק צו מאַכן אַ גרויסע וואַרע[33], מיט העוויות, ער זאָל זיך דערשרעקן.

ר׳ ... איז אַ דין ייִדעלע מיט אַ ווײַסער אַרמיקע, אין אַ פּיאָס פּרעדיטירן אַלט זשופּיצל מיט אַ סטראָקע[34], אָן אַ גאַרטל. זעט מען אַרויס דעם טלית־קטן דעם לאַנגן. ער זיצט אויבן אָן בײַם לאַנגן הילצערנעם פּראָסטן טיש, אויף אַ באַנק אַ דעמבענער, אַ קישעלע פֿון ציץ אונטערגעלייגט. אויפֿן טיש ליגט פֿאַר אים אָפֿן אַ זוהר.

ער קוקט־אַרײַן אינעם זוהר און ווייס וואָס דאָרטן שטייט (ווי ר׳ ... זאָגט), ווי דער כּפּרה־האָן ווייס וואָס עס שטייט אין דעם בני אָדם, אָדער ווי דער פֿלעדערוויש ווייס וואָס די קרעטשמערקע זאָגט אין קוימען אַרײַן די ברכה.

ווײַל דער גאַנצער זוהר איז אויף גוייִש לשון (ניט לשון קודש — ייִדיש), אויף כּאַלדייִש לשון, איז זייער, זייער שווער זיך צו שטויסן, וואָס די ווערטער באַטײַטן אויף ייִדיש. חוץ לזה, האָט מען דרינען אומישנע פֿאַרדרייט די נעמען, כּמעט טאָקע כּדי ניט איטלעכער זאָל וויסן וואָס מען מיינט. אַ פּראָסטער ייִד, אַז ער וויל וויסן אויב דאָס איז אמת, וויל איך, דער וואָס באַשרײַבט די מעשׂה, זאָגן נאָר איין זאַך פֿונעם זוהר, וועט מען מיר מודה זײַן, אַז ס׳איז אַקוראַט אַזוי. למשל: דער זוהר רופֿט חכמה — פֿאָטער, און בינה — מוטער, ווײַל מיט הבֿנה קאָן מען איין זאַך פֿון דער אַנדערער ממציא זײַן. דעריבער טוט דער זוהר אַ בײַט, און רופֿט שוין גאָר ניט חכמה און בינה, ניין, ער רופֿט שוין די בײדע אבא (דאָס הייסט דער פֿאָטער) ואמא (דאָס הייסט די מוטער), אָדער גאָר דכר ונקבֿא, (דאָס הייסט, אַ זכר מיט אַ נקבֿה). נו, ווי זאָל אַ מענטש, וואָס ווייס ניט די שפּרינגערישע פֿאַרדרייעכצן, וויסן, וואָס דכר ונקבֿא[35] באַטײַט?

From that one example, you can imagine what the rest is like. Hassids call the *Book of Zohar* the *Holy Zohar* or the *Cabala*, because it makes everyone equally holy. If the Hassidic rabbi peers into a *Zohar* or "recites" from it, no one can possibly contradict him. If he had a Talmud in front of him or some other Jewish book, someone might up and ask: "Rabbi, you say you know what's happening even in heaven. Well, so explain this line in the Talmud or this gloss. You can't? Well, then you're a bald-faced liar."

Whether the *Zohar* was open or shut made no difference to Rabbi N. But keeping it open was useful for the hanky-panky, and so the rabbi moaned and peered into it. He was an expert moaner.

The room turned silent when Mikhel entered. The two beadles shoved him over to Rabbi N. and halted at a distance. Everyone gawked at the rabbi, wondering what the Great Rabbi's grandson and the rabbi's son would say and do.

Rabbi N. closed the *Zohar* and pretended to look past Mikhel. He asked the beadles:

"Why have you brought this villain to me? My grandfather and my father carried the entire world on their shoulders long enough."

Yekhezkel trudged up, and Leyb, the one-eyed beadle, stood behind him.

"Rabbi, nothing like this, rabbi, has ever happened in Nosuchville, nothing like this. The community elders had a session, the community elders—quit shoving, you blind bastard, I can do my own talking, I can—thank God," he said to Leyb. "Well, anyway, rabbi, the elders said, the elders, that there was now a great Hassidic rabbi, a great one, in Nosuchville—Leyb, I'll punch you so hard that your other eye'll zoom right out, your other eye. . . . The elders, rabbi, the elders, they want you to sentence him, you. . . . Drive him out of town and stop the marriage with Aaron the Beadle's girl. . . . Leyb, I'm telling you again, I'm telling you: Quit shoving! I can do my own talking, I can, thank goodness. I've got a silver tongue, I do. . . . And kick him out of the school where he works as a belfer, kick him out."

Yekhezkel couldn't even go on because the rabbi grabbed his own earlocks with both hands and stood up with a horribly pious screech:

"What?! Such an evil scoundrel in a school where little Jewish children are learning? Oh, God, oh Lord of the Universe, have pity on little Jewish children. Such a scoundrel should teach your little Jewish children? No! No! I won't have it! A thousand times no! Oh God, oh God! A pious Jew's daughter should give her hand to such a criminal, such an infidel? No, no, I won't have it! A thousand times no! I won't have it! No, no, a thousand times no!"

The rabbi would have waxed even wrother and ordered Mikhel kicked out of town if the money hadn't popped into his mind. He observed a minute of silence and gaped at his victim.

Mikhel was smart enough to catch his drift promptly; he reached for his money pouch, which was slung around his neck, showed it to the rabbi (as though to say: "Here's what you're after, rabbi!"), and murmured:

"Rabbi, the beadle hasn't told you the truth. The community elders, long may they live, sent me here to ask you to let me pay a fine. I've suffered enough shame and disgrace for my sin. Just tell me how much of a fine I have to pay you, rabbi. I've spent eight years drudging for my few pennies, and I gave the elders ten guldens for drinks. Have pity on me, rabbi: Tell me, how much of a fine do I have to pay you?"

דערפֿון קאָן מען זיך משער זײַן אויף דעם איבעריקן. דעריבער רופֿן אַלע חסידים דעם זוהר — דער זוהר הקדוש אָדער קבלה, ווײַל דאָ ווערן אַלע גלײַך הייליק. ער קוקט־אַרײַן אָדער ער זאָגט זוהר, און קיינער וועט אים ניט אָפּפֿרעגן דרינען. ער זאָל האָבן פֿאַר זיך אַ גמרא אָדער אַן אַנדער ייִדיש ספֿר, וואָלט עמעצער געקאָנט קומען פֿרעגן: „רבי, דו זאָגסט, דו ווייסט וואָס אויפֿן הימל טוט זיך. אַנו, זאָג מיר דעם פּשט אין דער גמרא אָדער אַ האַרבן תּוספֿות. קאָנסט ניט? ביסטו אַ פּראָסטער ליגנער.“

דער זוהר מעג זײַן צוגעמאַכט אָדער אָפֿן, פֿאַר ר׳ ...נ איז גאָר גלײַך. פֿון חן וועגן טויג צום שווינדל, דער זוהר זאָל ליגן אָפֿן, און ר׳ ... קרעכצט און קוקט־אַרײַן. קרעכצן קאָן ער זייער ווויל אויסנווייניק.

אין שטוב ווערט שטיל־שאַ, אַז דער מיכל בעלפֿער איז אַרײַנגעקומען. די צוויי שמשים שטאַרקען מיכלען אַרויף צו ר׳ ...נ, און זיי בלײַבן פֿון ווײַטנס שטיין. אַלע גלאָצן מיט די אויגן אויף ר׳ ...נ, וואָס ער וועט דאָ זאָגן און וואָס אַז ...ס אייניקל, דעם ...ער רבֿס אַ זון, וועט טאָן.

ר׳ ... טוט אַ מאַך־צו דעם זוהר און קוקט קלוימערשט גאָר ניט אָן דעם מיכלען. נאָר די שמשים טוט ער אַ פֿרעג:

— וואָס האָט איר מיר געבראַכט דעם רשע אַהער צו מיר? מײַן זיידע און מײַן טאַטע האָבן גענוג געטראָגן די גאַנצע וועלט אויף זייערע פּלייצעס.

יחזקאל שמש גייט־צו און לייב, דער בלינדער, שטעלט זיך הינטער יחזקאלען.

— רבי, אין לויהאַיאַפּאַלי, רבי, האָט זיך נאָך אַזאַ מעשה ניט פֿאַרלאָפֿן אַזאַ מעשה. איז קהל געזעסן קהל... וואָס שטאַרקעסטו מיך, בלינדער הונט? איך קאָן ברוך השם שמועסן איך... (דאָס האָט יחזקאל אין מיטן געזאָגט צו לייבן). מילא, רבי, האָט קהל געזאָגט קהל, אַז אַזאַ גרויסער גוטער־ייִד גרויסער איז גראָד אין לויהאַיאַפּאַלי... לייב, איך וועל דיר געבן אַ פּליאַסק, וועט דיר דאָס אַנדערע אויג אויך אַרויס דאָס אַנדערע אויג... ווייל קהל, רבי, ווייל קהל, איר זאָלט אים געבן אַ פּסק איר, צי פֿון דער שטאָט אַרויסטרײַבן פֿון דער שטאָט, און פֿונעם שידוך אים מיט אהרן שמשעס מיידל אים אָפּ... לייב, איך זאָג דיר נאָך אַ מאָל איך, אַז דו זאָלסט מיך ניט שטאַרכען דו. איך קאָן, ברוך השם, שמועסן איך. מיר דאַרף מען די צונג ניט פּיקן מיר... און פֿונעם חדר, ווו ער איז אַ בעלפֿער אין חדר, אים אַוודאי.

יחזקאל האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס איבעריקע, כאַפּט זיך אָן ר׳ ... מיט בײַדע הענט בײַ בײַדע פּאות אָפּשטייענדיק מיט אַ ווילד־פֿרומען געשריי:

— סטײַטש אַזאַ רשע זאָל זײַן אין אַ חדר, ווו ייִדישע קינדערלעך לערנען? רבונו־של־עולם, קודשא בריך הוא, האָב רחמנות אויף ייִדישע קליינע קינדערלעך! אַזאַ רשע זאָל לערנען מיט דײַנע ייִדישע קינדערלעך? ניין, ניין, איך הייס ניט, בשום אופֿן ניט. אוי און וויי געשריגן! אַן ערלעכן ייִדנס אַ טאָכטער זאָל נעמען אַזאַ פּושע, אַזאַ רשע? ניין, ניין, איך הייס בשום אופֿן ניט. ניין, ניין, בשום אופֿן ניט, ניין, איך הייס ניט...

דער ר׳ ... וואָלט זיך ווײַטער צעבערענט און אפֿשר געהייסן פֿון דער שטאָט אויך אַרויסטרײַבן, האָט ער זיך דערמאָנט, אַז מען דאַרף געלט נעמען. איז ער געבליבן אַ מינוט שטילשווײַגנדיק און אַ קוק געטאָן אויף מיכלען.

מיכל דער קלוגער האָט זיך תּיכּף געשטויסן און טוט זיך אַ נעם צום געלט־בײַטעלע, וואָס הענגט בײַ אים אויפֿן האַלדז, און טוט אַ ווײַז דעם ר׳ ... (ווי איינער רעדט: אָט איז עס, וואָס דו ווילסט, ר׳ ...) דערבײַ זאָגט ער:

— רבי! דער שמש האָט אײַך ניט דעם אמת געזאָגט. קהל, זאָל לעבן, האָבן מיך צו אײַך געשיקט, אײַך צו בעטן, איר זאָלט בײַ מיר נעמען אויף אַ פּדיון. פֿאַר מײַן עבֿירה בין איך שוין גענוג אָפּגעקומען חרפּות און בושות. זאָגט, רבי, וויפֿל זאָל איך אײַך געבן אויף אַ פּדיון? איך האָב אַכט יאָר געהאָרעוועט אויף מײַנע עטלעכע גראָשן, קהל האָב איך אויך געגעבן צען גילדן אויף אַ טרונק. זאָגט, רבי, מיט רחמנות: וויפֿל זאָל איך אײַך געבן אויף אַ פּדיון?

Mikhel said his piece stoutly and quickly, in two minutes.

The rabbi didn't have time to think it over, and so, with a huge, heavy, pious moan, he sat down again on his bench and let go of his earlocks. Another moan and another moan. Then the rabbi said:

"Blackguard! You will pay a sum equal to the numerical value of the Hebrew letters of your name. That is the number of guldens that you will give me, the Great Rabbi's grandson. Do you hear, you blackguard!"

Shmerel the innkeeper grabbed a piece of chalk and did some figuring, then he said:

"Exactly one hundred guldens!" And he turned to Mikhel: "Cough up, boy, and don't make faces. You'll get yours, by God. You're lucky your name isn't worth more. If it were Nathan, you'd have to pay five hundred guldens. Since your name's Mikhel, you only have to fork over one hundred, damn your luck!"

Mikhel saw that the rabbi was looking hard at his pouch and was ready to grab the hundred guldens, so the young teacher began pleading pitifully:

"Rabbi, please make it half-guldens, like the money we give at Purim to redeem souls, that's half-guldens. I swear, I had to drudge so hard for my—"

The rabbi hit the ceiling:

"Pay the full amount, you blackguard, just as Shmerel worked it out, and pay immediately. If not, then I'll—"

Mikhel saw the game was up. A rabbi like this one preferred money to mercy. With a bitter heart, the ex-belfer counted the guldens into Shmerel's hand, deliberately clinking each coin in turn. He had once heard that when you're buying a cartload of lumber from simple-minded peasants, you can increase your bargaining power by clinking the coins. And so he counted out only ninety guldens. Then he looked at the rabbi.

"Rabbi! The ten guldens for the community elders, long may they live—you won't take that, will you? Why, they did send the fine your way, didn't they, rabbi?"

The clinking had worked, and the rabbi held his tongue. Shmerel took the ninety guldens and not a kopek more.

But to add a trimming to the whole affair, the rabbi said with a pious grimace:

"For six months, he is not to be summoned up to read the Torah in synagogue and he is not to participate in ushering in the new moon, do you hear, gentlemen?"

Poor Mikhel trudged away with a heavy heart and a light pouch. It was getting late, and on a fastday, Jews see the evening stars (which end the day) quite early; indeed, some call them the liquor stars, because once the stars are out, you can have a drink. At any rate, the crowd dispersed.

The rabbi had made a mint. He wouldn't rake in that much even in four different towns. And so right after supper, he had the wagon hitched and he drove off to tell more lies and more whoppers. He wouldn't have another such windfall that soon.

The town of Nosuchville talked and tattled about the Mikhel Gravestone affair for weeks and weeks. Quips and jokes flew back and forth about how Mikhel had broken the fast and the rabbi had broken the bank.

Aaron the Beadle tore up the engagement contract.

Shloyme Beshekhes hired another assistant.

And as for what became of Mikhel, we'll find out later.

דאָס גאַנצע זאָגעכץ האָט מיכל גיך און זייער געשמאַק אָפּגעזאָגט אין צוויי מינוט.

ר' ... האָט ניט קיין צײַט געהאַט זיך מישבֿ צו זײַן און מיט אַ גרויסן שווערן פֿרומען קרעכץ זיך צוריק אויף דער באַנק אַ זעץ געטאָן, אָפּגעלאָזט די פּאות. נאָך אַ קרעכץ און נאָך אַ קרעכץ. דערנאָך טוט ר' ... אַ זאָג:

— רשע! אַזוי פֿיל, וויפֿל דײַן נאָמען באַטרעפֿט, אַזוי פֿיל גילדנס זאָלסטו געבן ר' ...ס אייניקל אויף פּדיון. הערסטו, רשע?

שמערל טביהס כאַפּט אַ קרײַדל און באַחשבונט, טוט אַ זאָג:

— אַקוראַט הונדערט גילדן! — און טוט זיך אַ קער צו מיכל בעלפֿער — צייל, בחור, און מאַך קיין העוויות ניט. עס וועט ניט פֿעלן, כ'לעבן, דו האָסט מזל. וואָס דו הייסט נישט נתן, וואָלסטו געמוזט געבן ש"ק זהובים. גיב גיכער, ווײַל דו הייסט מיכל, אויף דײַן טריף מזל, נאָר הונדערט גילדן.

מיכל בעלפֿער זעט, אַז ר' ... קוקט שוין זייער שטאַרק און וויל שוין די הונדערט גילדן אַ שלעפּ טאָן, הייבט ער אָן מיט אַ רחמנות־פּנים צו בעטן:

— רבי, לאָז גענוג זײַן האַלבע גילדן, ווי מען גיט פּורים כּופֿר־נפֿש־געלט [36] צו האַלבע גילדן כ'לעבן, כ'האָב, נעבעך, זייער שווער געהאָרעוועט אויף מײַנע...

ר' ... ווערט אין כּעס:

— גיסטו, רשע, ווי ר' שמערל האָט באַחשבונט, תּיכּף, אין גוט, אַז ניט — וועל איך...

מיכל זעט די שפּיל איז פֿאַרן טײַוול: אַזאַ ר' ... האָט ליבער געלט פֿון רחמנות. טוט ער מיט אַ ביטער האַרץ אַ צייל שמערל טביהס אין די הענט אַרײַן און קלינגט אומישנע מיט איטלעכן גילדן בשעתן ציילן. ער האָט געהערט, אַז פּראָסטע פּויערים בײַ אַ פֿור האָלץ קויפֿן העלפֿט דאָס קלינגען מיט געלט בעסער אויסצודינגען, און ציילט־אָפּ נאָר נײַנציק גילדן.

ער טוט אַ קוק צו ר' ...

— רבי! איאָ, די צען גילדן, וואָס קהל, זאָל לעבן ..., נעמט איר אָן? זיי האָבן דאָך אײַך געשיקט דעם פּדיון, איאָ, רבי?

בײַ ר' ... האָט טאַקע דאָס קלינגען געפּועלט, אַז ער האָט געשוויגן. האָט שוין שמערל צוגענומען די נײַנציק גילדן, ניט מער.

נאָר ר' ... האָט, חוץ דעם געלט, עפּעס צו באַברעמען [37] די גאַנצע זאַך אַ זאָג געטאָן מיט אַ פֿרומער העוויה.

— אַ האַלב יאָר נאָך אַנאַנד זאָל מען אים ניט אויפֿרופֿן און ניט צולאָזן צו קידוש־לבֿנה, הערט איר, רבותים?

מיכל בעלפֿער, איז, נעבעך, אַוועקגעגאַנגען מיט אַ שווער האַרץ און מיט אַ גרינג בײַטעלע. שפּעטלעך איז שוין געווען, און בײַ אַ תּענית־טאָג שלעפּט מען די נאַכטשטערן (אַדער ווי אַנדערע רופֿן, די בראָנפֿן־שטערן, ווײַל אַז שטערן שטייען, מעג מען אַ טרונק בראָנפֿן טאָן) בײַ צײַטנס אַרויס. איז דער עולם געגאַנגען איטלעכער זײַן וועג.

ר' ... האָט דערטאַפּט אַזאַ באַרג געלט. אַזוי פֿיל מאַכט ער ניט אַפֿילו אין פֿיר שטעט, האָט ער נאָך דער וועטשערע תּיכּף געהייסן אײַנשפּאַנען די פֿור און אַוועקפֿאָרן ווײַטער ליגן, ווײַטער מעשׂיות דערציילן. ניט גיך וועט זיך אים אַזאַ מעשׂה טרעפֿן, ווי אין לויהאַיאַפּאַלי.

די שטאָט לויהאַיאַפּאַלי האָט געהאַט וואָכן לאַנג צו ריידן און צו שמועסן פֿון מיכל מצבֿהס מעשׂה. ווערטלעך, גלײַכעווערטלעך זײַנען געפֿלויגן אויף מיכלס תּענית און אויף זײַנע טענות.

אהרן שמש האָט צעריסן די תּנאָים.

ר' שלמה בעשעכעס האָט אַן אַנדער בעלפֿער צוגענומען.

וואָס איז פֿון מיכל מצבֿה געוואָרן, וועלן מיר שפּעטער וויסן.

[25] רמך וערן. — [26] (אַ קבלה־באַגריף). אויפֿגעדעקט.

[27] פּשוט. — [28] דאָס באַהאַלטענע, דאָס סודותדיקע. — [29] וואַלדמעסטער.

[30] (פּסחים קי"ג, ע"ה) אָמר רב: פּשוט גבילתא בשוקא.

[31] (באַליידיקנדיק) מחנה, באַנדע.

[32] כּיסן זיידן און מיט דער באַבען.

[33] אָנשטעל, פּאַראַד. — [34] קאַפּאָטקע מיט ווײַסע זאָקן.

[35] (תּרגום אונקלוס, אין בראשית א, כ"ז) זכר און נקבה.

[36] אויסלייזגעלט. — [37] מאַכן אַן אָנשטעל.

VI

Not far from Nosuchville, just a few miles from town, Dovid Smik had leased a large village named Nimyevke, which belonged to the nobleman of Nosuchville.

Dovid Smik had an only daughter, and she was married. His son-in-law, a good boy named Zainvil, was the grandson of the Preacher of Ostro, and he cost Dovid Smik a pretty penny; all he did was study the holy books all the livelong day. Dovid Smik also had an only son named Naphtali, a pock-marked boy of about fifteen, who was a fool and an utter ignoramus in religious matters, he didn't even know how to pray.

Dovid Smik employed tutors and even a belfer, but Naphtali had no desire to study the holy books. Perhaps if he had been beaten and forced, he might have put his nose to the grindstone. But Dovid Smik's wife Braine-Dobrish was pretty much the manager of the estate. People said that Dovid Smik's fortune of one hundred thousand rubles was all her doing. If it weren't for her, he wouldn't have dealt in oxen and he couldn't even have tied his own shoelaces—she had lifted him up by his bootstraps. And when it came to their son, the mother wouldn't let him do a lick of work. He was the apple of her eye, her darling only son.

As Naphtali grew older and loafed around with all the crippled kids (the healthy farm children work for the Polish landowner, only the cripples are idle), he had a good situation with the military whenever a company of soldiers came to the village. He accompanied them early in the morning when they went to drill outside the village, he watched as each soldier in turn was taught to pronounce the names of the Tsar and the Tsarina and all their children and the commander-in-chief, so that they learned them by heart. And they were also taught how to clean their rifles and polish the buttons on their uniforms. Naphtali was everywhere.

He was wild about the drummers. He would bring bottles of vodka from home and swap them for the privilege of beating the drums with the drumsticks. The officers and all the troops knew him by name, and he did all kinds of services for them.

Zainvil, Dovid Smik's son-in-law, saw that Naphtali wasn't even around on the Sabbath for prayers or for meals. Where was he? With the soldiers. When he came home later, his mother gave him food, and then he promptly ran back to see the soldiers getting haircuts.

Before afternoon prayers on the Sabbath, Zainvil made a point of walking through the village, and he spotted Naphtali strolling along with two peasant girls and an officer's orderly, very busy for the company captain; Naphtali didn't look sober and appeared to be saying wicked things to the girls. He was so absorbed and his head was so full of vodka, that he didn't see his brother-in-law. Furthermore, Zainvil sighted a flask of vodka sticking out of Naphtali's pocket, and a Jew is not allowed to carry anything on the Sabbath inside a village.

That night, Zainvil asked his father-in-law Dovid Smik, his mother-in-law Braine-Dobrish, and his wife Beyltse to come to his room, where he was sitting and studying. Zainvil then told the three of them what he had seen Naphtali doing that Sabbath, and he spoke so eloquently and so tearfully that his wife and even his mother-in-law began weeping. Dovid Smik, his father-in-law, argued that it was all his wife's fault.

Zainvil was smart and scholarly enough to realize that accusations like "It's your fault, it's all your fault!" were no remedy for the plague; Braine-Dobrish could beat her head with both fists as much as she liked, it would not change Naphtali one iota. The next thing they knew, his wife Beyltse, who was expecting, fainted dead away, and they had an awful time bringing her to.

6

ניט ווײַט פֿון לויהאַיאַפּאָלי, אַ מײַל פֿון דער שטאָט, האָט געהאַלטן דוד סמיק אַן אַרענדע פֿון אַ גרויס דאָרף נימיעווקע, וואָס האָט געקערט צום לויהאַיאַפּאָליער שׂר.

דער דוד סמיק האָט געהאַט אַן איין־איינציקע טאָכטער, אַן אויסגעגעבענע, וואָס דער אײדעם, אַ גוט קינד, זײַנוועלע, דעם אָסטרער מגידס אַן איניקל, האָט אים געקאָסט זייער פֿיל געלט, איז געזעסן און האָט געלערנט, און איין־איינציק ייִנגל נפֿתּלקע, אַ ייִנגל פֿון אַ יאָר פֿופֿצן, זייער אַ מיאוסער, אַ געשטופּלטער בחור, אַ נאַר און אַ גרויסער עם־הארץ. אַפֿילו דאַוונען האָט ער ניט געקענט.

מלמדים פֿלעגט מען צו האַלטן און אַ בעלפֿער אוודאי, נאָר נפֿתּלקע האָט ניט געוואָלט לערנען. אפֿשר, מען זאָל אים געווען שלאָגן און נייטן, וואָלט נפֿתּלקע געמוזט לערנען. איז אָבער דוד סמיקס ווײַב, ברײַנע־דאָבריש, געווען די גרויסע בריה צו דער אַרענדע (אַז מען האָט געזאָגט, נאָר דורך איר האָט דוד סמיק די צען טויזנט רענדלעך זײַן אייגנס. ווען ניט זי, וואָלט ער ניט געהאַנדלט מיט אָקסן און וואָלט אַפֿילו ניט געטויגט אַ קאַץ אַן עק צו פֿאַרבינדן. נאָר זי, נאָר ברײַנע־דאָבריש). זי, די מוטער, האָט ניט געלאָזט אַ ריר טאָן נפֿתּלקען. ער איז בײַ דער מאַמען דאָס אויג אין קאָפּ, אַ בן־יחיד.

אַז אַזאַ נפֿתּלקע איז עלטער און עלטער געוואָרן, און איז גאַנצע טעג ליידיק אַרומגעגאַנגען מיט אַלע קאַליקעס דאָרף־שקצים (ווײַל די געזונטע פּויערישע קינדער אַרבעטן אויפֿן פּריץ, נאָר סײַדן אַ קאַליקע גייט ליידיק), איז בײַ אים געווען אַ ווילער משא־ומתּן, אַז אַ ראָטע סאָלדאָטן זײַנען אָנגעקומען אין דאָרף אַרײַן. ער איז מיט די סאָלדאָטן גאַנץ פֿרי אַרויסגעגאַנגען צום מושטיר הינטערן דאָרף און איז געגאַנגען זען, ווי מען לערנט באַזונדער איטלעכן סאָלדאַט דעם נאָמען פֿונעם קייסער זאָגן און דער קייסערינעס, מיט אַלע דעם קייסערס קינדערס נעמען, און דעם הויפּט־גענעראַלס נאָמען אויסנווייניק צו קענען נאָכזאָגן, ווי מען פּוצט די ביקסן, די קנעפּלעך פֿונעם מונדיר. אומעטום איז נפֿתּלקע געווען.

די פּויקערס זײַנען אים געווען גאָר אַ ווילע זאַך. ער האָט געבראַכט פֿלעשלעך בראָנפֿן פֿון דער היים, מען זאָל אים לאָזן קלאַפּן אויף דער פּויק אַ ביסל מיט' די שטעקלעך. די אָפֿיצירן און אַלע סאָלדאָטן האָבן געקענט נפֿתּלקען בײַם נאָמען, און ער האָט זיי אַלע שאריתן געטאָן.

זײַנוועלע דער אײדעם האָט געזען, אַז שבת אַפֿילו איז נפֿתּלקע ניטאָ צום דאַוונען, ניט צום עסן. ווו איז ער? בײַ די סאָלדאָטן. שפּעטער איז ער געקומען, האָט אים די מוטער געגעבן צו עסן, און ער איז באַלד צוריקגעלאָפֿן זען, ווי מען שערט די קעפּ בײַ די סאָלדאָטן.

אומישנע איז ר׳ זײַנוועלע געגאַנגען שבת פֿאַר מנחה איבערן דאָרף און האָט געזען נפֿתּלקען גיין מיט צוויי שיקסעס און מיט אַן אָפֿיצירס קנעכט, זייער טרוד צום קאַפּיטאַן פֿון דער ראָטע, און, ווי עס האָט אַ פּנים געהאַט, איז נפֿתּלקע ניט ניכטערן געווען און האָט גערעדט מיאוסע ווערטער מיט די שיקסעס. נפֿתּלקע האָט מחמת טרדות[38] און מחמת בראָנפֿן אין קאָפּ דעם שוואָגער זײַנוועלע נישט געזען. אחוץ דעם האָט זײַנוועלע געזען בײַ נפֿתּלקען אַרויסשטעקן אַ פֿלעשל בראָנפֿן פֿון דער קעשענע, [און] אין אַ דאָרף טאָר מען שבת ניט טראָגן.

זײַנוועלע האָט שבת־צו־נאַכטס אַרײַנגערופֿן דעם שווער, ר׳ דוד סמיק, מיט דער שוויגער ברײַנע־דאָבריש און זײַן ווײַב ביילצען, צו זיך אינעם שטיבל, ווו ער איז געזעסן און געלערנט. דאָ האָט זײַנוועלע אַלע דרײַ דערציילט, וואָס ער האָט דעם שבת געזען פֿון נפֿתּלקען און האָט מיט אַזאַ לשון און מיט אַזאַ וויינענדיק קול גערעדט, אַז זײַן ווײַב ביילצע און אַפֿילו די שוויגער ברײַנע־דאָבריש האָבן אָנגעהויבן צו וויינען. דוד סמיק, דער שווער, האָט געטענהט, אַז נאָר דאָס ווײַב, נאָר די מוטער איז שולדיק.

זײַנוועלע, דער קלוגער למדן, האָט פֿאַרשטאַנען, אַז פֿון דעם „דו ביסט שולדיק, נאָר דו ביסט שולדיק" וועט קיין רפֿואה צו דער מכּה ניט זײַן, און פֿון דעם, וואָס ברײַנע־דאָבריש שלאָגט זיך מיט בײדע קולעקעס אין קאָפּ אַרײַן, וועט נפֿתּלקע ניט ווערן קיין אַנדער מענטש. דערצו האָט, נעבעך, זײַן ווײַב ביילצע, אַ מעוברת ווײַבל, אָנגעהויבן צו חלשן, און מען האָט זי קוים־קוים דערמינטערט.

When things had quieted down a bit, Zainvil asked his in-laws to sit down next to Beyltse, whom they had laid out on Zainvil's bed.

"Now listen," said Zainvil with a cheerful expression. "I have a plan to save your son, but you have to promise you'll do what I tell you right away."

The mother-in-law pounced upon Zainvil, hugging him and pleading:

"Yesh, I shwear, you've alwaysh been a good boy, for goodnesh' shake. Ashk your Talmud what we should do, for goodnesh' shake. I'll give you my headband, the big one, for goodnesh' shake, shave me; oh pity the poor mother, oh, the poor mother, for goodnesh' shake, oh me!"

"It's fine that you want to give away your headband. But not to me. I don't want it!" said Zainvil. "You should give your headband to your son, and you should also give your son six hundred rubles for a dowry, and I'll go to town early in the morning. Last Thursday, I learned that Aaron the Beadle has a very beautiful daughter. You heard about the rabbi ordering him to tear up the engagement contract? Now the girl is no longer engaged, well, so why can't she marry Naphtali? Of course, my grandfather would not have been honored by becoming in-laws with Aaron the Beadle, but rather than letting him become in-laws with some peasant—God forbid—we have to arrange this marriage—" Braine-Dobrish tried to say something. "I beg you, mother-in-law, please hear me out first. Now if it's not clear to you why this marriage requires such a large dowry and such a large headband, I must tell you that the townspeople weren't born yesterday. They have eyes and ears, they know more about our Naphtali's carryings-on than you realize. They've heard a lot more than I've seen. Any townsman who gets a look at Naphtali is quite aware of what's in him. Aaron the Beadle also wants a son-in-law who can study the holy books—at least a smidgen. And even if the girl *is* a beadle's daughter, she wants an attractive husband. I made a point of looking at her some time ago when I went into town to light anniversary candles. She's a beauty, she's very attractive, and I've been told she's no fool. It struck me even then that she might be the best cure for Naphtali. For her sake, he could turn into a mannerly person," (Dovid Smik nodded his head) "but she was already engaged to Mikhel. Now that the marriage has been cancelled, we have to say immediately that six thousand rubles plus your large headband would be a fine treat" (Dovid Smik nodded his head) "and Aaron the Beadle and his wife, as well as the girl, will nod their heads, just as my father-in-law is nodding his. . . ."

"For goodnesh' shake, my boy, you have to go to town with ush, I'll do everything you shay. Beyltshe, darling, you mind the tavern, for goodnesh' shake, we'll be gone for three or four daysh, sho give the cowhandsh millet and flour and a flashk of vodka each, right, Dovid?" (Dovid Smik nodded his head.)

Zainvil shook his head:

"No, I tell you, we have to arrange the match and celebrate the wedding right away. We can't put it off for any reason whatsoever. Beyltse can stay at home, I'll stay in town with you just long enough to work out the marriage, you'll have the wedding without me. I can't leave Beyltse alone for a whole week when she's close to her time. We mustn't delay the marriage. You're an intelligent woman, mother-in-law, you have to understand that with a marriage like this, you have to have the ceremony quickly. You can use the pretext that you have no time to wait, you have to take care of some oxen, and you can't leave the village now. I'll formulate the excuse in some polished way so that it will sound good. . . ."

אַז ס׳איז אַ ביסל שטילער געוואָרן, האָט זײַנוועלע געבעטן דעם שווער מיט דער שוויגער, זיי זאָלן זיך אַנידערזעצן נעבן ביילצען, וואָס מען האָט זי אַנידערגעלייגט אויף זײַנוועלעס בעטל.

— הערט זשע צו! — זאָגט זײַנוועלע מיט אַ פֿרייִלעכער העוויה — איך האָב נאָך אַ רפֿואה, ווי אַזוי איר זאָלט אַרויסראַטעווען אײַער בן־יחיד, נאָר איר מוזט מיר צוזאָגן, מיך תּיכּף צו פֿאָלגן.

די שוויגער, ברײַנע־דאָבריש, שפּרינגט־צו צום אײדעם מיט אַ האַלדזן און מיט אַ געבעט:

— יאָ, טאָקע, דו בישט הײַנט און אימידאָר, צאַנצילאָמיש, אַ גוט קינד, צאַנצילאָמיש. זאָג פֿון די שייפֿערס, וואָס מען זאָל טאָן, צאַנצילאָמיש. איך וועל דיר אָוועקגעבן מײַן סטערן־טיכל, דאָש גרוישע. ראַטעווע מיך, צאַנצילאָמיש, ווײ איז דער מאַמען, אָך איז דער מאַמען, צאַנצילאָמיש.

— גוט, וואָס איר ווילט אײַער שטערן־טיכל אָוועקגעבן. נאָר ניט מיר. איך וויל ניט! — זאָגט זײַנוועלע — דאָס שטערן־טיכל זאָלט איר געבן אײַער בן־יחיד, און נאָך זעקס הונדערט קערבלעך נדן־געלט זאָלט איר אויך געבן אײַער בן־יחיד, און לאָמיר פֿרי אַ פֿאָר טאָן אין שטאָט אַרײַן. ווי מען האָט דאָנערשטיק דערציילט פֿון דער שטאָט, האָט דער אהרן שמש זייער אַ שיין מיידל. איר האָט דאָס געהערט די מעשׂה פֿון ר׳ ...ס פּסק די תּנאָים צו צערײַסן? איז דאָך דאָס מיידל אַצינדערט ניט קיין כּלה. נו, לאָז זי ווערן נפֿתּלקעס כּלה. כאָטש מײַן זיידן איז אפֿשר קיין כּבֿוד ניט געווען צו זײַן אהרן שמשעס מחותּן, נאָר כּדי ער זאָל ניט ווערן, חס ושלום, מאַציקס מחותּן, מוז מען דעם שידוך טאָן... (ברײַנע־דאָבריש וויל עפּעס זאָגן). איך בעט אײַך, שוויגער, שווײַגט און הערט מיך אויס אין גאַנצן. אַז אײַך וועט קשה זײַן, וואָס טויג צו אַזאַ שידוך אַ גרויסער נדן און אַזאַ גרויס שטערן־טיכל, מוז איך אײַך זאָגן, אַז די שטאָטלײַט זײַנען גאָר קיין נאַראָנים נישט. אויערן און אויגן האָבן זיי אויך, אונדזער נפֿתּלקעס חפֿצות ווייסט מען אין לויהאָיאָפּאָלי בעסער ווי איר ווייסט. זיי האָבן געהערט אַוודאי מער ווי איך האָב געזען. אָנצוקוקן אונדזער נפֿתּלקען איז אַ שטאָטמאַן אַ מבֿין, וואָס אין אים שטעקט. דער אהרן שמש וויל אויך האָבן אַן אײדעם, וואָס זאָל כאָטש אַ ביסל קענען לערנען, און דאָס מיידל, כאָטש אַ בית־מדרש־שמשס אַ מיידל, וויל אַ שיינעם חתן. איך האָב געזען דאָס מיידל אומישגע, בשעת איך בין געפֿאָרן אַנומלט יאָרצײַט האָבן אין שטאָט אַרײַן. אַ יפֿת־תּואר, זייער, זייער אַ שיין מיידל, און גאָר קיין נאָר נישט, ווי מען האָט מיר דערציילט. מיר איז נאָך דענסטמאָל אײַנגעפֿאַלן, אַז פֿאַר נפֿתּלקען וואָלט זי געקאָנט זײַן אַ רפֿואה. ער וועט דעם שיינעם מיידל צוליב ווערן אַ סטאַטעק... (דוד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ: יאָ!) נאָר זי איז שוין געווען אַ כּלה פֿאַר דעם מיכלען. אַצינדערט, אַז דער שידוך איז צו נישט געוואָרן, מוז מען תּיכּף זאָגן צום אַלעם ערשטן, אַז זעקס הונדערט קערבלעך און אײַער גרויס שטערן־טיכל דערצו — דאָס איז אַזאַ לאַקאָמע זאַך (דוד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ: יאָ!), אַז אהרן שמש מיטן ווײַב און דאָס מיידל וועלן אויך אַזוי מאַכן מיטן קאָפּ: יאָ! ווי דער שווער מאַכט...

— צאַנצילאָמיש, מושטו, מײַן קינד, מיט אונדזש פֿאָרן אין סטאָט אַרײַן. איך וועל דיך פֿאָלגן. ביילצע, נעסאָמע מײַנע, דו בלײַב אין קרעצמע, צאַנצילאָמיש, וועט דאָך דרײַ־פֿיר טאָג געדויערן, וועשטו די האַדײַעש געבן הירז און מעל און צו קוואָרט בראָנפֿן. איאָ, דודו? (דוד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ: יאָ!)

זײַנוועלע טוט אַ שאָקל מיטן קאָפּ:

— ניין! איך זאָג, מען זאָל טאָן דעם שידוך און תּיכּף חתונה מאַכן. ניט אָפּלייגן די חתונה בשום אופֿן ניט. ביילצע לאָז טאָקע אין דער היים בלײַבן, איך וועל נאָר אַזוי לאַנג בלײַבן מיט אײַך אין שטאָט, ביז דער שידוך וועט זײַן. די חתונה וועט איר מאַכן אָן מיר. איך קאָן ביילצען ניט לאָזן אין דער היים גאַנצע אַכט טעג, בײַ אַזאַ צײַט, ווי זי איז אויף דער צײַט. אָפּלייגן די חתונה טאָר מען ניט. איר זײַט דאָך אַ קלוגע, דאַרפֿט איר שוויגער, צו פֿאַרשטיין, אַז בײַ אַזאַ שידוך מוז מען גיך חתונה מאַכן. אַ תּירוץ איז דאָ, אַז איר האָט ניט קיין צײַט, אַז איר האָט אָקסן אויסצוריכטן און קאָנט ניט איבערלאָזן דאָס דאָרף אַליין. דאָס וועל איך אין די רייד אַלץ אויספּײַנען, אַז עס זאָל רעכט זײַן...

(Dovid Smik nodded his head.) "I've still got a big chore to do. Beyltse will have to help me make our Naphtali feel like going. He won't want to leave his Muscovites. Beyltse has to praise the beautiful girl whom we're getting for him, and I'll tell him that for such a wonderful match we have to go to town immediately so that nobody else will grab her away. Well, do you all agree? Tell me."

"For goodnesh' shake, long may you live, my Zhainvil darling. But he ishn't here yet, for goodnesh' shake, I'll have to shend the shuperintendent after him. Oh, pity the poor mother, for goodnesh' shake! Oh the poor mother! Ha, what do you shay, Dovid? He shtill ishn't here."

Beyltse exclaimed:

"Quiet! I hear his voice outside."

Naphtali walked in, wearing a striped silk coat and a fur hat. However, pieces of the coat had been torn out, and the hat was smeared with mud. He was accompanied by a drunken soldier, who kept tugging and grabbing at him. If the soldier hadn't been drinking, Naphtali wouldn't have been able to escape, but since the man was drunk out of his mind, Naphtali had managed to drag him all the way home.

"Oh, for goodnesh' shake, pity the poor mother! Oh, Naphtali, what doesh the Mushcovite want from you?" Braine-Dobrish asked her one and only son. "Oh, pity the poor mother!"

Naphtali wasn't quite sober himself, but his annoyance and embarrassment at having the soldier tearing and ripping out pieces of his coat, and right in front of his brother-in-law (whom he respected more than his parents) sobered him up. He said shame-facedly:

"I don't know what the drunkard wantsh. He shaysh I shtole a brash button of hish, and it cosht a gulden. May God shtrike me dead if I took it! He'sh been beating me and trying to drag me to the sheargeant. He'sh been pulling me and tearing my coat for an hour now!"

Zainvil instantly had an idea. He said:

"Mother-in-law, give the drunken Muscovite a gulden. Is it poor Naphtali's fault if some drunkard starts harassing him with slander? His coat's an old coat anyway, it's a shame he has to wear it. You'll be making fine new clothes for him, won't you, when he becomes engaged tomorrow—God willing? Take off the torn coat, Naphtali dear. Goodness, it's not right for a rich man's darling son to carry on with a drunken Muscovite, especially when he's about to sign an engagement contract tomorrow."

Dovid Smik nodded his head from afar to Zainvil, making sure that Naphtali didn't notice. His nodding meant: "Very smart!" And he went into the tavern with Braine-Dobrish, dragging along the soldier. Zainvil remained in the room with Beyltse and Naphtali.

Beyltse pulled Naphtali aside while Zainvil sat down at the table, burying his nose in a holy book; he pretended not to hear or know what the brother and sister were saying. She was talking away at Naphtali with all her strength, and Naphtali kept retorting:

"Beyltshe, Beltyshe, it can't be, you're not telling me the truth, Beyltshe, it'sh a lie. If she'sh that beautiful, what'sh she doing in Noshuchville?"

Beyltse talked and talked, and then she said in a loud voice:

"Ashk him, if you don't believe me, ashk Zhainvil. Hey, Zhainvil, aren't they arranging a match for him with a beautiful girl?"

Zainvil strode over to Naphtali and stroked him:

"Oh me, oh my! A boy like Naphtali, the son of such a wealthy man, with six hundred rubles dowry, and the boy's mother wants to give her son's bride her headband, the big headband—why shouldn't the beautiful girl marry him? If Naphtali asks me, I'll go to town with him. His parents will go in a separate britska. And I'll see to it that the marriage is arranged, and that the wedding takes place right away. But you can't come, Beyltse, because you're fighting with him. Well, Naphtali, do you want to ask me along?"

(דוד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ: יאָ!) מיר בלײַבט נאָך אַ גרויסע אַרבעט. ביילצע וועט מיר אויך מוזן העלפֿן אונדזער נפֿתּלקען חשק צו מאַכן צו פֿאָרן. ער וועט ניט וועלן אָװעקװאַרפֿן זײַנע מאָסקוויטער. ביילצע מוז לויבן דאָס שיינע מיידל, וואָס מען רעדט אים פֿאַר אַ כּלה, און איך וועל זאָגן, אַז צו אַזאַ ווילן שידוך מוז מען תּיכּף פֿאָרן אין שטאָט אַרײַן טאָן, כּדי אַן אַנדערער זאָל זי ניט אָװעקכאַפּן. נו, בלײַבט דאָס אַזוי? זאָגט!

— צאַנצילאָמיש, זאָלשטו מיר מאַריך־ימים־זײַן, מײַן זײַנ־װעלע שערצע. ער איז דאָס אָבער נאָך ניסט געקומען, צאַנצי־לאָמיש, וועל איך מוזן סיקן דעם סטאָריז[39] אים זוכן. ווײ און פֿינטשטער איז דער מאַמען, צאַנצילאָמיש, האָ, ווי זאָגשטו, דוד? ער איז נאָך ניסטאָ?

ביילצע טוט אַ געשריי:

— שאַ, אָט הער איך זײַן קול אין דרויסן.

נפֿתּלקע קומט־אַרײַן אין אַ ראַצעמאָרן זשופּיצל מיט אַ סטראַקע אינעם שטרײַמל, נאָר שטיקער פֿונעם זשופּיצל זײַנען אָפּגעריסן, פֿונעם לײַב געריסן, און דאָס שטרײַמל איז פֿון דער בלאָטע אויס־געשמירט. מיט אים קומט אַ שיכּורער סאָלדאָט, וואָס רײַסט און טשעפּעט זיך אין אים. דער סאָלדאָט זאָל ניט שיכּור זײַן, וואָלט נפֿתּלקע ניט געקאָנט אַנטלויפֿן, נאָר ווײַל ער איז שטאַרק שיכּור, האָט אים נפֿתּלקע געקאָנט שלעפּן ביז אַהער.

— וואָס וויל, צינצילאָמיש, ווײ איזש דער מאַמען, דער מאָש־קוויטער פֿון דיר, נפֿתּלקע? — פֿרעגט ברײַנע־דאָבריש דעם בן־יחיד, — און פֿינטשטער איזש דער מאַמען!

כאָטש נפֿתּלקע איז אויך אַ ביסל ניט ניכטער געווען, נאָר ־אָס ביטערניש, וואָס דער סאָלדאָט רײַסט אים אַלץ און רײַסט אים ־ײַטער נאָך שטיקערווײַז פֿונעם זשופּיצל גראָד דערצו פֿאַר דעם ־וואָגער זײַנוועלעס אויגן (פֿאַר דעם שוואָגער זײַנוועלע האָט ער ־ער דרך־ארץ געהאַט ווי פֿאַרן פֿאָטער מיט דער מוטער), דאָס ־אַט נפֿתּלקען גאָר ניכטער געמאַכט. ער רעדט ווי אַ פֿאַרשעמטער:

— ווייש איך וואָש ער וויל דער סיקעריסקע, ער זאָגט, איך ־אָב בײַ אים געגנבֿעט אַ מעסן קנעפּל, וואָש קאָשט אַ גילדן. זאָל ־יר די הענט אָפּגענומען ווערן, אויב איך האָב עש גענומען! ־לאָגט ער מיך און סלעפּט מיך צום כיעל־כעבל[40]. סוין פֿון אַ ־אַ[41] סלעפּט ער מיך און רײַשט מיך.

— זײַנוועלע איז געשווינד געפֿאַלן אויף אַן עצה און זאָגט:

— שוויגער, גיט דעם שיכּור מאָסקוויטער אַ גילדן. וואָס ־יז, נעבעך, נפֿתּלקע שולדיק, אַז אַ שיכּור טשעפּעט זיך צו אים ־יט אַ בילבול? דאָס זשופּיצל איז בלויז אַן אַלט זשופּיצל, אַ חרפּה ־אַר נפֿתּלקען, איר וועט דאָך אים בלויז מאַכן נײַע ווילע מלבושים, ־ז ער ווערט מאָרגן, אימירצעשעם, אַ חתן? טו־אויס, נפֿתּלקע, דאָס ־עריסענע זשופּיצל. פֿע, ס'איז ניט שיין, אַ נגידס אַ זונדל, וואָס ־אַרף מאָרגן תּנאים שרײַבן, זאָל זיך פֿאָרען מיט אַ שיכּורן מאָס־קוויטער.

דוד סמיק שאָקלט מיטן קאָפּ פֿון ווײַטנס, נפֿתּלקע זאָל ניט ־ען, צו זײַנוועלען, ווי איינער זאָגט: זייען קלוג! און גייט מיט ־רײַנע־דאָברישן אַרײַן אין דער קרעטשמע. דעם סאָלדאָט שלעפּט ־ר מיט זיך אַהין. בלײַבט זײַנוועלע מיט ביילצען און נפֿתּלקען ־יבער אין שטיבל.

ביילצע טוט נפֿתּלקען אַ צי אין אַ זײַט, און זײַנוועלע זעצט ־יך לערנען בײַם טיש: כּלומרשט ער הערט נישט און ווייסט נישט ־ון וואָס דער ברודער מיט דער שוועסטער שמועסן. זי רעדט ־ין אים אַרײַן מיט אַלע כּוחות, און ער, נפֿתּלקע זאָגט אַלץ:

— ביילצע־קאָפּיילצע, ש'איז אַ ליגן. וורִיאָש[42], ביילצע־קאָ־פּילצע, ש'איז אַ ליגן. אַזאַ סיין מיידל, וואָס טוט זי אין לויהאָ־פּאָלי?

ביילצע רעדט און רעדט, דערנאָך טוט זי אַ זאָג הויך:

— פֿרעג דיר אים, זײַנוועלען, איאָ, זײַנוועלע, דעם שידוך ־יט דעם סיינעם מיידל רעדט מען אים?

זײַנוועלע גייט־צו צו נפֿתּלקען און גיט אים אַ גלעט:

— אָך איז מיר! אַזאַ נפֿתּלקע, אַזאַ פֿאָטער אַן עושרס אַ זון, ־יט זעקס הונדערט קערבלעך נדן, און די מאַמע וויל דעם בן־־יחידס כּלה אָװעקגעבן איר שטערן־טיכל, דאָס גרויסע שטערן־־יכל, — פֿאַר וואָס זאָל דאָס שיינע מיידל אים ניט נעמען? אַז ־פֿתּלקע וועט מיך אַ בעט טאָן, פֿאָר איך מיט אים אין שטאָט אַרײַן. ־ער שווער מיט דער שוויגער אויף אַ באַזונדער ברישקע, וועל ־יך מיך אַרײַנלייגן, דער שידוך זאָל זײַן, און טאַקע תּיכּף די ־תונה. נאָר דיך, ביילצע, וועל איך ניט מיטנעמען, ווײַל דו קריגסט ־יך מיט אים. נו, בעטסטו מיך, נפֿתּלקע?

"Ashk you?" said Naphtali. "If you like. But she can't come, she'll only shay nashty thingsh to the bride. The hell with her, she can shtay here! Right?"

"When we're in town," replied Zainvil, "the first thing tomorrow morning, God willing, we'll order two new coats and also a silk jacket."

"And new pantsh, yellow pantsh," said Naphtali. "With good buttonsh, exshpensive buttonsh. . . ."

"Of course," Zainvil said with an earnest mien. "The tailor's life won't be worth a kopek if he doesn't make yellow trousers and a yellow *arbe-kanfes*, just as behooves a rich man's only son when he gets married."

"And brand-new morocco shoesh, pointed shoesh, right, Zhainvil? For a wedding, the groom getsh pointed shoesh with hobble-nailsh, morocco leather, right, Zhainvil?" said Naphtali.

"Now go to bed, Naphtali, we have to get up at the crack of dawn and drive to town. As soon as we're there, I'll order some morocco-leather shoes for you. And the shoemaker had better watch out, he's got to make fine shoes for you in the latest style. And Beyltse, you'd better not say a word. Do you know why, Naphtali? Tell us."

"Becaushe the mishe are gonna eat up her bloushesh, she'sh pregnant," said Naphtali.

"Dear boy," Zainvil stroked. "You really ought to say: Because we won't take her to the engagement or to the wedding. She can stay here, right?"

Naphtali laughed:

"Let her shtay in Nimyeveke. We'll go to the wedding in Noshuchville. You'll take me along, right Zhainvil?"

Zainvil cleverly arranged everything. For money, Tevye Bilenkis, the community elder, and his son Shmerel Tevyes promptly acted as matchmakers.

Aaron the Beadle and his wife, together with their daughter Sheyntse, beautiful Sheyntse, went to Shmerel Tevyes' inn, where the bridegroom-to-be was staying with his parents. And Zainvil was bustling on all fronts: with tailors, shopkeepers, and shoemakers. He ordered jackets and yellow trousers and morocco-leather shoes for Naphtali. But only on one condition: that they all sew night and day and have everything ready by Tuesday.

Sheyntse took just one look at the big headband and saw that it was bigger than Gittel's. The headband would be hers, and she would wear it. The bridegroom could be deaf and dumb for all she cared, she didn't give him a second thought when she gazed at the big, rich, beautiful headband. Aaron the Beadle and Sarah felt just fine and dandy: Sheyntse had struck it rich. Furthermore, Naphtali was the only child of a sound father who was worth something like a hundred thousand rubles. Besides, Zainvil would have made even an uglier bridegroom look good.

Naphtali kept going back for yet another look at beautiful Sheyntse, he still couldn't believe that this beautiful girl was about to be his fiancée and, very soon, his wife. He chewed his lips and murmured to his mother:

"Oh boy, Mama, ish she ever good-looking, oh boy, what'sh her name, Mama, the beauty? C'mon, tell me, Mama, what'sh her name, tell me!"

Since it was winter, night fell very early. In Shmerel Tevyes' inn, they were saying the evening prayers: Shmerel's wife and her mother had two causes for celebrating: their husbands were earning money as matchmakers, and the bridegroom's family was going to throw an engagement dinner right here in the inn, and especially, as Zainvil said: "Let there be a wedding right away!"

Aaron the Beadle was not going to give the rich wedding. Well, then who? It was going to be celebrated right here, in the inn, where the boy's parents were staying. Braine-Dobrish was going to pay for a fabulous wedding. At a feast like that, another batch of money would be earned.

— ווי אַזוי בעטן אים? — זאָגט נפֿתּלקע — אַז דו ווילשט, נעם זי ניט מיט, זי וועט סעלטן, די כּלה, און געסעדיקט לאָש זי דאָ זײַן. איאָ?

— אין שטאָט — ענטפֿערט זײַנוועלע — וועט מען תּיכּף מאָרגן, אימירצעשעם, שיקן צום קרעמער און נעמען אויף צוויי נײַע ראַצעמאָרענע זשופּיצלעך און אויף אַ ראַדזיוווּלקע [43] אויך.

— און נײַע פּלודערן, לאָש זײַן געלע — זאָגט נפֿתּלקע, — מיט גוטע קנעפּלעך, ווילע...

— פֿאַרשטייט זיך — זאָגט מיט אַן ערנסטער העוויה זײַנגעלע — דער שנײַדער וועט פֿאַרשוואַרצט ווערן, אַז ער וועט ניט מאַכן געלע פּלודערן און אַ געלן אַרבע־כּנפֿות, ווי צו אַ חתונה אַ נגידס אַ זונדל שטייט־אָן.

— און ספּאָגל־נײַע קאָזלאָווע [44] סיך מיט ספּיצן, איאָ, זײַנ־וועלע? צו אַ חתונה מאַכט מען מיט צוועקעש סיך מיט ספּיצן קאָזלאָווענע. איאָ? — זאָגט נפֿתּלקע.

— גיי דו, נפֿתּלקע, לייג דיך שלאָפֿן, ווײַל מיר דאַרפֿן גאַנץ פֿרי אויפֿשטיין פֿאָרן אין שטאָט אַרײַן. אַז איך וועל זײַן אין שטאָט, וועל איך דיר תּיכּף לאָזן מאַכן קאָזלאָווע שיך. דער שוסטער וועט פֿון מיר האָבן אַ שוואַרצן סוף, ער מוז מאַכן נפֿתּלקען מיט דער מאָדע ווילע שיך. דו וועסט ניט טאָרן אַ וואָרט זאָגן, ביילצע, ווייסטו פֿאַר וואָס, נפֿתּלקע? אַנו זאָג.

— ווײַל די מײַז וועלן איר צעעשן די יופּעס [45], וואָרן זי איז מעוּבערעש [46] זאָגט נפֿתּלקע.

— נאַר אײנער! — גלעט זײַנוועלע נפֿתּלקען — בעסער זאָג, ווײַל מיר וועלן זי ניט מיטנעמען אויף די תּנאָים און ניט אויף דער חתונה. לאָז זי דאָ בלײַבן, איאָ?

נפֿתּלקע טוט אַ לאַך.

— לאָזש זי דאָ זײַן אין נימיעווקע. מיר וועלן זײַן אין לויהאָיאָפּאָלי אויף דער כאַשענע [47]. איאָ, מיך וועשטו מיטנעמען, זײַנוועלע?

דער קלוגער זײַנוועלע האָט אַלץ ווויל אויסגעפֿירט. פֿאַר געלט איז דער פּרנס־חודש טבֿיה בילענקיס מיט זײַן זון שמערל טבֿיהס באַלד געוואָרן שדכנים.

אהרן שמש מיט זײַן ווײַב און זייער מיידל שיינצע, די זייער שיינע שיינצע, זײַנען געקומען צו שמערל טבֿיהס, דאָרט וווּ דער חתן איז אײַנגעשטאַנען מיט זײַן פֿאָטער און מוטער. און זײַנוועלע האָט זיך געשאַסטעט [48] און געוואָרפֿן אויף אַלע זײַטן: מיט שנײַדערס, קרעמערס און שוסטערס. האָט ער געלאָזט מאַכן פֿון נפֿתּלקעס וועגן זשופּיצלעך און געלע פּלודערן און קאָזלאָווע שיך. נאָר מיט אַ תּנאַי: מען זאָל בײַ נאַכט ווי בײַ טאָג נייען און פֿאַרטיק מאַכן אויף דינסטיק.

שיינצע האָט אַ קוק געטאָן אויף דעם גרויסן שטערן־טיכל, נאָך אַ גרעסערס ווי גיטעלע ר' גבֿריאלס. דאָס שטערן־טיכל וועט זײַן אירס, און זי וועט גיין דערינען. דער חתן מעג זײַן אַ שטומער אָפּילו, פֿאַרגעסט זי אין דער מינוט, וואָס זי זעט דאָס רײַכע גרויסע, שיינע שטערן־טיכל. אהרן שמש און שׂרהן איז אוודאי ווויל. שיינצע איז שוין אַן עשירות. חוץ דעם איז נפֿתּלקע אַ בן־יחיד בײַ אַזאַ געזונטן טאַטן, וואָס האָט אפֿשר צען טויזנט רענדלעך זײַן אייגנס. דערצו באַשײַנט זײַנוועלע אָפּילו נאָך אַ מיאוסערן חתן.

נפֿתּלקע גייט אַלע מאָל און גיט אַ קוק אויף דער זייער שיינער שיינצען און גלייבט זיך אַלץ ניט, אַז דאָס שיינע מיידל וועט ווערן זײַן כּלה און באַלד טאַקע זײַן ווײַב. ער פֿאַרבײַסט מיט די ליפּן און זאָגט אַלץ שטילערהייט צו דער מוטער ברײַנע־דאָבריש:

— אָר־וואַ, מאַמע, איז עש אַ סיינע, אַוואַ, סייק, ווי היישט זי, מאַמע, די סיינע? זאָג סוין, נו, זאָג סוין מאַמע, נו, זאָג סוין!

***

ס'איז דאָך ווינטער, איז באַלד נאַכט געוואָרן. דאָ בײַ שמערל טבֿיהס, האָט מען געדאַוונט מנחה ומעריבֿ. שמערלס ווײַב און די מוטער אירע האָבן דאָך אין צווייען אַ שׂמחה: אי שדכנות נעמען די מאַנען, אי דאָ וועט מען מאַכן אַ וועטשערע מיט תּנאָים, ובפֿרט, ווי ר' זײַנוועלע זאָגט, זאָל תּיכּף אַ חתונה אויך זײַן.

אהרן שמש וועט ניט מאַכן די רײַכע חתונה. ווער דען? טאַקע דאָ אין דער גאָספּידע [49] וווּ די מחותּנים שטייען־אײַן. בײַ שמערלען וועט מען פֿאַר ברײַנע־דאָברישעס געלט מאַכן אַ כּאַרפֿע חתונה. בײַ אַזאַ חתונה וועט מען פֿאַרדינען נאָך אַ מאָל.

For the engagement party, Shmerel prepared all the necessary paraphernalia: a cantor and a shul beadle, pen and ink, and two sheets of paper, as well as crockery to be broken.

Zainvil and Aaron the Beadle had agreed to deposit the dowry with the town magnate Gabriel Gittels (*she* was known as Gittel Gabriels and *he* was known as Gabriel Gittels; being nouveau riche, he had no parents or parents-in-law to be named after). Since the six thousand rubles were to be left with him, Tevye also brought him along to the engagement party.

Nobody cared about the bride-to-be or the groom-to-be. All that counted was: the in-laws and the dowry and the engagement and the wedding. Since more was being given than Aaron the Beadle could ever have imagined, everyone was in high spirits. If anyone had asked Sheyntse: "Do you want to be engaged to Naphtali and marry him, as you see him?"—she might have replied: "No! He's a moron and a creep! I don't want him or his money or his big headband!" But since no one asked her. . . .

And there was a hubbub, a merry hubbub. They lit candles in the chandelier, they threw a tablecloth on the table, they put out the huge three-branched candle-holder with three high candles, bottles of liquor were standing in readiness, and plates of preserves lay next to them. People kept arriving every minute, more and more, rubles piled up on the table. And someone called Aaron and his wife and their daughter to the table. Who called them? Gabriel Gittels himself. He personally called them:

"Observe, if you please, that the father of the groom, Dovid, and his son-in-law and his wife Braine-Dobrish are giving me six thousand rubles, gold rubles, on deposit. The money is to remain in my hands for a year until both sides are willing to take the money for their children" (he glanced at Sheyntse and at Naphtali when Zainvil pointed at him) "I mean you, the bride-and-groom-to-be, this is your money, these six thousand rubles. Are you satisfied? Well, then mazel-tov, may God give you luck and happiness!"

He acted as though he were waiting for an answer. . . .

A booming of thunder: the pots were smashed on the floor, and there were shouts on all sides:

"Mazel-tov!"

"Mazel-tov!"

It was deafening.

Hershel, the famous Jewish prankster and jester, had once explained why musicians play at weddings: "It's like a military recruitment: the fiddle sings, a bottle of vodka stands on the table, and everyone dances. If a man happens to come by, the whole bash will make him insist he wants to join the army. If it weren't for the fiddle and the dancing and the bottle of vodka, then only a lunatic would sign up. In exactly the same way, no one would want to get married. So they have to have musicians playing and they have to dance and make a merry clamor—and people jump right in and get married."

In Sheyntse's case, it was really only the hubbub and the cheery mazel-tov's that got her engaged. The big headband cast the first spell and the tumult did the rest to make her a bride, Naphtali's bride.

The engagement contract was drawn up and signed. A rather decent supper was served. Zainvil asked his mother-in-law to slip ten gold ducats into Naphtali's hands. Then Zainvil and Naphtali walked over to the beautiful girl, to Sheyntse, the bride-to-be, and Zainvil told Naphtali to give her the money, while Zainvil said:

צו די תנאים האָט שמערל אָנגעגרייט אַלע כּלים, וואָס מען דאַרף: אַ חזן און אַ שול־שמש, טינט און אַ פּען און צווי בויגן פּאַפּיר, טעפּ אויף צו ברעכן אויך.

דעם גרויסן עושר, ר׳ גבֿריאל גיטעלעס (זי האָט מען גערופֿן גיטעלע ר׳ גבֿריאלס, און אים גבֿריאל גיטעלעס. ווײַל ער איז אַן אויפֿגעקומענער עושר, האָט ער ניט קיין טאַטע־מאַמע, און ניט קיין שווער־און־שוויגער, צו הייסן נאָך עמעצן פֿון זיי) — ווײַל זײַנוועלע האָט מיט אהרן שמש אָפּגעשמועסט, מען זאָל בײַ אים, בײַ ר׳ גבֿריאל גיטעלעס, אײַנלייגן דעם נדן זעקס הונדערט רענדלעך — האָט אים ר׳ טבֿיה אַליין אויך געבראַכט אַהער צו די תּנאים.

אויף דעם חתן אָדער אויף דער כּלה פֿרעגט קיינער ניט. די מחותּנים, און דער נדן און די תּנאים און די חתונה איז דער עיקר. אַזוי ווי דאָ האָט מען מער געגעבן ווי אהרן שמש וואָלט געקאָנט זיך אַ מאָל אויסטראַכטן, איבער דעם זײַנען אַלע פֿריילעך און שׂמחה וששון. אפֿשר וואָלט דאָס מיידל שיינצע, מען זאָל זי רעכט אַ פֿרעג טאָן — „ווילסטו דעם נפֿתּלקען, ווי דו קוקסט אים אָן, פֿאַר אַ חתן און פֿאַר אַ מאַן נעמען?" — געזאָגט: „ניין, ער איז אַ גראָבער, פּאַסקודנער יונג; איך וויל אים ניט מיט זײַן געלט און מיט זײַן גרויסן שטערן־טיכל". אָז מען פֿרעגט זי אָבער ניט...

און עס ווערט אַ געפּילדער, אַ פֿריילעכער געפּילדער. מען האָט ליכט אָנגעצונדן אין הענגלײַכטער, מען האָט אַ טישטעך געלייגט אויפֿן טיש, דעם גרויסן דרײַערנדיקן לײַכטער אָנידער־געשטעלט מיט דרײַ הויכע ליכט, און פֿלעשלעך מיט בראָנפֿן שטייען אָנגעגרייט, טעלערס מיט אײַנגעמאַכטס אויך. יעדן קומען אַן אַלע מינוט, און נאָך און נאָך, מען ציילט אויפֿן טיש רענדלעך. און מען רופֿט־צו אהרן שמש מיטן ווײַב, מיט זייער מיידל צום טיש. ווער רופֿט? ר׳ גבֿריאל גיטעלעס אַליין. ער אַליין רופֿט זיי:

— זעט, זײַט זשע מוחל, ווי דער מחותּן ר׳ דוד מיט זײַן איידעם און ברײַנע־דאָבריש גיבן מיר זעקס הונדערט רענדלעך, רויטע רענדלעך, ביד שליש, אויף אַ יאָר זאָל דאָס געלט זײַן בײַ מיר אין די הענט, ביז ביידע צדדים וועלן דאָס געלט ווען פֿון די קינדערס וועגן אַרויסנעמען — ער טוט אַ קוק אויף שיינצען און אויף נפֿתּלקען, וואָס זײַנוועלע ווײַזט אויף אים — אײַך מיין איך, חתן־כּלה, דאָס איז אײַער געלט, די זעקס הונדערט רענדלעך. זײַט איר מרוצה? נו, איז אַ מזל־טובֿ לאָז גאָט געבן מיט מזל!

גלײַך ער האָט נאָר געוואַרט אויף תּשובֿה...

ווי אַ דונער האָט עס אַ זעץ געטאָן מיט די טעפּ אין דער ערד אַרײַן, דערבײַ דאָס געשריי פֿון אַלע זײַטן:

— מזל־טובֿ!

— מזל־טובֿ!

עס האָט פֿאַרטויבט די אויערן.

הערשעלע אָסטראָפּאָליער, דער ווערטל־זאָגער, האָט אַמאָל געזאָגט אַ טעם [50], פֿאַר וואָס שפּילן קלעזמער אויף חתונות: ווײַל ס'איז ווי אַ ווערבעניק [51]: דאָס פֿידעלע שפּילט, אַ פֿלעשל בראָנפֿן שטייט אויפֿן טיש און מען טאַנצט. דעריבער מאַכט עס אַ חשק דעם, וואָס גייט־פֿאַרבײַ, שטייט ער צו אַ זעלנער צו ווערן. דאָ זאָל ניט זײַן דאָס שפּילן מיטן טאַנצן, מיטן פֿלעשל בראָנפֿן — משוגע וואָלט עמעץ געווען צוצושטיין אַ זעלנער צו ווערן. אַקוראַט אַזוי וואָלט קיינער ניט געוואָלט חתונה האָבן, מוז מען לאָזן קלעזמער שפּילן, און מען מוז מאַכן אַ טאַנץ, מיט אַ פֿריילעכן ליאַרעם — שפּרינגט מען אַרײַן און מען האָט חתונה.

בײַ שיינצען, בײַם מיידל, איז אַוודאי געווען נאָר דער רעש און דאָס פֿריילעכע געשריי מזל־טובֿ, וואָס האָט זי געמאַכט פֿאַר אַ כּלה. דאָס גרויסע שטערן־טיכל האָט דעם ערשטן צי געטאָן און דאָס געפּילדער האָט דאָס איבעריקע געמאַכט זי פֿאַר אַ כּלה, נפֿתּלקעס כּלה.

די תּנאים האָט מען געשריבן. אַ וועטשערע איז געווען אַ גאַנץ גוטע. זײַנוועלע האָט געהייסן, האָט די שוויגער געגעבן צען רויטע רענדלעך נפֿתּלקען אין די הענט אַרײַן. איז זײַנוועלע צוגע־גאַנגען מיט נפֿתּלקען צו דעם שיינעם מיידל, צו דער כּלה שיינצע, און הייסט, נפֿתּלקע זאָל פֿון זײַן האַנט געבן דער כּלה דאָס געלט אַ מתּנה, דערווײַל האָט זײַנוועלע גערעדט מיט ווערטער:

"Sheyntse, our bride, your intended husband Naphtali is giving you this gift. Mazel-tov to both of you. I may not be able to attend the wedding because my wife is about to have a baby, if you please," (he took three guldens out of his pocket) "but I would like you have these three guldens as my wedding present. You, Aaron, my new in-law," he said to Aaron the Beadle, who was standing with his wife next to Sheyntse, "you're a good Jew, you won't forget to call my name out in the list of wedding presents, will you?"

"Take it, Sheyntse, go ahead, don't be bashful," said Sarah. "It's all yours, praise the Lord, yours and your husband's."

Around midnight, the guests went home.

The previous night, Aaron the Beadle, his wife Sarah, and Sheyntse would never have dreamt what good fortune this night would bring them: "Gold rubles all at once, and such rich in-laws. Sheyntse's luck must be high in heaven, right . . . ?"

Throughout Nosuchville, from one end of town to the other, in the tiniest corners, everyone was talking about the marriage, the great fortune, and how lucky the girl was:

"She's gonna be covered with gold, she's being gilded!"

"Who's the loony who suggested Aaron's girl of all people?"

"A rich guy like Dovid Smik! Who wouldn't have leaped at the chance? A pile of gold for the dowry, plus Braine-Dobrish's big headband! Why, gracious me, Gabriel Gittels would have jumped at the opportunity for his daughter."

"What's the world coming to! Dovid Smik's an ignoramus! He's a jackass. A beadle's got a pretty daughter, and he thinks she's a good match. But she, she, she, that lousy bitch Braine-Dobrish. *She* runs the world. Where did *she* ever get such a crazy idea?"

"You'd better ask that smart Zainvil! Why, he's a gem, a scholar, a pious man. People say he took the boy by the hand and led him to the beadle's daughter."

"Hahahaha! Who can figure people out? Who knows . . . ? It's better not to say anything."

"What can you do?"

All these comments and all these questions, as we know, were not difficult. Zainvil knew the answers. But he preferred to leave the questions unanswered rather than owning up to the bitter truth that Naphtali wasn't even good enough for a peasant girl, but if they got him such a beautiful wife and they had the couple live with them forever and ever, then Naphtali would settle down and mend his ways because she would keep him at home.

On Tuesday, when the tailor delivered the jackets, plus yellow trousers with buttons, and pointed morocco-leather shoes, attractive ones, plus a sable hat; and a mirror and manufactured stockings and hair nets and yellow hair ribbons and a gold-brocade bodice as gifts for the bride—everything was ready, and Zainvil prepared to drive back to the village. He asked Tevye Bilenkis and Shmerel Tevyes to look after the wedding, the ceremony was to take place on Friday. He asked his parents-in-law to go along with Tevye and Shmerel in everything as though they were Zainvil himself. Dovid Smik nodded his head and murmured (it was the first time anyone had heard a word out of him):

"A luminoush bride, a hideoush groom, don't you know."

Braine-Dobrish added:

"Godshpeed, for goodnesh' shake, I'm marrying off my only shon, for goodnesh' shake. Thank you for everything, Zhainvil. Lishen, the farmhandsh can take care of the okshen, for goodnesh' shake. I'll take your advishe, Zhainvil, I won't shpare any ekshpenshesh, jusht ash you shay, for goodnesh' shake."

Zainvil went to Aaron the Beadle to say good-bye, as an in-law ought to do, and he even bade a fond and friendly farewell to Sarah:

— כלה שיינצע, דאָס גיט דיר דײַן חתן נפֿתּלי אַ מתּנה. מזל־טובֿ אײַך בײדע. אפֿשר װעל איך ניט קאָנען זײַן אױף דער חתונה, װײַל מײַן װײַב איז אױף דער צײַט, מחילה (ער נעמט־אַרױס דרײַ רענדלעך פֿון זײַן קעשענע), גיב איך דיר כּלה, צו די הענט, מײַנע דרײַ רױטע רענדלעך אױף דרשה־געשאַנק. איר, ר׳ אהרן מחותּן, — צו אהרן שמשׂ, װאָס שטײט מיטן װײַב לעבן שײנצען, זאָגט זײַנװעלע: — איר זײַט אַן ערלעכער ייִד, איר װעט ניט פֿאַרגעסן אױסצורופֿן דרשה־געשאַנק פֿון מײַנעט װעגן, איאָ?

— נעם, שײנצע, נעם, בישקשה, שעם דיך ניט! — זאָגט שׂרה די שמשטע — דאָס איז אַלץ דײַנס, ברוך השם, דײַנס און דײַן חתנס צו מזל.

אַרום האַלבע נאַכט איז מען זיך צעגאַנגען.

אהרן שמשׂ מיט זײַן װײַב שׂרה די שמשטע און שײנצען האָט זיך מיט אַ נאַכט פֿריִער אװדאי ניט געחלומט, װאָס הײַנטיקע נאַכט איז מיט זײ פֿאַר אַ גליק געװאָרן: „רױטע רענדלעך פּלוצעם, און אַזעלכע רײַכע מחותּנים. מן הסתּם איז דאָך שײנצעס מזל הױך אין הימל, האָ?״...

גאַנץ לױהאָיפּאָלי, פֿון אײן עק שטאָט צו דער אַנדערער, אין אַלע װינקעלעך אַפֿילו שמועסט מען פֿון דעם שידוך, אַלץ פֿון דעם גרױסן גליק, װי דאָס מײדל איז גליקלעך:

פּשוט, מען שיט זי אָפּ מיט גאָלד, מען גילדט זי אָפּ.

— װער איז געװען דער משוגענער זאָל גראָד אהרן שמשׂס מײדל אָנשלאָגן?

— פּלוצעם אַזאַ גרױסער אַדיר װי דוד! װער װאָלט מיט אים ניט געטאָן? אַזאַ גרודע[52] גאָלד נדן, און דערצו דאָס גרױסע ברײַנע־דאָברישעס שטערן־טיכל! כּ׳לעבן, גבֿריאל גיטעלעס װאָלט אױך געטאָן מיט אים.

— אַ משוגענע װעלט! אַ גראָבער יונג, דוד סמיק! ער איז דאָך װי אַ שטומע בהמה. אַ שײן מײדל בײַ אַ שמשׂ איז בײַ אים אױך אַ גוטער שידוך. נאָר זי, זי, זי, די טױזנט־רוחותניצע ברײַנע־דאָבריש. זי פֿירט דאָך די װעלט. װאָס איז אין איר אַרײַן פֿאַר אַ שגעון?

— אָמער פֿרעגט דעם קלוגן זײַנװעלע! ער איז דאָך אַ הכשיט, אַ למדן און אַ פֿרומער. זאָגט מען, אַז ער אַלײן האָט געפֿירט דעם חתן בײַ דער האַנט צום שמשׂס מײדל.

— כאַ־כאַ־כאַ! גײ קלער אַ װעלט, װער װײסט... לאָמיך בעסער שװײַגן.

— װאָס דען?

די אַלע גערײדעכצן מיט די אַלע קשיות, װי מיר װײסן, זײַנען ניט קשה. דעם תּירוץ װײסט זײַנװעלע. נאָר ער װיל בעסער די קשיות זאָלן בלײַבן, אײדער ער זאָל אױסזאָגן דעם ביטערן תּירוץ, אַז נפֿתּלקע איז קײן שיקסע אױך ניט װערט. נאָר אַז מען װעט אים חתונה מאַכן מיט אַזאַ שײן מײדל און מען װעט זי נעמען אױף אײביקע קעסט אין דאָרף אַרײַן, װעט נפֿתּלקע װערן אַ סטאַטעק, װײַל זי װעט אים אין דער הײם צוהאַלטן.

דינסטיק, אַז די זשופּיצלעך האָט דער שנײַדער אָפּגעבראַכט, און געלע פּלודערן מיט קנעפּלעך אױך, און קאָזלאָװענע שיך מיט שפּיצן, װוילע, מיט נאָך אַ סױבעלע[53] היטל דערצו, און דער כּלה אַ שפּיגל מיט קראָמזעקלעך און סיטקעס און געלע יאַמפּער־קעלעך[54], און אַ ברוסטטיכל מיט שפּאַניער גאָלד אױף כּלה־מתּנות איז אַלץ פֿאַרטיק געװאָרן, — איז זײַנװעלע אַװעקגעפֿאָרן צוריק אין דאָרף אַרײַן. דאָ האָט ער געבעטן ר׳ טבֿיה בילענקיס מיט שמערל טבֿיהס, זײ זאָלן מושטרעװען די חתונה, פֿרײַטיק זאָל זײַן די חופּה. דעם שװער און די שװיגער האָט ער געבעטן, זײ זאָלן פֿאָלגן טבֿיהן און שמערלען מיט אַלע זאַכן, גלײַך װי אים אַלײן. דוד סמיק האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ יאָ און האָט געזאָגט (דאָס ערשטע מאָל, װאָס מען הערט פֿון אים אַ װאָרט):

— אַ סײַנענדיקע כּלה, אַ מיאושער חשן, ניסקשה.

ברײַנע־דאָבריש האָט צוגעזאָגט:

— פֿאַר געזונט, צאַנצילאָמיש, װעל איך חשונה מאַכן מײַן בן־יחיד, צאַנצילאָמיש. אַ סײנעם דאַנק דיר, זײַנװעלע, זע, צאַנ־צילאָמיש, די האָדײַעש[55] זאָלן די אָקשן פּילעװען. איך פֿאָלג דײַן ראָט און דײַן עצה, צאַנצילאָמיש, געלט זאָלעװע איך ניסט, אַזױ װי דו, זײַנװעלע, הײשט.

זײַנװעלע איז געגאַנגען צו אהרן שמשׂ זיך געזעגענען, װי אַ מחותּן, און מיט שׂרה דער שמשטע אַפֿילו האָט ער זיך גאָר ליבלעך און פֿרײַנטלעך געזעגנט:

"Have a good time and enjoy yourselves. On Sunday, God willing, when you and the happy couple come out to visit us in Nimyevke, we'll have a real celebration. Be well."

"Be well, Zainvil."

He gave the bride a gold ducat as a going-away present and spoke some cheerful words:

"You won't have to worry about anything, thank the Lord. As the wife of the only son, and with all that wealth, you'll be well off."

Aaron the Beadle and his wife and Sheyntse overwhelmed him with their fondest wishes for his wife's safe delivery.

"God be with you both!"

"Godspeed!"

— פֿרייט אײַך דאָ געזונטערהייט. זונטיק, אימירצעשעם, אַז איר וועט אַלע אַרויסקומען מיטן פּאַרפֿאָלק צו אונדז, וועלן מיר גרשט אײַך אין נימיעווקע מאַכן אַ חתונה. זײַט געזונט.

— זײַט זשע מיר טאַקע געזונט.

דער כּלה האָט ער איבערגעלאָזט אַ רויט רענדל אַ נידיזנע[56], און האָט איר מיט גוטע ווערטער געזאָגט:

— דו ווייסט, ברוך השם, ניט האָבן וואָס צו זאָרגן. אַ בן־יחידס אַ ווײַב, בײַ אַזאַ גרויס עשירות, וועט דיר אוודאי גוט זײַן.

אהרן שמש און דאָס ווײַב און שיינצע האָבן ניט געקאָנט גענוג אים אָנווינטשעווען, זײַן ווײַב זאָל גרינג איבערקומען.

— געזונטערהייט!

— פֿאָרט געזונט!

[38] פֿאַרנומענקייט.

[39] הויזהיטער.

[40] (פֿאַרדרייט, לצניש) פעלדפעבל, אונטער־אָפיציר. — [41] שעה.

[42] זאָגסט ליגן. — [43] זײַדענע קאַפּאָטע.

[44] לעדערנע. — [45] בליוזקעס. — [46] טראָגעדיק. — [47] חתונה. — [48] פּראָ־טעסטירס.

[49] אַכסניה.

[50] פּשט. — [51] אַזאַ וואָס מ׳וועט ערבירט, מ׳נעמט פֿאַר אַ זעלנער.

[52] קופּע. — [53] פּוטערנע.

[54] פֿאַבריצירטע זעקלעך, האָרנעץ פֿאַר ווײַבער, שלייפֿלעך פֿאַר קאָפּ־באַ־פּוצונג. — [55] די וואָס האָדעווען. — [56] לעצטגעלט (פֿאַרן אַוועקפֿאָרן).

On Thursday, the pre-wedding feast took place. There was dancing and carousing in Nosuchville. That same day, Dovid Smik gave a meal for poor people. If you give poor people food and money, they wish you the very best.

On Friday, the wedding took place. People danced like there was no tomorrow. "Mazel-tov! Mazel-tov!" from all sides. But the big banquet was put off for Saturday night because Sabbath is Sabbath. Tevye and Shmerel made all the preparations. They couldn't perform the ritual ceremony of leading the bride and groom to bed because the wedding came so unexpectedly: "We *are* Jews after all. . . ."

On Saturday night, no sooner had they ushered out the Sabbath than Zainvil came rushing to town, driving the life out of his horses—he burst in and exchanged whispers with his parents-in-law, scowling all the while.

The three of them emerged from the alcove where they had been whispering, they were at a loss what to do: Should they ask Tevye, the community elder, or someone else, someone more experienced—they needed advice. All three of them were sad and in a dither.

Who should come in but the chief of police while a squad leader and soldiers surrounded Shmerel's house. There were guards at every door and no one was allowed to leave.

The police chief grabbed Naphtali, ordering three soldiers to watch him and two squad leaders to get his belongings.

"What's happening? What's this all about?"

The police chief was quietly taking money from Braine-Dobrish and promising to help. But he had to drag Naphtali along.

Faint, swoon, wring your hands, oh me, oh my, oh goodness, oh God—Naphtali was dragged away with all his belongings. Where? Some people said to the city, others to the province capital, straight to Zhitomir, and perhaps to Kameniets. Some people said back to the village.

A turmoil. A tumult. A whispering, a chattering. No one knew what was what.

"Nosuchville is a city."

"Anything can happen in Nosuchville."

"The city has something new every day."

That night, Zainvil and his father-in-law drove back to the village. Braine-Dobrish, along with Tevye Bilenkis, the community elder, got into a rented wagon. They headed for the city. Once there, they would see, perhaps they would have to go further.

The biggest secret of all comes out after nine months: a woman has a baby after carrying the secret all that time. The secret of Naphtali's arrest came out the next day; they learned the reason from Zachariah, who was buddy-buddy with the police chief. But the police chief told him only after the soldiers had taken Naphtali away.

Naphtali was in the habit of visiting the captain of the division stationed in Nimyevke, he was there all the time and he performed all sorts of services. Four weeks ago, the regimental priest had been a guest in the captain's home and had begun talking to Naphtali, trying to convert him to Christianity. Naphtali had agreed to get baptized, but only on condition that he would become a drummer. Very good. The priest asked the captain's chancellery to prepare the proper document. Naphtali more or less wrote his name in Jewish letters. The priest had two officers sign as witnesses. A further document was prepared, in which Naphtali requested permission to serve the Tsar as a drummer. He more or less signed that document too in Jewish letters. Both petitions had to be sent on to the proper agencies. Until they got word, said the priest, the entire matter should be kept a secret. He told the division captain to make sure that Naphtali didn't run away.

דאנערשטיק איז געווען א חתן־מאָל. געטאַנצט און געהוליעט אין לויהאַיאַפּאַלי. דוד סמיק האָט דאָנערשטיק געמאַכט אַ מאָל־צײַט פֿאַר אָרעמע לײַט. געלט און עסן, אַז מען גיט אָרעמע לײַט, ווינטשעווען זיי אַל דאָס גוטס.

פֿרײַטיק איז געווען די חופּה. אַוודאי געטאַנצט. „מזל־טובֿ!" „מזל־טובֿ!" פֿון אַלע זײַטן. נאָר אויף שבת־צו־נאַכטס זאָל זײַן די גרויסע וועטשערע, ווײַל שבת איז שבת. ר׳ טבֿיה און ר׳ שמערל טבֿיהס האָבן אַלץ אָנגעגרייט. דאָס פֿאַרפֿאַלק טאָר מען ניט פֿירן באַלייגן, ווײַל די חתונה איז געקומען אומגעריכט: „מיר זײַנען דאָך דערויף ייִדן"...

שבת־צו־נאַכטס, קוים האָט מען הבֿדלה געמאַכט, איז פּלוצעם זײַנוועלע געקומען צו לויפֿן — געטריבן די פֿערד צו דער פּגירה [57] — און איז אַרײַנגעלאָפֿן זיך סודען מיט דעם שווער און מיט דער שוויגער, מיט אַ פֿינצטערער העוויה.

אַלע דרײַ קומען־אַרויס פֿונעם אַלקער, ווו מען האָט זיך גע־סודעט, און מען ווייסט נאָך ניט וואָס פֿאַר אַן עצה מען זאָל זיך געבן, אויב מען זאָל ר׳ טבֿיהן דעם קאָהאָלנע פֿרעגן אָדער עמעצן אַנדערש, אַ געניטערן פֿון אים, מכּוח אַן עצה בעטן. אַלע דרײַ זײַנען טרויעריק און ווי מבֿולבל.

קומט פּלוצעם אַרײַן דער קאַפּיטאַן־ספּראַווניק [58] מיט דעסיאַט־ניקעס [59], און מיט סאָלדאַטן האָט מען אַרומגעשטעלט שמערלס שטוב. די טירן זײַנען אַלע פֿאַרשטעלט, קיינעם ניט אַרויסצולאָזן.

דער קאַפּיטאַן־ספּראַווניק האָט תּיכּף אַ כאַפּ געטאָן נפֿתּלקען, דרײַ סאָלדאַטן זאָלן אים היטן, און צוויי דעסיאַטניקעס זאָלן צו־נויפֿנעמען נפֿתּלקעס זאַכן.

— וואָס טוט זיך דאָ, וואָס איז דאָ פֿאַר אַ פּלוצעמע זאַך?

דער קאַפּיטאַן־ספּראַווניק נעמט טאַקע שטילערהייט געלט בײַ ברײַנע־דאָברישן און זאָגט־צו העלפֿן. נאָר נפֿתּלקען מוז ער אַוועק־פֿירן מיט זיך.

חלש הין, חלש הער, ברעך די הענט, וויי, יאָמער — נפֿתּלקען האָט מען מיט אַלע זײַנע זאַכן אַוועקגעפֿירט. וווּהין? אַ טייל זאָגן אין גאָראָד [60] אַרײַן, אַ טייל זאָגן גאָר אין דער גובערניע, גלײַך קיין זשיטאָמיר, און אפֿשר קיין קאַמענעץ. אַ טייל זאָגן צוריק אין דאָרף אַרײַן.

אַ גערודער. אַ געפּילדער. אַ געשושקערײַ, אַ געשמועסערײַ. וואָס — ווייסט מען נישט.

— לויהאַיאַפּאַלי איז אַ שטאָט.

— אין לויהאַיאַפּאַלי טרעפֿן זיך אַלץ ווילדע זאַכן.

— די שטאָט האָט עפּעס נײַס אַלע מאָל.

נאָך בײַ נאַכט איז זײַנוועלע מיטן שווער, אַוועקגעפֿאָרן צוריק אין דאָרף אַרײַן. ברײַנע־דאָבריש האָט מיטגענומען דעם קאָהאָלנע טבֿיה בילענקיס אויף אַ געדונגענער פֿור. אַוועקגעפֿאָרן אויף אַ גאַנצער נאַכט אין גאָראָד אַרײַן. פֿון דאָרטן וועט מען זען, אפֿשר וועט מען מוזן ווײַטער פֿאָרן.

דער גרעסטער סוד שבסודות קומט־אַרויס נאָך נײַן חדשים: די ייִדענע ווערט געלעגן, אַז זי טראָגט דעם סוד נײַן חדשים. דעם סוד פֿון נפֿתּלקעס אַוועקפֿירן איז מען דעם אַנדערן טאָג גע־וווירר געוואָרן פֿון זכריהן דעם חשובֿ בײַם קאַפּיטאַן־ספּראַווניק. ער האָט עס אים אָבער ערשט אויסגעזאָגט, אַז מען האָט נפֿתּלקען שוין געהאַט אַוועקגעפֿירט מיט סאָלדאַטן.

נפֿתּלקע פֿלעגט צו זײַן בײַם קאַפּיטאַן פֿון דער ראָטע, וואָס שטייט אין נימיעווקע, אַ היימישער און האָט אַלע שאַריתן געטאָן. איז דער גלח פֿונעם פּאָלק פֿאַר פֿיר וואָכן געווען צו גאַסט בײַ דעם קאַפּיטאַן און האָט אָנגעהויבן צו שמועסן מיט נפֿתּלקען, ער זאָל זיך שמדן. האָט נפֿתּלקע געזאָגט יאָ, ער וויל זיך שמדן, נאָר מיט אַ תּנאי, ער זאָל ווערן אַ באַראַבאַנשטשיק [61], אַ פּויקער. זייער גוט. דער גלח האָט געלאָזט אין קאַפּיטאַנס קאַנצעלאַריע אָנשרײַבן אַ פּאַפּיר, וואָס מען דאַרף צו אַזאַ זאַך. נפֿתּלקע האָט זיך מיט ייִדישע אותיות אַזוי ווי געחתמעט. דער גלח האָט געהייסן צוויי אָפֿיצירן פֿאַר עדות זיך חתמענען, אַחוץ דעם האָט מען נאָך אַ פּאַפּיר אָנגעשריבן, אַז נפֿתּלקע בעט זיך פֿאַר אַ פּויקער צו גיין דינען דעם קייסער. נפֿתּלקע האָט זיך נאָך אַ מאָל אַזוי ווי געחתמעט אויף ייִדיש. די בײדע פּאַפּירן, פּראָשעניעס, האָט מען ערשט גע־דאַרפֿט ווײַטער אַוועקשיקן, צו וועמען איטלעכס קער [62]. ביז די רעזאָלוציעס וועלן אָנקומען, האָט דער גלח אָנגעזאָגט, זאָל מען דאָס האַלטן בסוד. אַחוץ דעם האָט דער גלח געגלויבט דעם קאַ־פּיטאַן פֿון דער ראָטע, ער זאָל השגחה האָבן, נפֿתּלקע זאָל ניט ערגעץ אַוועקלויפֿן.

For three weeks, the captain saw Naphtali in his home and with the drummers every day, he was learning how to play the drum. It was only in the fourth week, on Tuesday, that the captain began asking: "Where's Naphtali keeping himself? Why don't we see him? Where is our Naphtali?"

He found out that Naphtali was getting married in Nosuchville. So he drove off to get the police chief, who was going through the villages, grabbing smugglers or taking care of other business. The captain finally caught up with him on Friday evening, he gave him the documents and described the entire matter to him. Two knotty problems at once: baptism and military service. A police chief can only make short shrift of them. He took off for Nosuchville on the spot, arriving before Zainvil could do anything. One hour earlier, they might have gotten Naphtali across the border. But Zainvil had learned about the matter only that evening in the village. He drove his horses as fast as he could. But alas, the police chief got to Naphtali first.

Sheyntse was both a maiden and a married woman! Whose wife? A drummer's. They refused to give her the dowry. But what about the big, beautiful, expensive headband, which she wore throughout the Sabbath? Did that belong to her now? Well, keep reading.

God punisheth with one hand, and He blesseth with the other. All the running around and heavy bribing didn't help. Naphtali was baptized and he became a soldier, a *drummer*. The only effect of the money was to have Naphtali assigned to a different regiment. There was one stationed forty miles away. And that's where Naphtali was sent.

Beyltse had a safe delivery, thank heaven. It was a boy, and he was named after the Preacher of Ostro.

But there's an old saying: It's the child that gets married, not the parents. Out of sight, out of mind. In Nimyevke, they forgot all about Naphtali.

Sheyntse, however, *had* gotten married—to the drummer, to Naphtali the convert. She threw herself on her bed and wept bitterly: She—she had to get divorced from the drummer.

Aaron the Beadle procured letters from the community elders to all the elders of the towns where they said the regiment was billeted, and where Naphtali the convert was serving as drummer. Sheyntse gave her few rubles to her father for expenses; he was to go off and obtain the divorce after Purim.

Poor Aaron the Beadle, alas (people love saying "alas!"), had to drive through the post-Purim slush and mire until he found Naphtali, whose name was Ritsko now. He was stationed near a little town called Mishelovke.

Kind-hearted Jews in Mishelovke offered to help Aaron. As soon as they gave the priest of Mishelovke a gold ducat, he said: "Yes, he has to divorce his accursed Jewish wife."

When the division officers asked Ritsko the Drummer what had happened, he told them about the big headband and the hundred gold rubles that he had given Sheyntse. The officers instructed him to say: "Yes, I'll grant her a divorce, but she has to return the headband and the hundred rubles."

דרײַ וואָכן האָט דער קאַפּיטאַן אַלע טאָג געזען נפֿתּלקען בײַ זיך און בײַ די פּויקערס, ווו ער לערנט זיך פּויקן. ערשט אויף דער פֿערטער וואָך, אַרום דינסטיק, האָט דער קאַפּיטאַן אָנגעהויבן צו פֿרעגן:

פֿאַר וואָס זעט מען נפֿתּלקען נישט? ווו איז נפֿתּלקע? ווו איז אונדזער נפֿתּלקע?

איז ער געוווּיר געוואָרן, אַז נפֿתּלקע האָט גאָר חתונה אין לויהאָיאָפּאַלי. דעריבער האָט ער געמוזט פֿאָרן אָפּזוכן דעם קאַפּיטאַן־ספּראַוווניק, ווו ער איז אַרומגעפֿאָרן אין די דערפֿער פּעקלעך כאַפּן אָדער אַנדערע עסקים. ביז דער קאַפּיטאַן האָט אים ערשט פֿרײַטיק פֿאַר נאַכט געפֿונען און האָט אים אײַנגעגעבן אויף פּאַפּיר און באַשריבן די גאַנצע זאַך. אַזעלכע צוויי האַרבע זאַכן אין אײנעם: אי שמדן, אי קרוינדינסט, „וואָיענע סלוזשבע"[63] — דאָ קאָן אַ קאַפּיטאַן־ספּראַוווניק ניט מאַכן קיין מלאכות. ער איז גלײַך געפֿאָרן קיין לויהאָיאָפּאַלי און האָט גוט פֿאַרכאַפּט, אײדער זײַנוועלע האָט געקאָנט אָנקומען מיט אַן עצה. אפֿשר מיט אַ שעה שפּעטער וואָלט מען געווען געקאָנט אַנטלויפֿן מיט נפֿתּלקען איבער דער גרענעץ צו. זײַנוועלע איז אָבער פֿאַר נאַכט ערשט געוווּיר געוואָרן אין דאָרף פֿון דער גאַנצער מעשׂה. ווי ווײַט ער האָט געקאָנט, איז ער געלאָפֿן מיט די פֿערד. ס'איז אָזוי דאָס אומגליק געווען, דער ספּראַוווניק זאָל פֿאַרכאַפּן נפֿתּלקען.

שיינצע איז אַ מײדל — אַן אשת־איש. וועמענס ווײַב? אַ פּויקערס. דאָס נדן־געלט וועט מען איר ניט אַרויסגעבן. נאָר דאָס גרויסע, ווױלע, טײַערע שטערן־טיכל, וואָס זי איז אַ גאַנצן שבת געגאַנגען הויך געשלייערט, איז אירס, דאַכט זיך? אַגו, לייענט ווײַטער.

גאָט שטראָפֿט מיט איין האַנט, און מיט דער אַנדערער בענטשט ער. טאַקע האָבן אַלע לויפֿערײַען מיט שיטן געלט ניט געהאָלפֿן. נפֿתּלקע איז געוואָרן געשמדט און איז געוואָרן אַ סאָלדאַט אַ פּויקער. געלט געבן האָט כאָטשע דאָס געפּועלט, אַז ניט דאָ, אין דעם פּאָלק, האָט מען נפֿתּלקען אַרײַנגעגעבן, נאָר אין אַן אַנדערן פּאָלק. מיט צען מײַל ווײַטער איז געשטאַנען אַן אַנדער פּאָלק. אַהין האָט מען אים געשיקט.

ביילצע איז, ברוך השם, גרינג איבערגעקומען. זי איז געלעגן געוואָרן מיט אַ ייִנגל, וואָס הייסט נאָך דעם אָסטרער מגיד.

נאָר ווי זאָגט מען עפּעס: אַפֿילו טאַטע־מאַמע האָבן מיט אַ קינד קיין חופּה־קידושין ניט גענומען. פֿון די אויגן — פֿונעם האַרצן. אין נימיעווקע פֿאַרגעסט מען נפֿתּלקען.

שיינצע האָט אָבער דאָך יאָ חופּה־קידושין גענומען מיט דעם פּויקער, מיט דעם געשמדטן נפֿתּלקען. ליגט זי אויפֿן פּנים און וויינט ביטער: זי — זי מוז נעמען גט בײַ דעם פּויקער...

אהרן שמש האָט מיטגענומען פֿון קהל בריוולעך צו אַלע קאָהאָלנעס פֿון די שטעט, ווו מען זאָגט, דאָרטן שטייט דער פּאָלק, ווו דער געשמדטער נפֿתּלקע איז אַ פּויקער. די עטלעכע רענדלעך, וואָס שיינצע האָט, גיט זי דעם פֿאָטער אויף הוצאות, נאָך פּורים זאָל ער פֿאָרן צו ברענגען אַ גט.

אהרן שמש, אַ רחמנות, נעבעך — „נעבעך" האָט מען זייער ליב צו זאָגן — מוז אין די גרויסע סליאָטעס, בלאָטעס נאָך פּורים פֿאָרן, ביז ער האָט אָפּגעזוכט דעם געוועזענעם נפֿתּלקען — דעם וואָס הייסט הײַנט ריצקאָ. אין אַ שטעטל מישעלאָווקע שטייט ער מיט אַ ראָטע.

ייִדן בני־רחמנים האָבן זיך אין מישעלאָווקע אָנגענומען פֿאַר דעם אהרן שמש. בפֿרט, אַז מען האָט דעם מישעלאָווקער גלח געשענקט אַ רויט רענדל, האָט ער געזאָגט: „יאָ, ער מוז דאָס פּריקלענטע ייִדישע ווײַב גטן".

די אָפֿיצירן פֿון דער ראָטע האָבן אויסגעפֿרעגט ריצקאָ פּויקער, ווי אָזוי די מעשׂה איז געווען, האָט ער זיי אויסגעזאָגט פֿון דעם גרויסן שטערן־טיכל און פֿון די צען רויטע רענדלעך, וואָס ער האָט שיינצען געגעבן. האָבן אים די אָפֿיצירן געלערנט, ער זאָל זאָגן: „יאָ, איך גיב אַ גט, נאָר זי זאָל מיר אָפּגעבן דאָס שטערן־טיכל און די צען רויטע רענדלעך".

Aaron the Beadle drove back fifty miles and got the headband and the hundred rubles. Aaron was a simple man, and he had an idea: "Maybe I'll take along a smaller headband." How much can a swinish head like his grasp? He won't be able to tell the difference—so long as it's a headband." But he was afraid the convert might have made some mark in his mother's headband, and he'd be so angry he wouldn't agree to the divorce no matter what. So Aaron the Beadle decided to take the real headband, as it was. If he could manage to give Naphtali a smaller one, he could find it in that little town, in Mishelovke, couldn't he?

Aaron was right! Naphtali knew his mother's headband very well, and when Aaron tried to palm off a different one, Naphtali spewed the filthiest military curse and said he had made a mark in his mother's headband.

So Aaron had to bring the big headband to the Jewish religious judge in Mishelovke (there is no real rabbi in any Russian-Polish town in these times; ever since the Hassidic rebbes have become all the rage, one such rebbe controls several towns). The division captain likewise came to the Jewish judge. The headband, said Naphtali, had a mark:

"At Rosh Hashanah, in town, I stole three pearls before my mother put it on to wear in synagogue."

Aaron did give him the hundred rubles, almost as a ransom, to pay for the divorce, which Naphtali, or Ritsko the Drummer, then sent to Sheyntse by messenger.

Aaron the Beadle came home three days before Passover, embittered and worn out from traveling, and Sarah wept when she saw him.

The messenger gave Sheyntse the bill of divorcement right away, in front of the Jewish judge of Nosuchville, and the town had something to gossip about all through Passover.

אהרן שמש איז צוריקגעפֿאָרן צוועלף מײַל און ברענגט דאָס שטערן־טיכל מיט צען רענדלעך. אַ פּראָסטע ייִדל אָפּילו, אהרן שמש, איז ער געפֿאַלן אויפֿן שכל: „אפֿשר וועל איך מיטנעמען אַ קליין שטערן־טיכעלע? אַזאַ פֿאַרחזירטער קאָפּ וועט פֿיל וויסן? אַבי אַ שטערן־טיכל". האָט ער אָבער מורא געהאַט, טאָמער האָט דער משומד יאָ אַ סימן אין זײַן מאַמעס שטערן־טיכל, וועט מען אים גאָר צערייצן, ער זאָל שוין ניט וועלן געבן קיין גט בשום אופֿן ניט. איז געבליבן, ער, אהרן שמש, זאָל מיטנעמען דאָס גאַנצע שטערן־טיכל, ווי עס איז. ממה־נפֿשך: אויב עס וועט קאָנען גיין אַ קליינס אים צו געבן, קאָן ער דאָך אין מישעלאָווקע, אינעם שטעטל, אַ קליין שטערן־טיכל באַקומען. האָ?

געטראָפֿן! נפֿתלקע האָט זייער גוט געקענט דער מוטערס שטערן־טיכל, און אַז מען האָט געמאַכט אַ פּרוּוו אונטערצורוקן אַן אַנדער שטערן־טיכל, האָט ער געשאָלטן מיט דער פּאַסקודנער סאָלדאַטסקער קללה און האָט געזאָגט, אַז ער האָט אַ סימן אין זײַן מאַמעס בריליאַנט־דאָברישעס שטערן־טיכל.

האָט מען דאָס גרויסע שטערן־טיכל געמוזט ברענגען צום מישעלאָווקער דיין, — קיין רבֿ איז ניטאָ די צײַטן אין קיין שום שטאָט אין רוסיש־פּוילן; זינט חסידישע רביים זײַנען געוואָרן אַ מאָדע, האָט איין רבי אַזעלכער עטלעכע שטעט אונטער זיך — און דער קאַפּיטאַן פֿון דער ראָטע איז אויך געווען בײַם דיין. דאָס שטערן־טיכל, ווייסט נפֿתלקע, האָט אַ סימן:

— איך האָב ראש־השנה, אין שטאָט, דרײַ פּערל אַרויסגעגנבֿעט, איידער די מאַמע האָט עס אָנגעטאָן צו גיין אין שול אַרײַן.

די צען רענדלעך האָט מען אים יאָ איבערגעביטן, געגעבן קאָלים[64], איז געווען אויף הוצאות הגט, וואָס נפֿתלקע, ריצקאָ־פּויקער, האָט דורך אַ שליח געגעבן שיינצען.

אהרן שמש איז אַהיים געקומען דרײַ טאָג פֿאַר פּסח, פֿאַרביטערט, אָפּגעהאָרעוועט פֿונעם וועג, און שׂרה האָט געוויינט אויף אים קוקנדיק.

שיינצען האָט דער שליח איבערגעגעבן בײַם דיין אין לוי־האַיאָפּאָלי תּיכּף דעם גט, און די שטאָט האָט געהאַט אַ גאַנצן פּסח פֿון עפּעס צו שמועסן.

[57] בעהרגעס צו חערן. — [58] אַ פּאָליציי־שעף אין צאַרישן רעזשים.
[59] אַן אָנפֿירער פֿון צען מענטשן.
[60] שטאָט.
[61] פּײַקלער. — [62] געהערט, באַלאַנגט.
[63] מיליטער־דינסט.
[64] קליינגעלט.

Mikhel the Belfer stood like a gravestone—is that what you think? No indeed. Mikhel had become a lively broker in Nosuchville, hustling and bustling on all sides, and little by little, he started making money.

In Jewish towns, a broker is held in contempt, although a wee bit less than the dog-catcher. Why is a broker held in contempt? Because there's a popular saying: "It's not the work that degrades the man, but the man that degrades the work." A broker is really very necessary for a landowner who comes into a town or village to buy something or to order clothes from a tailor or to sell grain from his estates. After all, he doesn't know where to go, whom to negotiate with, and so on and so forth. If a local man guides the stranger and serves him loyally, he certainly deserves to be paid for his troubles and to be thanked for all the good things he's done.

In Germany and in all the great countries of the wide world, they call such a broker a "commissioner" or something even more respectable. But the brokers in Jewish towns are put down as drunkards, hoodlums, highway robbers. They have no intention of serving the stranger honestly—no, all they want to do is cheat him. They tell lies by the ton for a few pennies. The broker holds himself in contempt because he does the filthiest chores for a gulden and he even permits the landowner's servant to spit in his face, so long as he treats him to a glass of vodka afterwards.

Why is this so? Perhaps because most Polish landowners (one cannot say *all* landowners, there *are* a few better ones) are so full of themselves, each one thinks *he* is the cream of the human race. For him, a peasant is on a par with a horse, an ox, a cow. Peasants were created to drudge for the landowner. Since Jews are not his serfs, he regards them as instruments existing only for the landowner's sake. Of course, when the landowner reluctantly needs a favor from the rich Jew, a cash loan, he treats him like a cobbler: He has to have him because he needs boots; once he gets the boots, the cobbler is a cobbler, and that's that. And all the more so his innkeeper and his shopkeeper, the Jew, whom the arrogant landowner despises more than a stray dog: He derides him, pokes fun at him, hits him and slaps him whenever he feels like it. Cursing and berating are simply customary. "You thieving Jew, you Jewish sonovabitch!" is the same as "Sir." A Jewish broker connected to a Polish landowner hears even coarser language: "Swine! Get the hell out of here!" A tug on a sidelock or a beard is a jest. And when the Pole pays the Jew for his hard work, he hurls the gulden on the ground: "Take it, bastard!" To put up with that kind of treatment, a man truly has to be a footpad, a drunkard, a hoodlum.

Our Russian aristocrats are quite a different breed. The Pole's overweening pride, the Pole's arrogance is never found in a Russian. When a Russian gets to know a Jew and deals with him a couple of times, he calls him "brother" or "little brother." Even a broker. If he serves him loyally, the Russian gets to love him. Yes indeed, love him. Especially when he becomes acquainted with a Jewish merchant after doing business with him for a while: then even the greatest Russian becomes friends with the Jew. Yes indeed: friends.

Meshl, the old broker in Nosuchville, was useful only for Polish landowners. He was somewhat fluent in Polish and was always despised in town. A poor man all his life, he drank, and as he got on in years, he was usually more drunk than sober. Oddly enough, Meshl the Broker only liked Poles. He couldn't stand Russians. He would have put his life on the line for a Pole.

מיכל בעלפֿער שטייט ווי אַ מצבֿה, מיינט איר? ניין, מיכל איז געוואָרן אַ פֿאַקטער אין לויהאַיאַפּאַלי און האָט זיך געוואָרפֿן, ווי אַ לעבעדיקער, אויף אַלע זײַטן, און האָט אָנגעהויבן ביס־לעכווײַז צו פֿאַרדינען געלט.

אין די ייִדישע שטעט איז אַ פֿאַקטער זייער מבֿוזה. אַ פֿאַקטער איז גאָר עפּעס, עפּעס ווייניקער מבֿוזה פֿונעם היצעל[65]. פֿאַר וואָס איז אַ פֿאַקטער מבֿוזה? ווײַל ווי דער עולם זאָגט: ניט די מלאכה איז מבֿזה דעם מענטשן, ניין, דער מענטש איז מבֿזה די מלאכה. אַ פֿאַקטער איז באמת זייער אַ געניטיקער מענטש פֿאַר אַ פֿרעמדן פּריץ, וואָס קומט אין שטאָט אַרײַן און דאַרף עפּעס אײַנקויפֿן, אָדער זיך לאָזן בײַ אַ שנײַדער מלבושים מאַכן, אָדער צו פֿאַר־קויפֿן תּבֿואה פֿון זײַנע גיטער — ווייסט ער דאָך ניט וווּהין צו גיין, מיט וועמען צו האַנדלען וכדומה, וכדומה. אַ הימישער מענטש, אַז ער ווײַזט דעם פֿרעמדן און דינט אים געטרײַ, איז ער דאָך ווערט, מען זאָל אים צאָלן פֿאַר זײַן טירחה און טאַקע צו דאַנקען פֿאַר די טובֿה, וואָס ער האָט אַלץ אַזוי גוט פֿאַרזאָרגט.

אין דײַטשלאַנד, אין אַלע מדינות אין דער גרויסער וועלט, רופֿט מען אַזאַ פֿאַקטער קאָמיסיאָנער אָדער נאָך אַ בכּבֿודערן נאָ־מען. נאָר די פֿאַקטוירים אין די ייִדישע שטעט זײַנען שיכּורים, הולטײַעס, תּמיד ניט ערלעך. זיי האָבן ניט אין זינען ערלעך צו באַדינען דעם פֿרעמדן מענטשן, ניין — אָפּצונאַרן. פֿאַלשע שבֿועות אויפֿן שאַק פֿליט אויסן מויל פֿאַר צען גראָשן. דער פֿאַקטער איז בײַ זיך אַליין מבֿוזה, אַז ער טוט אַלע פּאַסקודנע עבֿודות פֿאַר אַ גילדן, און ער פּאָזוואָליעט[66] דעריבער דעם פּריצס קנעכט אַפֿילו זאָל אים שפּײַען אין פּנים אַרײַן, אַבי דערנאָך זאָל ער געבן אַ טרונק בראָנפֿן.

פֿאַר וואָס די זאַך איז אַזוי? מעג דער טעם זײַן, ווײַל אַ פּוילישער פּריץ איז לרובֿ — מען קאָן ניט זאָגן אַלע פּריצים, ס'איז דאָ עטלעכע בעסערע אויך — מיט גרויס גדלות אָנגעשפּיגעוועט. נאָר ער איז בײַ זיך אַ מענטש אויף דער וועלט. דער פּאָווער איז בײַ אים גלײַך מיט אַ פֿערד, מיט אַן אָקס אָדער מיט אַ קו. פּאָווערן זײַנען באַשאַפֿן געוואָרן פֿונעם פּריצס אַרבעט וועגן. ייִדן זײַנען דאָך ניט זײַנע עבֿדים, האַלט ער זיי פֿאַר כּלים, און זײַנען אויך נאָר פֿונעם פּריצס וועגן דאָ אויף דער וועלט. טאַקע, ווען דער פּריץ דאַרף דעם רײַכן ייִדנס לאָסקע, ער זאָל אים געלט אַנטלײַען, איז ער בײַ אים, ווי דער שוסטער: ער מוז אים האָבן, ווײַל ער דאַרף שטיוול; האָט ער שוין די שטיוול, איז דער שוסטער אַ שוסטער, ניט מער. מכּל־שכּן זײַן קרעטשמער און דער קרעמער, דער ייִד, איז בײַ דעם בעל־גאווה־פּריץ מבֿוזה ערגער ווי אַ גאַסנהונט: ער שפּעט פֿון אים, ער מאַכט פֿון אים חוזק, ער שלאָגט אים, ער פּאַטשט אים, ווען ער האָט חשק. זידלען און שעלטן איז פּראָסט אַ מנהג. „זשיד שעלמאָ, זשיד הונצוואָט"[67] — הייסט אַזוי ווי „ר' קרובֿ". אַ פֿאַקטער, וואָס דרייט זיך אַרום אַ פּוילישן פּריץ, הערט פֿון אים נאָך גרעבערע ווערטער: „פּיעס, פּאָביעגני נאָ, זאַראַז!"[68], אַ צי בײַ דער פּאה אָדער בײַ דער באָרד איז אַ קאַטאָוועסל. און אַז ער צאָלט אים פֿאַר דער טרחה, טוט ער דעם גילדן אַ וואָרף אויף דער ערד: „נאָ, מאָש, הונצוואָט!"[69] — אַזעלכעס צו קאָנען דערלײַדן, מוז מען טאַקע זײַן גאָר אַ נידע־ריקער מענטש, אַ שיכּור, אַ הולטײַ.

אונדזערע רוסישע שׂררות זײַנען גאָר אַנדערע מענטשן. דאָס פּוילישע ביטערע אָנגעבלאָזענע גדלות, די פּוילישע גאווה איז בײַם רוס ניטאָ. אַ רוס, אַז ער קען זיך מיט אַ ייִדן און האָט מיט אים עטלעכע מאָל צו טאָן, רופֿט ער אים „בראַט" אָדער „בראַטיעץ"[70], אַפֿילו דער פֿאַקטער. אַז ער דינט אים געטרײַ האָט ער אים ליב: יאָ, יאָ, טאַקע פּראָסט ליב. ווער שמועסט, אַז ער ווערט באַקאַנט דורך משׂא־ומתּן מיט אַ ייִדישן סוחר אַ צײַט לאַנג, ווערט דער גרעסטער רוס דעם ייִדנס גוטער פֿרײַנט: יאָ, יאָ, אַ גוטער פֿרײַנט.

דער אַלטער פֿאַקטער אין לויהאַיאַפּאַלי, מעשל, האָט נאָר געטויגט צו פּוילישע פּריצים. ער האָט געקענט גוט פּויליש ריידן און איז תּמיד מבֿוזה געווען אין כּסאָס. אַ קבצן — אוודאי כּל ימיו. מכּל־שכּן אויף דער עלטער איז ער מער שיכּור געווען ווי ניכטער. דאָס חידוש איז געווען, אַז דער מעשל פֿאַקטער האָט נאָר פּאָ־ליאַקן ליב געהאַט. רוסן האָט ער ניט געקאָנט אָנקוקן. ער וואָלט זיך געקאָנט לאָזן דערהרגענען פֿאַר אַ פּאָליאַק.

He used only the foulest curses for Russians, and he couldn't speak a word of their language. Mikhel Gravestone worked only for Russian officers, which didn't bother Meshl, the old broker, one bit. Meshl derided him and the Russians together.

The time in which Mikhel became a broker was a period of war, Napoleon and his French army had invaded the Tsarist Empire. Russian officers were traveling back and forth through Nosuchville. An active guy, a handsome guy, an intelligent guy, Mikhel did a fine job of serving all the officers, earning money from and around them every day. By working for them, he got to speak Russian fluently. He could also write a bit of Russian and do bookkeeping. Altogether, he was an excellent broker.

When the Russian general stopped in Nosuchville, Mikhel presented him a written account of all the things he had bought for him. The general was delighted and gave Mikhel a twenty-five-ruble note.

"Here you are, brother. I'm very satisfied with you."

A major, who stopped off, a prince named Kanianov, also gave Mikhel a twenty-five-ruble note plus a fine britska because he drove off in the stagecoach. The next day, Mikhel sold the britska for one hundred rubles to another officer, who needed it.

That's how things went, and they went very well for Mikhel. All the shopkeepers needed Mikhel's good graces and cajoled him to come with the officers and buy from them. Mikhel was no longer nicknamed Mikhel the Belfer or Mikhel Gravestone, and certainly not Mikhel the Broker, God forbid! Now he was known as Mikhel the Muscovite. Sometimes Mikhel would go shopping alone, without officers, carrying thousands of rubles in cash, to buy from the storekeepers. Because of the officers, they addressed him as Mr. Mikhel:

"Mr. Mikhel, do come in, why don't you."

Mikhel the Muscovite would visit Gabriel Gittels, the great magnate, in order to change banknotes. Gabriel would say:

"Have a seat, Mr. Mikhel! Gittel, serve us some vodka and cake. Help yourself, Mr. Mikhel. Upon my word, you're quite a businessman. It should only happen to me. . . ."

Once, while changing money, Mikhel took a fifty-ruble note from Gabriel Gittels. Along with what the officer gave him:

"Here you are, brother, for your trouble."

During the summer, Mikhel dressed well and he had as much as a thousand rubles cash in his pocket.

It was only in the fall, before Rosh Hashanah that an officer named Khlyebov, a military broker, passed through Nosuchville. He was en route to the Russian headquarters, where he was to become an inspector in the provisions storehouse. He was very impressed with Mikhel's qualities and he talked him into coming along, he promised he would send business his way. Now almost all the Russian officers had been sent off to battle against Napoleon in Germany. So fewer and fewer of them were passing back and forth through town. Considering the situation, Mikhel accepted Commissioner Khlyebov's proposal and accompanied him to the headquarters of the army.

"So long, Nosuchville!"

אויף רוסן האָט ער גערעדט אַלע מיאוסע ווערטער און האָט ניט אַ וואָרט רוסיש געקאָנט ריידן. דעריבער, אַז מיכל בעלפער, מיכל מצבֿה, איז געפאָרן אַ פאַקטער נאָר בײַ די רוסישע אָפיצירן, האָט עס דעם מעשלען, דעם אַלטן פאַקטער, גאָר ניט געאַרט. מעשל האָט פון אים געשפּעט מיט די רוסן אין איינעם.

די צײַט, וואָס מיכל איז געוואָרן אַ פאַקטער, איז גראָד געווען מלחמה־צײַט, ווען דער גרויסער נאַפּאָלעאָן איז מיט פראַנצייזיש חיל אַרײַן אין רוסלאַנד. דעמאָלט זײַנען רוסישע אָפיצירן הין און הער געפאָרן דורך לויהאַיאַפּאַלי. אַ פּראָוואָרנער [71] יונג, אַ שיינער יונג, אַ קלוגער יונג, מיכל, האָט אַלע די אָפיצירן באַדינט ווי צום בעסטן און האָט בײַ זיי און אַרום זיי אַלע טאָג פאַרדינט געלט. ער האָט זיך אויסגעלערנט אַרום די רוסישע אָפיצירן זייער גוט רוסיש ריידן. אַ ביסל שרײַבן האָט מיכל געקענט אויף רוסיש און ציפער רעכענען אויך. האָט ער דאָס פאַקטערסטווע געפירט ווי אַ מענטש.

מיכל האָט אָפּגעגעבן אַ געשריבענעם חשבון דעם רוסישן יענעראַל, וואָס איז דורכגעפאָרן דורך לויהאַיאַפּאַלי, פון אַלע זאַכן, וואָס ער האָט זײַנערטוועגן אײַנגעקויפט, האָט דער יענעראַל הנאה געהאַט און הט מיכלען געשענקט אַ פינף־און־צוואַנציקער.

— נאַ בראַט, יאַ דאָוואָליען טאָבױ [72].

אַן אַנדער מאַיאָר, וואָס איז דורכגעפאָרן, אַ קניאַז, קאַניאַנאָוו, האָט מיכלען געשענקט אחוץ אַ פינף־און־צוואַנציקער נאָך אַ בריטשקע, אַ גוטע, ווײַל ער איז מיט פּאָסטפערד אַוועקגעפאָרן. מיכל האָט פאַר דער בריטשקע דעם אַנדערן טאָג בײַ אַן אַנדער אָפיציר, וואָס האָט געדאַרפט אַזאַ בריטשקע, גענומען הונדערט רובל.

אַזוי איז עס געגאַנגען און געגאַנגען מיכלען זייער גוט אין לויהאַיאַפּאַלי. אַלע קרעמערס האָבן געדאַרפט מיכלס לאַסקע און האָבן אים געחנפעט, ער זאָל צו זיי קומען מיט די אָפיצירן קויפן. מיכל הייסט שוין ניט מיכל בעלפער, ניט מיכל מצבֿה, ניט מיכל פאַקטער, חלילה, — מיכל דער מאָסקוויטישער רופט מען אים. צו מאָל איז מיכל אַליין אָן דעם אָפיציר געגאַנגען מיט טויזנטער רובל אַסיגנאַציעס צווישן די קרעמערס אײַנקויפן סחורות, פון די אָפיצירנס וועגן, האָט מען אים אָנגעהויבן צו רופן ר' מיכל:

— ר' מיכל, זײַט זשע מוחל, קומט צו מיר.

— בײַם גרויסן עושר ר' גבֿריאל גיטעלעס פלעגט מיכל דער מאָסקוויטישער אָפט קומען חלפענען [73] אַסיגנאַציעס אויף רענדלעך אָדער אויף קערבלעך. האָט אים ר' גבֿריאל אַליין געבעטן:

— זעצט אײַך, ר' מיכל! גיטעלע, גיב־אַרײַן בראָנפן מיט לעקעך, זײַ מכבד ר' מיכלען. כ'לעבן, אַ גרויסער בריה. אַזאַ יאָר זאָל איך האָבן...

בײַ אַ חילוף האָט מיכל גענומען בײַ גבֿריאלן גיטעלעס אַ פופציקער אַ מאָל. חוץ דעם וואָס דער אָפיציר האָט אים געגעבן:

— בראַטיעץ, וואָט טעבע זאַ טרוד [74].

איבערן זומער האָט זיך מיכל וווּיל באַקלײדט און האָט נאָך געהאַט מזומן אפֿשר ביז טויזנט רובל אין קעשענע.

ערשט פאַר ראש־השנה איז דורכגעפאָרן אַן אָפיציר, כליעבאָוו, וואָס איז געווען אַ קאָמיסיאָנער בײַם חיל. ער איז געפאָרן צו דער רוסישער הויפּטקוואַרטיר, דאָרט בײַ פּראָוויאַנט־מאַגאַזינען, צו זײַן אַ סמאָטריטעל [75]. און מיכל איז אים געפעלן פאַר אַ בריה אַ מענטש. האָט ער אים אײַנגערעדט, ער זאָל מיט אים פאָרן, און האָט אים צוגעזאָגט עסקים צו געבן.

אחוץ דעם זײַנען אַלע רוסישע אָפיצירן כמעט אַוועק צום חיל, וואָס זײַנען געשטאַנען אין דער מלחמה העט ווײַט אין דײַטשלאַנד, אַנטקעגן נאַפּאָלעאָנען. איז ווייניקער געוואָרן דאָס הין־און־הער־פאָרן פון רוסישע אָפיצירן. האָט מיכל געפאָלגט דעם קאָמיסיאָנער כליעבאָוו און איז מיט אים געפאָרן צו דעם חיל, אַהין, ווו די הויפּטקוואַרטיר איז געשטאַנען.

— זײַ דיר געזונט, לויהאַיאַפּאַלי!

[65] הינטכאַפּער. — [66] דערלויבט.

[67] ייד שווינדלער, הינטישע בריאה. — [68] כלב, לויף, נאַר באַלד! [69] דאַ האָסטו — [70] ברודער, ברודערקע.

[71] רירעוודיקער.

[72] דאַ האָסטו, ברודער, איך בין פון דיר צופרידן. — [73] בײַטן.

[74] ברודערל, דאָ האָסטו פאַר דײַן מי!

[75] אויפזעער.

IX

Nosuchville is a town where anything can happen. As of the Ninth of Ab (which commemorates the destruction of the first and second temples), every nook and cranny of town is filled with tumult and turmoil—from Markel's saloon. Markel pours liquor like there was no tomorrow. You can drink good, strong mead in Markel's place, you can drink good distilled vodka in Markel's place, you can drink March ale in Markel's place. Jews and peasants, even landowners, come to imbibe in Markel's saloon. There was talk that Markel was planning to open a wine garden on the Jewish holidays. For Sukkoth, the Feast of Tabernacles, he wanted to turn one of the traditional wooden tabernacles into a large house, as a wine garden for the landowners.

Suddenly, a rumor went through town: a poltergeist had moved into Markel's cellar. His customers began staying away. Who wants to have a run-in with a poltergeist, a demon, an unclean thing? Jews and Christians told all kinds of stories about Markel's cellar: you could hear rattling chains and sudden guffaws and an uproar that made your hair stand on end.

Some people said that a servant of Markel's had been injured. While going to tap mead, he had been so frightened that his mouth had gone askew, and they had taken him to a healer. Some people said Markel himself had tried to take on the poltergeist and had gone down to the cellar for beer. But the poltergeist had thrown buckets at his head, almost killing him, and Markel barely clambered out alive. People added that he had twisted a finger, and had been unable to move one leg since that time.

"The thing is so foul," said the women, "that you can smell the horrible stench ten houses away. Just the other day, the miller's wife had to throw out her entire Sabbath stew because it stank of devil's dung."

"The same thing happened in Bosivke once, they had to vacate the house, and it was left abandoned. A wonderful place, with everything—they had to get rid of it. You only live once, y' know."

Shmerel Tevyes, an ardent Hassid, accompanied by two young men, also Hassids, went to visit old Markel the Innkeeper. The poor man was a bundle of misery.

"Good evening, Markel. Why are you sitting there so gloomy. Don't you know that if you're gloomy, that's worse than the thing itself. Act cheerful, just act cheerful, and the thing won't have any power. Act cheerful, Markel. We Hassids have come to wish you good evening. Well, cat got your tongue?"

"It's the other way around with me," sighed Markel the Innkeeper. "During the day, there's nothing here. Absolutely nothing. It's deathly still, just as God commanded. But when night comes, there's banging, rattling, laughing, things get thrown around, and you take your life in your hands even if you keep your distance."

"Do you know why we've come to you, Markel?" said Shmerel in chorus with the two young Hassids. "You're a good Jew, but you hang out too much with the old Cossacks and the ruffians. You have no faith in the sages, you don't believe in the miracles of the rebbes. That's why the devil has power over you and your house."

Markel always hit the roof when people said anything against his place, and he angrily retorted:

"You're a Hassid, and something much, much worse happened in your place: A convert got married—to a Jewish girl. Well, c'mon? Was that your fault?"

"You lunatic! Do you think we came to fight with you? Honestly!" Shmerel and the two young Hassids laughed. "Just look at him, the old Rationalist! We're gonna do you a favor. We're gonna give you some advice. If you pay the rebbe, you can get rid of that trouble in your cellar, honestly."

9

לויהאַיאַפּאַלי איז אַ שטאָט, ווו ס'טרעפט זיך אַלץ. אַ טרעוואָגע און אַ גערודערײַ איז פֿון נאָך תּשעה־באָבֿ אָן אין אַלע עקן און אין אַלע ווינקעלעך אין שטאָט — פֿון מאַרקלען דעם שענקער. מאַרקלס שטוב איז אַ שענקשטוב, אַ שפּע־שטוב. דער גוטער האָרבער מעד איז בײַ מאַרקלען, דער גוטער אַליעמביקאָווער בראָנפֿן איז בײַ מאַרקלען, מאַרצאָווע ביר איז בײַ מאַרקלען. ייִדן און פּאָווערן, אַפֿילו פּריצים פֿלעגן בײַ מאַרקלען אַרײַנגיין טרינקען. ווי דער עולם האָט געשמועסט, האָט מאַרקל בדעה נאָך ימים־טובֿים אַ ווײַנשענק אויך צו מאַכן. ער וויל גאָר פֿון אַ סוכּה אַ געבויטער מאַכן נאָך סוכּות אַ גרויסע שטוב, פֿון פּריצימס וועגן, אויף אַ ווײַנשענק.

פּלוצעם ווערט אַ געשמועס אין שטאָט: בײַ מאַרקלען אין קעלער האָט זיך זאַניאַדעט[26] אַ לץ. דער עולם האָט אָנגעהויבן צו מײַדן מאַרקלס שענק. ווער וויל זיך פֿאַרטשעפּען מיט אַ לץ, מיט אַ רוח, מיט אַן אומרייִנער זאַך? ייִדן און ניט־ייִדן דערציילן זיך גאַנצע מעשׂיות פֿון מאַרקלס קעלער: עס קלינגט דאָרטן מיט קייטן, און פּלוצעם הערט מען אַ געלעכטער מיט אַ ליאַרעם, אַז די האָר גייען קאַפּויער.

אַ טייל דערציילן, אַז אַ משרת בײַ מאַרקלען איז געניזוקט געוואָרן: ער האָט זיך אַזוי דערשראָקן, בשעת ער איז געגאַנגען מעד צאַפּן, אַז דאָס מויל האָט זיך בײַ אים פֿאַרקרימט. האָט מען אים אָוועקגעפֿירט צום טאָטער. אַ טייל דערציילן: בפֿירוש האָט מאַרקל אַליין געוואָלט אַ בריה זײַן, אַראָפּגיין צאַפּן מעד אָדער ביר. האָט עס אַ וואָרף געטאָן מיט שעפֿלעך אים אויפֿן קאָפּ, איז ער שיִער נהרג געוואָרן און איז קוים לעבעדיק אַרויפֿגעקומען פֿונעם קעלער. דאָ האָט מען נאָך צוגעזאָגט: אַ פֿינגער האָט עס אים פֿאַר־דרייט, און מיט איין פֿוס קאָן ער ניט רירן פֿון דענסטמאָל אָן.

— ס'איז אַזאַ אומרייִנע זאַך — זאָגן די ווײַבער — אַז אויף דער צענטער שטוב הערט מען דעם שלעכטן ריח. אַנומלט האָט די מעלניטשקע געמוזט דעם גאַנצן טשאָלנט אַרויסוואַרפֿן, ווײַל ער האָט געשטונקען נאָך טײַוולס קויט.

— עס האָט זיך שוין אַמאָל געטראָפֿן אין באָסיווקע, האָט מען געמוזט אָפּטרעטן די שטוב, און ס'איז געוואָרן אַ פּוסטע שטוב. אַ שײַנענדיקע דירה מיט אַלעם האָט מען געמוזט אָוועקוואַרפֿן. אַז דאָס לעבן איז ליב, ווער וויל זײַן לעבן אײַנשטעלן?

שמערל טבֿיהס, אַ הייסער חסיד, מיט נאָך צוויי יונגעלײַט חסידים זײַנען אַריבערגעגאַנגען צום אַלטן מאַרקל שענקער, ווו ער זיצט, נעבעך, פֿאַרזאָרגט.

— אַ גוטן־אָוונט, ר' מאַרקל! וואָס זיצט איר עס אַזוי אין עצבֿות? איר ווייסט אפֿשר נישט, אַז עצבֿות איז נאָך ערגער צו דער שמועה? נאָר פֿריילעך, נאָר פֿריילעך, קאָן די שמועה קיין שליטה ניט האָבן. פֿריילעך, ר' מאַרקל! אַ גוטן אָוונט, זאָגן מיר, חסידים, אײַך. נו, וואָס שווײַגט איר?

— בײַ מיר איז גראָד פֿאַרקערט! — זיפֿצט מאַרקל דער שענ־קער — בײַ טאָג איז נישט, גאָר נישט. דיר נישט — מיר נישט, שטיל, שיין, ווי גאָט האָט געבאָטן. נאָר אַז עס ווערט נאַכט, טוט זיך אַ קלאַפּערײַ, אַ געקלינגערײַ, אַ לאַכן מיט אַ געוואָרפֿערײַ, אַז ס'איז אַ סכּנה אַפֿילו פֿון ווײַטנס צו שטיין.

— ווייסט איר, וואָס מיר זײַנען צו אײַך געקומען, ר' מאַרקל? — זאָגט שמערל מיט די אַנדערע צוויי חסידים אין איינעם אויף אַ מאָל — איר זײַט דאָך אַן ערלעכער ייִד אַפֿילו, נאָר אַ ייִד פֿון דער אַלטער קאָזאַטשינע אָדער פֿון דער הײַדאַמאַטשינע, איר האָט ניט קיין אמונת־חכמים. איר גלייבט ניט אין גוטע־ייִדן. דעריבער האָט די סיטרא אַחרא צו אײַך און צו אײַער שטוב בפֿירוש אַ שליטה.

מאַרקל ווערט ברוגז, וואָס מען רעדט אויף זײַן שטוב, און ענטפֿערט מיט כּעס:

— אָט זײַט איר אַ חסיד, האָט זיך אין אײַער שטוב עפּעס אַנדערש, ערגערס געטראָפֿן: אַ משומד האָט בײַ אײַך חתונה גע־האַט. נו, וואָס, זײַט איר שולדיק?

— משוגענער! איר מיינט, מיר זײַנען געקומען מיט אײַך זיך קריגן, בפֿירוש? — לאַכן שמערל מיט די צוויי יונגע לײַט — קוק אים נאָר אָן, דעם אַלטן מתנגד! מיר ווילן אײַך אַ טובֿה טאָן. מיר ווילן אײַך אַן עצה געבן, ווי אַזוי איר זאָלט דורך אַ פּדיון פּטור ווערן די צרה פֿון אײַער קעלער, בפֿירוש.

Markel tried to talk, but he couldn't get a word in edgewise. All three men crowded in on him with wild gestures and Hassidic grimaces:

"You may not believe in other rebbes, but this tsaddik, long may he live, is not a rebbe, he's a saint, honestly. Listen: Rabbi X., long live the memory of that righteous man, was really like a Moses, and the whole world said that Rabbi X., honestly, was a loftier soul than Rabbi Y. Well, just before he died, Rabbi X. passed his leadership down to our tsaddik. He came all the way from Jassi, even though, honestly, Jassi didn't want to let him go for love or money. Imagine all the things and feats and miracles they saw him perform every day in Jassi." (A pious Hassidic sigh.) "May God grant us the privilege of seeing just his under-under-stool in paradise—that would be enough of a reward for us. What did he always say, the rebbe: 'Thou canst not enter paradise in clodhoppers.' You have to work hard and go to the rebbe first, that's obvious. After all, the rebbe is also a rabbi. Markel, do you know why they call him the Faithful Rebbe?"

"I know," said old Markel. "Because at first he was a rabbi in a shtetl, then he became a Hassid and moved to Moldavia, among the roughnecks."

"Hahaha!" all three of them guffawed. "You lunatic! You moron! You idiot! You old Rationalist! You don't know anything, you can't even pray right. Hahaha! You can't even say a Hebrew word! *Shtetl! Rebbe!* Any kid can say that! You ought to be ashamed of yourself! The Great Rebbe, may he rest in peace, was more intelligent than Markel the Innkeeper of Nosuchville. Didn't he say: 'How much does the word *tsaddik* add up to'? Come on! Tell us! Well? Ninety? Like the Jewish letter *tsaddik* which indicates the number 90? Right. Markel, you fool, keep going. What is ninety? A *tsaddik*, right? Because he is the true tsaddik of his generation, honestly. That was why the rebbe, may he rest in peace, said we should only call him the 'Miracle-Worker.' Ha. Right? His eyes could see things that our blind eyes couldn't see. He could see so much further, higher. Honestly, we saw how he passed on his leadership in Mezhbezh. No one understood what their meeting meant, honestly. Just look at all the warfare now. They're the only ones who know, and nothing can happen without them. People ask them if there should be a war. Without them, no king is crowned, not for love or money, honestly. Hey, hey, Markel!" Shmerel Tevyes heaved a sigh, and the other two Hassids scratched their heads and hung on his lips with a crazy grimace. "Hey, hey! Whatever the rebbes do in their synagogues, kings and princes have to obey them. Just the other day, an abandoned wife came to the tsaddik. She'd been traveling for years and years, looking for her husband. She'd called upon all the Hassidic rebbes, and none of them could help her, honestly. Moyshe was present when the tsaddik laughed and took the woman into the kitchen. His wife has been lying senseless for years now, honestly. There was a vat of water standing in the kitchen, and the healer was taking a bath in it. 'Woman, place thy hand into the water,' the rebbe said to the woman. She stuck in her hand and pulled out a skullcap. 'Go and seek the head for that skullcap,' he told her, 'this skullcap belongs to thy husband.' The whole town was in a dither, honestly, because of that miracle. And you, you old graybeard, Markel! You refuse to go to the miracle-worker about your cellar? You ought to be ashamed of yourself, you old fool, you lunatic, you madman, you simpleton!"

The old saloon-keeper tried to ask a question, he wanted to understand what the three men were telling him. The stories about the miracles didn't sound all that kosher. But he couldn't get a word in edgewise, Shmerel was heatedly talking away at him:

מאַרקל וויל עפּעס זאָגן, לאָזט מען אים ניט אַ וואָרט אַרויס־ריידן. אַלע דרײַ שטעלן זיך פֿאַר מאַרקלען און מאַכן מיט אַלע זעקס הענט און מיט די חסידישע העוויות:

— איר מעגט טאַקע ניט גלייבן אין אַנדערע גוטע־יִדן, נאָר דער צדיק, זאָל לעבן, איז דאָך גאָר ניט קיין גוטער־יִד, בפֿירוש. הערט זשע צו: ר׳..., זכר צדיק לבֿרכה, איז דאָס אוודאי געווען ווי אַ משה רבינו, און די גאַנצע וועלט האָט מודה געווען, אַז ר׳ ... איז געווען, בפֿירוש, אַ העכערע נשמה פֿונעם ר׳ ... נו, האָט ר׳ ... פֿאַרן טויט דעם צדיק איבערגעגעבן די ממשלה. ער איז דאָך אומישנע געקומען פֿון יאַס צו פֿאָרן, כאַטשע, בפֿירוש, יאַס האָט אים בשום אופֿן ניט געוואָלט אַרויסלאָזן. עפּעס ווייניק זאַכן, אינטערעסן און מופֿתים האָט מען פֿונעם בעל־מופֿת געזען, בפֿירוש, אַלע טאָג אין יאַס (אַ חסידישן פֿרומען זיפֿץ) — מיר זאָלן נאָר זוכה זײַן, זײַן אונטער־אונטער־בענקעלע צו זען אין גן־עדן, וואָלט פֿאַר אונדז גענוג זכיה געווען. ווי פֿלעגט ער, ר׳ ...., צו זאָגן: מיט פּאָסטע־לעס[77] קאָן מען ניט קומען אין גן־עדן אַרײַן: מען מוז גוט האָ־רעווען און זיך וואַלגערן בײַ גוטע־יִדן פֿריִער, פּשוט. דער רבי איז דאָך אַ רבֿ אויך. איר ווייסט, ר׳ מאַרקל, פֿאַר וואָס מען רופֿט אים דער געטרײַער רבי?

— איך ווייס... — זאָגט מאַרקל דער אַלטער — ווײַל ער איז פֿריִער געווען אין אַ שטעטל אַ רבֿל, דערנאָך האָט ער זיך אַ כאַפּ געטאָן צו חסידות. דעריבער איז ער אַרויס צו די מאָלדאָ־וואַנעס, צו די גראָביאַנעס.

— כאַ־כאַ־כאַ! — טוען אַלע דרײַ אַ לאַך — משוגענער! נאַר! שוטה! אַלטער מתנגד! איר ווייסט דאָך לחלוטין גאָר נישט, ניט אַ יִדיש וואָרט אַפֿילו. כאַ־כאַ־כאַ! „אַ שטעטל", „אַ רבי" — דאָס קען אַ קליין יִנגל אויך זאָגן. שעמט אײַך! דער גרויסער ר׳ ...., זכרונו לבֿרכה, איז קליגער געווען פֿון מאַרקל שענקער פֿון לויהאַיאַפּאַלי. איאָ? ער האָט געזאָגט: צדיק טרעפֿט אַן וויפֿל? אַנו זאָגט, איאָ, נײַנציק? נו, זאָגט, אַלטער מאַרקל, שוטה, דאָס איבע־ריקע, וואָס איז נײַנציק? איאָ, אַ צדיק, ווײַל ער איז דער אמתער צדיק הדור, בפֿירוש. דעריבער האָט ר׳ ...., זכרונו לבֿרכה, אים ניט געהייסן רופֿן אַנדערש, נאָר סתּם דער בעל־מופֿת, האַ, איאָ, אַ קוק, ניט ווי מיר, מיט אונדזערע בלינדע אויגן, זיי קוקן גוזמאַ־גוזמאות העכער, ווײַטער. בפֿירוש האָט מען געזען, ווי ער האָט אים אין מעזשבעזש איבערגעגעבן די מלוכה. קיינער האָט נישט פֿאַרשטאַנען, וואָס זייער אויסאַזד האָט, בפֿירוש, באַטײַט. הײַנט זעט מען דאָך די מלחמות. זיי, נאָר זיי, ווייסן, און אָן זיי טוט זיך ניט, בפֿירוש. בײַ זיי פֿרעגט מען זיך אָן, אויב מלחמה זאָל זײַן. אָן זיי מאַכט מען נישט קיין מלך, בשום אופֿן נישט. היי, היי, אַלטער, — שמערל־טבֿיהס טוט אַ זיפֿץ, און יענע צוויי חסידים קראַצן זיך און קוקן מיט אַ משוגענער העוויה אים אין מויל צום צדיק. באשר זי פֿאָרט שוין אַרום, בפֿירוש, כּמה וכמה שנים, אַרײַן — היי, היי, וואָס זיי טוען־אָפּ אינעם שטיבל, מוזן מלכים און שׂרים פֿאָלגן. אַנומלט איז געקומען אַ יאָסער עגונה צו אים, און זוכט איר מאַן. זי איז געווען בײַ אַלע גוטע־יִדן, קיינער האָט איר ניט געקאָנט העלפֿן. ר׳ משה ר׳ יהושעס איז געווען דערבײַ, ווי דער ... האָט אַ לאַך געטאָן און האָט דאָס ווײַבל געפֿירט אין קיכשטיבל אַרײַן. דאָס ווײַב זײַנס ליגט שוין כּמה שנים, בפֿירוש, אָן הענט און אָן פֿיס. דאָרטן איז געשטאַנען אַ קאַדקע[78] מיט וואַסער, וואָס דער טאַטער באָדט זיך דרינען. „שטעק אַרײַן, ווײַבל, די האַנט" — האָט ער אַ ווײַז געטאָן דעם ווײַבל. האָט זי אַרויס־גענומען אַ יאַרמיקע. „גיי זוך דעם קאָפּ פֿון דער יאַרמיקע — האָט ער געזאָגט צו איר — די יאַרמיקע איז דײַן מאַנס יאַרמיקע".

— די גאַנצע שטאָט האָט געהאָט צו טאָן, בפֿירוש, מיט דעם מופֿת. און איר, אַלטער סיעריַאַק[79], ר׳ מאַרקל, פֿאָרט ניט צום בעל־מופֿת מכּוח אײַער קעלער? שעמט אײַך, אַלטער נאַר, שוטה, פּעטעך[80], חזק איר!

דער אַלטער שענקער וויל עפּעס פֿרעגן און וויל פֿאַרשטיין, וואָס די דרײַ האָבן דערציילט. עפּעס זײַנען אים ניט גלאַט געווען די מעשׂיות מיט די מופֿתים. לאָזט אים שמערל ניט עפֿענען דאָס מויל און רעדט מיט גרויס חומם:

"Now, before Elul (September) creeps up on you, you can get rid of your problem in a minute, honestly. When Elul comes, you could give a thousand guldens, honestly, and they wouldn't let you in to see the rebbe for love or money. He's got the whole world on his back. Elul! That's no chickenshit! All the rebbes have their eye on the Tsaddik of the Generation, you have no reason to doubt our word. We don't want your approval, honestly, and he certainly doesn't need it. . . . Just the other day, some Litvaks came from far, far off, maybe four or five hundred miles away, honestly. 'Rebbe,' they said, 'rebbe, we can only come to you!' He quickly guessed what they wanted and told them to go home. If you want to take our advice, Markel, that's fine, if not, then they'll tear down your house. . . . God forbid it should bring harm to the town, honestly."

The whole chatter wouldn't have touched the old Rationalist. But Markel was in a bad mood because of all the business he had lost. He felt no better after the last "honestly" and the threat of having his place demolished. The poor man was absolutely flabbergasted.

The next day, the saloon-keeper, old Markel, drove off to Mezhbezh with Shmerel Tevyes. The rebbe's fee was the numerical equivalent of the Hebrew letters in Markel's name: three hundred eighty-one guldens. The miracle-worker gave him an old copy of the *Zohar* to hang up on his cellar door, and he said:

"For thirty years, I have seen the Sublime Lights in this *Book of Zohar*, and I know that all the foul demons will have no might, especially. . . ." He began brooding and staring at Markel: ". . . because a Jew needs his business, poor man, and even more so a good, decent Jew. . . ."

Markel stopped being a Rationalist after that journey. He arrived home one day before the first of Elul. Shmerel took old Markel to the bathhouse before they hung the old *Zohar* on the cellar door, honestly.

The whole town of Nosuchville came running to hear the amazing story from Markel's own lips when slap dab on the Ides of Elul, the rebbe's prediction came true: "At mid-Elul, the thing will stop in thy cellar, and thou shalt do better commerce than ever before."

An even greater miracle than any other was the fact that the ancient *Zohar*, the dear *Holy Zohar*, which the rebbe had been studying for thirty years, yes indeed, thirty years in a row, and in which he had seen all the souls that he had brought to rest and saved from Gehenna—that very *Zohar* vanished from the cellar door where they had hung it (people elbowed one another with dumbstruck expressions) and it had come back into the hands of the miracle-worker, simply straight back to him, honestly. . . .

We mustn't ask a lot of questions. Markel, once a stout Rationalist, became a Hassid, he carried on with Hassidic grimaces and with glassy eyes more thumpingly than a native Hassid, and he told the others the story. Well, how could anyone doubt him?

Customers once again drank ale, mead, and distilled vodka in Markel's saloon.

A miracle. Right?

— אָט אַצינדערט, אײדער אלול פֿאַרכאַפּט, קאָנט איר אין אַ מינוט אײַער זאַך פּועלן, בפּירוש. ווי באַלד אלול וועט זיך אַרײַנכאַפּן, איר זאָלט, בפּירוש, אַפֿילו געבן טויזנט רענדלעך, וועט מען אײַך בשום אופֿן ניט צולאָזן צו אים. ער טראָגט דאָך די גאַנצע וועלט אויף זיך. אלול! עפּעס אַ קאַטאָוועס? אויף אַזאַ צדיק הדור קוקן־אַרויס אַלע גוטע־ייִדן. איר האָט דאָך אונדז ניט וואָס חושד צו זײַן. מיר ווילן פֿון אײַך קיין הסכּמה ניט און ער דאַרף בפּירוש אײַער הסכּמה אוודאי נישט... אנומלט זײַנען ליט־וואַקעס געקומען פֿון העט ווײַט, אפֿשר, בפּירוש, פֿון הונדערט מײַל: „רבי, נאָר איר, רבי, נאָר צו אײַך דאַרפֿן מיר!" האָט ער זיי געשווינד געטראָפֿן זייער מבוקש און האָט זיי געהייסן אַהיים פֿאָרן. ווילט איר, ר' מאַרקל, פֿאָלגן, איז גוט, אַז ניט — וועט מען אײַנוואַרפֿן אײַער שטוב... עס זאָל, חס ושלום, דער שטאָט ניט שאַטן, בפּירוש.

דאָס גאַנצע פּלוידערן וואָלט אפֿשר ניט גערירט דעם אַלטן מתנגד. נאָר ביטער אויפֿן האַרצן איז מאַרקלען בלויז געווען, וואָס פֿון דער פּרנסה איז ער געקומען. דערצו דער הינטערשטער „בפּירוש", מען וויל אים זײַן שטוב אײַנוואַרפֿן. דאָס האָט אים, נעבעך, גאָר דעם קאָפּ זאַטשמעליעט [81].

דער שענקער, ר' מאַרקל דער אַלטער, איז דעם אַנדערן טאָג מיט שמערל טביהס אַוועקגעפֿאָרן קיין מעזשבעזש. ער האָט גע־געבן גילדנס וויפֿל „מאַרקיל" טרעפֿט אַן — דרײַ הונדערט איין און אַכציק גילדן — אויף אַ פּדיון. האָט אים דער בעל־מופֿת מיט־געגעבן אַן אַלטן זוהר אויפֿצוהענגען אויף דער טיר פֿונעם קעלער, מיט דעם לשון:

— דרײַסיק יאָר האָב איך אין דעם ספֿר הזוהר געזען אורות עליונים, דאַכט זיך, אַז אַלע רוחות הטומאה וועלן קיין שליטה ניט האָבן, בפֿרט... — ער האָט זיך פֿאַרטראַכט און האָט שטאַרק געגלאָצט אויף מאַרקלען, — אַ ייִד דאַרף, נעבעך, פּרנסה. מהיכא תּיתי, אַן ערלעכער ייִד זאָל טאַקע האָבן פּרנסה...

מאַרקל איז פֿון דער נסיעה אַן געוואָרן אויס מתנגד און איז אַהיים געקומען אַ טאָג פֿאַר ראש־חודש אלול. שמערל האָט דעם אַלטן מאַרקלען געפֿירט אין מקווה אַרײַן, אײדער מען האָט אויפֿ־געהאָנגען דעם אַלטן זוהר אויף דער טיר פֿונעם קעלער בפּירוש.

די גאַנצע שטאָט לויהאָיאָפּאָלי איז געלאָפֿן אויף דעם חידוש, צו הערן די מעשה פֿון מאַרקלען אַליין, אַז אַקוראַט, ווי דער בעל־מופֿת האָט געזאָגט: „חצי אלול וועט עס אויפֿהערן בײַ אײַך אין קעלער צו זײַן, און איר וועט האָבן אײַער פּרנסה איגעם שענק נאָך בעסער פֿון פֿריִער".

נאָך מער װוּנדער פֿון אַלע וווּנדער איז, אַז דער אַלטער זוהר, דער טײַערער „זוהר הקדוש", וואָס דער צדיק האָט אין אים דרײַ־סיק יאָר... יאָ, טאַקע דרײַסיק יאָר דורך אַנאַנד געזען אַלע נשמות, וואָס ער האָט מתקן געווען און האָט זיי אַרויסגענומען פֿונעם גיהנום — טאַקע דער זוהר איז פֿון דער טיר, וווּ מען האָט אים איבערן קעלער אויפֿגעהאָנגען, צוריק — דאָ טוט איינער דעם אַנדערן אַ שטורכע מיט אַ גרויסער פֿאַרוווּנדערטער העוויה, — אויף זײַן אכסניה טאַקע, צום בעל־מופֿת אין די הענט אַרײַן געקומען, צוריק צו אים, פּשוט, בפּירוש...

פֿרעגן פֿיל טאָר מען נישט, און דערצו ר' מאַרקל, דער גע־וועזענער שטאַרקער מתנגד, איז געוואָרן אַ חסיד און מאַכט מיט חסידישע קנייטשן און מיט פֿאַרגלייזטע אויגן נאָך ערגער פֿון אַ געבוירענעם חסיד, און ער דערציילט עס. נו, דאַרף מען נאָך מסופּק זײַן?

מעד, ביר און אַליעמביקאָווע בראָנפֿן טרינקט מען ווידער בײַ מאַרקלען.

איאָ, אַ מופֿת דערוויַיל?

[76] פֿאַרקליבן.

[77] טשאַבעטעס, פּויערש שיך.

[78] פעסל. — [79] גרויער מאַן.

[80] האָן. — [81] פֿאַרקלאַפּט, צוגעדריקט.

Zainvil of Nimyevke, Dovid Smik's son-in-law, came to Nosuchville during the week before Rosh Hashanah and he too went over to old Markel's saloon to learn more about the miracle, which Shmerel Tevyes had amply described to him.

Even though he had already heard about it in the village, Zainvil then went to see the great miracle-worker in Mezhbezh at Rosh Hashanah.

Nosuchville is a town. Without scandals, apparently, no town can survive. There was another scandal, a terrible scandal.

Two days after Rosh Hashanah, Sheyntse vanished. No one knew what had happened: She disappeared some time between day and night. She was gone for one day, for two days, for three days—she was gone, simply gone.

Aaron the Beadle and his wife Sarah looked for her day and night.

"It's like hunting a needle in a haystack," Aaron was told. "It's just no use. You'd be better off if both of you, or just you alone, Aaron, went to the tsaddik. You'll find people you know there, they'll take you in to the rebbe. He's worked much bigger miracles than finding a young woman. Just ask him—it'll be fine."

Aaron the Beadle and his wife Sarah were distraught about having to leave the Yom Kippur bowl. That's something they looked forward to all year long. So they decided that Sarah would travel alone, together with some young wives who wanted to have children.

Privately, Aaron the Beadle and his wife were kind of suspicious of Zainvil because they thought he had stared very hard at Sheyntse during the dark betrothal when he had brought that scoundrel Naphtali and the ten gold ducats over to her. Furthermore, Zainvil himself had given her three ducats so eagerly and, furthermore, he had conversed with her much too long. Sarah recalled what Zainvil had told Sheyntse when he came to say good-bye: "You won't have to worry about anything!" That sounded more like a man talking about himself, to get Sheyntse for himself. Furthermore, neighbors claimed that on the day Sheyntse had vanished, they had seen some young man talking to her in a corner of the back alley.

Even though Zainvil had actually gone to see the rebbe in Mezhbezh on Rosh Hashanah together with all the Hassids, he might very well have sneaked back right after the holiday and carried her off. What could Zainvil have done with her? Hard to say. They hit upon an answer: A man that rich would rent an apartment for Sheyntse in another village, so that he could visit her any time.

The first thing they did was to go over to Shmerel Tevyes' inn, where Dovid Smik and Braine-Dobrish were celebrating Rosh Hashanah. Perhaps they could get a lead. They learned that the day after Rosh Hashanah, Zainvil had indeed returned from Mezhbezh and spent the night in Shmerel's inn. At the crack of dawn, right after prayers, he drove off to the village. He was to come to town for Yom Kippur with his parents-in-law, Beyltse, and the baby.

Hearing all those things, the beadle and his wife decided to confide them to the miracle-worker, and he would be sure to judge that Zainvil must return Sheyntse secretly.

"But for God's sake!" Aaron said to his wife. "Mum's the word! Don't tell anyone, y' know, that you're gonna tell the secret to the tsaddik."

Sarah understood and put her finger on her lips to show that she would tell the secret only to the tsaddik. And off she drove.

זײנוועלע פֿון נימיעװוקע, דוד סמיקס אײדעם, איז אויף סליחות אַרײַנגעקומען אין שטאָט אַרײַן קיין לויהאַיאַפּאָל און איז אויך אַװעקגעגאַנגען צום אַלטן שענקער מאַרקל הערן דעם מופֿת, וואָס שמערל טבֿיהס האָט אים אין דער ברייט דערציילט.

כאָטשע ער האָט שוין אין דאָרף געהערט פֿון דער מעשׂה, איז זײנוועלע אויף ראָש־השנה אויך געפֿאָרן צום גרויסן בעל־מופֿת קיין מעזשבעזש.

לויהאַיאַפּאָלי איז אַ שטאָט. אָן מעשׂיות, ווי עס האָט אַ פּנים, קאָן די שטאָט ניט זײַן. ווידער אַ מעשׂה, אַ ווילדע מעשׂה.

צוויי טעג נאָך ראָש־השנה איז שיינצע פֿאַרפֿאַלן געוואָרן. מען ווייסט ניט: צווישן טאָג און נאַכט איז דאָס ווײַבל פֿאַרשוווּנדן געוואָרן. ניטאָ איין טאָג, ניטאָ צוויי טעג, ניטאָ דעם דריטן טאָג — ניטאָ און טאַקע ניטאָ.

אהרן שמש און שׂרה שמשטע גייען גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט זוכן.

— אַ שפּילקע איז עס? וואָס זוכט איר אומזיסט? פֿאָלגט בעסער און פֿאָרט בײדע, אָדער דו, אהרן, אַליין צום צדיק. דאָרט וועסטו האָבן הײמישע מענטשן. זיי וועלן דיך אַרײַנפֿירן צום רבין. עפּעס גרעסערע מופֿתים, ווי אַ ווײַבל אָפּצוזוכן, האָט ער שוין באַוויזן. בעט אים נאָר, וועט אַוודאי רעכט זײַן — האָט מען צו אהרנען געזאָגט.

אהרן שמש מיט זײַן ווײַב שׂרהן איז ווי געווען ערבֿ יום־כּיפּור די שיסל צו פֿאַרלאָזן. דאָס איז אַ זאַך, וואָס מען קוקט דערויף אַרויס אַ גאַנץ יאָר. דעריבער איז געבליבן, שׂרה די שמשטע זאָל אַליין פֿאָרן מיט נאָך ווײַבלעך, וואָס ווילן קינדער האָבן.

שטילערהייט בײַ זיך האָט אהרן שמש מיטן ווײַב אַ שטיקל חשד געהאַט אויף דעם זײַנוועלען, דוד סמיקס אײדעם, ווײַל זיי האָבן געדענקט, ווי ער האָט זייער געקוקט אויף שיינצען בשעת דעם פֿינצטערן שידוך, אַז ער האָט דעם ימח־שמוניק נפֿתּלקען צוגעפֿירט מיט די צען רויטע רענדלעך. דערצו האָט ער, זײַנוועלע אַליין, איר די דרײַ רענדלעך געגעבן מיט גרויס חשק דערצו האָט ער מיט איר עפּעס ווי צו פֿיל געשמועסט. שׂרה די שמשטע הייבט זיך אָן צו דערמאָנען, וואָס זײַנוועלע האָט צו שיינצען געזאָגט, אַז ער איז געהאַט געקומען זיך געזעגענען: דו וועסט ניט האָבן צו זאָרגן! דאָס האָט אַ פּנים געהאַט, עפּעס ווי אײנער שמועסט פֿון זײַנעט וועגן, זיך צו באַשטעלן דאָס שיינצעלע. צו דעם, ווילן שכנים האָבן געזען, אַז עפּעס אַ יונגער מאַן האָט דעם טאָג, וואָס זי איז פֿאַרפֿאַלן געוואָרן, מיט שיינצען געשמועסט אין אַ ווינקעלע פֿונעם הינטער־געסל.

כאָטשע זײַנוועלע איז דאָך גאָר אַוועקגעפֿאָרן פֿאַר ראָש־השנה צום גוטן ייִדן קיין מעזשבעזש מיט אַלע חסידים אין אײנעם, פֿאַלט מען אויף אַן עצה: אפֿשר איז זײַנוועלע תּיכּף נאָך ראָש־השנה פֿון מעזשבעזש צוריק און איז אונטערגעפֿאָרן זי אַוועקכאַפּן. וווּ וועט אַ זײַנוועלע אַהינטאָן דאָס ווײַבל? איז קשה. געפֿינט מען אַ תּירוץ: אַזאַ עושר וועט שיינצען דינגען אין אַן אַנדער דאָרף ערגעץ אַ דירה, זי זאָל דאָרטן זײַן, און ער וועט אַלע מאָל צו איר אַהין פֿאָרן.

דאָס ערשטע, וואָס מען האָט צו טאָן, איז מען געגאַנגען פֿרעגן בײַ ר' שמערל טבֿיהס, ווּ דוד סמיק מיט ברײַנע־דאָבריש האָבן געהאַלטן ראָש־השנה, עפּעס פֿון דאָרטן כאַפּן אַ צונג. ווערט מען געוויר, אַז טאַקע דעם אַנדערן טאָג ראָש־השנה איז זײַנוועלע געקומען צוריק פֿון מעזשבעזש און האָט דאָ גענעכטיקט. פֿאַר טאָג, נאָך די סליחות, איז ער אַוועקגעפֿאָרן אין דאָרף אַרײַן. אויף יום־כּיפּור וועט ער מיטן שווער און מיט דער שוויגער, מיט ביילצען און מיטן קינד ווידער קומען אין שטאָט אַרײַן.

פֿון דעם אַלעם אין אײנעם איז געבליבן, אַז מען זאָל דאָס שטילערהייט זאָגן דעם בעל־מופֿת, וועט ער אַוודאי פּסקענען, זײַנוועלע זאָל אָפּגעבן שיינצען בשתיקה.

— נאָר למען־השם! — זאָגט אָן אהרן דעם ווײַב — כאַפּ דיך ניט אַרויס, משונה, עמעצער זאָל הערן, אַז דו וועסט דעם צדיק דעם סוד זאָגן.

שׂרה האָט פֿאַרשטאַנען און געוויזן מיטן פֿינגער אויפֿן מויל, אַז זי וועט דעם סוד נאָר דעם צדיק זאָגן, און איז אַוועקגעפֿאָרן.

XI

Sarah the beadle's wife returned from Mezhbezh two days after Yom Kippur. All the women, even Gittel Gabriels, the richest woman in town, dashed over to hear what Sarah had to tell and what she had managed to do about Sheyntse. The men were afraid to crowd with the women into the beadle's small room in the bes-medresh, but every husband told his wife to come out right away and tell him what Sarah told her.

Outside, in front of the bes-medresh, a large crowd gathered, waiting for the women to come out. Waiting is no fun, but waiting and waiting for an hour and even more than an hour is awful. Some of the men cursed their absent wives, some scolded—but they didn't dare leave.

"What's taking them so long?" ten men asked at once.

"You know women!" a half dozen householders replied. "They can never stop talking! They're talking about veils and pins and carrot stew."

But actually, it wasn't the women's fault. Sarah the beadle's wife felt she had to tell them how she had traveled with a bitter heart, how a wheel had smashed and she had met women returning from a cemetery, how a cloudburst had come and all three women had been forced to huddle under a horse blanket and had gotten soaked anyway, down to their undergarments, if you'll pardon the expression, and how they had run into a crazy woman, who was being taken to a healer, can you imagine, and how she heard about the rebbe's miracles along the way.

That was why it took so long to get to the point:

"If you please, a woman, upon my word, what do they say, a woman can't, if you please, push in-among householders, if you please. Men and women are there from all over the world, if you please, but one woman, long may she live, gave me a piece of advice: 'You know what, lady? Slip the *gabai*, the rebbe's administrator, some money, and he'll take you all the way up to the rebbe.' Well, so what do I do? I show the gabai a nice, large ruble, but I don't put it in his hand, if you please, and after looking at the ruble, he led me all the way to the tsaddik, right into his alcove, if you please, and when I was already inside, I handed the gabai a five-kopek piece."

All the women burst into guffaws:

"Hahahahaha!"

"I'm laughing, but my laughter turned to tears," said Sarah. "Aaron, move the pot over on the stove. I don't want the little bit of broth to run out, if you please. I had to pay thirteen kopeks, if you please, for a ritual rooster, a tiny thing. Here it would only cost ten. . . . Let me forget my sorrows, but not my words. When I got to the tsaddik, he instantly knew exactly what I wanted." The women craned their necks in amazement. "He asked me about every last detail, and he moaned like a woman having a baby, if you please. . . . Aaron, you know about that, don't you? . . . And so I told the tsaddik everything that came to my mind, that's what I told him. And he—just listen—he gave me such a look that I practically passed out, if you please. . . ."

All the women shook their heads.

"May my life in heaven be as wonderful as that tsaddik. 'Sarah,' he said to me, so plainly, with such good words. 'Sarah, journey home and make thee a huge candle of white wax, a candle that can burn for two days and two nights. That will be good.' And he also blessed me, if you please. I put down the silver ruble and I went away, if you please. May all the things that I wished him come true!"

11

שׂרה די שמשטע איז צוויי טעג נאָך יום־כּיפּור צוריקגעקומען פֿון מעזשבעזש. אַלע ווײַבער, אַפֿילו גיטעלע ר׳ גבֿריאלס, די גרעסטע עשירות אין שטאָט, זײַנען געלאָפֿן הערן, וואָס שׂרה וועט דערציילן און וואָס זי האָט געפּועלט מכּוח שיינצען. די מאַנסבילן האָבן זיך געשײַט [82] זיך צו שטופּן צווישן די ווײַבער אין ענגן בית־מדרש־שטיבל צו דער שמשטע, נאָר איטלעכער מאַן האָט אָנגעזאָגט זײַן ווײַב, זי זאָל צו אים תּיכּף אַרויסקומען פֿאַרן בית־מדרש, צו דערציילן, וואָס זי וועט הערן פֿון שׂרהן.

דרויסן, פֿאַרן בית־מדרש, איז געשטאַנען אַ גרויסער עולם, וואַרטן ביז די ווײַבער וועלן אַרויסקומען. בלויז וואַרטן איז ניט זייער גוט, אָבער וואַרטן און וואַרטן אַ שעה און נאָך מער פֿון אַ שעה איז גאָר שלעכט. אַ טייל מאַנען האָבן הינטער די אויגן געשאָלטן, אַ טייל האָבן געפֿלוכט — אַוועקגיין טאָר מען ניט.

— וואָס דויערט עס דאָרטן אַזוי לאַנג? — פֿרעגן אַ צען מיט אַ מאָל.

— קענט איר ווײַבער? — ענטפֿערן אַ זעקס באַלעבאַטים — נײַן מאָס רייד! זיי ריידן דערווײַל פֿון שלייערס און פֿון שפּילקעס און פֿון מערן־צימעס.

באמת אָבער זײַנען די ווײַבער ניט שולדיק געווען, וואָס די שׂרה די שמשטע האָט געמיינט, זי מוז דערציילן, ווי אַזוי זי איז געפֿאָרן מיט איר ביטער האַרץ, ווי אַ ראָד האָט זיך צעבראָכן און ווי זי האָט באַגעגנט ווײַבער צוריקפֿאָרן פֿון קבֿר־אָבֿות, ווי אַ רעגן איז זיי אָנגעפֿאַלן, האָבן זיי זיך אַלע דרײַ ווײַבער אין איינעם געמוזט צודעקן און זײַנען פֿאָרט נאַס געוואָרן ביז, מחילה, צום העמד... ווי זיי האָבן געטראָפֿן אַ משוגענע ווײַבל, וואָס מען האָט פֿון אַ דאָרף, מישטיינס געזאָגט, געפֿירט צום טאָטער, און פֿון מופֿתים, וואָס מען האָט זיי אויפֿן וועג דערציילט פֿונעם צדיק.

דאָס האָט עס אַזוי לאַנג געוועדט [83], ביז מען איז געקומען צו דער רעכטער זאַך:

— מחילה, אַן אישה, כּ׳לעבן, ווי זאָגט מען עפּעס, אַן אישה קאָן דאָך, מחילה, זיך ניט, מחילה, אַרײַנשטופּן צווישן באַלעבאַטים. דאָרטן איז דאָך פֿון דער גאַנצער וועלט ייִדן און ווײַבער, מחילה, האָט מיר איינע, לאַנג לעבן זאָל זי, אַן עצה געגעבן: „ווייסט איר וואָס, ייִדענע? רוקט־אַרײַן דעם גבאי עפּעס, וועט ער אײַך אַרײַנפֿירן העט ביז צום צדיק". נו, וואָס טוט שׂרה? איך האָב דעם גאַנצן גבאי, מחילה, אַ ווײַז געטאָן אַ קערבל, נאָר ניט געגעבן אין דער האַנט אַרײַן, מחילה, האָט ער אויף דעם קערבל קוקנדיק מיך געפֿירט ביז צום צדיק אין אַלקער אַרײַן, מחילה, אַז שׂרה איז שוין אינעווייניק, מחילה, האָב איך אים אַ פּיאַטאַק [84] אַרײַנגערוקט.

אַלע ווײַבער לאָזן־אַרויס אַ געלעכטער:

— כע־כע־כע! כי־כי־כי!

— איך לאַך, פֿאַרשוואַרצט איז שׂרהס געלעכטער געוואָרן! — זאָגט שׂרה — אהרן, רוק דאָרטן אַוועק דאָס טעפּל אויפֿן פּריפּעטשיק, עס זאָל ניט אויסלויפֿן דאָס ביסל יושקע [85], מחילה. דרײַצן גראָשן האָב איך, מחילה, געמוזט געבן פֿאַר אַ כּפּרה, אַ קליין הינדל. הי איז עס ווערט צען גראָשן... לאָמיך פֿאַרגעסן אין מײַן לייד, לאָמיך ניט פֿאַרגעסן אין מײַנע רייד. ווי איך בין געקומען צום צדיק, האָט ער תּיכּף דערקענט אַלץ, וואָס איך דאַרף — דאָ שטרעקן־אויס ווײַבער די העלדזער און פֿאַרוווּנדערן זיך. — האָט ער מיך אויסגעפֿרעגט איטלעכס פּיצעלע און האָט געקרעכצט ווי אַ געווינערין, מחילה... אהרן, דו ווייסט דאָך מכּוח דעם... האָב איך דעם צדיק אויך געזאָגט, וואָס ס׳איז מיר געקומען אין מויל אַרײַן, האָב איך דערציילט דעם צדיק. האָט ער, הערט איר, אויף מיר אַזאַ קוק געטאָן, אַז ס׳איז אין מיר קיין נשמה, מחילה, ניט געבליבן...

אַלע ווײַבער טרעסן מיט די קעפּ.

— אַזאַ עולם־הבא זאָל איך האָבן, וואָס פֿאַר אַ צדיק דאָס איז! „שמשטע — זאָגט ער צו מיר אַזוי פּשוט, מיט גוטע ווערטער — שאַ שמשטע, פֿאָר־אַהיים און מאַך פֿון יאַרע [86] וואַקס אַ גרויס ליכט, וואָס זאָל קאָנען ברענען צוויי מעת־לעת דורך אָנאַנד. וועט רעכט זײַן". און געבענטשט האָט ער מיך, מחילה, אויך. האָב איך אַנידערגעלייגט דאָס ווײַסע קערבל און בין אַוועקגעגאַנגען, מחילה. הלוואַי, עס זאָל אים אָנגיין, וואָס איך האָב אים געווונטשן!

Gittel Gabriels blurted out:

"Well, did you make the candle, the big white wax candle?"

Aaron called out:

"Y'know, it's been burning in the bes-medresh for two hours already. Why, that's the reason she went in the first place. . . . Sarah, go to the stove. This is no fastday, y' know."

The women left, and each wife told her husband the story she had heard from Sarah, but added a few lies as trimming. The candle was burning for now, that was already half a miracle. The other half would come tomorrow—Sheyntse would be found.

Naturally, when the men realized what the big, fat, white wax candle meant, they all ran to have a look. Well, what did they see? A burning candle. The women envied the householders, the men: they were allowed to see the white wax candle burning. Women are not permitted to enter a bes-medresh. What can they see there, after all? But still, they wanted to see it with their own eyes. Maybe that's how it is with other small things in the great world, people absolutely want to see with their own eyes.

Aaron the Beadle tended the white wax candle better than a candle for the anniversary of a death. The white candle was not to go out, God forbid. The miracle-worker had said the candle was to burn, and the burning would help them find Sheyntse. So it had to be tended.

גיטעלע ר' גבריאלס טוט אַ כאַפּ די רייד:

— נו, האָט איר געמאַכט דאָס ליכט, דאָס יאַרע, וואַקסענע, גרויסע ליכט?

אהרן שמש רופֿט זיך אָן:

— משוגה, ברענט עס שוין אין בית־מדרש פֿון צוויי שעה. סטײַטש, זי איז דאָך פֿון דעסט וועגן געפֿאָרן... שׂרה, גיי דו צום פּריפּעטשיק. דו ווייסט, משוגה, אַז הײַנט טאָר מען ניט פֿאַסטן.

די ווײַבער זײַנען אַרויסגעגאַנגען און איטלעכע האָט איר מאַן דערציילט, מיט עטלעכע ליגנס באַברעמט, די מעשׂה, וואָס שׂרה האָט זיי דערציילט. לעת־עתּה ברענט דאָס ליכט, איז שוין אַ האַלבער מופֿת. ביז מאָרגן וועט ערשט זײַן די אַנדערע העלפֿט — שיינצע זאָל זיך אָפּזוכן.

פֿאַרשטייט זיך, אַז מען איז געוווּיר געוואָרן, וואָס דאָס יאַרע, וואַקסענע, גראָבע, גרויסע ליכט באַטײַט, זײַנען אַלע געלאָפֿן זען, ווי דאָס ליכט ברענט. נו, וואָס זעט מען? אַ ליכט ברענט. פֿאַרט זײַנען די ווײַבער מקנא געווען די באַלעבאַטים, די מאַנסבילן: זיי קאָנען זען יאַרע, וואַקסענע, ווײַסע ליכט ברענען. ווײַבער גייען ניט אין קיין בית־מדרש אַרײַן, קאָנען זיי ניט זען. דאַכט זיך וואָס האָט מען דאָ צו זען? גלוסט זיך פֿאָרט אַליין צו זען מיט זײַנע אויגן. טוט זיך אפֿשר אין דער גרויסער וועלט בײַ אַנדערע קליינע זאַכן אויך אַזוי, דער עולם וויל דווקא מיט זײַנע אויגן זען.

אהרן שמש האָט געפּילעוועט דאָס יאַרע, וואַקסענע ליכט בעסער פֿון אַ יאָרצײַטליכט, עס זאָל חס־ושלום ניט פֿאַרלאָשן ווערן. דער בעל־מופֿת האָט אָנגעזאָגט, עס זאָל ברענען, און דורך דעם ברענען וועט זיך שיינצע אָפּזוכן, מוז מען פּילעווען.

[82] מורא געהאַט, זיך אָפּגעהאַלטן.

[83] געדויערט.

[84] אַ פינפער קאָפּיקע. — [85] וואַסערדיקע זופּ. — [86] ווײַסע וואַקס.

XII

Nosuchville is a town. In Nosuchville, anything can happen.

That Yom Kippur, Dovid Smik and his wife Braine-Dobrish, and their only daughter Beyltse, and the baby she was nursing, and Zainvil were in town. Because of the fastday and the mob in the women's section of the synagogue (it was also a very hot day, although, as Jews say, even a fish trembles in the water during the Days of Awe; and Beyltse, who was very delicate, was nursing a child, and the holy day required weeping), Beyltse fainted dead away during the closing services. They had a terrible time bringing her to Shmerel Tevyes' inn (where the family was staying) and reviving her.

If they had called the landowner's physician, he would certainly have given her something. But they didn't call him because it often happens that a woman faints in synagogue, she generally recovers and by nightfall she's eating cold chicken (the fowl killed in the Yom Kippur ritual) and hard pears with more gusto than anyone else, and it does her no harm at all.

Beyltse, however, became sick, very sick. The next day, she was worse, dangerously ill. When they finally brought the physician the night after Yom Kippur, he said: "It looks bad." He had some medicines, but Beyltse couldn't take them because her throat was closed up. Not even a drop of water could get through. It was bad, very bad, very, very bad.

The day before the Feast of Tabernacles, Beyltse died, at noon.

What misery, what misery! How dreadful the parents felt, how dark were their lives! Their only son had converted to Christianity, and their only daughter, that fine girl, had died.

How dreadful Zainvil felt! He had loved Beyltse, and she had loved him, that is to say, they had both loved one another. Beyltse was smart, good, and pious, and she was also a very beautiful young woman. A rib had been torn out of poor Zainvil's body. It pained him even more to know how awful, how dreadful the miserable parents felt. For all their wealth, they were very, very unhappy. They had had two children: That scoundrel had converted to Christianity. A shame, a disgrace, a sorrow, but they could endure it because they had Beyltse and a new grandson, a darling boy, and they also looked upon Zainvil as their own child. Now, all at once, their only daughter had died. A dreadful tragedy for a father and mother! Their only daughter had been snatched away.

Zainvil, the good, smart, pious scholar Zainvil, understood all that in the midst of mourning his dear wife, and so, in front of all the mourners, at the side of Beyltse's body, he promised his in-laws that he would never take another wife under any circumstances and that he would never leave them, he and his child, the little boy, would stay with them forever, and they would be as their children, all their lives.

Well, of course, on the one hand, when the wound is still open to the eyes, the only daughter is lying on the ground with her feet towards the door, covered with a black cloth, it's not right to talk about never marrying again, never taking another wife. And on the other hand, how can a young man of eighteen, like Zainvil, promise never to take another wife? But for the moment, it was a somber consolation for the parents as they sat on the ground, mourning the death of their one and only daughter. Rather than becoming even more miserable in their great misery, they welcomed such words from the good boy, from the grandson of the Preacher of Ostro, they were very glad to hear that he didn't want to leave them.

לויהאיאַפּאָלי איז אַ שטאָט. אין לויהאיאַפּאָלי מוז זיך אַלץ טרעפֿן.

דעם יום־כּיפּור איז דוד סמיק און זײַן ווײַב ברײַנע־דאָבריש מיט דער איין־איינציקער טאָכטערביילצע, מיטן זויגעדיקן קינד און זײַנוועלע געווען אין שטאָט. איז פֿונעם תּענית און פֿון דער ענגעניש אין דער ווײַבערשער שול — דערצו איז הײַנט געווען זייער אַ הייסער טאָג, כאָטשע אַ פֿיש ציטערט אין וואַסער; אַ קינד האָט דאָס דעליקאַטנע ווײַבל ביילצע אויך געזויגן, וויינען מוז מען — האָט ביילצע צו נעילה געחלשט אין שול. מען האָט זי קוים פֿאַרפֿירט אַהיים, ווו זיי זײַנען אײַנגעשטאַנען, בײַ שמערל טביהס, און דערמינטערט.

וואָלט מען אפֿשר געווען גערופֿן תּיכּף דעם שׂרס דאָקטער, וואָלט ער פֿאַר געוויס עפּעס געגעבן צו טאָן דעם ווײַבל. מען האָט דעם דאָקטער ניט גערופֿן, ווײַל לרובֿ טרעפֿט זיך אַז ווײַבער חלשן אין שול, דערנאָך ווערן זיי געזונט און עסן אויף דער נאַכט די קאַלטע כּפּרות און האַרטע באַרן מיט נאָך מער הונגער וי אַנדערע און עס שאַדט זיי גאָר ניט.

ביילצע איז אָבער קראַנק געוואָרן, טאַקע זייער קראַנק געוואָרן. דעם אַנדערן טאָג נאָך ערגער, און טאַקע גאָר מסוכּן קראַנק געוואָרן. אַפֿילו אַז מען האָט דעם אַנדערן טאָג נאָך יום־כּיפּור שפּעט פֿאַר נאַכט אַראָפּגעבראַכט דעם שׂרס דאָקטער צו ביילצען, האָט דער דאָקטער געזאָגט: „ס'איז זייער שלים". ער האָט געבראַכט רפֿואות, מען האָט איר שוין ניט געקאָנט אײַנגעבן די רפֿואות, ווײַל דער האַלדז איז געווען ווי פֿאַרשלאָסן. קיין ביסל וואַסער אַפֿילו האָט ניט געקאָנט אַרײַן אין האַלדז. שלעכט און שלעכט, און גאָר שלעכט. ערבֿ סוכּות איז ביילצע געשטאָרבן, האַלבן טאָג.

אַזאַ אומגליק, אַזאַ אומגליק! ביטער און ווי איז דעם טאַטן מיט דער מאַמען, פֿאַרפֿינצטערט זײַנען זיי געוואָרן. דער בן־יחיד האָט זיך געשמדט, און די ווילע בת־יחידה איז געשטאָרבן.

ווי און ביטער איז זײַנוועלען! ער האָט ביילצען ליב געהאַט, און ביילצע האָט זײַנוועלען אויך זייער ליב געהאַט, דאָס הייסט, זיי בײדע האָבן זיך ליב געהאַט. ביילצע איז געווען זייער קלוג, גוט און פֿרום; אַ שיין יונג ווײַבל איז זי אויך געווען. איז, נעבעך, דעם זײַנוועלען אַ ריפּ פֿונעם לײַב אַרויסגעריסן געוואָרן. נאָך מער האָט עס אים זייער, זייער געשמאַרצט, אַז ער האָט געוווּסט, ווי ביטער, אומגליקלעך די פֿאַרפֿינצטערטע טאַטע און מאַמע זײַנען. בײַ דעם גרויסן עשירות זײַנען זיי גאָר זייער, זייער אומגליקלעך. צווי קינדער האָבן זיי געהאַט: יענער ימח־שמוניק איז געשמדט. אַ חרפּה, אַ בושה, אַ ווייטיק איז עס, נאָר מען האָט עס געקאָנט דערטראָגן, ווײַל מען האָט געהאַט אַ ביילצע און אַ נײַ אייניקל, אַ וווּיל יינגעלע, און זײַנוועלען האָבן זיי אויך געהאַלטן פֿאַר אַן אייגן קינד. אַצינד איז פּלוצעם די איינציקע טאָכטער אויך געשטאָרבן. אַ גרויס, זייער אַ גרויס אומגליק פֿאַר אַ פֿאָטער מיט אַ מוטער! די איינציקע טאָכטער איז אויסגעכאַפּט געוואָרן.

דאָס האָט זײַנוועלע, דער גוטער, קלוגער, פֿרומער למדן זײַנוועלע, בשעת טרויערן נאָך זײַן ליב ווײַב, פֿאַרשטאַנען; דעריבער האָט ער טאַקע דאָ, פֿאַר אַלע לײַט, פֿאַרן מת תּיכּף צוגעזאָגט דעם שווער מיט דער שוויגער, אַז ער וועט בשום אופֿן ניט נעמען קיין אַנדער ווײַב און וועט ניט אַרויס פֿון זיי. ער און זײַן קינד, דאָס יינגעלע, וועלן בלײַבן בײַ זיי און וועלן זײַן תּמיד ווי זייערע קינדער, בײַ זיי תּמיד.

כאָטשע אַז מען וויל, איז עס, פֿון איין זײַט, עפּעס ניט גאַנץ רעכט, בשעת די וווּנד ליגט נאָך פֿאַר די אויגן, די איינציקע טאָכטער ליגט נאָך אויף דער ערד מיט די פֿיס צו דער טיר, איבערגעדעקט מיט אַ שוואַרץ געוואַנט, דעמאָלט צו שמועסן פֿון ניט חתונה האָבן, פֿון ניט נעמען קיין אַנדער ווײַב; און פֿון דער אַנדערער זײַט, איז קשה, ווי קאָן אַ יונגער מאַן, ווי זײַנוועלע, פֿון אַכצן יאָר, צוזאָגן ניט צו נעמען קיין אַנדער ווײַב? נאָר דערווײַל איז עס געווען פֿאַר דעם טאַטן מיט דער מאַמען אַ פֿינצטערע נחמה, בשעת זיי זיצן אויף דער ערד און באַוויינען די געשטאָרבענע איין־איינציקע טאָכטער. בײַ דעם גרויסן אומגליק נאָך ערגער אומגליקלעך צו ווערן — איז דאָס בײַ זיי זייער, זייער אָנגעלייגט געווען, אַזעלכע ווערטער פֿונעם גוטן קינד, פֿונעם אָסטרער מגידס אייניקל, צו הערן, אַז ער וויל פֿון זיי ניט אַוועק.

Both of them, Braine-Dobrish with her broken heart, with her sad, bitter thoughts, and even Dovid Smik, who scarcely ever spoke, hugged and kissed their good, smart, pious son-in-law Zainvil for his words.

Women stood around, crying and crying at the dreadful laments that Braine-Dobrish, for goodnesh' shake, was sobbing and weeping for her one and only daughter. At every word that the suffering, agonizing mother brought forth over the corpse, the women let out a heart-rending wail. The keening went on for about an hour. Braine-Dobrish kept grieving and talking, and the women wept along with her.

Then, when Zainvil promised to remain with them and his little boy, his motherless baby, and the parents-in-law threw their arms around him and showered him with kisses ("Do you hear, Beyltshe, what your Zhainvil ish shaying to ush? In front of all the townshfolk, for goodnesh' shake . . .?"), all the women burst into a flood of tears.

Suddenly, they heard a racket outside. Aaron and Sarah were arguing with the beadles. And when a few women ran out to see what all the commotion was about, the mourners inside the house could hear Sarah's voice:

"Make him give me back my child! The candle burnt up, if you please, right when Beyltse died. Cat got your tongue, Aaron? Shout: 'You kidnapper! Give us back our Sheyntsel' The tsaddik, the miracle-worker, he had his reasons when he said: 'After two days and two nights, when the candle has burnt down, that will be right, they will give thee Sheyntse again. . . .' "

Aaron the Beadle had to shout because Sarah told him to:

"Y'know, the candle burnt down the very moment when his wife died. . . ."

Tevye and Shmerel Tevyes, together with several members of the burial society, came dashing over to rebuke Sarah and her husband.

Meanwhile, the crowd, waiting outside for the funeral to begin, started mobbing the door where the beadle's wife was standing and screaming. The pushing and shoving were so bad that some people almost suffocated. No one knew what Sarah and Aaron had to yell about, and so everyone squeezed in even more.

"I'll shout out the secret, yes, I, Sarah, the beadle's wife, if you please, I'll shout it to high heaven! Aaron! Shout! Make him give us back our Sheyntsel Make him tell us where she is and we'll go and get her! Ha, the candle showed the truth, if you please. . . ." She was screaming at the top of her lungs and struggling with the beadles, fighting like a madwoman to get inside. "Let me at him! Let me get my hands on Zainvil. Make him give me back my Sheyntse. He's got her, he and no one else. . . ."

Zainvil, in the midst of his great distress, heard his name being yelled, he came over to the door and asked:

"Did somebody call me?"

Tevye and Shmerel squealed and shrieked:

"Tie the woman up. She's off her rocker!"

Sarah screamed even louder:

"Yes, yes, the candle burnt down. I'm not off my rocker. . . ." Spotting Zainvil, she grabbed him with both hands:

"Swear to me, if you please, on the corpse, that you will return my Sheyntse, the tsaddik said so, if you please. . . ."

Zainvil assumed that the woman had gone crazy in her grief. With tearful eyes, he walked back to his dead wife.

The town beadles grabbed Sarah's arms and dragged her home. Meanwhile Tevye Bilenkis and Shmerel Tevyes tried to make Aaron the Beadle realize that it was stupid and terribly wrong to suspect a man like Zainvil, and they said some harsh things to him:

"If you or your wife so much as dare to say a bad word against the grandson of the Preacher of Ostro, that dear man Zainvil, then tomorrow you'll no longer be beadle of the bes-medresh."

בײדע, ברײַנע־דאָבריש מיטן צעריסענעם האַרץ, מיט דעם טרויעריקן, ביטערן געמיט, און אַפֿילו דער שווייגנדיקער דוד סמיק, זײַנען צוגעפֿאַלן קושן און האַלדזן דעם גוטן, פֿרומען, קלוגן זײַנוועלען פֿאַר די ווערטער.

ווײַבער זײַנען אַרום געשטאַנען און האָבן זייער געוויינט אויף די ביטערע קלאָגלידער, וואָס ברײַנע־דאָבריש האָט, „צאַנצילאַמיש", אויסגעקלאָגט און אויסגעיאָמערט אויף דער איין־איינציקער טויטער טאָכטער. בײַ איטלעכן וואָרט האָבן די ווײַבער אַרויסגעלאָזט אַ געוויין מיט אַ האַרצרײַסנדיק קול. אַזוי האָט עס געדויערט אַקעגן אַ שעה. ברײַנע־דאָבריש האָט אַלץ געטרויערט מיט ווערטער און די ווײַבער האָבן נאָכגעוויינט.

דערנאָך, אַז זײַנוועלע האָט צוגעזאָגט, ער וועט בײַ זיי בלײַבן מיט זײַן קליין יינגעלע, מיטן יתומל, און די פֿאָטער־און־מוטער האָבן אים מיט אַ געוויין אַרומגעפֿאַלן האַלדזן און קושן („הערשטו, טאָכטערביילצע, וואָש דײַן זײַנוועלע זאָגט אונדז צו? פֿאַר אַלע סטאָטלײַט, צאַנצילאַמיש..."), דאָ האָבן זיך אַלע ווײַבער צעגאָסן פֿאַר געוויין.

פּלוצעם הערט זיך אַ געפּילדער פֿון דרויסן. אהרן שמש מיט שׂרה די שמשטע קריגן זיך מיט דער חבֿרה שמשים. און אַז אַ פּאָר ווײַבער זײַנען פֿון דער שטוב אַרויסגעלאָפֿן זען, וואָס עס איז פֿאַר אַ ליאַרעם, הערט מען אין שטוב, אין דער טרויעריקער שטוב, שׂרה דער שמשטעס קול:

— לאָז ער מיר אָפּגעבן מײַן קינד! דאָס ליכט האָט אויסגעברענט, מחילה, ווען זי איז געשטאָרבן, אַקוראַט. וואָס שווײַגסטו, אהרן? שרײַ: „ראַזבויניק! גיט אונדז אָפּ שיינצען". דער צדיק, דער בעל־מופֿת, האָט ניט אומזיסט געזאָגט: „נאָך צוויי מעת־לעת, אַז דאָס ליכט וועט אויסברענען, וועט מוזן רעכט זײַן, שיינצען וועט מען דיר אָפּגעבן"...

אהרן שמש מוז שרײַען, ווײַל שׂרה הייסט:

— משונה, האָט דאָס ליכט אויסגעברענט אַקוראַט אין דער מינוט, ווי דאָס ווײַבל זײַנס איז געשטאָרבן...

ר' טבֿיה און ר' שמערל טבֿיהס מיט נאָך עטלעכע חבֿרה־קדישא־לײַט זײַנען אויך געקומען צו לויפֿן, זיך בייזערן אויף דער שמשטע מיט דעם שמש אהרן.

דערווײַל ווערט דאָ פֿון דעם גאַנצן עולם, וואָס דרויסן שטייט וואַרטן אויף דער לוויה, אַ שטופּעניש צו דער טיר, ווו די שמשטע שטייט און שרײַט, אַז מענטשן האָבן געקאָנט דערשטיקט ווערן. ווײַל קיינער ווייסט נישט, וואָס קאָן אַזאַ שׂרה די שמשטע מיט אהרן שמש האָבן דאָ צו שרײַען. איבער דעם שטופּט מען זיך נאָך מער.

— איך זאָג־אויס דעם סוד, יאָ, איך שׂרה די שמשטע, מחילה, שרײַ גוואַלד! אהרן, שרײַ! לאָז ער אונדז אָפּגעבן אונדזער שיינצע. לאָז ער זאָגן ווו זי איז, וועלן מיר גיין זי אָפּנעמען. האַ, דאָס ליכט האָט געוויזן דעם אמת, מחילה... — זי שרײַט זייער הויך און באַרעט [57] זיך מיט חבֿרה שמשים אַרײַנצושטופּן זיך ווי אַ משוגענע — לאָז מיך צו אים, צו זײַנוועלען! לאָז ער מיר אָפּגעבן שיינצען! ער, נאָר ער האָט זי...

זײַנוועלע, אין די גרויסע צרות, הערט ער, מען רופֿט זײַן נאָמען, קומט ער צו צו דער טיר, פֿרעגנדיק:

— מיך רופֿט עמעצער?

ר' טבֿיה מיט שמערל טבֿיהס טוען אַ קוויטשנדיקן געשריי:

— שמש בינדט זי, די ייִדענע איז משוגע!

שׂרה שרײַט נאָך העכער:

— יאָ, יאָ, דאָס ליכט האָט אויסגעברענט, איך בין ניט משוגע... — זי דערזעט זײַנוועלען, כאַפּט זי אים אָן מיט בײדע הענט — גיב תּקיעת־כּף, מחילה, איבערן מת, אַז דו וועסט מיר אָפּגעבן שיינצען, דער צדיק האָט געהייסן, מחילה...

זײַנוועלע מיינט, די ייִדענע, די שמשטע, איז טאַקע פֿאַר צרות משוגע געוואָרן — גייט ער מיט די פֿאַרוויינטע אויגן צוריק צום געשטאָרבענעם ווײַב.

די שמשים האָבן שׂרה די שמשטע געכאַפּט אונטער די הענט און אַוועקגעפֿירט אַהיים. דערווײַל האָט ר' טבֿיה בילענקיס און שמערל טבֿיהס געגעבן צו פֿאַרשטיין אהרן שמש, אַז ס'איז אַ נאַרישקייט און דערצו אַ גרויסע עוולה אַזאַ זײַנוועלען חושד צו זײַן. דערבײַ האָט מען אהרן שמש געזאָגט מיטן האַרבן וואָרט:

— אַז דו אָדער דײַן ווײַב וועלן זיך נאָר דערוועגן אַ שלעכט וואָרט דעם אָסטרער מגיד אייניקל, דעם טײַערן זײַנוועלען, צו זאָגן, ביסטו מאָרגן אויס שמש אין בית־מדרש.

That brought Aaron to his senses, and he quietly stole away.

Sarah, as she was being dragged home, screamed across the entire marketplace:

"Why did I spend all that money traveling? Why did I pay the rebbe a ruble? Why did I buy three pounds of white wax? If he doesn't know, why is he trying to cheat me? Why's he talking about miracles? Why do so many people pile in to see him?"

You can scream your heart out, Sarah! He won't pay you back your travel expenses, your ruble, or what the candle cost you. You're not the first and you won't be the last. People want to be cheated and they'll always find someone who knows how to pull the wool over their eyes and fleece them for it.

Beyltse was given a proper funeral that night. The seven days of mourning began on the Feast of Tabernacles, but Jews are not allowed to grieve as much during a holiday. So when the feast was over, Dovid Smik, Braine-Dobrish, and Zainvil, together with the little baby and a wetnurse, drove back to Nimyevke, to grieve there and try to find solace in the fact that the little boy had Beyltse's face.

דאָס האָט אַהרן שמש געבראַכט צום שׂכל, איז ער שטילער־הייט אוועקגעגאַנגען.

שׂרה די שמשטע, בשעת מען טאַסקעט זי אַהיים, שרײַט אי־בערן גאַנצן מאַרק:

— פֿאַר וואָס דען האָב איך הוצאות געהאַט? פֿאַר וואָס דען האָב איך געגעבן אַ קערבל אויף אַ פּדיון? פֿאַר וואָס דען האָב איך געקויפֿט אַן אָקע יאַרע וואַקס? לאָז ער מיך ניט נאַרן, אַז ער ווייסט ניט. וואָס זשע זאָגט ער מופֿתים? נאָך וואָס שטופּן זיך צו אים אַזוי פֿיל ייִדן?

שרײַ הײַנט, שרײַ מאָרגן, שׂרה די שמשטע! ער וועט דיר ניט צוריקגעבן דײַנע הוצאות און ניט דײַן קערבל, און ניט דאָס, וואָס דאָס ליכט האָט דיר געקאָסט. דו ביסט ניט די ערשטע און ניט די הינטערשטע. די וועלט וויל געגאַרט זײַן. געפֿינען זיי אַזעלכע וואָס קענען די מלאכה גוט אָפּצונאַרן און נעמען געלט דערפֿאַר.

ביילצען האָט מען איר רעכט אַנגעטאָן ביז נאַכט. יום־טוב סוכּות נעמט איבער שבֿעה. מוצאי־יום־טובֿ, פֿון די ערשטע טעג סוכּות, איז דוד סמיק מיט ברײַנע־דאָברישן און זײַנוועלע מיטן קליין ייִנגעלע, מיט אַ ייִדענע, אַן אַם, געפֿאָרן אין דאָרף אַרײַן קיין נימיעווקע, דאָרטן טרויערן און דאָרטן זוכן זיך צו טרייסטן, אַז דאָס קליינע ייִנגעלע האָט גאָר ביילצעס פּנים.

[87] שלאָגט זיך, אַמפּערט זיך.

That's enough out of Nosuchville. It's time to see what's happening with Mikhel—Mikhel the ex-belfer, Mikhel Gravestone, and then Mikhel the Muscovite.

We saw that three days before Rosh Hashanah, Mikhel left Nosuchville with the Russian officer Commissioner Khlyebov and drove to the Russian headquarters.

Khlyebov and Mikhel (from now on, we'll talk about him without any nickname, just plain Mikhel) arrived in Breslau two days after the Feast of Tabernacles. Breslau is a big German city in Prussia.

In Breslau, Khlyebov called upon the Russian commander, Major Redrikov, who gave him a document from the Commissioner-General of the Tsarist army, making Khlyebov inspector at the Russian provisions storehouse of Breslau. He was to supply flour, cereal, biscuits, oats, and hay to all the Russian regiments passing through Breslau and to all the Russian troops stationed in the city.

Khlyebov was taken care of. But Mikhel couldn't have much to do for him. The inspector had no business to throw Mikhel's way. However, since he had taken Mikhel away from his home, he was concerned about him. Besides, Mikhel was a perfect stranger in Germany, he knew nobody there, he couldn't even speak German. Though every Jew at home, in Polish provinces, thinks: "Ah, if the landowner talks German, I'll be able to tell him everything." The moment that Jew gets to Germany, he hears the language, but they might as well be speaking in tongues. He catches a few words that sound almost like Yiddish; but he doesn't understand what the German wants or what the German means.

Khlyebov was a good egg! He cudgeled his brains until he hit on a way to help Mikhel. Khlyebov had lots of Jewish friends who were contractors and suppliers, they had come from Russia with the Tsarist army to do business, and some of them happened to be in Breslau. A few had contracts from the military commission to provide everything to the soldiers in Russian hospitals, and with prices for every item. That too was a big business. Others had contracts for transportation. That too was a big business.

Khlyebov took his friend Mikhel from one contractor to another, asking each to employ Mikhel. He praised Mikhel and guaranteed that he was an honest, loyal man, who could be relied on in every way and entrusted with money.

Who wouldn't do a favor for a friend like Commissioner Khlyebov? A man like him could come in very handy some time. Oxman, a supplier for the Breslau Hospital, hired Mikhel for his staff, Mikhel would have to be near him all the time and in his lodgings. Not as a servant, for in Germany you don't have to take your servants when you travel; in hotels the domestics serve you better than a dozen of your own menials (that's incomprehensible for us in the Russian-Polish towns, where, with all the inns, they don't know the meaning of the words *service* and *guest*). No, Oxman took Mikhel along to purchase the supplies for the hospital. Oxman had a German employee, a man from Breslau, but he didn't feel that he was all that trustworthy, so he had Mikhel join him to buy the goods they needed.

When a young man comes to Germany from a Russian-Polish town, and especially to a big city like Breslau—how dazed he is at first.

גענוג שוין לויהאיאפאלי. עס איז צײַט אַ קוק צו טאָן, וואָס מיט מיכלען — דעם געוועזענעם מיכל בעלפער, מיכל מצבֿה, דער־נאָך מיכל מאָסקוויטישער — טוט זיך.

מיר האָבן געזען, אַז מיכל איז דרײַ טעג פֿאַר ראש־השנה מיט דעם רוסישן אָפיציר, קאָמיסיאָנער כליעבאָוו, אוועקגעפֿאָרן פֿון לויהאיאפאלי צו דער רוסישער הויפּטקוואַרטיר.

כליעבאָוו איז מיט מיכלען — פֿון הײַנט אָן וועלן מיר אים רופֿן אָן צונעמען, נאָר גלאַט: מיכל — אָנגעקומען צוויי טעג נאָך סוכּות קיין ברעסלע. דאָס איז אַ דײַטשערישע גרויסע שטאָט אין דער פּרײַסישער מדינה.

אין ברעסלע האָט שוין כליעבאָוו געפֿונען בײַ דעם רוסישן קאָמענדאַנט מאַיאָר רעדריקאָוו, אַ פּאַפּיר, ווו דער גענעראַל־אינ־טענדענט פֿון דער רוסישער אַרמיי הייסט כליעבאָוון, זײַנער אַ סמאָטריטיעל, אַ מאַגאַזינער, טאַקע אין ברעסלע בײַ דעם רוסישן פּראָוויאַנט־מאַגאַזין: צו געבן מעל, גרויפּן און סוכאַרעס, און האָ־בער און היי אַלע רוסישע פּאָלקן, וואָס גייען דורך ברעסלע, און די רוסישע סאָלדאַטן, וואָס וועלן בלײַבן שטיין אין ברעסלע.

כליעבאָוו איז פֿאַרזאָרגט. מיכל קאָן אָבער אַרום כליעבאָוון זייער ווייניק האָבן צו טאָן. ער האָט גאָר ניט אַזאַ עסק, מיכל זאָל דערבײַ קאָנען פֿאַרדינען. ער האָט דאָך אָבער מיכלען פֿון דער היים אוועקגענומען, טוט אים באַנג. אחוץ דעם איז דאָ אין דײַטשלאַנד מיכל אַ ווילדפֿרעמדער. ער קען ניט אַזוי קיין שום מענטשנן ניט, ער קען אָפֿילו דאָס דײַטשישע לשון ניט. כאָטשע איטלעכן ייִדן אין דער היים, אין די פּוילישע מדינות, פּריץ דאַכט זיך: „אַ, אַז דער פּריץ שמועסט דײַטשעריש, וועל איך דאָך אים קאָנען זאָגן אַלצדינג" — באַלד אַזאַ ייִד קומט קיין דײַטשלאַנד, הערט ער קלינגען און קאָן ניט נאָכזינגען. ער הערט ריידן צווישן די ווערטער אַ פּאָר, קלוימערשט, ווי עס דאַכט זיך, גאָר ווי ייִדיש; פֿאַרט פֿאַרשטייט ער נישט, וואָס דער דײַטש וויל און וואָס דער דײַטש מיינט.

אַ גוטער מענטש כליעבאָוו! האָט געטראַכט און האָט אויסגע־טראַכט פֿון מיכל וועגן, ווי אַזוי צו העלפֿן. ער, כליעבאָוו, האָט געהאַט פֿיל באַקאַנטע ייִדן פּאָדריאַטשיקעס, ליפֿעראַנטן, וואָס זײַנען פֿון רוסלאַנד געקומען מיט דעם רוסישן חייל, עסקים צו האָבן בײַ פּאָדראַדן. זיינען עטלעכע געווען גראַד אַצינדערט אין ברעסלע. אַ פּאָר האָבן פֿון דער קאָמיסאַריאַטסקי קאָמיסיע, קאָ־מיסאַריאַט אָדער אַדמיניסטראַציע געהאַט קאָנטראַקטן. די רוסישע שפּיטאָלן פֿון די קראַנקע סאָלדאַטן אַלץ צו געבן, מיט מקחים פֿאַר איטלעכער זאַך. דאָס איז אויך אַ גרויס עסק. נאָך עטלעכע האָבן געהאַט קאָנטראַקטן אויף פּערעוואָזקעס [88], דאָס איז אויך אַ גרויס עסק.

כליעבאָוו האָט מיטגענומען זײַן מיכלען און איז מיט אים געגאַנגען פֿון איין פּאָדראַטשיק צום אַנדערן, און האָט זיי געבעטן, זיי זאָלן מיכלען צונעמען פֿאַר אַ פּריקאַשטשיק [89]. ער, כליעבאָוו, האָט געלויבט מיכלען און האָט ערבֿ געווען אַז מיכל איז אַן ערלעכער, געטרײַער מענטש. מען קאָן זיך פֿאַרלאָזן אויף אים און מען מעג אים געטרויען געלט אין די הענט אַרײַן.

ווער זאָל ניט צוליב טאָן אַזאַ באַקאַנטן קאָמיסיאָנער כליע־באָוון? אַזאַ קאָמיסיאָנער קאָן זייער גוט צו נוץ קומען אַ מאָל. האָט איינער אַ פּאָדראַטשיק פֿון דעם ברעסלער שפּיטאָל, אָקסמאַן, צוגענומען מיכלען פֿאַר אַ פּריקאַשטשיק צווישן די אַנדערע פּרי־קאַשטשיקעס, וואָס ער, אָקסמאַן, האָט געהאַט אַרום זיך. דערבײַ געהייסן, מיכל זאָל זיך תּמיד געפֿינען נעבן אים, און בײַ אים אין זײַן קוואַרטיר. ניט פֿאַר קיין משרת — ווײַל אין דײַטשלאַנד דאַרף מען ניט מיטשלעפּן קיין משרת: אין די גאַסט־הײַזער, ווו מען שטייט־אײַן, באַדינט מען זייער וווּל, בעסער ווי צען משרתים (דאָס איז גאָר ניט צו פֿאַרשטיין בײַ אונדז, אין די רוסיש־פּוילישע שטעט, מיט אַלע איינפֿאָר־הײַזער; זיי ווייסן גאָר ניט, וואָס באַ־דינען אַן אורח הייסט) — נאָר צום אײַנקויפֿן די זאַכן, וואָס מען דאַרף צום שפּיטאָל. אָקסמאַן האָט געהאַט אַ ברעסלער דײַטשל; ווי עס האָט זיך אָקסמאַנען געדאַכט, איז דאָס דײַטשל ניט געווען קיין גרויסער נאמן, דעריבער האָט ער צוגעזעצט צום דײַטשל דעם מיכלען, זיי בײדע זאָלן אײַנקויפֿן, וואָס מען וועט דאַרפֿן.

אַ יונגער מענטש, אַז ער קומט פֿון די רוסיש־פּוילישע שטעט פּלוצעם אַרײַן אין דײַטשלאַנד, און דערצו גראַד אין אַ גרויסער שטאָט ברעסלע אַרײַן — ווי דול ווערט ער לכתּחילה.

Mikhel had once traveled from Nosuchville to Berditchev, accompanying a bridegroom to his wedding. A wealthy man in Nosuchville had taken the bright young belfer along to serve him, and had paid him eight silver ducats, plus a bonus of six silver ducats.

What had Mikhel seen in the big town of Berditchev? Ten Nosuchville mudholes together, fifteen times as many bedraggled women and bespattered men as in Nosuchville, thirty-eight times as many paupers yanking at your coattails, forty times as many horse-drawn wagons. A shoving, a dashing, a chasing, one man scolding, one man beating, ten people arguing, five people shouting: "How ya doin'? What are ya up to?" No one's got time. One man runs afoul of a wheel, which rips away half of his kaftan; on the other side, somebody says to him: "Mazel-tov!" Tin alms-boxes clatter: "Charity delivereth from death!" and women dance over to a bride with challahs and musicians across the street. Jews with tall bamboo canes demand money for various charities, while a dozen men race past, yelling: "Stop thief! There he is! . . ."

Then all at once, Mikhel saw Breslau. A city with no mudholes, no bedraggled people, everyone dressed like a lord, clean and lovely. Even the stairs leading to large buildings are scoured, and none of the shopkeepers yells: "Come on in! What are you buying?!"

Even more miracles. Supposedly, ten thousand Jews live in Breslau, and Mikhel hadn't seen a single one—like a Jew in Nosuchville or in Berditchev—until he inquired and found out that the Jews also dressed like lords. He thought to himself: "How can Jews be lords? How is it possible? When he went to synagogue on the Sabbath and heard and saw the worshipers, he went over to look into the daily prayerbook that each man held in front of him as he stood praying. It was the same kind of praying as back home, but this was no Sephardic, no Hassidic prayerbook, by God; it began with: "How good. . . ." A man stood at the lectern, but he didn't carry on like a lunatic. Each worshiper stood in his place, calm, quiet, praying earnestly, and yet they were all Jews. The women were dressed like ladies, and they said "Good Sabbath!" to one another.

The next day was Sunday. Mikhel saw thousands of German men and women, old and young, in fine, festive clothes, strolling out of the town. Where were they heading? Not to a bes-medresh because there was no filthy bes-medresh in Breslau. Nor to perform *tashlekh*, the rite in which men shake out their pockets into a stream to wash away all their sins for the new year. Were they going to greet the governor or a newly arriving ruler?

Mikhel caught sight of Avrom Zaks, the man at whose home he had eaten the Sabbath meal, and he too was dressed like an aristocrat, as was his wife. Like everyone else, they were walking out of the town, so Mikhel strode over to them and asked:

"Where is everyone going?"

"Come along, Mr. Pole," said the man. "You can treat us!"

Although he didn't understand what Zaks meant, Mikhel followed at their heels, until they came to a long, vast garden. All the lords and ladies, and even the children, were entering through the gate. Mikhel heard some of the older Jews, the ones he had seen praying so earnestly in synagogue, call it: "Liebich's Gorten." (They used the Yiddish word for garden.) The young couple he was walking with said to him in German:

"Well, Mr. Pole, here is the garden. Would you like to treat us?"

מיכל איז אַפילו געפֿאָרן פֿון לויהאָיאַפּאָלי קיין באַרדיטשעוו מיט אַ חתן אויף אַ חתונה. אַ נגיד, אַ לויהאָיאַפּאָלער, האָט דעם בראַוואָרגעם בעלפֿער מיטגענומען אויף צו באַדינען און האָט אים יערפֿאַר געגעבן אַכט ווײַסע גילדן, חוץ דעם נעדיזנעס [90] פֿון נאָך זעקס ווײַסע גילדן.

וואָס האָט מיכל געזען אין דער גרויסער שטאָט באַרדיטשעוו? צען לויהאָיאַפּאָלער בלאָטעס אין איינעם, פֿופֿצן מאָל אַזוי פֿיל פֿאַרדריפּעטע ווײַבער און פֿאַרפּאַטשקעטע ייִדן, ווי אין לויהאָיאַפּאָלי, און אַכט און דרײַסיק מאָל אַזוי פֿיל קבצנים, וואָס רײַסן בײַ די פּאָלעס, פֿערציק מאָל אַזוי פֿיל וועגן מיט פֿערד. אַ געשטופּעכץ, אַ געשווינד לויפֿעכץ, אַ יאָגעכץ איינער אויפֿן אַנדערן. איינער שעלט, איינער שלאָגט, צען קריגן זיך, פֿינף שרײַען:

— שלום עליכם, וואָס מאַכט איר גוטס?

אַלע האָבן ניט קיין צײַט: דעם פֿאַרטשעפּעט אַ ראָד און רײַסט אים אַוועק אַ האַלבן קאַפּטן; פֿון דער אַנדערער זײַט זאָגט מען אים „מזל־טובֿ!" בלעכענע פּושקעס קלאַפּן: „צדקה תּציל ממות!" און דערצו טאַנצן ווײַטער צו דער כּלהס רעשיטקע [91] מיט קלעזמער איבער דער גאַס. ייִדן מיט הויכע יאַמשענע שטעקנס מאָנען אַ נדבֿה, דערבײַ לויפֿן נאָך צען ייִדן מיט אַ געשריי: „כאַפּט דעם גנבֿ, אָט לויפֿט ער אַוועק!"...

פּלוצעם האָט מיכל דערזען אַ ברעסלע. אַ שטאָט אָן בלאָטע. קיינער איז ניט פֿאַרדריפּעט. איטלעכער גייט ווי אַ פּריץ אָנגעטאָן, און שיין און ריין. אַפֿילו בײַ די גרויסע מויערן זײַנען די טרעפּ פֿון דרויסן ריין אָפּגעוואַשן, און בײַ די קראָמען שרײַט מען גאָר ניט: „קומט אַהער אַרײַן, וואָס קויפֿט איר?"

נאָך מער וווּנדער. מען זאָגט: אין ברעסלע וווינען צען טויזנט ייִדן, און ער האָט אַפֿילו איין־איינציקן ייִדן ניט געזען — אַזוי ווי אַ לויהאָיאַפּאָליער אָדער אַ באַרדיטשעווער ייִד — ביז ער האָט זיך דערפֿרעגט און איז געוווירן געוואָרן, אַז די ייִדן גייען אויך אָנגעטאָן ווי די פּריצים. טראַכט ער בײַ זיך: ווי אַזוי זײַנען פּריצים ייִדן? סטײַטש? נאָך דעם, אַז ער איז שבת געגאַנגען אין שול אַרײַן און האָט געהערט און געזען דאַוונען, איז ער, מיכל, אומישנע צוגעגאַנגען אַרײַנקוקן אינעם סידור, וואָס איטלעכער האַלט אויף זײַן אָרט שטייענדיק און דאַוונט. טאַקע דאָס אייגענע דאַוונען, נאָר ניט קיין ספֿרדישע סידורימלעך כּ'לעבן, עס הייבט זיך אָן פֿון „מה טובֿו". אַ מאַן שטייט פֿאַרן עמוד, נאָר ער רײַסט זיך ניט אָפּ די ציין. איטלעכער שטייט אויף זײַן שטאָט שטיל, שיין, און דאַוונט גאַנץ ערנסט, איז דאָך דאָס אוודאי ייִדן. די ווײַבער גייען גאָר ווי די פּריצעס אָנגעטאָן, און זאָגן „גוט־שבת" איינער דער אַנדערער.

דעם אַנדערן טאָג נאָך שבת איז זונטיק. זעט מיכל טויזנטערווײַז דײַטשן מיט דײַטשקעס. אַלטע און יונגע, זייער ריין, יום־טובֿדיק אָנגעטאָן, גייען אַלע אַרויס פֿון דער שטאָט. וווּהין גייען זיי? אין בית־מדרש אַרײַן — נישט, ווײַל ס'איז ניטאָ קיין קויטיקער בית־מדרש אין ברעסלע. תּשליך — אויך ניט. אַנטקעגן דעם גובערנאַטאָר סײַדן אָדער אפֿשר קומט־אָן דער נײַער שׂר?

מיכל דערזעט דעם ייִדן, בײַ דעם, וואָס ער האָט שבת געגעסן, אויך ווי אַ שׂררה ווויל אָנגעטאָן, און דאָס ווײַב ווי אַ שׂררהטע פּידבאַקאַם [92], גייען גלײַך, ווי אַלע גייען, אַרויס פֿון דער שטאָט. איז ער צוגעגאַנגען פֿרעגן:

— וווּהין גייט עס דער עולם?

— קאָמט, פּאָלאַק, האַלטן זי אונדז פֿרײַ! — קומט מיט אונדז, פּוילישער, וועט איר טאַקע צאָלן פֿאַר אונדז, ענטפֿערט מען אים.

כאָטשע ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס דער ייִד, דער דײַטש זאָגט, איז מיכל זיי נאָכגעגאַנגען פּוסטריט, ביז מען איז געקומען צו אַ גרויסן, ברייטן, לאַנגן גאָרטן. אַהין גייען אַלע פּריצים מיט די פּריצעס, מיט די קינדער אַפֿילו אַרײַן. מיכל הערט אַ טייל אַלטע דײַטשישע ייִדן, די וואָס ער האָט אין דער שול געזען זייער ערנסט דאַוונען, רופֿן דאָס: „ליביכס גאָרטן". די יונגע לײַט, מיט די, וואָס ער גייט, זאָגן צו אים:

— נו, פּאָלאַק, היר איזט דער גאָרטן, וואָלן זי אונדז פֿרײַ האַלטן?

Mikhel saw that what the older Jews called a *gorten* (which was Yiddish), the younger ones called a *Garten* (which was German). "A garden," he thought to himself. "What do I need a garden for? Corn, cucumbers, and beets, or maybe cherries, sour cherries, or pears, plums, or apples?" But he nodded his head:

"Yes. . . ."

"Or would you rather not? . . ."

The man with whom he had eaten the Sabbath meal pulled him along and winked at his wife, who also tugged him inside.

Mikhel entered through the beautiful gates of the garden, along with all the lords and ladies, and he removed his hat. (He had put away his *spodek,* his high fur headpiece, on coming to Breslau and had purchased a hat.) The man and his wife laughed and pointed out that all the men were wearing their hats, so that Mikhel could keep his on.

Here, in the garden, in Liebich's Garden, Mikhel saw that there were no beets and no corn, not even plums or pears. But what *did* the garden have? In front, there was a huge square, with all sorts of beautiful plants, autumnal vegetation. Further on, there were small and large trees, very beautiful, in either rows or circles. And in between the trees, there were small tables and chairs. So many of these tables were already occupied by ladies and gentlemen. Some of them, Mikhel saw, were sipping coffee and paying only half a gulden to the waiter who brought the tray with the cups, the coffeepot, a small pitcher of milk, and sugar. At other tables, ladies and gentlemen were sitting with their children, they were drinking beer from lovely glasses and paying even less.

"God, it's so cheap!" thought Mikhel to himself. "In Nosuchville, even a glass of stale mead costs more than that."

"Okay, over here," said Mikhel to the small waiters who were carrying around coffee or beer. "Hey, waiter! Bring coffee and beer!"

The waiter didn't seem to understand what Mikhel said, but he did catch the two words: "Coffee, beer!" And he saw Mikhel pointing to the table where the couple was sitting. A minute later, the German waiter in the green jacket strode over, with a tray containing coffee, milk, sugar, and cups on one arm, and a tray containing a corked bottle of beer and glasses on his other arm. He swiftly put everything down on the table and pulled out the cork, saying:

"Here you are!"

He was already off and bringing orders to another table. Several such small, green-clad waiters were hurrying about, carrying trays of refreshments to the patrons. There were perhaps twenty fine, dextrous waiters. In the middle of the garden stood a platform, something like the kind from which the Torah is read in synagogue (if you'll excuse the blasphemous comparison). There were some twenty men on the platform, playing violins and flutes and other instruments, and so effectively that the music could be heard all the way across the garden.

Mikhel couldn't believe that no wedding was being celebrated. And he couldn't figure out why the musicians were playing and no one was dancing.

Mikhel saw that Avrom Zaks and his wife were drinking coffee, so he helped himself to the beer. It was cold and delicious, a lot tastier than the March ale he had drunk at the wedding in Berditchev. When the waiter noticed they were done, he said only one word:

האָט זיך מיכל געשטויסן, אַז דאָס, וואָס די אַלטע רופן „גאָרטן", זאָגן די יונגע „גאַרטן". „אַ גאָרטן, — טראַכט ער בײַ זיך — וואָס טויג מיר אַ גאָרטן, ווו עס וואַקסן פּשעניטשקעס און אוגערקעס און בוריקעס אָדער אפשר קאַרשן מיט ווײַנשל, אָדער באַרן, פֿלוימען און עפּלז?" פֿאָרט האָט ער געשאָקלט מיטן קאָפּ:

— יאָ...

„און אפשר ניין?..."

דער באַלעבאָס, בײַ דעם וואָס ער האָט נעכטן געגעסן שבת, טוט אים אַ שלעפּ־אַרײַן און זאָגט צום ווײַב מיט אַ ווונק. האָט זי אים אויך אַ צי געטאָן אַרײַן.

מיכל איז אינעווייניק, דורך דעם שיינעם טויער פֿונעם גאָרטן, גלײַך מיט אַלע שׂררות און מיט אַלע שׂררהטעס אַרײַנגעגאַנגען און כאַפּט־אַראָפּ דעם קאַפּעלירשל. (דעם ספּאָדעק האָט ער תּיכף באַהאַלטן און האָט זיך אַ קאַפּעלירשל געקויפֿט). דער באַלעבאָס מיט זײַן ווײַב לאַכן און ווײַזן מיכלען, אַז אַלע גייען אין די היטלען, מעג ער אויך גיין אינעם היטל.

דאָ, אין גאָרטן, אין ליביכס גאָרטן, זעט מיכל, איז ניטאָ קיין בוריקעס און ניט קיין פּשעניטשקעס, אָפּילו ניט קיין פֿוימען אָדער באַרן־ביימער. וואָס דען איז דאָ? פֿון פֿאָרנט אַ גרויס פּלאַץ, באַוואָקסן מיט אַלערליי צאַצקעס, זייער שיינע צאַצקעס פֿון נאָך סוכּות, וואָס וואַקסן. ווײַטער און ווײַטער זײַנען דאָ גרויסע און קליינע ביימער. זייער שיינע, שורותווײַז אָדער קײַלעכדיק אַרום, ווי אַ צירקל וואַקסן זיי. און צווישן די ביימער שטייען טישלעך, טיש־לעך, אַלץ מיט בענקלעך דערבײַ אויף צו זיצן. גוזמאַ־גומאות אַזעלכע טישלעך זײַנען שוין אַרום אויף די בענקלעך באַזעצט מיט שׂררות און מיט שׂררהטעס אַ טייל, קוקט זיך מיכל צו, טרינקען קאַווע און צאָלן דעם, וואָס ברענגט דאָס טעצל מיט די פֿיליזשאַנ־קעס און אַ קריגעלע קאַווע, מיט אַ קריגעלע מילך און צוקער דערצו, נאָר אַ האַלבן גילדן. בײַ אַנדערע טישלעך זיצן שׂררות מיט שׂררהטעס, און קינדער דערבײַ, און טרינקען אַ בוטילקע[93] ביר פֿון שיינע גלעזלעך, צאָלן זיי נאָך ווייניקער.

— אַך, אַזוי וואָלוול! בײַ אונדז אין לויהאַיאַפּאַלי — טראַכט בײַ זיך מיכל — קאָסט דאָך אַ גלאָז אַלטער מעד טײַערער.

— אַנו, גיב אַהער! — זאָגט מיכל צו די דײַטשלעך די קליינע משרתימלעך, וואָס טראָגן־אַרום און ברענגען איטלעכן קאַווע אָדער ביר — דײַטשל, אַהער צו דעם טישל, וואָס מײַן באַלעבאָס מיט דער באַלעבאָסטע זיצט! ברענג קאַווע, אי ביר.

דאָס דײַטשל האָט אָפּילו ניט גאָר פֿאַרשטאַנען, וואָס מיכל האָט געזאָגט, נאָר די צוויי ווערטער: „קאַווע, ביר" — האָט ער גע־הערט. דערבײַ האָט מיכל אים געוויזן דאָס טישל, ווו דער, וואָס ער האָט בײַ אים נעכטן געגעסן, מיטן ווײַב זיצט. מיט אַ מינוט שפּעטער האָט דאָס דײַטשעלע אינעם גרינעם שפּענצער געבראַכט צו טראָגן אויף אַ טעצל קאַווע מיט מילך און צוקער מיט ווילי־זשאַנקעס אין איין האַנט, און אַ בוטילקע ביר מיט גלעזלעך, דער־בײַ אַזוינס, וואָס מען נעמט־אַרויס דעם קאָרעק פֿון דער בוטילקע, טראָגט ער אויף אַ טעצל אין דער אַנדערער האַנט, געשווינד אַנידערגעשטעלט אויפֿן טישל און אַרויסגעשלעפּט דעם קאָרעק, מיט די ווערטער:

— היר[94]!

שוין לויפֿט דאָס דײַטשל אַוועק און ברענגט־צו אַנדערע טישלעך וואָס מען האָט געהייסן. אַזעלכע קליינע, גרינע דײַטשלעך לויפֿן־אַרום, ברענגען און טראָגן איטלעכן זײַנס. אפשר צוואַנציק שיינע, פּראָוואָרנע דײַטשלעך. אין דער מיטן פֿונעם גאָרטן איז אַזוי ווי אַ בעלעמער — להבֿדיל ווי אין שול — זיצן אפשר צוואַנציק מענטשן וואָס שפּילן אויף פֿידלען און אויף פֿלייטן, און אַנדערע קלעזמער, אַזוי ווויל, אַז מען הערט איבערן גאַנצן גאָרטן.

מיכל גלייבט זיך גאָר ניט, אַז דאָס טוט מען ניט אַ חתונה וועגן. נאָר קשה איז אים: די קלעזמער שפּילן און קיינער טאַנצט ניט?

מיכל זעט, אַז דער באַלעבאָס, וואָס ער האָט בײַ אים געגעסן, — ער הייסט ר' אַבֿרהם זאַקס — מיט זײַן ווײַב טרינקען קאַווע. נעמט ער זיך צום ביר. זייער גוט, קאַלט ביר, בעסער אָפּילו פֿונעם באַרדיטשעווער מאַרצאָווע ביר, וואָס ער האָט אויף דער חתונה געטרונקען. דאָס דײַטשעלע לויפֿט און זעט, מען האָט אויסגעטרונקען, זאָגט ער דאָס וואָרט:

"Geld!" (Money.)

Mikhel put down a Polish gulden and received a few coins as change. The waiter cleared the table and hurried off.

The musicians kept playing different pieces, but they always played them beautifully. However, no one was dancing. "These Germans are meshugge!" Mikhel thought to himself.

Avrom Zaks and his lovely wife went for a stroll through the garden. One of the musicians came towards them with a tray. There was a sheet of music paper on it. Avrom Zaks motioned to Mikhel to put his change from the gulden on the tray. The musician thanked him and went on. Other people likewise gave him money. Some gave him nothing and waved their hands. That was all right too.

Mikhel couldn't get over all these great wonders. Just think! For one Polish gulden, he was in Paradise among gentlemen and such lovely, radiant ladies! He had drunk beer and treated Avrom Zaks and his lovely wife to coffee. He was listening to musicians, and they were playing a thousand times better than Yitsikel Livak in Nosuchville. He strolled about in Paradise for two whole hours. And it all cost only one Polish gulden. That was what life was all about, wasn't it! "Back home, the people live like pigs!" said Mikhel to himself.

Sunday evening, Commissioner Khlyebov had gotten Oxman the contractor to hire Mikhel. On Monday morning, Mikhel entered Oxman's two big, lovely rooms at the inn. One room was a chamber with a lovely clean bed and bedding in shiny-white slipcovers. Next to the bed stood a small table with a large porcelain basin, a porcelain jug filled with water, a bar of soap, and a comb, and next to it a clean white towel. There were also a couple of chairs in the chamber. The other room was more spacious, it had a large mirror, a bureau, a lovely sofa, and six fine chairs. A big, lovely table, plus a small ecritoire with paper, ink, and a quill lying on it. In front of the two rooms there was something like a vestibule, containing boots and brushes. Here you hung up your coat or jacket before entering.

When Mikhel arrived in Oxman's quarters on Monday morning, he found him writing. Mikhel saw an attractive chambermaid bring in a tray of coffee, milk, and sugar and say: "Good morning!" Oxman put away his writing utensils and, as he began sipping his coffee, he motioned to his bed in the other room. The lovely young chambermaid hurried out and then returned a minute later, carrying a basket of fresh white linen, and changed the linen on Oxman's bed. She put the used linen in her basket. She also picked up the coffee tray, curtseyed, and asked:

"Will there be anything else, Herr Oxman?"

Mikhel gaped in amazement:

"How fast, how promptly everything gets done, and how respectful the people are!"

Oxman could appreciate that a Jew from a Russian-Polish shtetl would be flabbergasted at all these things or else believe that Oxman was paying a hundred ducats a day. He said to Mikhel:

"Would you like coffee? Why don't you order some?"

Mikhel replied:

"No, thank you. Karp Semyonovitch wouldn't let me go without having me drink some tea first."

It was only now that Oxman said: "No, Caroline, the gentleman is not having coffee."

The girl left.

— געלט!

מיכל לייגט־אַנידער אַ פּוילישן גילדן, גיט מען אים אַרויס צוויי פּיעס מינץ[95] און שוין. לויפֿט דאָס דײַטשל אַוועק מיט די צוויי טעצלעך און מיט אַלע כּלים.

די קלעזמער שפּילן ווײַטער, אַלע מאָל עפּעס אַנדערש, אָבער אַלץ וווּיל. פֿאָרט טאַנצט גיט קיינער. „משוגענע דײַטשן!" — טראַכט מיכל בײַ זיך.

דער ר׳ אַבֿרהם זאַקס מיט זײַן שיינעם ווײַבעלע הייבן־אָן צו גיין שפּאַצירן אין גאָרטן. קומט זיי אַנטקעגן איינער פֿון די קלעזמער מיט אַ טאַץ. אויף דער טאַץ ליגט אַ פּאַפּיר ווי נאָטן, וואָס אַ קאַפּעלע האָט תּמיד פֿאַר זיך בשעת זיי שפּילן. אונדזער ר׳ אַבֿרהם זאַקס טוט אַ ווײַז צו מיכלען, ער זאָל די צוויי פּיעס, וואָס מען האָט אים אַרויסגעגעבן פֿונעם גילדן, דאָ אויף דער טאַץ אַנידערלייגן. דאַנקט דער דײַטש, דער קלעזמער, און גייט ווײַטער. לייגן אים אַנדערע אויך עפּעס אַנידער אויף דער טאַץ. אַ טייל לייגן גאָר נישט אַנידער און טוען אַ מאַך מיט דער האַנט. איז אויך נישקשה.

בײַ מיכלען זײַנען דאָס אַלץ גרויסע וווּנדער: סטײַטש, פֿאַר איין פּוילישן גילדן איז ער דאָ אינעם גן־עדן צווישן שׂררות מיט אַזוינע שיינע שײַנענדיקע שׂררהטעס! ביר געטרונקען האָט ער און האָט זײַן באַלעבאָס מיט דער שיינער באַלעבאָסטע מכבד געווען מיט קאַווע. קלעזמער הערט ער שפּילן, וווּיל שפּילן זיי, בעסער טויזנט מאָל פֿון איציקל ליוואַק אין לויהאַיאָפּאָלי. שפּאַצירן גייט ער אַרום אין גן־עדן צוויי זייגער שעה. דאָס אַלץ קאָסט נאָר איין פּוילישן גילדן! אָט אַזוי לעבן מענטשן, וואָס דען? „בײַ אונדז לעבט מען טאַקע ווי חזירים"... — זאָגט מיכל זיך אַליין.

זונטיק אויף דער נאַכט האָט כליעבאָוו, דער קאָמיסיאָנער, באַשטעלט בײַ דעם פּאָדראַטשיק אָקסמאַן זײַן מיכלען פֿאַר אַ פּרי־קאַשטשיק. איז ער מאָנטיק אין דער פֿרי שוין אַרײַן צו אָקסמאַנען און איז בײַ אים אין זײַנע שיינע, גרויסע צוויי שטובן, וואָס מען האָט אין גאַסטהויז אָקסמאַנען אָפּגעגעבן. איין שטוב איז אַ שלאָף־חדר מיט אַ שיין ריין בעט, מיט ווײַסע גלאַנצנדיקע ציכן איבער־געצויגן בעטגעוואַנט. דערבײַ שטייט אַ טישעלע מיט אַ פּאָרצע־לײַענער גרויסער שיסל, מיט אַ פּאָרצעלײַענעם קרוג מיט וואַסער, אַ שטיקל זייף און אַ קעמל. דערבײַ אַ ריין ווײַסער האַנטעך. אַ פּאָר בענקלעך שטייען אויך דאָ אינעם שלאָף־חדר. די אַנדערע שטוב איז אַ גרעסערע. דאָ הענגט אַ גרויסער שפּיגל און אַ קאָמאָדע, מיט אַ שיינער קאַנאַפּע און זעקס שיינע, פֿײַנע בענקלעך. אַ שיינער, גרויסער טיש, און אַחוץ — אַ שרײַבטישל. דערויף ליגן פּאַפּירן, טינט און פּען. פֿאַר די צוויי שטובן איז נאָך פֿאָרנט אַזוי ווי אַ היזל. דאָ שטייען שטיוול און בערשטלעך. דאָ הענגט מען אויף אַ טולופּ אָדער אַ שינעל[96], אײדער מען גייט אין שטוב אַרײַן.

אַז מיכל איז אין דער פֿרי, מאָנטיק, געקומען צו אָקסמאַנען, האָט ער אים געטראָפֿן ווי ער איז געזעסן בײַם שרײַבן. מיכל האָט געזען אַ שיין פּריצעלע אַרײַנברענגען אויף אַ טאַץ קאַווע, כּלים מיט קאַווע. דערבײַ זאָגט זי: „גוט־מאָרגן!". דערווײַל ווי אָקסמאַן לייגט־אַוועק דאָס שרײַבן און נעמט זיך קאַווע צו טרינקען מיט אַ ווײַז דעם שיינעם יונגן פּריצעלע אויף זײַן בעט אין אַלקער אַרײַן, לויפֿט־אַוועק שפּרינגענדיק דאָס פּריצעלע און קומט־צוריק טאַקע אין דער מינוט, טראָגנדיק אין אַ קאָשיקל פֿרישע, ווײַסע ציכן און ציט־איבער אָקסמאַנס בעטגעוואַנט. די פֿריִערדיקע ציכן נעמט זי צוריק אין קאָשיקל אַרײַן. דערבײַ נעמט זי אין איין וועגס צו די כּלים. מיט אַ נייג פֿרעגט זי:

— הער אָקסמאַן, וואָס נאָך באַפֿעלן זי?

קוקט מיכל מיט אַ פֿאַרוווּנדערונג:

— ווי געשווינד, ווי גיך דאָ טוט זיך אַלץ און מיט וואָס פֿאַר אַ גרויס דרך־ארץ דאָ גייט צו!

אָקסמאַן איז אַ מבֿין, ווי אַ ייִדל פֿון אַ רוסיש־פּוילישער שטאָט פֿאַרשטייט דאָס גאָר גיט אָדער מוז מיינען, אַז אָקסמאַן צאָלט דאָ אַ הונדערטער אַ טאָג. ער זאָגט צו מיכלען:

— ווילסטו אויך קאַווע? הייס דיר ברענגען.

מיכל ענטפֿערט:

— ניין, קאַרפּ סעמיאָנאָוויטש האָט מיך ניט אַוועקגעלאָזט. איך האָב מיט אים געמוזט טיי טרינקען.

דעמאָלט האָט ערשט אָקסמאַן געזאָגט:

— נײַן, קאַראָלינע, דער מאַן טרינקט קײַנען קאַפֿע.

איז זי אַוועקגעגאַנגען.

"Mikhel," Oxman said when she was gone, "you must be wondering how much I pay for these rooms, isn't that so? Well, these beautiful rooms, with the bed, and with fresh white linen every week, with all the chairs and tables, and all these marvelous things you see, and . . . there's even a key hanging there, for a very clean toilet, if you'll excuse me. I pay only eight good groschens, that's two Polish guldens a day. Which adds up to nine rubles a month. I've got an apartment that I needn't be ashamed of, and I can receive corporals and even generals here. For my business I have to have attractive lodgings, and I can't be bothered with carrying bed linen around when I travel. You have to pay more for freight than for your own fare. And the chambermaid serves twenty guests in the inn, each in his rooms. When I go out to take care of my business, I leave the key with the maid, and she sweeps and cleans the place till it glistens like gold. I can leave money here uncounted, and not a kopek will be missing. When I come back, my key is hanging downstairs with the innkeeper. I pay half a Polish gulden for coffee, and anything a guest may need is written on a board" (he pointed to a board hanging on the wall) "along with the price. So I can keep my own account of what I get from the innkeeper and what I owe him. And the innkeeper is very amenable. Germans are good at figures. Who knows how long it will take our abominable little towns in Russian Poland to start doing business in this way and keeping accounts like this! We'll have to wait a long, long time."

Mikhel shook his head.

"No. It'll never happen back home, I can tell you. Unless all the Jews in Russian Poland are forced to spend a couple of years over here, then they might learn from the example. If someone were to come here and then go back and tell them about it, they wouldn't believe him and they'd make fun of him."

"Making fun of people like that," replied Oxman, "is something our Jews have learned from those awful Hassids and their con men, the Hassidic rebbes and tsaddiks. They've made Jews so arrogant. You don't realize, Mikhel, that the Talmud praises Jews for three virtues: modesty, compassion, and charity. It says: 'Those who are modest are compassionate and charitable.' As for the first quality, the Hassids have given the lie to Jewish modesty. They're pushy and arrogant! They never address an elderly Jew politely as 'Reb' (Mister). With those louts, it's always: 'Hey you! Shmuel!' That's how they talk to an old gentleman of eighty. Except for their rebbe, they care about nothing. Compassion or charity for anyone who's not a Hassid is something they regard as sinful. That's why before Hassids and the plague of Hassidic rebbes spread among Jews, you could tell them: 'Brothers, what you're doing isn't right. Look at older countries and learn finer ways, more intelligent customs, and a method of livelihood. It costs less and it makes for a better life.' They understood and they went along with it. Little by little, they got rid of old windows with curtains and other nonsense. And they heeded the advice. The arrogant Hassids poke fun at everything and everybody. They have to be absolutely ignorant and incapable, and the rebbes even say quite plainly: All that counts is being a Hassid and believing that the rebbe has one foot here on earth and the other foot above the angels' heads so that he can reach the button on God's trousers. That's all a Jew should be able to do, everything else is crap! This is the worst misfortune for the Jews in Russian Poland. Jews get more and more crippled every day, they can't even learn how to read and write Yiddish, they're simply arrogant. Why can't Rabbi R. even sign his own name—doesn't he make a mint? Thousands of silver rubles come pouring into his home. 'Well, here you are!' says every Hassid. . . ."

— איאָ, מיכל? — זאָגט אָקסמאַן, אַז קאַראָלינע איז אַוועקגעגאַנגען, צו מיכלען — דו מיינסט, ווער ווייסט וויפֿל דער אָקסמאַן צאָלט פֿאַר דער קוואַרטיר דעם דײַטש פֿונעם גאַסטהויז. זע, אָט די שיינע שטובן מיטן בעט, און מיט אַלע אַכט טאָג ווײַס, פֿריש איבערגעצויגן בעטגעוואַנט, מיט אַלע בענקלעך און טישן און טישלעך, מיט אַלע מאַנדיעניקעס [97], וואָס דו זעסט, מיט... אַפֿילו אָט הענגט אַ שליסל צו זייער אַ ריינעם אָפּטרעט, מחילה, דערפֿאַר גיב איך אַכט גוטע גראָשן, דאָס הייסט צוויי פּוילישע גילדן אַ טאָג. קאָסט דאָס אין גאַנצן מיר אַ חודש נײַן קערבלעך. האָב איך אַ דירה, וואָס איך דאַרף מיך ניט צו שעמען, אַז עס קומען צו מיר אַהער פּאָלקאָווניקעס און גענעראַלן אַפֿילו. צו מײַן עסק מוז איך האָבן אַ שיינע דירה און פֿאַרשפּאָר אַ בעטזאַק מיט בעטגעוואַנט מיט מיר צו פֿירן, אַז איך דאַרף פֿאָרן. בײַ אונדז צאָלט מען מער פֿורגעלט פֿאַרן בעטזאַק ווי פֿאַר זיך אַליין. און דאָס שיקסל באַדינט צוואַנציק אורחים, וואָס שטייען־אײַן אין דעם גאַסטהויז, איטלעכן אין זײַן שטיבלעך. אַז איך גיי־אַוועק צו מײַנע עסקים, לאָז איך איבער דעם שליסל בײַ דעם שיקסל, ווייסט זי שוין אויסצוקערן און ריין צו מאַכן בי גאָלד איטלעכס ווינקעלע. איך מעג איבערלאָזן אומגעציילט געלט, וועט מיר ניט געגנבֿעט ווערן ניט אַ קאָפּיקע. אַז איך קום־צוריק, הענגט שוין מײַן שליסל בײַם באַלעבאָס פֿונעם גאַסטהויז. פֿאַר קאַווע צאָל איך אַ האַלבן פּוילישן גילדן. און אַלץ, וואָס אַן אורח קאָן דאַרפֿן, שטייט אויף אַ טאָוול — ער ווײַזט מיכלען מיטן פֿינגער, ווו אַ טאָוול הענגט אויף דער וואַנט — אויפֿגעשריבן דער מקח, ווי טײַער עס קאָסט. קאָן איך אַליין פֿירן מײַן חשבון, וואָס איך האָב גענומען בײַם באַלעבאָס, וויפֿל איך האָב אים צו צאָלן. און דער באַלעבאָס קאָן זייער גוט באַשטיין. אַ דײַטש קען רעכענען. ווער ווייסט ווי לאַנג עס וועט נאָך בײַ אונדז, אין אונדזערע פּאַסקודנע שטעט אין רוסיש־פּוילן, געדויערן, זיי זאָלן האָבן אַזאַ סדר פּרנסה מיט אַזאַ חשבון פּרנסה? לאַנג, לאַנג האָט מען דערויף צו וואַרטן בײַ אונדז.

מיכל טוט אַ טרעס מיטן קאָפּ:

— ניין, קיין מאָל וועט עס בײַ אונדז ניט זײַן. איך זאָג אײַך דעם אמת. סײַדן מען זאָל זיי אַלע, גאַנץ רוסיש־פּוילישע ייִדן, אַהער טרײַבן אויף אַ פּאָר יאָר, וואָלטן זיי זיך אפֿשר אַ מוסר גענומען. אַזוי אַז איינער קומט צו פֿאָרן פֿון דאָרטן און דערציילט דאָס, גלייבן זיי ניט און מאַכן נאָך חוזק.

— דאָס חוזק מאַכן — ענטפֿערט אָקסמאַן — האָבן אונדזערע רוסיש־פּוילישע ייִדן נאָר פֿון די ביטערע חסידים מיט זייערע שווינדלערס, די חסידישע רבים אָדער וואָס זיי רופֿן „גוטע־ייִדן". דערפֿון זײַנען ייִדן געוואָרן עזות־פּנימער. דו, מיכל, ווייסט ניט, אַז די גמרא לויבט ייִדן מיט דרײַ מעלות: בײשנים, רחמנים, גומלי חסדים [98]. דאָס ערשטע, אַז ייִדן זײַנען ביישנים, האָבן חסידים גאָר געמאַכט פֿאַר אַ ליגן: עזות־פּנימער! קיין אַלטן ייִדן, אַ למדן, רופֿט מען ניט־ר', נאָר אַלץ שגצוואַטע: „הער נאָר דו, שמואל", זאָגט מען צו אַן אַלטן ייִדן פֿון אַכציק יאָר. חוץ זייער רבי, דער גוטער ייִד, זײַנען אַלץ הפֿקר. רחמנות אויף אַ מענטשן אָדער אַ גמילת־חסד טאָן אַ מענטשן, וואָס איז ניט קיין חסיד, איז בײַ זיי אַן עבֿירה. דעריבער, איידער חסידים מיט דער מכּה חסידישע רבים האָבן זיך זאַנאַדעט בײַ ייִדן, האָט מען זיי געקאָנט דערציילן: „ברידערלעך, ניט אַזוי איז גוט ווי איר טוט, לערנט אײַך פֿון עלטערע מדינות בעסערע מנהגים, קליגערע אײַנפֿירעכצן מיט אַ סדר פּרנסה. דאָס קאָסט וועלוועלער. און ס'איז בעסער צום לעבן!" זיי האָבן פֿאַרשטאַנען און צוגעהאָרכט. ביסלעכווײַז האָט מען אַלע שײַבעלעך מיט לעטניקעס [99] מיט נאָך גאַרישקײַטן אָפּגעשאַפֿט, און מען האָט געפֿאָלגט. די פּלאָג עזות־פּנימער חסידים מאַכן חוזק פֿון דער גאַנצער וועלט — ער דאַרף גאָר גישט קענען — און די חסידישע רבים זאָגן בפֿירוש, אַז נאָר אַ חסיד צו זײַן איז דער עיקר, אינעם רבין צו גלייבן, אַז ער שטייט מיט איין פֿוס דאָ און מיטן אַנדערן פֿוס שטייט ער איבער די מלאכימס קעפּ צו דערלאַנגען גאָטס קנעפּל פֿון די פּלודערן. אָט דאָס דאַרף אַ ייִד קענען, ווײַטער טויג אַלץ אויף כּפּרות. די צרה איז דאָס גרעסטע אומגליק פֿאַר די ייִדן אין רוסיש־פּוילן. ייִדן ווערן אַלע טאָג מער קאַליקעס, זיי קענען ניט לערנען קיין ייִדיש, זיי קענען ניט שרײַבן און זײַנען סאַמע עזות־פּנימער. הלמאי דער רבי ר' .... דעם ...ס אַן אייניקל, קען זיך אַפֿילו ניט חתמענען — נו, איז ער ניט אַ געלטמאַכער? טויזנטער ווײַסע רענדלעך טראָגט מען אים אַפּ אַהיים אין שטוב אַרײַן: „האַ, נאַ", זאָגט איטלעכער חסיד...

Mikhel, the silly Jews are going to make us forget our sick soldiers. Come to the hospital with me and I'll introduce you to the German. You'll always go shopping with him and buy everything that's needed for the hospital. And I'll introduce you to the man to whom you have to deliver all your purchases. Every evening, you're to give him a bill for all the things you've bought.

"I'll take Khlyebov's word that you're an honest man. I don't really trust my German. I'll pay you two hundred rubles a month. Try and buy cheap so that I can compare with the prices the German has been handing me. If you can get me better prices, then you can be sure that I'll reward you over and above your salary. Let's go!"

Mikhel had listened carefully to everything. He was even more astonished at finding a man who regarded the rebbes as ignorant and arrogant liars and anything but what he always heard in Nosuchville.

He went out with Oxman, and on the way he mulled over everything that Oxman had said. At the hospital, Mikhel understood all his tasks and he became a fine steward.

מיכל, מיר וועלן איבער די פֿאַרנאַרטע ייִדן פֿאַרגעסן אונדזערע קראַנקע סאָלדאַטן. קום־מיט אין שפּיטאָל אַרײַן, וועל איך דיר אײן מאָל ווײַזן דאָס דײַטשל. מיט דעם וועסטו תּמיד גײן אײַנקויפֿן פֿונעם שפּיטאָלס וועגן, וואָס מען דאַרף און וועל דיר ווײַזן, וועמען דו האָסט תּמיד אָפּצוגעבן די זאַכן, וואָס איר וועט אײַנקויפֿן. דעם מענטשן וועסטו אַלע פֿאַר נאַכט אָפּגעבן חשבון פֿון געלט, וואָס איר האָט אײַנגעקויפֿט.

איך גלייב כליעבאָוון, אַז דו ביסט אַן ערלעכער מענטש. מײַן דײַטשל געפֿעלט מיר ניט פֿאַר קײן נאמן. איך גיב דיר אַ חודש צוויי הונדערט רובל. און אַז דו וועסט דיך סטאַרען וואָלוול אײַנ־צוקויפֿן — איך וועל דאַך זען דעם חילוק אַקעגן די מקחים, וואָס דאָס דײַטשל האָט מיר ביז אַהער געוויזן — זײַ בטוח, איך וועל דיך גוט באַלוינען אחוץ דײַן זשאַלאָוואַניע. קום!

מיכל האָט אַלץ אויסגעהערט און איז נאָך מער פֿאַרוווּנדערט געוואָרן אַז ס׳איז דאָ אַ מענטש, וואָס האַלט די גוטע־ייִדן פֿאַר ליגנערס, פֿאַר עמי־הארצים, פֿאַר עזות־פּנימער, עפּעס גאָר ניט ווי ער האָט תּמיד אין לויהאַיאַפּאָלי געהערט.

אַ גײ געטאָן מיט אָקסמאַנען, און אויפֿן וועג ערשט רעכט איבערגעלייגט אַלץ, וואָס אָקסמאַן האָט אים געזאָגט. אין שפּיטאָל האָט מיכל תּופֿס געווען דעם עסק און איז געוואָרן אַ וווילער פּרי־קאַשטשיק.

[88] אַריבערפֿירן איבערן טײַך. — [89] משרת, אָנגעשטעלטער.

[90] נתינות, נדבות.

[91] יום־טובדיקע חלות (מנהג אָנטקעגנצוטראָגן דער כּלה מיט אַ קוילעטש).

[92] מיט די הענט בײַ די זײַטן.

[93] אַ „פֿליאַשקע" משקה. — [94] דאָ!

[95] נעקס גראָשן.

[96] אַ פּוטערל, אָדער אַ מיליטערישן מאַנטל.

[97] אײַנריכטונגען (?).

[98] (יבמות עט, ע״א) די וואָס שעמען זיך, האָבן רחמנות און גיבן גמילות־חסדים. — [99] פֿאַרהענגלעך.

XIV

A bright and capable young man like Mikhel was a great boon to Oxman's business. Ten days later, he started making all the purchases himself, without the German. He didn't speak German very well, he still didn't have the hang of it; but when he had to make his purchases, he knew the names of the items. Money has the virtue of making the Germans understand when you want to buy something, even if your German is poor.

Oxman grew fond of Mikhel and often asked him to his lodgings when he had visitors, other contractors, in the evening, to have tea and talk about all sorts of things.

Mikhel had already gone to the theater with Oxman several times, and Oxman had explained each play to him.

Mikhel saw that Oxman was a good man, who wanted him to understand, and so he said:

"It *is* very beautiful, it *is* very intelligent, and everything's done very cleverly. And it *is* enjoyable. But if you don't mind my asking, I'd like to know: What use is the theater with all its make-believe?"

"It's good that you've asked me, Mikhel!" said Oxman. "Think about the six plays you've seen with me, and tell me if you don't feel that each one has a moral for us. A character is rich, he's a baron, and he uses so much intelligence and money to get a poor man away from his virtuous daughter and even drive him out of his home. Do you remember the baron? Well, what happens in the end? The baron loses all his wealth and becomes a cripple. While the poor man's good, virtuous, beautiful girl marries a count and the man himself becomes happy. Do you recall, Mikhel?"

"I certainly do!" said Mikhel. "I remember that all the plays are like that. Yes indeed. In the end, the just man always becomes known, and the villain is killed, or else his evil doings are exposed and he is put to shame."

"Well," said Oxman, "then the theater is more useful than a preacher's moral sermonizing. Here, in the theater, you enjoy the 'make-believe,' as you call it, Mikhel, but in the process, moral lessons are smuggled into the hearts of the people watching and listening. The play demonstrates that it's best to be honest and to follow the example of good people. On the other hand, it also demonstrates that a proud man, an evil man, a debaucher may appear to be successful for a while, but in the end he comes to shame and woe. Not everyone wants to listen to a preacher, and even if you do listen to him you'll forget his sermon and his good words an hour later. But at a play, the audience pays strict attention and listens carefully to each word, so that it sticks in their minds. I'll bet you remember every play we've seen!"

"That's right," said Mikhel. "I'll show you at home: I've jotted down the names of all the plays in Yiddish. All I need is the title, and even back in Nosuchville I'll be able to go through every play from start to finish."

14

א בריה א יונג, א קלוגער יונג ווי מיכל, האָט זייער גוט געטויגט אָקסמאַנען צום עסק. ער איז אין צען טעג געוואָרן, אַן דעם דײַטשל, גאָר אַליין, דער גאַנצער אײַנקויפֿער. כאָטשע ער האָט ניט גוט גערעדט אויף דײַטשעריש, עפּעס אַנדערש, אָבער דאָרט, וווּ מען האָט געהאַט צו קויפֿן, האָט ער געוווּסט די נעמען אַנצורופֿן. דערבײַ האָט דאָס געלט אַ סגולה, אַז די דײַטשן פֿאַר־שטייען, ווען מען וויל זיי געבן צו לייזן, אַפֿילו שלעכט גערעדט.

אָקסמאַן האָט ליב באַקומען מיכלען און האָט אים תּמיד צו זיך אין שטוב אַרײַנגערופֿן, ווען געסט, אַנדערע פּאָדראָטשיקעס, זײַנען זיך צונויפֿגעקומען בײַ אים אויף דער נאַכט טיי צו טרינקען און צו שמועסן פֿון אַלערליי זאַכן.

מיכל איז שוין עטלעכע מאָל געווען מיט אָקסמאַנען אין טעאַטער. און אָקסמאַן האָט מיכלען געגעבן צו פֿאַרשטיין די שטיק, וואָס מען שפּילט אינעם טעאַטער, וואָס איטלעכס באַטײַט.

מיכל האָט געזען, אַז אָקסמאַן איז אַזוי גוט און וויל, ער זאָל פֿאַרשטיין, פֿרעגט ער אַ מאָל:

— האָט מיר גיט פֿאַראיבל. יאָ, ס'איז זייער שיין. יאָ, ס'איז זייער קלוג, מיט שׂכל אַלץ געמאַכט. און מען האָט הנאה. נאָר וואָלט איך געגערן געוווּסט: צו וואָס קומט צו ניץ דער טעאַטער מיט די אָנשטעלן?

— גוט, וואָס דו האָסט מיך געפֿרעגט, מיכל! — זאָגט אָקסמאַן — אָנו, מאַך אַ חשבון פֿון די זעקס שטיק, וואָס דו האָסט מיט מיר געזען שפּילן אינעם טעאַטער, אויב איטלעכס שטיק איז ניט אַ מוסר פֿאַר דעם מענטשן? איינער איז רײַך, אַ באַראָן, און האָט אַזוי פֿיל שׂכל און געלט אויסגעבראַכט, אַז ערלעכן אָרעמען מענ־טשן צו ברענגען פֿון זײַן ערלעכער טאָכטער און פֿונעם שטיבעלע אַפֿילו אַרויסצוטרײַבן. געדענקסטו דעם באַראָן? נו, ווי האָט זיך אויסגעלאָזט? אַז דער באַראָן איז געוואָרן אָרעם און אַ קאַליקע דערצו. דער אָרעמער איז דורך זײַן ערלעך גוט, שיין מיידעלע געוואָרן אַ גוטן גראַפֿס אַ שווער און איז גליקלעך געפֿאָרן, גע־דענקסטו, מיכל?

— יאָ, כ'לעבן! זאָגט מיכל — איך דערמאָן מיך בײַ די אַלע שטיק איז אַלץ אַזוי דער קאָפּ. יאָ, כ'לעבן, טאָקע. טאָקע קומט אַלץ אויס, אַז דער גערעכטער ווערט דערגאַך באַקאַנט, און דער שלעכטער מענטש ווערט געהרגעט, אָדער זײַנע פֿאַלשע זאַכן קומען אַרויס קלאָר, אַז ער ווערט מבֿויש, נאָ...

— קומט דאָך דער טעאַטער צו ניץ בעסער, — זאָגט אָקסמאַן בעסער פֿון אַ בעל דרשנס מוסר זאָגן. דאָ, אינעם טעאַטער בשעת מען האָט הנאה פֿון די אָנשטעלן, ווי דו, מיכל, רופֿסט עס — פּעקלט מען אַרײַן מוסר, איטלעכן, וואָס זעען און וואָס הערן, אין האַרצן אַרײַן, און אַ ראיה אַז גוט איז ענלעך צו זײַן און גוטע לײַט צו פֿאָלגן גייט תּמיד אויס צום גוטן. פֿאַרקערט, ווידער, איז עס אַ ראיה, אַז אַ בעל גאווה, אַ שלעכטער מענטש, אַ הולטײַ, כאָטש עס דאַכט זיך אויף אַ קורצער צײַט, ער לויכט, קומט ער דערגאָך צו בזיונות און צו אַלע צרות. פֿון אַ בעל־דרשער וויל ניט איטלעכער הערן, און אַז מען הערט יאָ אַפֿילו, פֿאַרגעסט מען זײַן דרשה מיט זײַנע גוטע ווערטער מיט אַ שעה שפּעטער נאָך דער דרשה. די טעאַטער־שטיק הערט איטלעכער צו מיט חשק און הערט גוט איטלעכס וואָרט. בלײַבט עס טאָקע אינעם האַרצן. אַט געדענקסטו אַוודאי אַלע שטיק, ווועל איך מיך וועטן!

— אמת, — טוט מיכל אַ זאָג — איך וועל אײַך אין דער היים ווײַזן, בײַ מיר איז אויף ייִדיש אויפֿגעשריבן איטלעכס שטיק, מיטן נאָמען ווי עס הייסט, אַבי איך האָב נאָר דעם נאָמען פֿונעם שטיק, וועל איך שוין אויסנוויניק, אַפֿילו אין לויהאָיאַפּאָלי קענען דער־ציילן דאָס גאַנצע שטיק.

"I'm delighted that you're recording the names," laughed Oxman. "But do you think that the basic device of the theater comes from the jesters, what you call 'make-believe'? Back home, in that dark place, the shtetl, the wedding jesters disguise themselves and make believe. Children may dress up as soldiers, but if you see them, you won't think that military strategy comes from little children. No, Mikhel. The man who first dealt with the essence of theater was Aristotle, and even the simplest Jews talk about being 'as smart as Aristotle.' He lived thousands of years ago and he was versed in all the wisdoms of the world. And he said: 'A theater is a classroom where people learn how to be good and pious and honest. Theater is the school of virtue.' So now, Mikhel, you know what use theater is, don't you?"

"I really have to thank you, Mr. Oxman," said Mikhel. "I've learned many things that I didn't know before. In our shtetls, the Jews live like simple animals. If it weren't for one thing that draws my heart back home, I certainly wouldn't travel back into the darkness, as you put it—not to mention the liars and the Hassidic rebbes with their make-believe and the way they turn people into liars, windbags, and cripples. Those poor, poor Jews—how pitiful they are! It tears my heart apart. . . ."

And thus both men, Oxman and Mikhel, went home from the theater. . . .

— איך האב הנאה, — לאכט אקסמאן, — אז דו שרייבסט דיר אויף די נעמען. טאמער מיינסטו אבער, אז די גאנצע המצאה פון טעאטער קומט־ארויס פון מארשעליקעס, ווי דו רופסט עס „אנ־שטעלן?“ ווייל ביי אונדז אינעם פינצטערן ארט, אין די רוסיש־פוילישע יידישע שטעט, פארשטעלן זיך די מארשעליקעס אויף א חתונה און מאכן אנשטעלן. אקוראט, ווי אז מען זעט קליינע קינדער פארשטעלן זיך פאר סאלדאטן, — קאן א נאר מיינען, אז אלע תכסיסי־מלחמה קומען־ארויס פון קליינע קינדער. ניין, מיכל. דער וואס האט ממציא געווען דאס ערשטע מאל די זאך פון א טעאטער, האט געהייסן אריסטאטעלעס, אפילו פראסטע יידן זאגן: „קלוג, גאר ווי אריסטאטעלעס“ — דאס איז פאר עטלעכע טויזנט יאר געווען זייער א גרויסער וועלט־חכם אין אלע חכמות פון דער וועלט. דער האט געזאגט: א טעאטער איז א חדר, וווּ מענטשן לערנען זיך גוט און פרום און ערלעך צו זיין („דאס טעאטער איזט די שולע דער טוגענד“). אצינדערט ווייסטו, מיכל, צו וואס עס קומט צו גיין, איא?

— א שיינעם דאנק אייך, הער אקסמאן! — זאגט מיכל. — היינט ווייס איך פיל זאכן, וואס איך האב פריער ניט געוווּסט. אין די שטעטלעך ביי אונדז לעבט מען נאר ווי די בהמות פראס־טע. מיר זאל ניט זיין איין־איינציקע זאך, וואס ציט מיין הארץ אהיים, וואלט איך, כ'לעבן, ניט געפארן אין דעם פינצטערן חושך אריין, ווי איר זאגט, נאך דערצו די ליגנערס צי די חסידישע רבים מיט זייערע אנשטעלן, וואס מאכן מענטשן פאר ליגנערס, פאר פלוידערערס און פאר קאליקעס. נעבעך, נעבעך, א רחמנות אויף זיי! עס רייסט דאס הארץ...

אזוי זיינען ביידע, אקסמאן און מיכל, אהיימגעקומען פונעם טעאטער.

A few days later, after this conversation about the theater, all the Russian contractors in Breslau assembled in Oxman's apartment. Not to talk business. It's only in the shtetl that there is no respect and people come into your home to see what you're writing or to whom you're talking and to ferret out your secrets. In Germany, our Russian contractors learned manners: When a man is counting money at a table, you stand away from the table, and if he's writing something, don't go near him under any circumstances, so that you won't seem to be prying. Well, the contractors got together. In the evening, after doing their business during the day, they wanted to chat a bit about matters of the world.

Mikhel sat there too, because Oxman called him in whenever he had company so that the young man could meet better people than he found in Nosuchville. To people who didn't know Mikhel, Oxman said, in the German manner:

"This is my Mikhel, an honest, virtuous young man from Russian Poland. He only emerged recently from the darkness of the shtetl. I want him to gather experience and get to know people in the wide world, not just Hassids or men who are intelligent but misguided. When he goes back home, even if he doesn't have a lot of money, then I'd like him at least to be able to say: 'You misguided people! The things they tell you are lies and falsehoods!' "

That was what Oxman said each time. Now this evening, when all the Russian contractors gathered in his apartment, Oxman recommended Mikhel with the same or similar words.

Being an intelligent young man, Mikhel had already acquired good manners and he bowed to each man, saying to Oxman:

"Thank you very much for your kind words."

Not like some Jew in Russian Poland instantly calling each man a friend or a good friend. How does acquaintanceship turn into friendship? Mikhel already knew the difference between the two.

The contractors, Gershon Margosin, Moyshe Davidson, Yankel Hailperin, Chaim Kroin, Shloyme Blumenfeld, Avrom Lande, were all highly capable men, experienced contractors, they were well-known throughout the country, they came from a fine background, were wealthy, some very wealthy, some less so, but in their business they were all intelligent and enlightened people, who had known, even back home, that the plague of Hassidism was a catastrophe for Jews, especially since here in Germany they saw young Jewish men with fine qualities, they saw Jewish children studying and mastering languages and all kinds of subjects, so that one could not help but respect such children.

The contractors had a lot to talk about, considering the great difference between their own children at home and the children here.

One man's son-in-law and son were both Hassids and hovered in the rebbe's home day and night, they didn't even learn how to read Yiddish, much less write it.

Another man sighed. He had two boys, and they had good, sound minds. But he couldn't find anyone to teach them Hebrew, not to mention Russian or German—God forbid, a child was not alllowed to study those languages, it could only go to those cripples, the Hassidic teachers. A teacher named Pinhas the Hunchback had only a smattering of scholarship and only an inkling of the Talmud, but he was highly respected by the Hassidic rebbe: a dear, marvelous man! The rebbe said that half the world patted him on his hunched back. "What's he going to tell my children? He'll tell them about the miracles performed by the Hassidic rebbes, each lie bigger than the other, each bit of nonsense worse than the last. Young kids believe anything: 'Goodness! The teacher, that dear marvelous man, told us, so it must be true. . . .' "

מיט עטלעכע טעג שפּעטער, נאָך דעם טעאַטער־שמועס, זײַנען זיך צונויפגעקומען אַלע רוסישע פּאַדראַטשיקעס, וואָס זײַנען געווען אין ברעסלוי, ביי אָקסמאַנען, ניט מכּוח עסקים צו ריידן. דאָס איז נאָר אין די רוסיש־פּוילישע שטעט אַזוי, אָן דרך־ארץ, מען גייט אַרײַנקומען צו יענעם צו זען, וואָס ער שרײַבט אָדער מיט וועמען ער האָט צו טאָן, געוואויר צו ווערן פֿון יענעמס סודות. אין דײַטשלאַנד האָבן זיך אונדזערע רוסישע פּאַדראַטשיקעס אויסגע־לערנט דרך־ארץ: אַז מען ציילט געלט בײַ אַ טיש, זאָל מען שטיין ווײַט פֿונעם טיש, און אַז יענער שרײַבט, זאָל מען בשום אופֿן ניט נאָענט צוגיין, כּדי עס זאָל ניט אַ פּנים האָבן, אַז מען וויל קוקן, זען, וואָס יענער שרײַבט. גלאַט, דער עולם איז זיך צונויפֿגע־קומען. אויף דער נאַכט, אַז איטלעכער האָט זײַן עסק בײַ טאָג געטאָן, מעג מען אַ ביסל שמועסן פֿון וועלטזאַכן.

דאָ איז מיכל אויך געזעסן, ווײַל אָקסמאַן האָט אים אַרײַנגע־רופֿן, ווען פֿרעמדע מענטשן זײַנען צו אים געקומען, כּדי ער זאָל באַקאַנט ווערן מיט בעסערע לײַט ווי בײַ אים אין לויהאַיאַפּאַלי זײַנען. דערבײַ האָט ער, אָקסמאַן, אויף דעם דײַטשערישן שטייגער, תּמיד די פֿרעמדע, וואָס האָבן מיכלען ניט געקענט, געזאָגט:

— אָט דאָס איז מײַן מיכל, אַן ערלעכער, טויגלעכער יונגער מאַן פֿון רוסיש־פּוילן, ניט לאַנג אַרויס פֿון דער פֿינצטערניש, פֿון די שטעטלעך. איך וויל, ער זאָל געניט ווערן און זאָל באַקאַנט ווערן אין דער גרויסער וועלט מיט לײַט, ניט גראַד חסידים אָדער פֿאַרנאַרישטע קלוגע. איך וואָלט געגערנט, ער זאָל אַהיימקומען אויב ניט מיט פֿיל געלט, זאָל ער האָבן אַ מויל דאַרטן צו זאָגן: „פֿאַרנאַרטע מענטשן! ס'איז ניט אמת, וואָס מען זאָגט אײַך פֿיר!"

אַזוי האָט אָקסמאַן איטלעכס מאָל גערעדט. אַצינדערט אויף דער נאַכט, אַז אַלע רוסישע פּאַדראַטשיקעס, וואָס אין ברעסלוי, זײַנען זיך צו אים צונויפֿגעקומען, האָט אָקסמאַן פֿאַר אַלע דאָס אייגענע (אָדער מיט אַנדערע ווערטער) מיכלען רעקאָמענדירט.

אַ קלוגער יונג מיכל, האָט ער אויך שוין געוווסט פֿון דרך־ארץ און האָט זיך צו איטלעכן געבוקט און צו אָקסמאַנען געזאָגט:

— אַ שיינעם דאַנק פֿאַר אײַערע גוטע ווערטער.

ניט ווי אַ ייִדל פֿון רוסיש־פּוילן זאָגט תּיכף צו איטלעכן: אַ „גוטער פֿריינד", אָדער „זייער אַ גוטער פֿרײַנד". ווי קומט באַ־קאַנטשאַפֿט צו גוט־פֿרײַנדשאַפֿט? מיכל האָט שוין געוווסט דעם חילוק פֿון די בײדע זאַכן.

די פּאַדראַטשיקעס: ר' גרשון מאַרגאָסין, ר' משה דאַווידזאָן, ר' יעקל הײַלפּערין, ר' חיים קרוין, ר' שלמה בלומענפֿעלד, ר' אַבֿרהם לאַנדע זײַנען אַלע געווען בריות מענטשן, געניטע פּאַדראַטשי־קעס, מענטשן וואָס האָבן אַ נאָמען אויף דער מדינה, פֿון דער היים מיוחסים, עשירים, אַ טייל גרויסע עשירים, אַ טייל ניט זייער רײַך, נאָר תּמיד אין עסקים, קלוגע, אויפֿגעקלערטע מענטשן, וואָס האָבן פֿון דער היים געוווסט, אַז די חסידערײַ איז אַ צרה פֿאַר ייִדן, בפֿרט, אַז זיי האָבן דאָ אין דײַטשלאַנד געזען ייִדישע יונגעלײַט מיט גרויסע מעלות, ייִדישע קינדער לערנען און קענען לשונות און אַלע חכמות, אַז מען מוז פֿאַר אַזעלכע קינדער דרך־ארץ האָבן.

איז דאָך פֿיל דאָ צו ריידן, אַז מען טוט אַ קוק, ווי ווײַט זייערע אייגענע קינדער אין דער היים זײַנען פֿון די היגע קינדער.

בײַ איינעם איז זײַן אידעם מיטן זונדל בײדע חסידים און ליגן בײַם גוטן־ייִדן טאָג און נאַכט, אַפֿילו אַ ביסל ייִדיש לערנען פֿילעווען מען נישט, מכּל־שכּן שרײַבן לחלוטין נישט.

דער אַנדערער זיפֿצט. ער האָט צוויי ייִנגלעך. האָבן זיי זייער גוטע, קלוגע קעפּ. איז אַפֿילו ניטאָ בײַ וועמען צו לאָזן לערנען לשון־קודש, ווער שמועסט רוסיש אָדער דײַטש — טאָר מען ניט לאָזן אַ קינד, חס־ושלום, זאָל עס קענען, נאָר בײַ די מלמדים, די קאַליקעס חסידים. דער מלמד פּנחס הארבאַטש, איז אויך אַ קאַרגער למדן, אַפֿילו גמרא קען ער נאָר אַ קאַפּ; אָקעגן איז ער אַ חשובֿ בײַם חסידישן רבין, אַ טײַער זײַדן ייִדעלע. ר' ... זאָגט, אַז אויף זײַן הארב שטייט אַ האַלבע וועלט. כאַ־כאַ־כאַ!... נאַ, וואָס וועט ער דערציילן מײַנע קינדער? אַוודאי פֿון חסידישע גוטע־ייִדנס מופֿתים, איין ליגן גרעסער פֿון דעם אַנדערן, איין נאַרישקייט גרעסער פֿון דער אַנדערער. יונגע קינדער נעמען אַלץ אָן פֿאַר אמת: „סטײַטש, דער מלמד, דאָס זײַדענע ייִדעלע, דערציילט עס, איז דאָך דאָס אַוודאי אמת"...

Gershon Margosin began to speak:

"Gentlemen, let me talk frankly: I gave up long ago on our Jews back home. Nothing can help them. Why, I've been to Tulczin, where the highly praised Hassidic rebbe did something shameful, very shameful to Leyzertse, the wealthiest man in Tulczin—a learned Jew and a very honest man to boot. Well, so Leyzertse went to Count Potocki. As you know, in Russian Poland, the Polish landowner polices the town. And Leyzertse complained bitterly to the count. Potocki didn't realize that a rebbe is practically a demigod to the Hassids. His honest merchant was dearer to him because there was no greater or more honest businessman in town. So Count Potocki sent out his bailiffs and his commissioner. At Purim, they drove the miracle-worker, the demigod, out of Tulczin. He and his wife and his children—they were all kicked out right at Purim. Well, gentlemen, you probably think that the Hassids said: 'You, rebbe, you miracle-worker, you've lucked out. They've simply chased you away from town like goodness knows what! You're no divine wonder!' But nothing of the sort, goodness knows! They kept right on believing, they kept right on traveling to him for miracles, they kept right on paying him his fees. More and more people went to see him in Bratslev, a few miles from Tulczin, and especially when he moved to Mezhbezh. I ask you, gentlemen, can such people, who deny everything that common sense tells us, can such people get any better? Assuming a man is a fool, you can say: 'I'll teach him some common sense.' But if people are smart, very smart, and yet want to destroy common sense by force and care only for nonsense—how can you help them in any way? That was why David Friedländer in Berlin answered our minister when he was asked how Russia could enlighten her Jews like the Jews in Germany. Friedländer, that wise man, wrote back: 'What? A great man, a minister, thinks that the Russian Jews can be helped like the German Jews? No, the two kinds of Jews are utterly different. In Germany, there was no lack of scholarly Jews, but they had to be enlightened, they had to be shown that it's not enough to study the Talmud, you have to master other subjects and languages as well, and this was demonstrated with the help of the Talmud. That's why the German Jews began learning everything you must know to get along in the world. But the Jews in Russia are altogether different. Your Hassids, without the Talmud and without all the commentators, simply claim: A Jew mustn't know any worldly subjects, even being able to write is impious, even Hebrew is impious—the minute a Jew learns anything, he is branded a heretic. A Jew, says a rebbe, mustn't hear anything but the rebbe's obscure doctrines, God forbid, or his soul might be damaged. You can see for yourself, Herr Minister, whether the two kinds of Jews are at all similar.' "

Davidson let out a booming laugh.

"Do you know what that's like? A peasant's notion of hell. You put the peasant in a tub of vodka and someone holds him by the hair and prevents him from drinking even a drop of the vodka. And the rebbes hold the Jews by their earlocks, God forbid, and prevent them from learning or studying anything."

ר׳ גרשון מאַרגאָסין הייבט־אָן צו דערציילן:

— רבותי! איך זאָג אײַך דעם אמת, אַז איך האָב זיך שוין לאַנג מיאש געפֿען פֿון אונדזערע מדינה־ייִדן. זיי וועט שוין קיין זאַך ניט העלפֿן. סטײַטש, איך בין אַליין געווען אין טולטשין, אין פּאָדאָלסקער גובערניע, ווו דער חסידישער רבי, דער בײַ די חסי־דים הויך־געלויבטער גוטער־ייִד, ר׳ ...., האָט מבייש געווען, זייער גראָב מבייש געווען דעם ר׳ לייזערצען, דעם גרעסטן נגיד אין טולטשין, אַ ייִד אַ למדן און זייער אַן ערלעכער ייִד דערצו. נו, איז דער ר׳ לייזערצע געגאַנגען צום גראַף פּאָטאָצקי, — ווי איר ווייסט, אין פּוילן־רוסלאַנד איז דער פּריץ פֿון דער שטאָט אַליין די פּאָליציע — און האָט זיך זייער באַקלאָגט. דער גראַף פּאָטאָצקי ווייסט דאָך ניט, אַז אַזאַ ר׳ ... איז בײַ די חסידים אַ האַלבער גאָט. זײַן ערלעכער סוחר ר׳ לייזערצע איז בײַ אים טײַערער, ווײַל אין דער גאַנצער שטאָט איז ניטאָ נאָך אַזאַ ערלעכער גרויסער סוחר. דער גראַף פּאָטאָצקי האָט געשיקט זײַנע ריקים מיט זײַן קאָמיסאַר. טאָקע פּורים האָט מען דעם בעל־מופֿת, דעם האַלבן גאָט, ר׳ ...., אַרויסגעטריבן פֿון טולטשין. אים מיטן ווײַב און מיט די קינדער האָט מען אין סאַמע פּורים אַרויסגעפֿירט פֿון טולטשין. נו, וועט איר, רבותים, מיינען, אַז די חסידים האָבן געזאָגט: „דו, רבי, דו, בעל־מופֿת, האָסט אַ שטימפּ[100], אַט האָט מען דיך אַרויסגעטריבן פּשוט ווי אַ... פֿון טולטשין. ביסטו דאָך נישט קיין גאָטס ווונדער!“ ניין, חלילה! טאָקע ווײַטער געגלייבט, טאָקע ווײַטער צו אים געפֿאָרן נאָך מופֿתים, טאָקע ווײַטער אים געגעבן אויף פּדיונות. די גאַנצע צײַט וואָס דער ר׳ ... האָט זיך געוואַלגערט אינעם שטעטל בראַצלעוו, צוויי מײַל פֿון טולטשין, ווער שמועסט, אַז ר׳ ... איז אַרויס פֿון בראַצלעוו קיין מעזשבעזש, איז נאָך מער פֿאַרערײַ געווען צו אים. פֿרעג איך אײַך, רבותים, אויב פֿון אַזעלכע מענטשן, וואָס לייקענען אָפּ אַלץ, וואָס אַ מענטשלעכער שׂכל איז מחייב, אויב אַזעלכע מענטשן קאָנען בעסער ווערן? בשלימה, איינער איז אַ נאַר, זאָגט מען: אָט פֿעל איך אים אײַנגעבן בעסער שׂכל. מענטשן וואָס זײַנען קלוג, זייער קלוג, און ווילן מיט געוואַלט דעם שׂכל צו נישט מאַכן, נאָר נאַרערײַ געפֿעלט זיי — מיט וואָס קאָן מען אַזעלכע מענטשן העלפֿן? דעריבער האָט דער ר׳ דוד פֿרידלענדער פֿון בערלין געשריבן צו אונדזער מיניסטער אַ תּשובֿה אויף דעם, וואָס דער מיניסטער האָט אים געבעטן, ער זאָל אים שרײַבן, מיט וואָס קאָן מען אין רוסלאַנד העלפֿן, אַז די ייִדן זאָלן אַזוי גוט אויפֿגע־קלערט ווערן ווי די דײַטשישע ייִדן. דער חכם, ר׳ דוד פֿרידלענ־דער, האָט צוריקגעשריבן: ווי? אַ גרויסער מאַן, אַ מיניסטער מיינט, אַז די ייִדן אין רוסלאַנד איז צו העלפֿן ווי מען האָט געהאָלפֿן די דײַטשישע ייִדן? ניין, די בײדערליי ייִדן זײַנען גאָר ניט גלײַך. אין דײַטשלאַנד האָט די פֿאַרצײַטיקע לומדישע ייִדן ניט מער גע־פֿעלט, נאָר מען האָט זיי געדאַרפֿט אויפֿקלערן, מען האָט זיי געדאַרפֿט אַ ווײַז טאָן, אַז גמרא אַליין צו לערנען איז ניט גענוג, מען מוז אַנדערע לשונות און אַנדערע חכמות אויך קענען, און מען האָט זיי דאָס דערוויזן פֿון דער גמרא טאָקע. דעריבער האָבן זיך אַלע דײַטשערישע ייִדן גענומען צום קענען אַלץ, וואָס אַ מענטש דאַרף אין דער וועלט צו קענען. אַ גרויסער חילוק איז בײַ די ייִדן אין רוסלאַנד: אײַערע חסידים זאָגן, אָן גמרא און אָן אַלע מפֿרשים, גלאַט: אַ ייִד דאַרף ניט, אַ ייִד טאָר ניט קענען קיין שום וועלטזאַכן; אַפֿילו שרײַבן צו קענען איז ניט פֿרום; אַפֿילו לשון־קודש איז ניט פֿרום — אַ ייִד הייסט אַפּיקורס, ווי באַלד ער קען עפּעס. „חוץ דעם חסידישן רבינס פֿינצטערע תּורה — זאָגט אַזאַ רבי — טאָר אַ ייִד ניט הערן, חלילה, עס שאַדט אים צו דער נשמה“... פֿאַרשטיי אַליין, מיניסטער, אויב די בײדערליי ייִדן זײַנען גלײַך.

דאַווידזאָן טוט אַ הויכן לאַך:

— ווייסט איר וואָס פֿאַר אַ פּנים דאָס האָט? ווי מען זאָגט: ווייסט איר וואָס אַ פּאָווערשער גיהנום וועט זײַן? מען וועט דעם פּאָווער אַרײַנזעצן אין אַ קאַדקע פֿול מיט בראַנפֿן, און איינער וועט דעם פּאָווער האַלטן בײַ דער טשופּרינע, ער זאָל ניט קאָנען טרינקען ניט אַ קאַפּ פֿון דעם בראַנפֿן. אַזוי האַלטן די רביס די ייִדן בײַ די פּאות, חלילה, אַ ייִד זאָל עפּעס קענען אָדער עפּעס זיך אויסלערנען.

"We are the peasants," said Avrom Lande. "We have to have talented, educated Jews, young men who know a great deal and who would like our children to know a great deal as well. But those destroying angels, the rebbes, hold us by our hair and won't let us. I agree with Mr. Margosin that there's no remedy for such a plague. What do you think, Hailperin, what do you think, Kroin, and you Blumenfeld? Unless we send our children to Germany."

Everyone chimed in:

"That's right. That's right. Just send them here."

After these comments, Oxman said:

"Tell me, you intelligent people, do you really feel that would be humane? You can send your own children here. But should hundreds of thousands of Jewish children be forced? No, that's horrible! I think we can help them all, but with an easier remedy. You don't feel they can be helped, do you? But I tell you, just making fun of the Hassidic rebbes is enough to get rid of them. For instance, let me tell you what I did in a small town.—I think its name was Cholmecz.

"When I was en route here, it was wintertime, and all the fine French and German armies in Russia were dropping like straw because of the great cold. Travelers had to stop for the night very early. Now there was this Jew from Zhitomir traveling with me, his name was Lippe—after I tell you this story, remind me to tell you about Lippe Levit of Zhitomir and the false headband. Anyway, before we came to the inn at Cholmecz, I told Lippe:

" 'Listen, don't say anything. I want to show these Jews how easy it is to make fools of them. Just promise me not to utter a word for two whole hours.'

"Lippe didn't know what I was planning, but he did promise not to utter a single word for two hours.

"When we entered the main room of the inn, they were just lighting a candle. I quickly put on my robe and my sable hat and stood at the wall to say my evening prayers. I started doing what Hassidic rebbes do—I clapped and moaned and groaned all through my prayers, and let out all sorts of weird sounds and weird pious noises:

" 'Oh, Father, oh Father, ooh, aah, ech, dear Father, oh me, oh my!'

"By the time I finished, a dozen Jews were already standing around me. They held out their hands and twisted their faces: 'Sholom Aleichem.' I replied: 'Aleichem Sholom.' With a crazy Hassidic grimace. Then I walked over to the table and sat down at the head, and poured out some Hassidic Cabala and Torah—their chatterbox Torah comes off the cuff, and off the collar. And I kept throwing in a 'bim-bam!' or two. And: 'Dearest Father.' And an Aramaic phrase or two and 'ha-pa, bim-bam! . . .' It went flowingly. The room filled up. It got so crowded you could hardly breathe. They licked their fingers over my teachings. I carried on about the Ten Spherot, the Attributes, I spouted things from the *Zohar*, I bragged and boasted about myself.

" 'How beautiful! A delight! A wonder! A sheer miracle!' said those who understood anything. The others, who either didn't hear or didn't grasp a single word, thought I could hear their whispers:

" 'A great rebbe!'

" 'A saint!'

" 'A wondrous man!'

" 'How learned he is in the Torah!'

" 'The Divine Radiance illuminates him!'

— מיר זײַנען די פּאָווערן, — זאָגט ר׳ אבֿרם לאַנדע. — מיר מוזן זען פֿאַר אונדז ייִדן מושלמים, יונגע לײַט וואָס קענען אַזוי פֿיל און וואָלטן געגערנט, אונדזערע קינדער זאָל אויך אַזוי זײַן. האַלטן אונדז די מלאכי־חבלה, די רביס, בײַ דער טשופּרינע און לאָזן אונדז ניט. איך האַלט מיט ר׳ גרשון מאַרגאָסין, אַז צו אַזאַ מכּה איז טאַקע ניטאָ קיין רפֿואה. ווי זאָגט איר, הײַלפּערין, ווי זאָגט איר, ר׳ חיים קרוין, און איר, בלומענפֿעלד? סײַדן מיר וועלן אונדזערע קינדער אַהער שיקן קיין דײַטשלאַנד.

אַלע זאָגן:

— טאַקע, טאַקע, נאָר אַהער פּעקלען.

אָקסמאַן האָט אויסגעהערט און פֿרעגט:

— זאָגט זשע איר, קלוגע לײַט, וואָס האָט דאָס פֿאַר אַ מענטשלעכקייט? אַבי זיך, אַבי זײַנע קינדער. און אַזוי פֿיל הונ־דערטער טויזנטער ייִדישע קינדער זאָלן פֿאַרפֿאַלן ווערן? ניין, חלשות; פֿע! מיר דאַכט, מען קאָן אַלע העלפֿן, נאָר מיט אַ גרינגער רפֿואה. איאָ, אײַך דאַכט זיך, ס׳איז ניט צו העלפֿן? איך זאָג אײַך אָבער, אַז נאָר דורך געשפּעט־מאַכן פֿון די חסידישע רביס איז פֿון זיי אַן עק. למשל, ווייל איך אײַך דערציילן, וואָס איך האָב געטאָן אין אַ פּאָליעסער שטאָט, חומעץ, דאַכט זיך, האָט די שטאָט גע־הייסן.

בײַ מײַן אַהערפֿאָרן איז מײַן וועג אויסגעקומען ווינטער, ווען די אַלע ווילע פֿראַנצויזן מיט אַלע דײַטשישע חילות זײַנען בײַ אונדז אין רוסלאַנד דורך די גרויסע פֿרעסט געפֿאַלן ווי שטרוי. דענסטמאָל האָט מען זיך פֿאַרפֿרי געשטעלט נעכטיקן. מיט מיר איז געפֿאָרן אַ זשיטאָמירער ייִד, ליפּע אייגער — איר וועט מיר דערמאָנען נאָך דער מעשׂה, איך זאָל אײַך ציילן פֿון דעם זשי־טאָמירער ליפּע לעוויט אַ באַזונדערע מעשׂה מיט אַ פֿאַלש שטערן־טיכל. אײדער מיר זײַנען אַרײַנגעפֿאָרן אינעם אײַנפֿאָרהויז אין חומעץ האָב איך געבעטן דעם ליפּען:

— איך בעט דיך, שווײַגן זאָלסטו. איך וויל דאָ ווײַזן די ייִדלעך, ווי גרינג מען קאָן זיי אַלע פֿאַרנאַרן אין זאַק אַרײַן. דו מוזסט מיר צוזאָגן צו שווײַגן אַ פּאָר שעה.

ליפּע האָט ניט געוווּסט, וואָס איך מיין, נאָר צוגעזאָגט האָט ער מיך „גוט״, צו שווײַגן גאַנצע צוויי שעה.

אַז מיר זײַנען אַרײַנגעקומען אין דער גרויסער שטוב, האָט מען ערשט אָנגעצונדן אַ ליכט. איך האָב געשווינד אָנגעטאָן מײַן כאַלאַט און מײַן סויבלען היטל, מיך בײַ דער וואַנט געשטעלט דאַוונען מנחה ומעריב. דאָ האָב איך אָנגעהויבן צו טאָן דאָס, וואָס חסידישע רביס טוען, — צו פּליעסקען און צו קרעכצן און צו אָכקען בײַם דאַוונען, באַברעמט מיט משוגענע אויסגעשרייען אויף פֿרומע משוגענע קולות:

— טאַטוניו, פֿאַטערוניו, וואָ האָ, טאַטע ליבער, בים־באָם!

אײדער איך האָב נאָך אָפּגעדאַוונט, זײַנען שוין אַרום מיר געשטאַנען אַ צען ייִדן. איך האָב אָפּגעדאַוונט, האָט מען אויסגע־שטרעקט הענט מיט פֿאַרקרימטע פּנימער: „שלום עליכם״. איך האָב געענטפֿערט „עליכם שלום״. מיט אַ חסידישער משוגענער העוויה. איך בין צוגעגאַנגען צום טיש, מיך אַנידערגעזעצט גאַנץ אויבן אָן, אַ שיט מיט חסידיש־רבישער קבלה־תּורה (די פּלוידער־תּורה זייערע שיט איך פֿון די שטיוול אַרויס), דערבײַ: „בים־באָם!״, אַלע מאָל: „פֿאָטער האַרציקער״!, „קודשא בריך הוא״ און „האָ פּאָ, בים־באָם״... דאָס איז געגאַנגען ווי אַ וואַסער. די שטוב איז געוואָרן פֿול. אַן ענגעניש, דערשטיקט צו ווערן. געלעקט די פֿינ־גער האָט מען נאָך מײַן תּורה אויסגעמישט די „עשׂר ספֿירות״ מיט „בחינות״, און מיט זוהר־לשון, דערצו עטלעכע באַרימעכצער אויף מיר אַליין.

— ווויל! אַ חידוש! מחיה! נפֿלאות! הפֿלא! — האָבן געזאָגט די, וואָס האָבן עפּעס פֿאַרשטאַנען. די איבעריקע, וואָס האָבן ניט געהערט אָדער כאָטש זיי האָבן געהערט, האָבן זיי ניט אַ וואָרט פֿאַרשטאַנען, די האָבן נאָך מער געגלייבט, אַז איך האָב געקאָנט הערן זייער שושקערײַ:

— אַ גרויסער צדיק!

— אַ משונהנער גוטער־ייִד!

— אַ פּחד פֿון אַ רבין!

— אַ שרעקלעכער בעל־תּורה!

— פּשוט, די שכינה רוט אויף אים...

"If I had kept on chattering for another half hour with my false faces, people would have started bringing me money. Women with blind girls were already jamming around me. Then Lippe, that gross fellow, burst into guffaws:

" 'You idiots! He's making fools of you. You know who this is? This is Oxman, a contractor. Hahahaha! . . . .'

"They might not have believed him, but I blurted out:

" 'Look how easy it is to fool you. There wasn't one true word in the whole Hassidic Cabala that I was spouting here. I really pulled the wool over your eyes. And that's how rebbes trick you all the time. The rebbe praises himself, and you believe him. He lies, and you give him money for his lies. Now let me tell you the truth. King Solomon wrote in Proverbs: "The gullible man believeth every word." The great sage did not say that about a fool, for a fool does not believe everything. In fact, we Jews have a saying: "A fool is hard to fool." Solomon's proverb refers to the man who falls for anything. You, my brethren in Russian Poland, you're nobody's fools. And only a fool would mistake you for fools. But *what* are you? You're credulous, you're gullible, you're easily taken in. . . .'

"What do you think, gentlemen? Several people in that big crowd took me aside and thanked me for my performance and for my last words:

" 'You've done a good deed and you've done a lot of people a big favor in many ways. Nowadays so many young men are being recruited by the Lubavitcher Hassids. Your joke will pull the rug out from under the recruiter's feet.'

"Understand me correctly, gentlemen. You have to fight fire with fire, you have to use their own weapons against them, their pointless, uneducated biblical nonsense, their false laughter, their twisted grimaces. You have to ridicule them so that simple people will laugh at them in the streets. That's the only way to destroy their prestige. Furthermore, we have to ask the Tsar to issue a ukase compelling all Jews to learn how to read and write. If Jews read the excellent works by modern young Russian authors, we'd have a whole different life. Jews would drive out the Hassids and their rebbes with sticks. God willing, I hope that happens within fifty years throughout Russian Poland, with consolations and salvations for Jews in all the shtetls."

No one enjoyed Oxman's story or laughed as much as Mikhel did.

Gershon Margosin wouldn't pass up the chance. He said:

"We won't leave you, Oxman, until you tell us about Lippe Levit, because I know that man. He's a broker, a bad egg. How did *you* ever meet him? How can you travel with someone like that. I'd really like to know!"

איך זאָל געווען נאָך אַ האַלבע שעה טאָקן די פּלוידער־תּורה און מיט די פֿאַלשע העוויות, וואָלט מען געווען אָנגעהויבן צו טראָגן געלט. ווײַבער מיט בלינדע מיידלעך האָבן זיך שוין גע־שטופּט צו מיר. האָט דער גראָבער יונג, דער ליפּע, אַרויסגעלאָזט איין געלעכטער נאָכן אַנדערן:

— נאַראָנים! מען נאַרט אײַך אין זאַק אַרײַן. ווייסט איר ווער דאָס איז? דאָס איז אָקסמאַן, אַ פּאָדראַטשיק, כאַ־כאַ־כאַ...

אפשר וואָלטן זיי אים ניט געגלייבט, נאָר איך האָב געעפֿנט דאָס מויל:

— זעט, ווי גרינג עס איז אײַך אָפּצונאַרן. אַט וואָלט איך מיט די חלשותדיקע ווערטער — ניט איין אמת וואָרט איז אין דער גאַנצער חסידישער קבלה־תּורה, וואָס איך האָב אײַך געזאָגט, — אײַך געקאָנט אין טאָרבע אַרײַננעמען. אַזוי מאַכן אײַך אַלע רבּיס אַ גאַנץ יאָר צום נאַר. ער אַליין, דער רבי, לויבט זיך, און איר גלייבט. ער לײַגט, און איר גיט אים געלט פֿאַר זײַנע ליגנס. איר, קלוגע ייִדן, לאָזט אײַך אײַנריידן די גרעסטע פֿאַלשע ליגנס. איך וועל אײַך אַצינדערט זאָגן אַן אמת וואָרט. שלמה המלך האָט אָנגע־שריבן אין ספר משלי: פּתי יאַמין לכל דבֿר [101]. דער חכם שלמה האָט ניט געזאָגט: „שׂכל יאַמין לכל דבֿר". ווײַל „שׂכל" איז דער טײַטש: אַ נאַר, אַ שוטה, אַזעלכער גלייבט ניט איטלעכן, ווי מען זאָגט בײַ ייִדן אַ גלײַכווערטל: אַ נאַר איז שווער צו נאַרן. דאָס לשון־קודש־וואָרט „פּתי" — איז טײַטש: אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך גרינג איבעררײדן. אַט אַזעלכער הייסט „פּתי". דעריבער זאָגט שלמה המלך: „פּתי יאַמין לכל דבֿר". איר, ברידערלעך, אין רוסיש־פּוילן, איר זײַט ניט קיין נאַראָנים. דער איז אַליין אַ נאַר, וואָס גלייבט אויף אײַך אָדער ער האַלט אײַך פֿאַר נאַראָנים. וואָס דען זײַט איר? פּתאים, איר לאָזט אײַך גרינג אײַנריידן...

וואָס מיינט איר, רבותים? עטלעכע פֿון דעם גרויסן עולם האָבן מיך געפֿירט אין אַלקער אַרײַן און האָבן מיר געדאַנקט פֿאַר מײַן גאַנצן אָנשטעל און פֿאַר מײַנע הינטערשטע עטלעכע ווער־טער:

— איר האָט אַ מצווה געטאָן און אַ טובֿה געטאָן אין כּמה אופֿנים פֿיל מענטשן. בײַ אונדז ווערבעוועט מען הײַנט יונגע לײַט אינעם חב"ד [102] אַרײַן, דורך אײַער געשפּעט־טרײַבן וועט דער ווערבעניק בלײַבן ניט געפּועלט.

פֿאַרשטייט איר מיך, רבותים, מען מוז מיט כּלים שפּעטן פֿון זיי, טאַקע מיט זייערע כּלים, מיט זייערע פּריסנע [103], ניט גע־הובליעוועטע תּורה־זאָגעכצן, מיט זייערע פֿאַלשע געלעכטערלעך, מיט זייערע געקנייטשטע העוויות, זיי צו געשפּעט מאַכן, אַז דער פּראָסטער עולם זאָל אין די גאַסן פֿון זיי שפּעטן, דענסטמאָל וועלן זיי אויפֿהערן צו גילטן. דערבײַ בעטן דעם קייסער, ער זאָל הייסן, ער זאָל געבן אַן אוקאַז, אַז אַ ייִד מוז כאָטש גוט קענען שרײַבן און לייענען, וועלן ייִדן לייענען פֿון די הײַנטיקע רוסישע יונגע ווילע ביכער־שרײַבערס זייערע חרוצישע [104] חיבורים, וועט גאָר בײַ אונדז ווערן אַן אַנדער וועלט. מיט שטעקנס וועט מען טרײַבן די חסידים מיט זייערע רבּיִם. דאָס, האָף איך צו גאָט ברוך הוא, וועט נאָך אין אַ פֿופֿציק יאָר ווערן אין גאַנץ רוסיש־פּוילן אין אַלע שטעט בײַ ייִדן ישועות ונחמות.

פֿון דעם דערציילעכצן, מיט אָקסמאַנס ווערטער, האָט קיינער ניט אַזוי הנאה געהאַט און ניט אַזוי שטאַרק געלאַכט ווי מיכל.

ר' גרשון מאַרגאָסין האָט ניט געשענקט און האָט געזאָגט:

— מיר גייען ניט אַוועק פֿון אײַך, אָקסמאַן, ביז איר מוזט אונדז דערציילן פֿון דעם ליפּע לעווית, ווײַל איך קען דעם בחור, ער איז אַ פֿאַקטער, אַ בייזע לייד. ווי קומט איר צו אים, מיט אַזעלכן זאָלט איר אין איינעם פֿאָרן? אַ קשיא!

[100] מניעה, אַ שטערונג.

[101] (משלי יד, ט"ו) אַ נאַר גלייבט אַלצדינג.

[102] (ראשי־תיבות) חכמה, בינה, דעה — די שיטה פֿון די ליובאַוויטשער חסידים. — [103] זיסלעכע. — [104] פּלמסיקע.

XVI

It was already late at night. The next morning, Oxman would have to make sure that all the food supplies reached the hospital kitchens so that the staff would be able to cook for the sick soldiers. It was therefore agreed that the company would get together in a week at Gershon Margosin's home, and there Oxman would tell the story about Lippe Levit and the false headband.

Exactly seven days later, in the evening, Mikhel reminded Oxman that it was time to go to Margosin.

"Yes, you're right. I did promise. Come along with me, Mikhel."

The two of them arrived at Margosin's home, where they found the entire group of contractors all waiting to hear Oxman's story. They begged him to start right away.

Oxman asked:

"How do you know the story is worth hearing? Why are you so anxious for me to tell it on the spot? My dear colleagues, don't you realize a man is not always prepared to tell a story, especially if it's treated as an obligation."

Gershon Margosin replied:

"My dear Oxman, you, in turn, don't realize that I heard something about this matter in Kalisz when our Tsar had a conference there with the King of Prussia. I've got my audience on tenterhooks with what I've told them so far. But we all realize that the main part is missing. That's why we're all pleading with you to tell us the whole thing, exactly as it happened."

"If that's the case," said Oxman, "I'll have to tell you, especially for your sake, Mr. Margosin, since you asked me how I ever came to travel with a bad egg like Lippe Levit, the broker of Zhitomir. This is what happened."

OXMAN'S STORY

It began during the great cold waves in the winter of 1812–1813, which seemed to come almost deliberately in honor of the French.

On the Christian New Year, I arrived in Czernigov, intending to continue to army headquarters. If you remember the story of Wise Hans, his saying was: "When do all contractors get together? In hell and at military headquarters." All the suppliers were going to headquarters for business, and so I went too. But it was very dangerous traveling in that terrible weather, and so I had to stay a while in Czernigov until it got a bit less cold. Besides, there was no way of knowing where the headquarters were because Tsar Alexander, Field Marshal Kutuzov, and the entire army never lingered anywhere. They kept marching and marching towards Germany, to drive Napoleon and the remnants of his army all the way across Germany's borders. And so I stayed on in the Lithuanian town of Czernigov.

There was only one house in town where Jews could stay, it belonged to a man named Aizl, and he took in lodgers. So I drove over.

How awful I felt upon arriving when I saw that Aizl had only one room, and fifteen guests were lying in it. They all slept on the floor like cows in a barn. I asked Aizl's wife, a filthy woman, whether she couldn't give me a private room.

"We ain' got none. We did have one, but it's taken by Mr. Lippe, the big contractor."

She said that to me right by the door to the room. Lippe opened the door when he heard me say:

"My name is Oxman, I'll have to find a private room somewhere else."

16

עס איז שוין געווען שפּעט בײַ נאַכט. דערצו איז אָקסמאַנס עסק, אַז מען מוז צום שפּיטאָל פֿאַרטראַכטן אַלץ מיטן טאָג גלײַך, איבערצוגעבן פֿאַר די קיכן, זיי זאָלן האָבן וואָס צו קאָכן פֿאַר די קראַנקע סאָלדאַטן. האָט געמוזט בלײַבן, אויף אַכט טעג שפּעטער זאָל מען זיך צונויפֿקומען בײַ ר׳ גרשון מאַרגאָסין. דאָרטן וועט אָקסמאַן דערציילן די מעשׂה פֿון דעם ליפּע לעוויט מיט דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל (אָדער שטערן־בינדל אָדער בינדאַליק, ווי מען רופֿט עס).

מיכל האָט דערמאָנט אָקסמאַנען אַקוראַט צום אַכטן טאָג, ווי עס איז נאַכט געוואָרן, צו מאַרגאָסינען צו גיין.

— יאָ, דו ביסט גערעכט, איך האָב צוגעזאָגט. קום, מיכל, מיט מיר אַהין.

בײדע זײַנען געקומען צו מאַרגאָסינען און האָבן די גאַנצע חבֿרה פּאָדראַטשיקעס שוין אָנגעטראָפֿן אין איינעם וואַרטן אויף אָקסמאַנס מעשׂה און בעטן אים תּיכּף אָנצוהייבן.

אָקסמאַן פֿרעגט:

— פֿון וואַנען ווייסט איר, אַז די מעשׂה איז ווערט צו הערן דערציילן, וואָס איר ווילט אַזוי שטאַרק, איך זאָל תּיכּף אַ דערציילטאָן? איר ווייסט אפֿשר ניט, מײַנע ליבע פּאָדראַטשיקעס, אַז מען איז ניט תּמיד גלײַך פֿאַרטיק אַ זאַך צו דערציילן, בפֿרט אַז מען מאָנט עס ווי אַ חובֿ: דערצייל שוין, דערצייל שוין.

ר׳ גרשון מאַרגאָסין ענטפֿערט:

— איר, מײַן ליבער אָקסמאַן, ווייסט ווידער ניש, אַז עפּעס פֿון ליפּעס מעשׂה האָב איך געהערט אין קאַליש, בשעת אונדזער קייסער איז דאָרטן זיך צונויפֿגעפֿאָרן מיטן פּרײַסישן מלך. איך האָב דעם עולם סקאַליעטשעט, וואָס איך האָב זיי אַזוי ווײַט דערציילט. פֿאַרשטייען אַלע, אַז דער קאָפּ גייט־אָפּ. דעריבער בעטן מיר אײַך אַלע אַזוי שטאַרק, איר זאָלט דאָס גאַנצע, ווי עס איז געווען, דערציילן.

— אַז ס׳איז יאָ אַזוי, — זאָגט אָקסמאַן — מוז איך דערציילן, בפֿרט איר, ר׳ גרשון מאַרגאָסין, האָט מיך אַנומלט געפֿרעגט אַ האַרבע קשיא: ווי קום איך מיט אַזאַ בייזער לייד ליפּע פֿאַקטער פֿון זשיטאָמיר צו פֿאָרן אין איינעם? די מעשׂה איז אַזוי:

דער אָנהייב איז פֿון די גרויסע פֿרעסט, וואָס יענעם ווינטער 1812 — 1813 איז געווען, עפּעס ווי אומישנע מכבד צו זײַן די פֿראַנצויזן.

אין די גרויסע פֿרעסט בין איך אָנגעקומען נײַ־יאָר אין טשערניגאָװ, פֿון דאָרטן װײַטער צו פֿאָרן צו דער הויפּטקוואַרטיר. ווי דער עולם דערציילט פֿונעם קלוגן הענזלס וועגן, זײַן גלייככווערטל איז געווען: ווען זעען זיך אַלע פּאָדראַטשיקעס אין איינעם? נאָר אין גיהנום, און בײַם לעבן — אין דער הויפּטקוואַרטיר. אַלע פּאָדראַטשיקעס זײַנען אַהין געפֿאָרן נאָך עסקים, פֿאָר איך אויך. עס איז אָבער באמת געווען אַ גרויסע סכּנה צו פֿאָרן אין די גרויסע פֿרעסט פֿון זעקס און דרײַסיק גראַד. דעריבער האָב איך געמוזט בלײַבן אין טשערניגאָװ אַ ביסל וואַרטן, אפֿשר וועלן אָפּלאָזן די פֿרעסט. אחוץ דעם האָט מען ניט געקאָנט וויסן, ווו די הויפּטקוואַרטיר שטייט, ווײַל דער קייסער אַלעקסאַנדער אַליין מיט דעם פֿעלדמאַרשאַל קוטוזאָוו און דאָס גאַנצע חיל האָט ניט גערוט. מען איז נאָך ווײַטער און ווײַטער געגאַנגען אַרויף קיין דײַטשלאַנד, נאַפּאָלעאָנען מיט זײַן ביסל נשאר־קרים אַרויסצוטרײַבן איבער דײַטשלאַנדס גרענעצן. בלײַב איך, אָקסמאַן, אין דער ליטווישער שטאָט טשערניגאָוו.

איין־איינציקער ייִד אײַזל, בײַ דעם שטייט מען אײַן, אין טשערניגאָוו. דער אײַזל האַלט אורחים. בין איך, אָקסמאַן, מן הסתּם, אויך אַהין אַרײַנגעפֿאָרן.

ווי ניט־גוט איז מיר געוואָרן, אַז בײַ דעם אײַזלען איז נאָר דאָ איין איינציקע שטוב. דאָ ליגן אפֿשר פֿופֿצן אורחים. אויף דער ערד שלאָפֿן אַלע, ווי בהמות אין אַ שטאַל; איך פֿרעג די באַלעבאָסטע, די קויטיקע ליטוואַטשקע, אײַזלס ווײַב, אויב ס׳איז ניטאָ אַ באַזונדער שטיבל מיר צו געבן.

— ניסט פֿאַראַן. ס׳איז דאָ איין סטוב, סטייט אָבער איצט ר׳ ליפּע, דער גרויסער פּאָדראַציק.

גראָד ווי זי האָט מיר די תּשובֿה געזאָגט, איז עס געווען בײַ דער טיר פֿון יענער שטוב. עפֿנט דער ליפּע די טיר, ווי ער הערט מיך זאָגן:

— איך הייס אָקסמאַן, און מוז מיר ערגעץ אַנדערש זוכן אַ באַזונדער שטיבל.

"Oh, Mr. Oxman?" said Lippe charmingly. "I'd be delighted to share my room with Mr. Oxman. Do come in. I've got this whole room to myself. It'll be fine with me, that's the kind of tenant I'd like."

I'd never heard of him, I didn't know who the great contractor Lippe was. I had never even heard his name. But he knew me and he was doing me a big favor.

Lippe's servant ran to get my bed linen and my belongings. I found myself in a large, clean room, very warm and well lit.

There was a samovar standing on the table and a chest with plates and a tea service. The old-time Russian contractors never traveled without the three *S*'s: a *s*ervant, a *s*uitcase, and a *s*amovar. I thought to myself: Lippe must really be an old-time contractor. I felt good coming in from the cold. Hot tea with a bottle of rum: I could soon warm up, couldn't I?

I saw that a shopkeeper had brought over a large cone of sugar, plus two more bottles of rum and a pound of tea. He held a written bill in his hand and probably wanted to be paid. Lippe told him:

"Come back tomorrow."

As we drank our tea, Lippe said to me:

"You don't know me because you're still very young. I knew both your father and your mother" (Lippe mentioned them by name) "and they knew me very well. Your mother is no longer with us, and your father lives in Uman, isn't that so?"

Even though I didn't know him, these various indications made me believe that Lippe was truly one of the old-time big contractors with the three *S*'s.

The two of us ate in Lippe's warm, clean room, where I spent the entire day. As did Lippe. He said he had been held up by the great cold waves. He had important business, in partnership with a man named Leyzer Dilon of Nezvizh. Dilon had remained at the headquarters, but Lippe had had to come here for a few days. He was going to wait until the cold weather got a bit less severe. He had his transportation. A sleigh, with three horses eating oats and ready to speed off. As night came, Lippe asked me if I'd like to go to the bath with him.

"I'd be glad to," I replied. Especially since Aizl, the landlord, came in and respectfully announced:

"The bath is ready, they say."

So the landlord, Lippe, and I went out. The bathhouse was only a few streets away. It was dark inside, an awful place to undress, but I was already there, so I had to take my clothes off.

All at once, in the dark bathhouse, I was terrified to see—you probably won't believe me, just as I couldn't believe my own eyes: Russians, male and female, stark-naked, were bathing together, right there in the bathhouse. . . .

I ran away and pulled on my clothes, then I dashed back to the room.

There were Jews from Berditchev there, and I angrily asked them:

"What's this business anyway? Men bathing together with women!"

"Yes, that's the way it is here. We're used to it already," the guests answered.

"Used to it?! A fine thing! It's disgusting!" I snapped, and stormed into my room.

There I saw that my bed linen and my belongings were scattered about. I asked the servant:

"Who threw my things around?"

The servant replied:

— א, הער אקסמאן? — זאגט דער ליפע מיט חן — הער אקס־מאנען נעם איך צו מיר ארײַן. קומט ארײַן. איך בין דא אליין אין א גאנצער שטוב. זייער גוט, אזא שכן וויל איך.

— איך קען אים ניט, איך ווייס אים ניט, ווער דער גרויסער פאדראטשיק ר׳ ליפע איז. איך האב אפילו קיין מאל ניט געהערט זײַן נאמען. נאר דערווײַל האט ער מיך יא געקענט און האט מיר א גרויסע טובה געטאן, לעת־עתה.

ר׳ ליפעס משרת לויפט מײַן בעטזאק מיט מײַנע זאכן אהער צו ברענגען. איך בין שוין אין א גרויסער, ריינער שטוב, זייער װארעם און ליכטיק.

דערצו שטייט א סאמאוואר אויפן טיש בײַ ר׳ ליפען, א לאר־טשיק אדער א פאגרעבעץ [105] מיט שאלן, און אלע טײ־כלים שטעקן דרינען. די אלטע רוסישע פאדראטשיקעס זײַנען קיין מאל נישט געפארן אן דרײַ מאל „טשיק": א לארטשיק, א מאלטשיק און א טשעמאדאנטשיק (א רענצל פון לעדער). טראכט איך בײַ מיר: דער ליפע מוז אוודאי זײַן פון די אלטע פאדראטשיקעס. מיר איז דא גוט געווארן פון דער קעלט קומענדיק. הייסן טיי מיט א בוטילקע ראם שטייט דערבײַ, קאן מען זיך באלד דערווארעמען, איא?

איך זע: פון א קראם האט מען געבראכט א גרויסן הוט צוקער און נאך צוויי בוטילקעס ראם, מיט א פונט טיי. דער קרעמער האלט א געשריבענעם חשבון אין די הענט, וויל ער געלט, מן הסתם. זאגט אים ר׳ ליפע:

— זאווטרא, (דאס הייסט — מארגן וועסטו קומען).

בײַ דעם טיי טרינקען זאגט מיר דער ר׳ ליפע:

— איר קענט מיך ניט, ווײַל איר זײַט נאך גאר א יונגערמאן. אײַער טאטע און אײַער מאמע — ר׳ ליפע האט זיי בײדע אנגערופן בײַ די נעמען — קען איך און זיי האבן מיך זייער גוט געקענט. אײַער מאמע איז געשטארבן און אײַער טאטע וווינט אין אומאן, איא?

כאטש איך קען אים ניט, נאר בײַ אזעלכע סימנים גלייבט מען, אז דער ר׳ ליפע איז אוודאי איינער פון די אלטע, גרויסע פאדרא־טשיקעס מיט די דרײַ מאל „טשיק".

געגעסן האבן מיר בײדע בײַ ר׳ ליפען אין שטוב, און איך בין א גאנצן טאג געבליבן אין דער ווארעמער, ריינער שטוב. ליפע אויך. ווי ער זאגט, איז ער איבער די גרויסע פרעסט מעוכּב [106] געווארן. ער האט זײַנע גרויסע עסקים, בשותפות מיט איינעם ר׳ ליזער דילאן פון נעסוויזש. איז ר׳ ליזער דילאן געבליבן בײַ דער הויפטקווארטיר, נאר ער האט געניטיק געמוזט אויף עטלעכע טעג פארן אהער. דא איז ער געבליבן ביז די קעלטן וועלן נאכלאזן. האט ער זײַן פור. א שליטן מיט דרײַ פערד שטייען און פרעסן האבער אויף אוועקצופארן. דערבײַ, אז ס׳איז נאכט געווארן, טוט דער ר׳ ליפע מיך א פרעג, אויב איך וויל גיין אין באד ארײַן מיט אים.

— זייער וויל — ענטפער איך. בפרט, דער באלעבאס אײַזל איז ארײַנגעקומען מיט גרויס דרך־ארץ זאגן:

— די באד איז סוין גאטאוו, זאגט מען.

— גייען דער באלעבאס, ר׳ ליפע און איך. ניט ווײַט הינטער דער גאס איז די באד. פינצטער איז אין דער באד, זייער א פאס־קודנע ארט זיך אויסצוטאן, נאר איך בין שוין דא, מוז מען זיך שוין אויסטאן.

ווי דערשראקן בין איך געווארן, אז איך האב אין דער חושכ־דיקער באד דערזען, איר וועט דאס אפשר ניט גלייבן, אזוי ווי איך האב מײַנע אייגענע אויגן ניט געגלייבט: קאצאפעס מיט קאצאפקעס, נאקעטע, באדן זיך אין איינעם, דא אין דער באד...

איך בין אנטלאפן געווארן און האב מיך צוריק ווידער אנגעטאן, אהיים, צוריק אהיים אנטלאפן געווארן.

בארדיטשעווער יידן, וואס זײַנען אײַנגעשטאנען בײַ דעם אײַנז־לען, האב איך מיט כּעס א פרעג געטאן:

— סטײַטש, מאנסבילן באדן זיך אין איינעם מיט ווײַבער הי?

— יא, הי איז אלץ אזוי. מיר זײַנען שוין אזוי געוווינט — ענטפערן מיר די אורחים.

— שיין געוווינט, שיין, ערלעך, אזא יאר זאלט איר האבן! — האב איך די יידן געזאגט און בין אין מײַן שטוב ארײַנגעגאנגען.

אין שטוב זע איך מײַנע זאכן פון מײַן בעטזאק זײַנען צעווארפן. איך טו א פרעג דעם משרת:

— ווער האט דא מײַנע זאכן צעווארפן?

ענטפערט מיר דער משרת:

"My master, Mr. Levit, told me to take out a shirt and trousers and a pair of stockings with a few other things and bring them to the bathhouse, and I gave them to him there. You didn't see me because it was so dark."

Now it can happen that a man may run out of clean linen and be forced to borrow from someone else. But why hadn't Mr. Lippe asked me? That was one thing. Then I began peering around carefully. All I could see in the large room was the suitcase, the large cone of sugar, and the bottles of rum. There was absolutely nothing else. Lippe's coat also served him as his dressing gown. Even the bed was nothing but straw. It had a Russian featherbed, new and white, and a filthy pillow from the landlady, with Russian eagles embroidered on it. The featherbed must have been supplied by a local shopkeeper against the promise of being paid tomorrow. The suitcase probably too, just like the sugar and the rum.

I went to bed. I didn't hear Lippe come home. When I got up in the morning, people were drinking tea, and Lippe had gone off somewhere.

The landlord and his wife, together with the servant, came in to ask me something. I won't bother imitating their Lithuanian Yiddish and their gestures and grimaces, I'll just tell you everything in our Yiddish. What did they ask me?

"Mr. Levit, the great contractor, has a headband with very large pearls. He wants ten thousand rubles for it. I, Aizl, want to buy the headband for my wife, and I'll give him three thousand rubles in bank notes on the spot. I want to pay the shopkeepers three hundred rubles for what Mr. Levit owes them. Plus room and board for him and his servant and his driver for four weeks, plus hay and oats for his horse, and there'll be a fifth week—that makes another three hundred rubles. And I'll give him an IOU for the rest, to be paid in six months. With such a big contractor, it's no problem waiting till I get the money, I've got a post station with forty horses. Things are a bit tough now, I can't give him any cash. We saw that he paid you his respects and took you into his room. So I'm asking you to get him to do us the favor. You'd be doing a good deed."

The servant then said:

"Mr. Levit only hired me here, and I've already lent him a hundred rubles of my own money because he said it would only be for a few days. But now I have to send the money to my wife in Kiev. I'll travel along with him, but I have to send something to my wife so she won't starve to death. He's giving me a big salary, fifty rubles a month. But meanwhile, my wife needs money, she does. If you can get him to sell the headband, he'd have enough cash to pay me back my hundred rubles."

"What about the horses?" I asked the servant.

"The horses belong to a drayman. He was hired by Mr. Levit. The horses are eating oats at the drayman's expense, and the drayman is charging twenty-five rubles a week for waiting—and sixty a week for driving. He's been waiting here three weeks already. It's too cold to travel."

I promised them I would talk to Mr. Levit about these matters.

If Lippe had a headband to sell for ten thousand rubles, he must be a wealthy man. When the landlord and his wife said that the headband with the big pearls was worth ten thousand rubles, I assumed they had called in an expert or were experts themselves. There's an old saying: "Ten locks are better than one impoverishment." If Lippe had something worth ten thousand rubles, that is to say, one thousand ducats, then he had to be rich.

— דער באַלעבאָס מײַנער, ר׳ ליפּע, האָט מיר געהייסן פֿון אײַער בעטזאַק אַרויסנעמען אַ העמד און פּלודערן און אַ פּאָר זאָקן מיט נאָך עטלעכע זאַכן, איך זאָל אים נאָכטראָגן אין באָד אַרײַן, האָב איך אים דערלאַנגט. איר האָט מיך ניט געזען, ווײַל עס איז פֿינצטער דאָרט.

כאָטש עס קאָן זיך טרעפֿן, אַז מען האָט זײַן ווײַס גרעט נאָך נישט געוואַשן, מוז מען אפֿשר אַנטלײַען בײַ אַ באַקאַנטן דערווײַל. נאָר די קשיא איז: פֿאַר וואָס האָסטו, ר׳ ליפּע, מיך נישט געפֿרעגט? איז דאָס ערשטע. דערנאָך הייב איך אָן רעכט צו קוקן. איז טאַקע אין דער גאַנצער שטוב ניטאָ נאָר דער לאַרטשיק מיטן גרויסן הוט צוקער, מיט בוטילקעס ראָם, ווײַטער לחלוטין גאָר נישט. איין טולופּ גייט ר׳ ליפּע פֿאַר אַ שלאָפֿראָק און פֿאַר אַ טולופּ. אַפֿילו דאָס בעט איז מיט הוילע שטרוי, און דערויף ליגט אַ רוסישע נײַע, ווײַסע קאָלדרע מיט דער באַלעבאָסטעס אַ קויטיקן קישן, אויסגענייט מיט רוסישע אָדלערס. די קאָלדרע איז אפֿשר אויך בײַ אַ קרעמער געגנו־מען אויף מאָרגן צו צאָלן, דער לאַרטשיק אויך, אַקוראָט ווי דער צוקער מיט דעם ראָם.

איך האָב מיך געלייגט שלאָפֿן. איך האָב ניט געהערט ר׳ ליפּעס אַהיימקומען. ערשט אין דער פֿרי בין איך אויפֿגעשטאַנען, טיי האָט מען ווידער געטרונקען, און ר׳ ליפּע איז אַוועקגעגאַנגען ערגעץ.

דער באַלעבאָס ר׳ אײַזל מיט זײַן ווײַב, מיט דעם משרת דער־צו, זײַנען צו מיר אַרײַנגעקומען מיך עפּעס צו בעטן. איך וויל אײַך ניט אויף ליטוויש נאָכמאַכן זייערע רייד מיט זייערע העוויות און דערצייל אײַך אויף אונדזער לשון. וואָס בעטן זיי מיך?

— באשר דער גרויסער פּאָדראַטשיק ר׳ ליפּע האָט בײַ זיך אַ בינדאַליק, דאָס הייסט, אַ שטערן־טיכל בײַ אונדז, פֿון זייער גרויסע פּערל, וויל ער דווקא צען טויזנט רובל פֿאַרן בינדאַליק. איך, אײַזל, וויל פֿון מײַן ווײַבס וועגן קויפֿן דעם בינדאַליק, וויל איך אים געבן דרײַ טויזנט אַסיגנאַציעס מזומן תּיכּף. איצט וויל צאָלן די קרעמערס, וואָס ר׳ ליפּע איז זיי שולדיק אַ דרײַ הונדערט רובל; פֿאַר סטאַנציע, היי און האָבער די פֿערד און פֿאַר קעסט אים און זײַן משרת און זײַן באַלעגאָלע פֿיר וואָכן; די פֿינפֿטע וועט מיר אויך קומען אַקעגן דרײַ הונדערט רובל אויף דעם איבעריקן וויל איך אים געבן אַ שטר־חוב אויף זעקס חדשים צײַט. בײַ אַזאַ גרויסן פּאָדראַטשיק איז עס גרינג צו וואַרטן, ביז איך וועל אַרויסנעמען געלט, וואָס איך האַלט אַזאַ פּאָסטסטאַנציע מיט פֿערציק פֿערד. הײַנט איז מיר אַ ביסל ענגלעך, קאָן איך מער קיין מזומן ניט געבן. מיר זעען דאָך, אַז ער איז אײַך נוהג־כּבֿוד און האָט אײַך אַרײַנגענומען אין זײַן שטוב אַרײַן, בעט איר אים, ער זאָל די טובֿה טאָן, וועט איר האָבן אַ מצווה.

דער משרת זאָגט זײַן בקשה:

— ר׳ ליפּע האָט מיך ערשט הי צוגענומען און דערווײַל האָב איך אים הונדערט רובל מײַנע געגעבן, ווײַל ער האָט געזאָגט: נאָר אויף אַ פּאָר טעג. אַצינדערט באַדאַרף איך מײַן ווײַב אַהיימשיקן קיין קיִעוו דאָס געלט. יאָ, איך פֿאָר מיט אים ווײַטער, נאָר דעם ווײַב מוז מען שיקן, זי זאָל ניט שטאַרבן פֿאַר הונגער. אמת, ער גיט מיר אַ גרויסע זשאַלעוואַניע פֿופֿציק רובל אַ חודש. נאָר דאָס ווײַב, דאָס ווײַב דאַרף דערווײַל. אַז איר זאָלט אים אײַנריידן, ער זאָל זיי פֿאַר־קויפֿן דעם בינדאַליק, וואָלט ער געהאַט געלט, מיר די הונדערט רובל צו געבן.

— און די פֿערד? — פֿרעג איך דעם משרת.

ענטפֿערט ער מיר:

— די פֿערד זײַנען אַ באַלעגאָלעס. דעם האָט ר׳ ליפּע געדונגען. די פֿערד עסן האָבער אויף זײַן חשבון, און דער באַלעגאָלע נעמט פֿאַר שטיין אַ וואָך פֿינף און צוואַנציק רובל, און פֿאָרן פֿאָרן אַ וואָך — אין בײַטל אַרײַן זעכציק רובל. שוין דרײַ וואָכן שטייט דער באַלעגאָלע דאָ. די פֿרעסט זײַנען זייער גרויס.

איך האָב צוגעזאָגט צו ריידן מיט ר׳ ליפּען דערפֿון.

דערווײַל בין איך דאָ געוווּיר געוואָרן, אַז ר׳ ליפּע האָט פֿאַר טויזנט רענדלעך אַ שטערן־טיכל בײַ זיך צום פֿאַרקויפֿן, איז ער דאָך, אַ פּנים, אַן עושר. אַז דער באַלעבאָס און די באַלעבאָסטע זאָגן: „צען טויזנט רובל איז דער בינדאַליק פֿון גרויסע פּערל ווערט", מוזן זיי דאָך האָבן אַ מבֿין געוויזן, אָדער זיי זײַנען אַליין מבֿינים. דער עולם זאָגט אַ שפּריכוואָרט: בעסער צען שלעסער אײדער איין דלות. אָבי דו, ר׳ ליפּע, האָסט אַ זאַך פֿון צען טויזנט רובל, דאָס הייסט טויזנט רענדלעך, ביסטו, מן הסתּם, אַן עושר.

Yet shopping on credit, borrowing a hundred rubles from his servant—that was the way of the old-time contractors. We, the new generation of contractors, hate that sort of thing, just as we don't like to put on someone else's shirt without asking. But one point bothered me: Why was he carrying a headband around to sell? I didn't understand at all, but perhaps I would find out later. . . .

"Well, gentlemen?" Oxman asked his audience. "Did I calculate properly?"

They all laughed and said:

"Gershon Margosin ruined it for us, we already know that it's a story about a false headband. But please go on and tell us the rest."

The cold abated somewhat, and things were looking better. We could move on to the headquarters. So I asked Lippe:

"Are you traveling alone? If you allow me to accompany you, I'll give you a hundred rubles to drop me off at the headquarters."

"No problem at all!" replied Lippe. "A hundred rubles is fine, but I need them right away. If you like, give me the money now."

I gave Lippe the hundred rubles and made out a Russian receipt for the amount, stipulating that it was payment for his taking me to the military headquarters. Lippe signed the receipt.

Handing him the money, I told him what the landlord and his wife had said to me about the headband.

Lippe explained why he couldn't sell the headband in Czernigov under any circumstances.

"Imagine, I have such extensive dealings with my partner Leyzer Dilon, and I need money right now because that scoundrel promised to send me a hundred thousand rubles here, and he still hasn't done it. I took along my wife's headband because I was afraid—and indeed I was right—that Dilon might not send me the money, and this way, willing or not, I could at least sell the headband to pay for my expenses until I reached the headquarters. And you can see, Oxman, that so many Berditchev Jews have come here to Czernigov, almost to spite me. Now how far is it from Zhitomir to Berditchev? Only a few miles, and soon all of Zhitomir will know that Lippe Levit has sold his wife's headband. My wife will be very upset, and I'll be extremely embarrassed. That's why I don't want to sell the headband here under any circumstances. Now you may wonder where I'll get the cash for my expenses. Well, there's something I can do."

I listened in silence, believing everything he said.

Three days later, we made preparations to depart. I told Aizl and his wife what Lippe had said to me.

The landlord and the landlady replied:

"Mr. Levit is right, the Berditchev Jews were already talking about him. And if he sells his wife's headband, the news would soon get to Zhitomir."

You're probably wondering what Lippe wanted to do. Just wait a bit. The landlord and his wife, together with Lippe, came to me and asked me to set up a document. They told me what to write and I wrote it:

"A Jewish document: Write, long may you live, that Lippe Levit, long may he live, owes us fifteen hundred rubles, that is the account."

They calculated once again:

דאָס כאַפּן אין די קראָמען, כאַפּן בײַ אַ משרת הונדערט רובל, — דאָס קער צו דער אַלטער מאָדע פּאָדראַטשיקעס. מיר, נײַע פּאָדראַטשיקעס, האָבן דאָס פֿײַנט, אַזוי ווי מיר האָבן נישט ליב אַ פֿרעמד העמד אָנצוטאָן אומגעפֿרעגט. אָבער אַ קשיא איז נאָר קשה: וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שטײגער אַ שטערן־טיכל צו פֿאַרקויפֿן אַרומצופֿירן? צו דער קשיא פֿעלט נאָר אַ תּירוץ, מן הסתּם וועל איך שפּעטער וויסן דעם תּירוץ אויך...

— איאָ, רבותים, האָב איך גוט באַרעכנט?

אַלע לאַכן און זאָגן:

— לעת־עתּה האָט אונדז ר׳ גרשון מאַרגאָסין קאַליע געמאַכט, אַז מיר וויסן שוין פֿריִער אַ מעשׂה פֿון אַ פֿאַלש שטערן־טיכל. בײַ דעם אַלעם בעטן מיר אײַך, דערציילט כּסדר ווײַטער.

— פֿון זעקס און דרײַסיק גראַד, אַז די פֿרעסט זײַנען אַראָפּגעפֿאַלן אויף צוואַנציק — דערציילט אָקסמאַן ווײַטער — האָט שוין געהייסן אַ ישועה. מען מעג שוין פֿאָרן צו דער הויפּטקוואַרטיר. דעמאָלט האָב איך געפֿרעגט דעם ר׳ ליפּען:

—איר פֿאָרט אַליין מיט אײַער פֿור צו דער הויפּטקוואַרטיר. אויב איר ווילט, איך זאָל אויך מיט אײַך פֿאָרן, גיב איך הורטאָם[107] הונדערט רובל, איר זאָלט מיך צושטעלן ביז אויפֿן אָרט, ווו די הויפּטקוואַרטיר וועט זײַן.

— דאָס איז אַ קלייניקייט! — ענטפֿערט ר׳ ליפּע — איך נעם בײַ אײַך הונדערט רובל, נאָר תּיכּף דאַרף איך די הונדערט רובל. אַז איר ווילט, גיט מיר דאָס געלט תּיכּף.

תּיכּף האָב איך ר׳ ליפּען געגעבן די הונדערט רובל, איך האָב אָנגעשריבן אַ רוסישע ראַספּיסקע[108], אַז ער נעמט בײַ מיר הונדערט רובל פֿורגעלט, מיך צוצושטעלן ביז אַהין, ווו די הויפּטקוואַרטיר וועט זײַן. ר׳ ליפּע האָט געחתמעט.

בײַ דעם געלט געבן האָב איך אים געזאָגט דאָס, וואָס דער באַלעבאָס אײַזיל מיטן ווײַב האָבן מיך געבעטן בכּוח דעם שטערן־טיכל.

ר׳ ליפּע האָט מיר געזאָגט אַ תּירוץ, פֿאַר וואָס ער קאָן אין טשערניגאָוו ניט פֿאַרקויפֿן דאָס שטערן־טיכל, בשום אופֿן נישט.

— מאָלט אײַך, אַז איך האָב אַזעלכע גרויסע עסקים מיט מײַן שותּף ר׳ לייזער דילאָן און האָב נאָר אַצינדערט אויף דער מינוט אַ נויט אין געלט, ווײַל מײַן דראַב, דער שותּף, האָט מיר צוגעזאָגט אַהער אַרויסצושיקן מאה אַלפֿים רובל און האָט עד־היום ניט געשיקט. איך האָב מײַן ווײַבס שטערן־טיכל מיטגענומען, ווײַל איך האָב איבערגעטראַכט — ווי איך האָב געטראָפֿן — טאָמער שיקט מיר דער לייזער דילאָן ניט קיין געלט, זאָל איך מחמת אין ברירה באַדײַ דאָס שטערן־טיכל פֿאַרקויפֿן אויף הוצאות, ביז צו דער הויפּטקוואַרטיר צו קאָנען דערפֿאָרן. איאָ, איר, אָקסמאַן, זעט, אַז מיר אויף להכעיס זײַנען גראָד אַזוי פֿיל באַרדיטשעווער ייִדן אַצינד הי אין טשערניגאָוו זיך צונויפֿגעפֿאָרן. ווי ווײַט איז דען פֿון באַרדיטשעוו קיין זשיטאָמיר? פֿיר מײַל נאָר, וועט מען באַלד וויסן אין גאַנץ זשיטאָמיר, אַז ר׳ ליפּע לעוויט האָט פֿאַרקויפֿט דעם ווײַבס שטערן־טיכל. מײַן ווײַב וועט דערפֿון האָבן אַ שמאַרצונג און די בושה איז מיר אַליין זייער גרויס. דעריבער וועל איך דאָס שטערן־טיכל הי בשום אופֿן נישט פֿאַרקויפֿן. אײַ, וועט איר פֿרעגן, איך דאַרף אויף הוצאות, ווו וועל איך נעמען? דערויף איז דאָ אַן עצה.

איך האָב צוגעהערט, געגלייבט און געשוויגן.

אין דרײַ טעג אַרום הייבן מיר אָן זיך פֿאַרטיק צו מאַכן אַוועקצופֿאָרן. איך האָב דעם אײַזלען מיטן ווײַב געזאָגט די אייגענע תּשובֿה, וואָס ליפּע האָט מיר געזאָגט.

דער באַלעבאָס אײַזיל מיט זײַן ווײַב האָבן געזאָגט:

— ר׳ ליפּע איז גערעכט, ווײַל די באַרדיטשעווער ייִדן האָבן שוין גערעדט אויף אים. מכּל־שכּן, ער זאָל פֿאַרקויפֿן דעם ווײַבס בינדאַליק, וואָלטן זיי דאָס באַלד דערלאַנגט קיין זשיטאָמיר.

די עצה? וועט איר פֿרעגן: וואָס פֿאַר אַן עצה? וואַרט אַ ביסל. דער באַלעבאָס אײַזל מיט זײַן ווײַב זײַנען מיט ר׳ ליפּען אין איינעם אַרײַנגעקומען צו מיר, איך זאָל שרײַבן אַ כּתבֿל. מיר האָט מען פֿירגעזאָגט און איך האָב געשריבן:

— אַ ייִדישע כּתבֿלע סרײַבט, איר זאָלט לעבן, אַז דער ר׳ ליפּע, זאָל לעבן, נעמט בײַ אונדז פֿופֿצן הונדערט רובל, אַזוי איז אַ חזבון געוועזן...

מען רעכנט נאָך אַ מאָל:

"Five hundred rubles cash, five hundred rubles for the shopkeepers, five hundred rubles for room and board—oh how funny, I forget the overcoat, one hundred rubles for a new overcoat. That makes sixteen hundred rubles, write it down. With the condition that if Lippe Levit doesn't send us the money from Nezvizh, then the headband becomes our property at that price. Please write it down, long may you live."

I wrote it all down and handed them the document.

"Wonderful, long may you live!" the landlord and his wife said to me.

I assumed that Lippe was giving them the headband as collateral. And you would all have assumed the same thing, wouldn't you?

I was even more horror-struck than when I'd seen the naked old Russian women. They were leaving the headband with Lippe, long may he live. The document was enough. "A fine safeguard," I thought to myself.

Very early the next morning, we boarded the fine sleigh with the three good horses and drove off to Nezvizh.

En route, Lippe spent money like water, which is what they say about those spendthrifts, the old-time contractors. Lippe also played cards if he found a willing group, even at an inn; he would spend two days in a shtetl if there was a group of card-players.

We arrived in Nezvizh. Lippe asked me to come with him to Leyzer Dilon's wife to find out about his partner's dealings. She ought to know.

Leyzer Dilon, as I found out in Nezvizh, and Zundl Sonnenberg, a man from Grodno, had become deputies for all the Jewish communities to Tsar Alexander's headquarters. (The story of their experiences is something I'll tell you another time. It's worth writing a whole book about them. And sooner or later, it will be written.)

Lippe and I entered Leyzer Dilon's home, and he said to Dilon's wife:

"Have you received any letters from Leyzer? You should have gotten money and letters from him long ago concerning our partnership. The cold weather kept me in one town for several weeks. My partner must have thought I froze to death somewhere or other, perhaps he took over my share, hahaha. . . . But I'm alive, Lippe Levit is alive and has come to settle accounts. Meanwhile, I need a few thousand rubles for expenses. . . ."

Leyzer Dilon's wife had never seen Lippe or known anything about him. She ordered her servant to bring in some coffee, as is fitting and proper when such a rich woman has guests, especially when one is her husband's partner. But she did not give him any money.

"I'm only a woman," she said. "I don't meddle in my husband's business dealings. I have my own drapery business here, and I take care of it myself. Please don't be offended, but I can't give you any money on my husband's account."

Naturally, that was all we went away with. That is to say, coffee and good words, but no money.

In my heart, I could and had to believe that Lippe was Dilon's partner, and the proof was that he had even told Dilon's wife the very same thing.

But meanwhile, Lippe didn't have a kopek for further travel expenses. I began feeling nervous, because my hundred rubles were also spent.

The next day, Lippe came with a new driver named Zisl, a man from Nezvizh. He was well off, and his wagon had four horses. Since the frost had let up quite a bit, said Lippe, he preferred going on with a wagon rather than a sleigh.

Lippe hired Zisl the drayman for fifteen silver rubles a week in cash, plus expenses for him and the horses. That would add up to quite a bit for Lippe, but. . . .

— מזומן פינף הונדערט רובל, די לאָוועצניקעס פינף הונדערט רובל, פאַר די הויצאָעש פינף הונדערט... אוי, אַ פּלעזיר[100]! די סינעל האָב איך פאַרגעשן... אַ נײַע סינעל, הונדערט רובל... סרײַבט זעכצן הונדערט רובל, מיט על־מנת, אַז ר׳ ליפּע וועט אונדז פון נעסוויז ניט סיקן די געלט, איז די בינדאַליק פאַרקויפט אויף דעם מקח, ווי די מקח איז. סרײַבט, לעבן זאָלט איר...

איך האָב געשריבן און פאַרגעלייענט דאָס געשריבענע.

— ווויל, לעבן זאָלט איר! — האָט דער מאַן מיט דעם ווײַב מיר געזאָגט.

געמיינט האָב איך, אַז ר׳ ליפּע גיט זיי דאָס שטערן־טיכל במשכּון. איאָ, איר אַלע וואָלט אויך אַזוי געמיינט?

איך בין נאָך ערגער דערשראָקן געוואָרן ווי פון די נאַקעטע אַלטע קאַצאַפּקעס. די בינדאַליק לאָזט מען בײַ ר׳ ליפּע, זאָל לעבן, די כּתבֿעלע איז גענוג. „זייער גוט באַוואָרנט" — טראַכט איך בײַ מיר.

דעם אַנדערן טאָג גאַנץ פרי זײַנען מיר מיט דעם ווילן שליטן מיט גוטע דרײַ פערד אַוועקגעפאָרן אויף דעם וועג קיין נעסוויזש.

אויפן וועג שיט ר׳ ליפּע מיט געלט, אַקוראַט ווי מען דערציילט פון די אַלטע פאַרברענגערס, פּאָדראַטשיקעס פון פאַרצײַטן. ר׳ ליפּע שפּילט אין קאָרטן אויך, אַבי עס טרעפט זיך ערגעץ אַ קאָמפּאַניע, אין אַ קרעטשמע אַפילו, צוויי טעג אָוועקצושטיין אין אַ שטעטל, ווען עס איז דאָ אַ קאָרטן־חבֿרה.

מיר זײַנען געקומען קיין נעסוויזש. ר׳ ליפּע בעט מיך, איך זאָל מיט אים גיין צו דעם לייזער דילאָנס ווײַב, ער זאָל אַ ידיעה פרעגן מכּוח שותּפֿות־עסקים. זי מוז דאָס אָוודאי וויסן.

דער ר׳ לייזער דילאָן — ווי איך האָב אין נעסוויזש געהערט — מיט נאָך איינעם פון גראָדנע, ר׳ זונדל זאָנענבערג, זײַנען געוואָרן דעפּוטאָטן פון גאָר אַלע ייִדישע קהילות בײַם קייסער אַלעקסאַנדערס הויפּטקוואַרטיר. (די מעשׂה פון זייער דעפּוטאַטסטווע איז אויף אַן אַנדער מאָל אָפּגעלייגט. ס׳איז ווערט דערפון אַ באַזונדער ספֿר צו שרײַבן. מיט דער צײַט וועט עס געשריבן זײַן).

ר׳ ליפּע איז מיט מיר אַרײַנגעקומען צו דעם לייזער דילאָנס ווײַב מיט די ווערטער:

— ר׳ לייזערס ווײַב, האָט איר בריוו פון ר׳ לייזערן? איך וואָלט געדאַרפט שוין לאַנג האָבן פון אים געלט און בריוו מכּוח אונדזערע שותּפֿות־עסקים. איבער די פרעסט האָב איך געמוזט עטלעכע וואָכן שטיין אויף איין אָרט. מײַן שותּף ר׳ לייזער מוז מיינען, איך בין ערגעץ דערפרוירן געוואָרן, מעג ער מײַן חלק זיך צונעמען. כאַ־כאַ־כאַ, איך לעב, ליפּע לעוויט לעבט און פאָרט חשבון אָפּנעמען. דערווײַל וואָלט איך געדאַרפט עטלעכע טויזנט רובל כאַטשע אויף הוצאות...

ר׳ לייזערס ווײַב האָט דעם ר׳ ליפּען קיין מאָל נישט געזען און פון אים נישט געוווּסט. האָט זי דערווײַל געהייסן אַרײַנברענגען קאַווע, ווי בײַ אַזאַ נגידות געשיקט זיך, מכבּד צו זײַן פרעמדע מענטשן, בפֿרט אַז איינער איז איר מאַנס אַ שותּף. זי האָט נאָר קיין געלט ניט געגעבן.

— איך בין — זאָגט זי — אַן אישה, אין מײַן מאַנס פּאָדראַד־עסקים מיש איך מיך ניט. איך האָב הי מײַן געווענטשניט. פּילעווע איך מײַן משׂא־מתּן. איר קאָנט אויף מיר קיין פאַראיבל ניט האָבן, אַז איך קאָן אויף מײַן מאַנס חשבון ניט געבן קיין געלט...

פאַרשטייט זיך, אַז מיט דעם זײַנען מיר אַוועקגעגאַנגען. דאָס הייסט, נאָר מיט קאַווע געטרונקען און מיט גוטע רייד, נאָר אָן געלט.

בײַ מיר אין האַרצן האָב איך אָוודאי געקאָנט און געמוזט גלייבן, אַז דער ר׳ ליפּע איז מיט דעם עושר ר׳ לייזער דילאָן אַ שותּף. והאַ־ראיה, ער האָט דאָך אַפילו דעם ר׳ לייזערס ווײַב דאָס אייגענע געזאָגט.

דערווײַל האָט ר׳ ליפּע ניט אַ קאָפּיקע אויף הוצאות מיט וואָס ווײַטער צו פאָרן. איז מיר אויך ניט גוט, מײַן הונדערטער איז דאָך שוין ניטאָ.

דעם אַנדערן טאָג קומט ר׳ ליפּע מיט אַ נײַעם נעסוויזשער באַלעגאָלע צו גיין פון דער גאַס. דער באַלעגאָלע האָט געהייסן זיסל. דער איז אַן עושר און האָט זײַן בויד מיט פיר פערד. ווײַל דער פראָסט האָט אָנגעהויבן שטאַרק אָפּצולאָזן, זאָגט ר׳ ליפּע, ווויל ער בעסער מיט אַ וואָגן, ניט מיט אַ שליטן פאָרן.

דעם זיסל באַלעגאָלע האָט ר׳ ליפּע באַדונגען צו פופצן זילבערנע רובל אים אין בײַטל אַרײַן אַ וואָך. אַחוץ וואָס די פערד און דער באַלעגאָלע וועט קאָסטן — דאָס איז אויף ר׳ ליפּעס חשבון זייער טײַער אַפילו, נאָר...

The new drayman was to lend Lippe a thousand rubles in banknotes—but this involved something which had to be kept a secret, even from me, which was why I had to leave the room for a couple of minutes.

However, I could peer between the boards of the wall and find out the secret. The servant lit a candle, and Lippe, using the wax drippings, sealed a piece of paper in which he had wrapped the headband.

If it had remained a secret from me, then it would have made no difference. But they called me back into the room to set up a new document, a fine document.

"Write this down for me, long may you live," the drayman said: "Mr. Levit says that you can write better, so it makes no sense for him to go to so much trouble. After all, the document is my only proof."

So I acted as scribe for Lippe and Zisl the drayman.

Lippe dictated and I wrote out what he was to pay the man for his services and the expenses for the horses and himself. Everything on Lippe's account. He also owed him the thousand rubles cash, which he had to return as soon as they got to the headquarters. By way of security, Zisl took a pearl headband, sealed with Lippe's seal (his name wasn't on it, only the imprint of a steel signet, the kind you buy in Russian shops, with an engraved bird or something else). Zisl was to keep the headband and return it unopened to Mr. Levit as soon as the debt was paid: the salary, the expenses, and the loan of one thousand rubles cash. The drayman kept one copy of the document and Lippe the other copy.

Lippe now had money! He paid off the sleigh driver for both of us, he returned the hundred rubles to his servant and gave him his salary, but fired him for telling me that Lippe owed him the money. And so off we drove in a fine wagon with four fine horses.

I don't want to tell you what happened en route since it's getting late. To make a long story short: Three days after Purim, 1813, we arrived in Kalisz, on the Prussian border. The town itself was Polish, it belonged to the Duchy of Warsaw, which at that time was occupied by the Russian army. The Tsar had set up a Russian governor, Count Polin, in Warsaw.

Zisl the drayman had a brother-in-law named Zalman Sakir in Tsar Alexander's headquarters. This man supplied everything that was necessary for the Tsar's kitchen. Naturally, as soon as the horses were unhitched, Zisl went to see his brother-in-law. Neither Lippe nor I knew where the drayman was going.

And now comes the real story. Just let me rest a bit. . . .

But everyone shouted:

"No, no! Don't leave us in suspense, just when it's getting exciting. No, no, Oxman. You have to finish the story. Stop torturing us. . . ."

So Oxman went on.

I asked Lippe whether he would go over to Leyzer Dilon right away, because I myself wanted to look around a bit and see if I could find any acquaintances among the commissioners or any sort of business.

Lippe, as I noticed, was in no big hurry. He was nervous, a little pensive. He dressed and went off.

I went off too and I did, in fact, run into people I knew, they wanted to take me to the intendant general's chief commissioner Nevakhovitch. I spent something like an hour talking to them.

דער זיסל באַלעגאָלע זאָל ר׳ ליפּען אָנטלײַען מזומן טויזנט רובל אַסיגנאַציעס — אַ סוד איז דאָ דערבײַ, אַפילו פֿאַר מיר אַ סוד. דעריבער בין איך אַרויסגעגאַנגען פֿונעם שטיבל אויף עטלעכע מינוט.

דורך דער וואַנט פֿון ברעטלעך האָב איך פֿאָרט געקאָנט זען דעם סוד. דער משרת האָט אָנגעצונדן אַ ליכט, און ר׳ ליפּע האָט מיט טריפּוואַקס פֿאַרחתמעט אויף צוואַנציק ערטער אַרום־און־אַרום אַ פּאַפּיר, וואָס דרינען איז געלעגן דאָס שטערן־טיכל אײַנגעוויקלט.

וואָלט עס געווען ווײַטער געבליבן פֿאַר מיר אַ סוד, וואָלט מיר גאָר ניט געווען. ניין, מען רופֿט מיך אַרײַנצוקומען צוריק אין שטיבל, איך זאָל שרײַבן דאָס נײַע כּתבֿעלע, „די גוטע כּתבֿל״...

— לעבן זאָלט איר, טוט אַ סרײַב... בעט מיך דער באַלעגאָלע. ר׳ ליפּע, זאָל לעבן, זאָגט, אַז איר קענט בעסער סרײַבן. איז טאָקע ניסט כּדאי זיי זאָלן זיך אַליין מטריח זײַן צו סרײַבן די כּתבֿעלע, די כּתבֿעלע איז דאָך מײַן גאַר־און־גאַנצן.

בין איך געוואָרן אַ שרײַבער בײַ ר׳ ליפּע לעוויט און בײַ זיסל באַלעגאָלע.

ר׳ ליפּע האָט מיר אַליין פֿאַרגעזאָגט, אַז איך זאָל אַלץ אַרויסשרײַבן, וויפֿל ער דאַרף אים געבן שׂכר־עגלה און הוצאות פֿון די פֿערד און די הוצאות פֿון דעם זיסלען. אַלץ אויף ר׳ ליפּען. נאָך דערצו די אָנטליגענע טויזנט רובל אַסיגנאַציעס מוז ער אים אָפּגעבן, ווי באַלד מען וועט אָנקומען צו דער הויפּטקוואַרטיר. וליתר בטחון, דאָס הייסט אַ משכּון, האָט ר׳ זיסל גענומען אַ שטערן־טיכל (אַ פּערלדיקן בינדאַליק — אויף ליטוויש), פֿאַרחתמעט מיט ר׳ ליפּעס חתימה (ס׳איז ניט געווען זײַן נאָמען דערויף, נאָר אַ שטאָלענער חותם, וואָס מען קויפֿט אין די רוסישע לאַוועקס[סגג], אויסגעשניטן אַ פֿויגל אָדער עפּעס אַנדערש). און דער זיסל מוז היטן דאָס שטערן־טיכל, צוריק גאַנץ און פֿאַרחתמעט אָפּצוגעבן ר׳ ליפּען, ווי באַלד ער וועט אים צאָלן, וואָס עס וועט קומען: הן שׂכר־עגלה, והן די מזומנים טויזנט רובל. אַזאַ כּתבֿל האָט דער באַלעגאָלע, און דאָס אייגענע פֿונעם באַלעגאָלע — ר׳ ליפּע.

ר׳ ליפּע האָט געלט! תּיכּף געצאָלט דעם פֿרײַערדיקן שליטן־באַלעגאָלע, וואָס אים איז געקומען פֿאַר אונדז, דעם משרת געגעבן זײַנע הונדערט רובל און שׂכירות וויפֿל עס איז אים געקומען (נאָר דערפֿאַר, וואָס ער האָט מיר אויסגעזאָגט, אַז ר׳ ליפּע איז אים שולדיק מזומן הונדערט רובל, האָט ער אים אָפּגעשאָפֿט), און מיר זײַנען אַוועקגעפֿאָרן מיט אַ ווילער בויד מיט פֿיר ווילע פֿערד.

איך וויל אײַך ניט דערציילן, וואָס אויפֿן וועג האָט זיך געטאָן, ווײַל עס איז שפּעט. קורץ פֿון דער זאַך, מיר זײַנען אָנגעקומען דרײַ טעג נאָך פּורים (1813) אין קאַליש, אויף דער פּרײַסישער גרענעץ — אַ שטאָט, וואָס קער קיין פּוילן („קשענסטוואָ וואַרשאַווסקע״[111] איז דענסטמאָל געווען אָפּגענומען דורך דעם רוסישן חיל, און אַ רוסישער גובערנאַטאָר, גראַף פּאַלין, איז פֿונעם קייסער געזעסן אין וואַרשע).

דער באַלעגאָלע זיסל האָט געהאַט בײַם קייסער אַלעקסאַנדערס הויפּטקוואַרטיר זײַנס אַ שוואָגער, אײנעם זלמן סאַקיר. דער זלמן סאַקיר האָט צוגעשטעלט אַלץ, וואָס מען האָט געדאַרפֿט צום קייסערס קיך. פֿאַרשטייט זיך, אַז דער זיסל איז באַלד נאָך דעם אויסשפּאַנען די פֿערד געגאַנגען זיך זען מיט דעם שוואָגער. ניט ר׳ ליפּע, ניט איך, האָבן מיר געוווסט, וווהין דער באַלעגאָלע איז געגאַנגען.

דאָ קומט ערשט די רעכטע מעשׂה. לאָזט מיך אַ ביסל אָפּרוען...

שרײַען אַלע:

— ניין, ניין! לאָזט אונדז ניט איבער בײַם רעכטן שפּיץ פֿון דער מעשׂה. ניין, איר מוזט, אָקסמאַן, איר מוזט ענדיקן. נעמט אונדז ניט אַפּ די נשמה...

דערציילט ווײַטער אָקסמאַן:

— איך האָב ר׳ ליפּען געפֿרעגט, אויב ער וועט תּיכּף גיין צו ר׳ לייזער דילאָן, ווײַל איך וויל אויך אַרויסגיין מיך אומזען, טאָמער וועל איך געפֿינען באַקאַנטע קאָמיסיאָנערן אָדער עפּעס פֿון עסקים.

ר׳ ליפּע טוט זיך, ווי איך זע, ניט זייער אײַלן. ער איז געווען אומרויִק, פֿאַרטראַכט אַ ביסל. ער האָט זיך אויסגעשלייערט און איז פֿאָרט אַוועקגעגאַנגען.

איך בין אויך אַרויסגעגאַנגען און האָב טאַקע געטראָפֿן באַקאַנטע מענטשן, וואָס האָבן מיך געוואָלט פֿירן צום יענעראַל־אינטענדאַנטס הויפּט־קאָמיסיאָנער נעוואַכאָוויטש. אַקעגן אַ שעה האָב איך מיט זיי גערעדט.

All at once, Zisl the drayman came dashing up to me with a tearful face, he pulled me into a street, weeping all the while:

"You've slaughtered me, me and my wife and kids, slaughtered me. . . ."

"What's wrong? What are you talking about?" I asked.

Zisl pulled the sealed paper out of his shirt and held it up to me. Weeping, he blurted out:

"Look, just look. These ain't real pearls. They're phony, they're strung together to make them look like a headband . . . to cheat people. . . ."

Zisl tore off a few of the pearls and chewed them up.

"I went to my brother-in-law, Zalman Sakir," Zisl whined, "you know, he's a supplier for the Tsar's kitchen, but he wasn't in his room. He only came back half an hour later and he was laughing, he told me about a man named Lippe Levit, who went to see Leyzer Dilon, but Dilon wouldn't even shake his hand, he gave him two hard slaps with his right hand—two hard slaps. And he screamed furiously: 'You thief! They kicked you out of the Moscow headquarters because you tried to rob Tikhonov the paymaster! You dog! You dared to tell my wife in Nezvizh that we're partners!? My wife wrote me a letter. You scoundrel, you thief! Tikhonov is here. I'm going to tell him that his broker, who tried to rob him, is back again! Hey, Cossacks!' Since he's a deputy for the Jewish communities, he and Zundl Sonnenberg got two Cossacks to accompany them at all times. When he screamed: 'Cossacks, tie up the thief!' they nearly did tie him up. But Lippe was too smart for them, he ran away. That's what my brother-in-law told me and he laughed, he laughed when he told it to me. And I told him that I brought that very same Mr. Lippe here in my wagon and I told him about the thousand rubles I lent him, but I said: 'I've got collateral, a pearl headband.' Zalman opened the paper it was wrapped in. Oh, God help me and my wife and my poor little children! Zalman just laughed out loud: 'Why, these aren't pearls!' he said. 'This is an imitation, these are artificial pearls.' And to test them, he chewed one pearl. So we're gonna wipe him and you out, the two of us, that's why I'm here. Give me my money, you robbers! Why do you want to slaughter me and my wife and kids!"

Can you imagine, gentlemen? I had a bitter taste in my mouth. My blood ran cold.

I thought quickly. I was in terrible danger. For instance, Zalman Sakir and his brother-in-law could go to General Ertel, the police superintendent at army headquarters, and bring charges against two Russian-Polish Jews, me and Lippe. They could say that we had robbed the drayman of a thousand rubles cash plus his salary and expenses, giving him a false headband with false pearls as collateral. Before you could say Jack Robinson, Ertel, that cruel man, would clap me and Lippe in chains, both of us, and send us home in chains to be tried. A fine business for me! I was going to make a killing at army headquarters!

The listeners clicked their tongues:

"That's right. It could have happened. Well, Oxman, what *did* you do? Tell us. We can see that they didn't put you in chains. You must have done something intelligent. You didn't have a thousand rubles in your pocket to give the drayman," they all said.

"No, my friends," replied Oxman. "I barely had enough to cover my expenses. Only my wits helped me."

פלוצעם קומט אויף מיר אָנצולויפֿן מיט אַ פֿאַרוויינט פּנים דער באַלעגאָלע זיסל און טוט מיך אַ צי אין אַ געסל אַרײַן מיט אַ געוויין:

— איר האָט מיך געקוילעט מיט ווײַב און קינדער, געקוילעט...

— וואָס איז? מיט וואָס האָט מען אײַך געקוילעט? — פֿרעג איך.

שלעפּט דער זיסל אַרויס פֿונעם בוזעם דאָס פֿאַרחתמעטע פּאַפּיר, ווו דאָס שטערן־טיכל ר׳ ליפּעס איז געווען אײַנגעוויקלט, און ווײַזט מיר. מיט אַ געוויין רעדט ער:

— נאָט, זעט, ס׳איז דאָך ניט קיין פּערל, ס׳איז פֿון פֿאַלשע פּערל, קלוימערשט געהעפֿט, ווי אַ שטערן־טיכל, אויף אָפּצונאַרן...

ער, זיסל, רײַסט־אָפּ אַ פּאָר פֿון די פֿאַלשע פּערל און צעקײַט זיי.

— איך בין געווען בײַ מײַן שוואָגער זלמן סאַקיר — רעדט דער זיסל מיט אַ וויינענדיק קול — דער וואָס גיט צום קייסערס קיך, האָב איך אים ניט געטראָפֿן אין זײַן קוואַרטיר. ערשט מיט אַ האַלבער שעה שפּעטער איז ער אָנגעקומען און האָט זייער געלאַכט, דערציילנדיק ווי ער איז געווען דערבײַ, אַז איינער ליפּע לעוויט איז אַרײַנגעקומען צו לייזער דילאָן, האָט ר׳ לייזער אים דערלאַנגט ניט קיין שלום עליכם־האַנט, נאָר טאַקע צוויי גרויסע פּעטש מיט דער רעכטער האַנט. גוטע צוויי פּעטש. מיט גרויס כּעס האָט ר׳ לייזער דילאָן געשריגן: „דו גנבֿ, דו אַרויסגעטריבענער פֿון דער הויפּטקוואַרטיר הינטער מאָסקווע, ווײַל דו האָסט געוואָלט דעם קאַזנאַטשײ, דעם צאַלמײַסטער, דעם קאַסיר טיכאָנאָוו, באַגנבֿענען! דו הונט, האָסט מײַן ווײַב אין נעסוויזש געקאָנט זיך דערוועגן צו זאָגן, דו ביסט מײַן שותּף? מײַן ווײַב שרײַבט מיר אין אַ בריוול. דו, עכּבֿרוש, גנבֿ! טיכאָנאָוו איז דאָ הי, אָט גיי איך זאָגן, אַז זײַן פֿאַקטער, וואָס האָט אים געוואָלט באַגנבֿענען, איז ווידער דאָ. קאָזאַקן!" — האָט ר׳ לייזער אַ געשריי געטאָן. ווײַל ער איז אַ דעפּוטאַט פֿון ייִדישע קהילות, האָט מען אים מיט זונדל זאָנענבערגן געגעבן צוויי קאָזאַקן, זאָלן תּמיד בײַ זיי זײַן. אויף דעם געשריי: „קאָזאַקי, בינדט דעם גנבֿ דערוויַלי!", וואָלט מען דעם ליפּען אַוודאי געווען געבונדן. איז ער קליגער געווען און איז אַנטלאָפֿן געוואָרן, דער ליפּע. אַזוי האָט מײַן שוואָגער דערציילט און געלאַכט, געלאַכט און דערציילט. דערנאָך ערשט האָט ער מיר שלום געגעבן. האָב איך אים צוריק דערציילט, אַז דעם אייגענעם ר׳ ליפּען האָב איך אַהער געבראַכט אויף מײַן בויד, און מכּוח די טויזנט רובל מזומן, וואָס איך האָב אים געגעבן, נאָר איך האָב געזאָגט: „איך האָב אַ משכּון, אַ פּערלדיקן בינדאַליק". האָט זלמן גענומען עפֿענען די פּאַפּירן. אַז ביטער און ווי איז מיר מיט מײַן ווײַב און מיט מײַנע קינדערלעך! מײַן זלמן האָט אַ הויכן לאַך געטאָן: „סטײַטש, דאָס איז דאָך ניט קיין פּערל! דאָס איז אַ פֿאַלשע זאַך, פֿון פֿאַלשע פּערל". און האָט אויף אַ פּרוּוו איין פּערל צעקײַט. אָט לויף איך דאָס אים מיט אײַך אין איינעם עוקר מן השורש צו זײַן. גיט מיר אָפּ מײַן געלט, ראַזבוינִיקעס! פֿאַר וואָס ווילט איר מיך קוילען מיט ווײַב און קינדער?

ווי פֿאַרשטייט איר, רבותים? מיר איז ביטער און זויער געוואָרן אין מויל. קאַלט איז מיר געוואָרן אין אַלע אבֿרים.

איך האָב אין דער געשווינד אַ טראַכט געטאָן. די גרויסע סכּנה וואָס מיר קאָן דאָ אָט, אַקאָרשט מען זעט נישט, ווערן. למשל, דער זלמן סאַקיר זאָל מיט דעם שוואָגער גיין צום יענעראַל ערטעל, דעם איבער־פּאָליציי־מײַסטער בײַ דער הויפּטקוואַרטיר, און זאָל פֿאַרקלאָגן צוויי רוסיש־פּוילישע ייִדן, מיך אין איינעם מיט דעם ליפּען: די צוויי האָבן בײַ זײַן שוואָגער אויסגענאַרט טויזנט רובל מיט פֿורגעלט דערצו און האָבן אים געגעבן אַ משכּון אַ פֿאַלש שטערן־טיכל פֿון פֿאַלשע פּערל... אײדער עפּעס, וואָלט ערטעל, דער אַכזר, מיך אַזוי גוט געקאָוועט אין קייטן, ווי ליפּען, און אונדז בײדע, מיך מיט ליפּען, אָפּגעשיקט געקאָוועטערהייט אַהיים, מען זאָל אונדז משפּטן. אַ שיין עסק פֿאַר מיר, איאָ? אַ גליק געמאַכט בײַ דער הויפּטקוואַרטיר!

האָבן אַלע געסמאַטשקעט מיט די ליפּן:

— טאַקע, טאַקע וואָלט אַזוי געקאָנט זײַן. נו, וואָס האָט איר, אָקסמאַן, געטאָן? זאָגט זשע, מען האָט דאָך, ווי מיר זעען, אײַך ניט געקאָוועט? מן הסתּם האָט איר אײַך עפּעס אַ קלוגע עצה געגעבן. טויזנט רובל דעם זיסלען צו געבן האָט איר ניט געהאַט אין קעשענע — זאָגן אַלע.

— ניין, ברידערלעך! — ענטפֿערט אָקסמאַן — קוים, קוים אויף הוצאות האָב איך געהאַט. נאָר מײַן ביסל שׂכל האָט מיר געדינט.

I instantly asked the drayman:

"What do you want from me, you evil man? You know you're Lippe's drayman, and Lippe was my drayman. Look, I have exactly the same kind of document from him as you do. It says he's supposed to take me right up to the headquarters. But I want to tell you something else—Lippe could argue just the opposite about you, drayman; he could say that you stole his headband with the real pearls and replaced it with a false headband and false pearls. The proof is that you broke all his seals. You know that he's got a document just like yours. Zisl. He'll tell you: 'Scoundrel! Thief! You've stolen my headband, and it's worth ten thousand rubles! . . .' "

The drayman stood there, dazed, thunderstruck.

"Tell me what I can do!" he started pleading.

"Well, since you're talking like a decent man, I'll give you some good advice. You ought to save yourself from this great danger, so that they won't think you're a thief. You can see for yourself that Lippe could send you to Siberia for robbing him of ten thousand rubles. You broke his seals, which is the same as robbing his strongbox. But since I feel sorry for your wife and children, I'll give you some advice. Go home to your horses and wait in the stable while I go to my lodgings from another direction, okay?"

The drayman did as I said. I came to my lodgings and there I found our Mr. Lippe in the worst state imaginable—may it happen to all scoundrels!

He assumed I didn't know how Leyzer Dilon had received him, and I didn't let on what I'd heard. I motioned to Zisl to follow me. Pointing at him, I laughed and asked Lippe amiably:

"What does this scoundrel want anyway? At the very outset, he wants you to give him money and he keeps saying: 'My collateral!' The scoundrel has no manners! Come here, you! Make up your mind! Mr. Lippe, just settle accounts with him, figure out how much you owe him and give him an IOU for a couple of days." I spoke more softly now to Lippe, but I let the drayman overhear me: "And take back the collateral. Why should he hold on to it now that we're at headquarters!"

Lippe was more than willing to take the false trinket off his hands, and the drayman said:

"If that's what Mr. Lippe wants, long may he live, then I can wait four more days. It's not worth it. If he says four days, then that's all right. . . ."

I quickly told him to summon the innkeeper so that he could make out an IOU in German, as is customary in Kalisz.

Lippe made his reckoning and found that he owed the drayman one thousand three hundred and eighty rubles. This was converted into Prussian talers, and an IOU for four days was set up. Our Lippe promptly signed. The German innkeeper and another man signed as witnesses. I deliberately left the room to avoid being present.

אויף דעם שטעל האָב איך דעם באַלעגאָלע צום אַלעם ערשטן געפֿרעגט:

— וואָס ווילסטו, שלעכטער מענטש, האָבן פֿון מיר? דו ווייסט, אַז דו ביסט ליפּעס באַלעגאָלע, און דער ליפּע איז ווידער בײַ מיר גאָר אַ באַלעגאָלע. נאַ, זע, איך האָב פֿון אים אַקוראַט אַזאַ כּתבֿעלע ווי ער מיט דיר, אַז ער מוז מיך צושטעלן ביז צו דער הויפּטקוואַר־טיר. נאָך עפּעס וועל איך דיר זאָגן, אַז דער ר׳ ליפּע וועט קאָנען טענהן גאָר פֿאַרקערט אויף דיר, באַלעגאָלע, אַז דו האָסט זײַן בינ־דאַליק פֿון גוטע פּערל אַוועקגעגנבֿעט און דו האָסט אים איבערגע־ביטן אויף אַ פֿאַלשן בינדאַליק פֿון פֿאַלשע פּערל. והא ראיה, דו האָסט אויפֿגעעפֿנט אַלע זײַנע חתימות. ווייסטו, זיסל, אַז אַקוראַט, ווי דו האָסט אַ כּתבֿל, האָט ער דאָך אַקעגן פֿון דיר אַ כּתבֿל. „הולטײַ, גנבֿ! — וועט דיך ליפּע זאָגן — דו האָסט מײַן שטערן־טיכל פֿון צען טויזנט רובל אַוועקגעגנבֿעט"...

דער באַלעגאָלע איז געבליבן ווי דערשלאָגן שטיין, ווי אָן אַ נשמה.

— גיט מיר עפּעס אַן עצה! — האָט ער אָנגעהויבן מיך צו בעטן.

— יאָ, אַז דו שמועסט ווי אַן ערלעכער מענטש, וועל איך דיר געבן אַ ווילע עצה, דאָס הייסט, די עצה וועט זײַן, דו זאָלסט ניצול ווערן פֿון דער סכּנה, מען זאָל דיך ניט נעמען פֿאַר קיין גנבֿ. דו פֿאַרשטייסט אַליין אַצינדערט, אַז דער ליפּע קאָן דיך אַוועקשיקן קיין סיביר פֿאַר אַ גנבֿה פֿון צען טויזנט רובל. דו האָסט זײַנע חתי־מות געעפֿנט, איז גלײַך ווי איבער זײַן קאַסטן געגאַנגען און גע־גנבֿעט. נאָר ווײַל איך האָב רחמנות אויף דײַן ווײַב און קינדער, וויל איך דיר אַן עצה געבן. גיי דו אַהיים צו דײַנע פֿערד און זיץ אין שטאַל, ביז איך וועל פֿון אַן אַנדער זײַט אויך אָנקומען אַהיים אויף קוואַרטיר, וועט רעכט זײַן.

דער באַלעגאָלע האָט מיך געפֿאָלגט. איך בין געקומען אין מײַן קוואַרטיר אַרײַן, טרעף איך אונדזער ר׳ ליפּען אין אַ מעמד — אויף אַלע דראַבעס געזאָגט געוואָרן!

ער מיינט, איך ווייס ניט פֿון זײַן שלום עליכם בײַ לייזער דילאָן, און איך מאַך מיך אומישנע גלײַך ווי איך ווייס פֿון גאָר נישט. און טו אים מיט אַ געלעכטערל אַ פֿרעג קלאַמפּערשט ווי אַ גוטער פֿרײַנד, מיט אַ טײַט אויף דעם זיסל דעם באַלעגאָלע (ווי איך בין אַהיים געקומען, האָב איך זיסלען אַ ווונק געטאָן, ער זאָל מיר נאָכגיין):

— וואָס וויל דער הולטײַ, דער באַלעגאָלע? שוין די ערשטע שעה, תּיכּף זאָלט איר אים געלט געבן, און זאָגט אַלץ: „מײַן משכּון"! אַזאַ גראָבער־יונג, האָט אַפֿילו קיין דרך־ארץ נישט. קום אַהער, דו ממה־נפֿשך, באַרעכנט אײַך ר׳ ליפּע, מיט אים, וויפֿל אים קומט סך־הכּל, און גיט אים אַ שטר־חובֿ אויף עטלעכע טעג — דערבײַ זאָג איך צו ליפּען שטילער אַ ביסל, נאָר דער באַלעגאָלע זיסל זאָל אויך הערן — און נעמט־אָפּ דעם משכּון. נאָך וואָס זאָל ער האַלטן דעם משכּון, אַז מיר זײַנען שוין אין דער הויפּטקוואַרטיר?

ליפּע איז אוודאי מרוצה געוואָרן אַרויסצוכאַפּן דעם פֿאַלשן פּגר פֿון דעם באַלעגאָלעס הענט, און דער באַלעגאָלע זאָגט אויך:

— אַז ר׳ ליפּע זאָל לעבן, הייסט אַזוי, בין איך מרוצה, לאָז זײַן מיט פֿיר טעג שפּעטער די געלט מיר אַוועקגעבן. ס'איז גיסט כּדאַי. פֿיר טעג, לאָז זײַן פֿיר טעג...

געשווינד האָב איך אים געהייסן אַרײַנרופֿן דעם באַלעבאָס פֿון דעם גאַסטהויז, ער זאָל אויף דײַטשעריש אָנשרײַבן אַ שטר־חובֿ, ווי אין קאַליש איז די מאָדע.

ליפּע האָט צונויפֿגעחשבונט, איז דעם באַלעגאָלע זיסלען געקו־מען סך־הכּל טויזנט מיט דרײַ הונדערט און אַכציק רובל אַסיגנאַציעס. דאָ האָט מען באַרעכנט אויף פּרײַסישע טאַלערס, און אָנגעשריבן אַ שטר־חובֿ אויף פֿיר טעג. אונדזער ליפּע האָט זיך געשווינד גע־חתמעט. דער דײַטש, דער באַלעבאָס, מיט נאָך איינעם האָבן זיך געחתמעט פֿאַר עדות. איך בין אומישנע אַרויסגעגאַנגען ניט צו זײַן דערבײַ.

Both Lippe and the drayman were delighted. Zisl felt as if an angel were playing with him: Lippe was taking back his "crown jewels" and not making any fuss about the appearance of the package. All the seals were broken, but Lippe asked no questions, he didn't even look. Knowing how much trouble he was in, he got rid of the danger of going to Siberia: He grabbed the headband and went over to the oven, where a fire was blazing, he placed the sacrifice on the altar and burnt it to ashes.

And that, my friends, was how my wits got me out of a bad fix. Half an hour later, while Lippe was in his room, I packed up my belongings and moved to a different street, where I lodged with a Jew. When Lippe saw me packing my bags to bring them to a wagon, he asked:

"What's this? Are you leaving?"

And now, as the saying goes, I poured out my bile on him. I gave him two powerful smacks and made it clear to him that I knew all about Leyzer Dilon's slaps and his reasons for the way he received Lippe, and that I had found out about the false headband that very day. I settled my own account with that scoundrel and gave him what he deserved.

That same day, Lippe fled Kalisz on foot. Not because he was worried bout his IOU, but because, as I was told, Leyzer Dilon was looking for him with Cossacks. Lippe had probably heard they were coming after him, and so, as the Polish Jews phrase it, he "made feet."

"Well," said Oxman. "Now I've finished the story of the false headband. So let me go home. I've got to get up early tomorrow morning."

"Good night, good night!" they said to one another, and they all left after thanking Oxman for the long, fine, interesting story.

On the way back, Mikhel said to Oxman:

"I understood the entire story, but a man like me doesn't know there are false pearls that look like real ones."

Oxman laughed:

"Lippe Levit wouldn't get very far in your Nosuchville. That was why he had to buy his false pearls in the boutiques of Berditchev. That's where all the Polish aristocrats go shopping. Here in Breslau the German women also buy false pearls and wear them the way our peasant women wear beads. . . ."

ביידע האָבן געלויכטן. דער באַלעגאָלע זיסל האָט געמיינט, אַ מלאך שפּילט זיך מיט אים, אַז דער ר׳ ליפּע האָט צוגענומען די אַפּותיקא צעוואָרפֿענערהייט און מאַכט נישט קיין שום פּירוש ניט. אַלע חתימות אויפֿגעריסן, און ר׳ ליפּע פֿרעגט ניט און קוקט גאָר ניט. ליפּע, ווי ער האָט ביי זיך געוווּסט די צרה, האָט ער אַ כאַפּ געטאָן מיט ביידע הענט דעם פּגר, פּטור צו ווערן די סכּנה, וואָס ער האָט אוודאי געקאָנט גיין [קיין] סיביר דערפֿאַר, כאַפּט־אַוועק און תיכּף טאַקע געזוכט אַן אָרט, ווו פֿייער ברענט אין דער הרובע, אַרויפֿגעלייגט דעם קרבן אויף דעם מזבח און פֿאַרברענט עד לעפֿר.

אַזוי, ברידערלעך, בין איך דורך אַ ביסל שׂכל ניצול געוואָרן פֿון אַזאַ ביטערער זאַך. נאָר מיט אַ האַלבער שעה שפּעטער, אַז דער ליפּע איז געבליבן זיצן ביי זיך אין שטיבל, האָב איך מיר מיינע זאַכן איינגעפּאַקט און האָב מיך אַרויסגעצויגן פֿון דער קוואַרטיר גאָר אויף אַן אַנדער גאַס, צו אַ ייִדן. דער ליפּע האָט געזען מיך טרוד אויפֿצופּאַקן מיינע זאַכן אַריבערצופֿירן אויף אַ וועגעלע, טוט ער מיך אַ פֿרעג:

— וואָס איז דאָס, איר פֿאָרט־אַוועק?

דענסטמאָל האָב איך טאַקע, ווי דער עולם זאָגט, מיין שווער האַרץ צו זיין קאָפּ אויסגעלאָזט. צוויי כּפֿול־שמונה־פּעטש האָב איך אים געגעבן און האָב אים געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז איך ווייס זיין מעשׂה פֿון ר׳ לייזער דילאָנס פּעטש און פֿאַר וואָס אַפֿילו מען האָט אים אַזוי מכבד געווען, און אַז מכּוח דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל בין איך ערשט היינט געוויר געוואָרן. איך האָב מיך נוקם געווען אין דעם הולטיי, ווי ער איז ווערט געווען.

ער, ליפּע, איז נאָך דעם ·אייגענעם טאָג אַנטלאָפֿן געוואָרן צו פֿוס פֿון קאַליש. ניט אַזוי ווייל ער האָט מורא געהאַט פֿאַר דעם וועקסל דעם באַלעגאָלעס; ווי מען האָט מיר דערציילט, האָט ר׳ לייזער דילאָן אים געזוכט מיט קאָזאַקן אויף דער קוואַרטיר. ליפּע האָט מן הסתם געהערט, אַז מען זוכט אים, האָט ער געמאַכט, ווי די פּוילישע ייִדן זאָגן אויף אַנטלויפֿן: „געמאַכט פֿיס״.

— נו, האָב איך אייך געענקט די מעשׂה פֿונעם פֿאַלשן שטערן־טיכל אין גאַנצן. אַצינד מעג איך אַהיימגיין. איך דאַרף פֿרי אויפֿ־צושטיין.

— אַ גוטע נאַכט, אַ גוטע נאַכט! — פֿון אַלע זייטן האָט איינער דעם אַנדערן געזאָגט, און מען איז איטלעכער אַהיימגעגאַנגען מיט אַ שיינעם דאַנק אָקסמאַנען פֿאַר די ווילע, לאַנגע, טשיקאַווע מעשׂה.

אויפֿן וועג גייענדיק, פֿרעגט מיכל אָקסמאַנען:

— יאָ, איך האָב פֿאַרשטאַנען די גאַנצע מעשׂה. נאָר אַזאַ ייִדל, ווי איך, ווייס גאָר ניט, אויב עס זיינען דאָ פֿאַלשע פּערל, וואָס זאָלן אַ פּנים האָבן ווי גוטע פּערל...

— כאַ־כאַ־כאַ! — לאַכט אָקסמאַן — אין דיין לויהאַיאַפּאַלי איז ניט גוט פֿאַר אַזאַ ליפּע לעוויט. דעריבער האָט ער אין באַרדיטשעוו געמוזט קויפֿן צווישן די גאַלאַנטעריי־קראָמען. דאָרטן קויפֿן אַלע פּריצים. הי, אין ברעסלע, קויפֿן די דייטשקעס אויך פֿאַלשע פּערל און גייען אָנגעטאָן תּמיד דרינען, ווי די פּאָווערטעס ביי אונדז אין פּאַטשערקעס...

[105] קעסטל, וואַליזע. — [106] פֿאַרהאַלטן געוואָרן.

[107] אַלץ צוזאַמען. — [108] קבלה.

[109] (פּראָנצייזיש) פֿאַרגעניגן.

[110] קליינן.

[111] וואַרשעווער פּירשטנטום (נאָך דער צעטיילונג פֿון פּוילן דורך רוס־לאַנד, דייטשלאַנד און עסטרייך בײַם סוף פֿון 18טן יאָרהונדערט).

XVII

Since chapter sixteen was too long, chapter seventeen will be very short.

Mikhel had a fine life in Oxman's employ. He had good food and a good salary. Furthermore, the merchants, whose goods he bought for the hospital, always gave him presents—money, a watch, a silk handkerchief. He also learned a little German and he heard so many good things from Oxman and the people who came to see Oxman or whom Oxman visited. Mikhel became experienced in supplying hospitals. Everything succeeded for him. But his luck didn't hold out. All at once, the commissioner general issued a document ordering all the hospitalized soldiers to be moved to the Duchy of Warsaw—to save the Tsar the expense of hospitals. In Breslau, the Tsar had to pay for them himself. But in the Duchy of Warsaw, the ducal treasury would bear the costs.

Oxman terminated his dealings and had to go and find some other kind of business at the military headquarters.

Mikhel didn't want to travel there and so he took six weeks' salary. Oxman also made him a gift of one hundred Prussian talers for his loyalty. In a short time, Mikhel had earned more than one thousand talers for Oxman. So he certainly deserved a bonus.

On the eighteenth of November, 1813, Mikhel took a stagecoach together with a relative of Khlyebov's, who was being sent from the headquarters to Kiev. Khlyebov had asked his relative to take Mikhel back to his home for free.

If we take a quick look, Mikhel was very happy. Within a single year, the former belfer, broker, the little Jew of Nosuchville, had become a mature, responsible, enlightened man, he was dressed like a lord, he had several thousand rubles and a fine watch with a watchchain. And even more: He knew a bit about the contracting business. He had had his own experience in a hospital, and he had heard and seen the dealings of other contractors. So he felt wonderful as he traveled home.

Going by coach, Mikhel very quickly reached Zwohil across the Russian border.

Khlyebov's relative went off to Kiev, and Mikhel continued towards his destination.

17

דערפֿאַר, וואָס יענער פּרק זעכצן איז צו לאַנג געווען, דעריבער איז דער פּרק זיבעצן גאָר אַ קורצער.

ווי גוט מיכלען איז געווען בײַ דעם אָקסמאַנען! ער האָט געהאַט גוט צו עסן און גוט געצאָלט זשאַלאָוואַניע. פֿון די סוחרים אין ברעסלע, בײַ די וואָס ער האָט אײַנגעקויפֿט פֿונעם שפּיטאָל וועגן, האָט מיכל אויך געהאַט אַלע מאָל מתּנות, געלט און אַ זייגערל און פֿאַטשיילעס זײַדענע. אַחוץ דעם האָט ער זיך אויסגעלערנט אַ ביסל דײַטש ריידן, און אַל דאָס גוטס געהערט בײַ אָקסמאַנען און פֿון די מענטשן, וואָס זײַנען אַרײַנגעקומען צו אָקסמאַנען, אָדער וואָס אָקסמאַן האָט מיכלען מיטגענומען, אַז ער איז געגאַנגען צו זיי. אינעם עסק שפּיטאָלן איז מיכל געניט געוואָרן. אַלץ איז פֿאַר מיכלען געווען אַ גליק. נאָר דאָס גליק האָט ניט לאַנג געדויערט. פּלוצעם איז אָנגעקומען פֿון דעם יענעראַל־אינטענדאַנט אַ פּאַפּיר, מען זאָל אַלע קראַנקע סאָלדאַטן אַוועקשיקן פֿון ברעסלע קיין פּוילן אין „קשענסטוואָ וואַרשאַווסקע" — וועלן דעם קייסער ניט קאָסטן די שפּיטאָלן. אין ברעסלע מוז דער קייסער זיי האַלטן פֿאַר זײַן געלט. דאָרטן, אין „קשענסטוואָ וואַרשאַווסקע", וועט די פּוילישע קאַסע צאָלן די פּאַדראַטשיקעס.

אָקסמאַן האָט געענקט דעם עסק און מוז ווײַטער פֿאָרן זוכן אַן אַנדער עסק פֿון זײַנעט וועגן בײַ דער הויפּטקוואַרטיר.

מיכל האָט ניט געוואָלט ווײַטער פֿאָרן זוכן און האָט אָפּגענומען זײַנע שׂכירות פֿאַר אַנדערטהאַלבן חדשים. אַחוץ דעם האָט אים אָקסמאַן געשענקט הונדערט פּרײַסישע טאָלער אַ מתּנה פֿאַר זײַן געטרײַשאַפֿט. מיכל האָט אָקסמאַנען אין דער קורצער צײַט אײַנגעבראַכט מער פֿון טויזנט טאָלער. איז ער דאָך ווערט אַ מתּנה.

פֿינף טעג אין קיסלעוו תּקע"ג, דעם 18טן נאָוועמבער 1813, איז מיכל מיט כליעבאָווס אַ קרובֿ, וואָס איז מיט פּאָטשט געפֿאָרן — פֿון דער הויפּטקוואַרטיר קיין קיִעוו האָט מען אים געשיקט — זייער גוט אויך געפֿאָרן. אָן הוצאות האָט כליעבאָוו אים געהייסן מיטנעמען אַהיים.

אַז מען וויל אַ קוק טאָן פּאָפּראָסטע[112], איז דער מיכל זייער גליקלעך. פֿון אַ בעלפֿער, פֿון אַ פֿאַקטער, אַ לויזהאַיאַפּאָליער ייִדליק, איז ער אין איין יאָר געוואָרן אַ גאַנצער מענטש, אַן אויפֿגעקלערטער מענטש, באַקליידט ווי אַ שׂררה, אַ פּאָר טויזנט רובל געלט האָט ער, אַ זייגערל אַ ווילס, אַ זייגער־קייטעלע דערצו. און נאָך מער: ער ווייסט אַצינד פֿון פּאָדראַד־עסקים. אַ ביסל האָט ער אַליין געהאַט צו טאָן בײַ אַ שפּיטאָל און פֿון פּערעוואָזקעס[113] מיט אַנדערע פּאָדראַדן האָט ער געהערט און געזען. איז אים טאַקע גאַנץ גוט אַהיים צו פֿאָרן.

מיכל איז מיט פּאָטשט געפֿאָרן, זייער גיך אָנגעקומען קיין זוואָהיל (נאָווגאָראָד־וואָלינסק הייסט דאָס שטעטל אויף רוסיש), אַריבער די רוסישע גרענעץ.

דאָ איז כליעבאָווס קרובֿ אַוועקגעפֿאָרן קיין קיִעוו און מיכל האָט זיך גענומען זײַן וועג ווײַטער צו פֿאָרן, וווּהין ער האָט געדאַרפֿט.

112 פּראָסט, אָן קונצן.

113 אַריבערפֿירן איבערן טײַך.

MEZHBEZH, ON THE SABBATH OF HANUKKAH

A few years ago, Lipinsky, a petty nobleman from a little Polish shtetl near Mohilov, came to a Russian town, where there was a merchant who knew Lipinsky from home. When the merchant heard the brokers and all the others flocking around Lipinsky and calling him a count, the merchant furiously snapped in Polish:

"What? I know Lipinsky very well in our home town, and he's anything but a count, he's not even a count's behind."

To which one of the aristocratic flatterers, an adjutant of Lipinsky's, replied in Polish:

"Lord Lipinsky is a traveling count."

The merchant burst into roars of laughter and translated the reply into Russian and Yiddish so that everyone could understand:

"Hahaha! Laugh, gentlemen! What a riot! Hahaha! This gentleman says that at home Lipinsky is just a plain, ordinary nobleman, but when he travels, he's a count."

They all roared.

This little anecdote about Lipinsky will help us understand what we are now going to read about Mezhbezh.

Mezhbezh is an old Jewish town in Poland. It has long been a commercial town. Many great businessmen, wholesalers in all kinds of goods and products, great magnates, financiers, and bankers can be found in Mezhbezh. It is also a town quite full of Talmudic scholars: several great scholars as well as burghers who can study the holy texts.

However, Mezhbezh was also the first breeding ground of the Hassidic plague in Poland some fifty years ago. For that was where Rabbi Israel Baal Shem Tov, the founder of Hassidism, once lived—he was the first Hassidic wonder-worker, miracle-maker, almost like Mohammed among the Arabs and Turks, except that Mohammed was also a great warrior. Still, the better half of Mohammed's book, the Koran, is full of Hassidic chattering, what the Hassidic rebbes call "Torah" (learning, wisdom). But even though the Baal Shem Tov came from Mezhbezh and lived in Mezhbezh, you won't find the slightest trace of Hassidism there today, in 1813, unlike other towns, which are crawling with Hassidism.

It would appear that the same could be said about the Baal Shem Tov as about Lipinsky. He was not taken very seriously in Mezhbezh. But throughout Poland, the little brokers and all the Jews clustering around him called him: Rabbi Israel Baal Shem Tov, the Traveling Count. The reason why Hassidism spread all over the land can be found in my pamphlet *The Book of Hassidim.* What is pertinent to our story, however, is the fact that after the founder of Hassidism passed away, no great Hassidic rebbe lived in Mezhbezh until his grandson Borukh. This grandson was driven out of Tulczin and then hung around in Bratslev for something like a year; next, he migrated to Mezhbezh, where he finally died in 1810.

Before his death, a man who had once been an obscure rabbi in a Polish shtetl came to Mezhbezh. This little rabbi did what a lot of other rabbis and preachers did in the shtetls: He had an idea. Why should he torment himself giving sermons with explanations from the Talmud and interpretations from Moses Maimonides? And for only ten ducats a week at that?

מעזשבעזש, שבת, חנוכה

א פויליש פריצל, ליפינסקי, פֿון א קליין שטעטעלע ביי מאָהי־לעוו, איז פֿאַר עטלעכע יאָר אָנגעקומען צו פֿאָרן אין אַ רוסישער שטאָט אַריין. דאָ איז גראָד געווען אַ סוחר, וואָס האָט געקענט דעם ליפינסקין פֿון דער היים. אַז דער סוחר הערט די פֿאַקטוירים און אַלע, וואָס דרייען זיך אַרום דעם ליפינסקין, רופֿן אים אַלץ „פּאַן גראַף”, „פּאַן גראַף”, פֿרעגט דער סוחר מיט אַ כּעס אויף פּויליש־לשון:

—סטשׂעטש, ליפּינסקין קען איך דאָך זייער גוט פֿון דער היים, אַז ער איז בשום אופֿן ניט קיין גראַף, אַפֿילו ניט קיין הינטער־חלק פֿון אַ גראַף?

ענטפֿערט איינער פֿון די פּוילישע חן־מאַכערס, שליאַכטיטשעס, וואָס איז ליפּינסקיס לייבמענטש, אויף פּויליש:

— פּאַן ליפּינסקי יעסט פּאָדרוזשני [114] גראַף...

דער סוחר האָט אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער און האָט די פּוילישע תּשובֿה איבערגעזאָגט אויף רוסיש און אויף ייִדיש, כּדי אַלע זאָלן פֿאַרשטיין:

— כאַ־כאַ־כאַ! לאַכט, רבותים! אַ געלעכטער, כ'לעבן! דער שליאַכטיטש זאָגט, אַז דער ליפּינסקי איז אין דער היים אַ פּראָסטער שלש־סעודות אַ פּריץ, נאָר אַז ער פֿאָרט־אַרויס פֿון דער היים אויפֿן וועג, ווערט ער תּמיד אַ וועגגראַף.

אַלע האָבן זיך צעלאַכט.

דורך דעם קליינעם מעשׂהלע פֿון דעם ליפּינסקין וועט מען פֿאַר־שטיין, וואָס מען וועט ווייטער לייענען פֿון דער שטאָט מעזשבעזש.

מעזשבעזש איז אַן אַלטע ייִדישע שטאָט, אין קאַמענעץ־פּאָדאָל־סקער גובערניע. פֿון לאַנג אָן איז מעזשבעזש געווען אַ האַנדלשטאָט. פֿיל גרויסע סוחרים, הורטאָוויניקעס פֿון אַלערליי פּראָדוקטן און סחורות, גרויסע עשירים און געלטקאַנטאָרן און גרויסע חלפֿנים האָט מען געפֿונען אין מעזשבעזש. אַ שטאָט, כּמעט פֿול מיט לומדים. עטלעכע גרויסע לומדים און באַלעבאַטים, וואָס האָבן געקענט לערנען.

כאָטש מעזשבעזש איז דאָך די ערשטע היפּטנעסט געווען, ווו חסידעריי האָט זיך פֿאַרפּלאָדיעט פֿאַר תּקע"ג אין דער פּוילישער מדינה, אין מעזשבעזש האָט דאָך געוווינט דער רבי... ישׂראל בעל־שם, דער ערשטער חסידישער בעל־נס, דער חסידישער בעל־מופֿת, כּמעט ווי מאַהאָמעט ביי די אַראַבערס און ביי די טערקן (נאָר וואָס מאַהאָמעט איז דערצו געווען אַ גרויסער גיבור־מלחמה אויך. אָבער זיין ספֿר, קאָראַן, איז די גרעסטע העלפֿט פֿול מיט חסידישער פּלוי־דעריי — דאָס וואָס חסידישע רביס רופֿן „תּורה”), — כאָטש דער רבי... (ישׂראל) קומט־אַרויס פֿון מעזשבעזש און האָט געוווינט אין מעזשבעזש, געפֿינט מען עד־היום (תּקע"ג) אין דער שטאָט מעזשבעזש ניט אַ מעשׂר מן המעשׂר חסידישע זאַכן, אַדער רעכטע חסידאַרניע — אַקעגן אַנדערע שטעט, ווו עס קישעט [115] מיט חסידים.

עס האָט אַ פּנים, אַז דער אייגענער תּירוץ פֿון ליפּינסקיס שליאַכטיטש איז דאָ אויך. אין מעזשבעזש האָט ער געהייסן (ישׂראל) דער באָבעס. אַזוי שטייט אינעם... (שבֿחי הבעש"ט). נאָר אויף דער מדינה האָבן אים די פֿאַקטערלעך און די אַלע, וואָס האָבן זיך גע־שמשט אַרום אים, געמאַכט חן און האָבן אים גערופֿן: ר׳ ... [ישׂראל] פּאָדרוזשני גראַף.

דעם תּירוץ, פֿאַר וואָס ס'איז אַזוי געוואָרן פֿאַרפֿלייצט איבער דער מדינה, געפֿינט מען אינעם ספֿר חסידים. אָהער, צו אונדזער מעשׂה, קער נאָר, אַז זינט דער... (ישׂראל בעל־שם) איז געשטאָרבן, האָט אין מעזשבעזש ניט געוווינט קיין גרויסער חסידישער רבי ביז זיין אייניקל ... [ברוך], אַז מען האָט אים אַרויסגעטריבן פֿון טולטשין און נאָך דעם, אַז ער האָט זיך געוואָלגערט (אַ גאַנץ יאָר, דאַכט זיך) אין בראַצלעוו, האָט זיך דער... (ברוך) אַריינגעכאַפּט קיין מעזש־בעזש און איז אין מעזשבעזש בערך תּקע"א געשטאָרבן.

פֿאַר דעם ... [ברוכס] שטאַרבן האָט זיך געטראָפֿן איינער, וואָס איז פֿריִער געווען אין אַ קליין שטעטל אין פּוילן... אַ רבֿל. דאָס רבֿל האָט דאָס געטאָן, ווי פֿיל אַנדערע רבילעך און מגידים פֿון קליינע שטעטלעך האָבן געטאָן. ער איז אויך געפֿאַלן אויף דעם שׂכל: נאָך וואָס זאָל ער זיך מוטשען אַ דרשה מיט אַ רמב"ם פֿאַרענטפֿערן און אַ פּשט גמרא צו זאָגן אינעם שטעטל... פֿאַר צען גילדן אַ וואָך שׂכירות?

He would do better to jump on the Hassidic bandwagon and officiate at Hassidic Sabbath meals, with obscure sayings and bogus Cabala and secret doctrines—which went trippingly off the tongue and for which he could rake in a lot of fees. A man could earn a much better living that way. You can get a thousand rubles in just one hour from the donors. And every day, there are more and more donors.

But back to the anecdote. At home in the shtetl, like the petty nobleman Lipinsky, he couldn't be more than a petty rabbi. The trick was to become a traveling count! So the little rabbi went off to Jassi, Moldavia. There, in a city of ignorant fools, a city of Jews who were almost as stupid as the peasants, the Hassidic plague was only just starting to creep in. And there the little rabbi became a Great Rabbi, a great tsaddik and wonder-worker, a great Hassidic Rebbe. The Jews in Moldavia, those ignorant fools, are great mayvens in all these things. Actually, whatever they know about the Cabala and about fees for the rebbes stems from Moses Maimonides' tome on the Jewish calendar. Hassids, the Hassids of Moldavia, praised the great tsaddik to the skies twenty-four hours a day, and he began raking in piles of money.

Now this Great Rabbi, this rebbe, knew very well that he didn't know a thing. He reflected that the other rebbe was the Baal Shem Tov's grandson, after all, and didn't live among the Moldavian ignoramuses, and yet they praised him to the skies. So that man simply *must* know something. Now if the rebbe wanted to go to Mezhbezh, he needn't take along any travel money. After all, there were Jews living along the way, and they would donate money on all sides. Well, so off he went with pomp and circumstance, in a carriage drawn by four horses. And Hassidic paupers followed in small covered wagons. They didn't have a kopek, but all along the road, Jews gave them alms since they were with the tsaddik.

The "traveling count" with all his camp followers arrived in Mezhbezh and went to the home of the rebbe there.

"The Great Rabbi himself has come to Rabbi Borukh!" The news spread to all the Hassids in Poland.

Anyone who knew Rabbi Borukh realized that this visit must gladden his heart. Rabbi Borukh was a proud and haughty man, and he also had a sharp tongue. (Like a man who was called a "strong face"; he failed to understand that this was a literal rendering of a Hebrew expression meaning "arrogant.") Once, Rabbi Borukh said to the Rebbe of Shpole, who was known as the "Grandfather of Shpole": "Why do people call you 'Grandfather'? They ought to call you 'Grandmother'!" He always ran other rebbes into the ground just so that Hassids would acclaim him as the greatest rebbe and ignore all the other wonder-workers. The Grandfather of Shpole gave him an answer that was smarter than the stupid and arrogant question:

"The only thing *you* have to show for yourself is *your* grandfather." By whom he meant the Baal Shem Tov.

And now his pride was fed by the visit of the great rebbe, who was coming to him from so far away, all the way from Jassi, which meant that he, Rabbi Borukh, was the greatest rebbe of them all.

We can easily imagine what the Rebbe of Jassi (people had started calling him that) got out of his visit in Mezhbezh: "You know nothing, and I know nothing—except how to lie and make money. Those things are useful, and I can waggle my tongue and wiggle my hands, which is something that both of us know how to do."

When Rabbi Borukh died about six months later, the Rebbe of Jassi realized he could grab the dead man's place in Mezhbezh because he knew everything that Rabbi Borukh had known.

So in 1813 he moved to Mezhbezh, where he made more money than in Jassi. There they compute in Turkish ducats (so-called *lyeves*, each *lyeve* being worth half a ruble) and in rubles.

The reader should also know that at Rosh Hashanah a rebbe

בעסער טוט ער זיך אַ וואָרף אויף דער נײַער מאָדע, חסידישע שלש־סעודות צו פּראַווען, מיט פֿינצטערע זאָגעכצן פֿון קלוימערשט קבלה, סתרי־תורה — דאָס גייט פֿונעם מויל, ווי אַ וואַסער — און מאַכן פּדיונות. דערפֿאַר צאָלט מען טײַערער. אין איין שעה קאָן מען הונדערט רענדלעך נעמען (בײַ די וואָס גיבן), און ס'איז דאָ גענוג, און עס ווערן נאָך אַלע טאָג נתרבה געבערס און געבערס.

נאָר ווידער דאָס מעשהלע. אין דער היים אינעם שטעטל ... קאָן ער דאָך ניט זײַן (ווי דאָס פּריצל ליפּינסקי) מער פֿון אַ רבל — אַנו, די עצה צו ווערן אַ פּאַדרוזשנער גראַף, אַ וועגגראַף! איז דאָס רבל אַרויסגעפֿאָרן קיין יאַס. דאָ, אין מאָלדאַוויע, פֿול מיט עמי־הארצים, ייִדן כּמעט אַזוי גראָב ווי די מאָלדאַוואַנעס, דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבן אַרײַנצוניאָדען חסידאַרניע. דאָ איז עס דאָס רבל געוואָרן דער ...ער רבֿ, אַ גרויסער צדיק און בעל־מופֿת, אַ חסידישער גרויסער גוטער־ייִד (די מאָלדאַווער גראָבע יונגען זײַנען מן הסתם גרויסע מבֿינים אויף די אַלע זאַכן. באמת אָבער ווייסן זיי פֿון קבלה און פֿון פּדיונות, ווי פֿון דעם, וואָס דער רמב״ם זאָגט אינעם „קידוש החודש״. חסידים, מאָלדאַוואַנסקע חסידים, האָבן דעם גרויסן צדיק טאָג און נאַכט זייער הויך געלויבט, און געלט האָט ער אויך אָנגעהויבן גע־שמאַק צו שאַרן אין קעשענע אַרײַן.

פֿאָרט האָט דער רבֿ, דער גוטער־ייִד, בײַ זיך געוווּסט, אַז ער ווייסט נעבעך גאָר נישט. געמיינט האָט ער, אַז דער אַנדערער, דער איז דאָך דעם... (ישׂראל בעל־שמס) אַן אייניקל און וווינט ניט אין דעם עם־הארצישן מאָלדאַוויע, און מען לויבט אים אַזוי שטאַרק, ניט אַנדערש, דער רבי מוז יאָ עפּעס וויסן. אויף הוצאות אַהין קיין מעזשבעזש דאַרף ער ניט מיטנעמען זײַן געלט. אויף דעם גאַנצן וועג וווינען דאָך ייִדן, וואָס טראָגן און גיבן געלט פֿון אַלע זײַטן. אַנו, אַ פֿאָר געטאָן מיט אַ גרויסן אויפֿצוג, מיט אַ קאַרעטע מיט פֿיר־פֿערד. און קבצנים חסידים אויף בוידן זײַנען אויך געפֿאָרן, אָן הוצאות, אויפֿן וועג נעבן צדיק האָט מען זיי אויך אַרײַנגערוקט עפּעס.

דער פּאַדרוזשנע גראַף איז מיט די אַלע בײַשפּילערס אָנגעקומען צום צדיק קיין מעזשבעזש.

— דער גרויסער רבי אַליין איז געקומען צו ר' ...ג [ר' ברוך]

— האָט געקלונגען צווישן די חסידים אויף דער מדינה.

ווער עס האָט געקענט דעם... [ר' ברוך], ווייסט, אַז דאָס האָט אים בײַ זיך זייער הנאה געטאָן. דער... [ר' ברוך] איז געווען אַ גדלן, אַ בעל־גאווה, דערצו מיט אַ שאַרף מויל (אַדער ווי ... האָט אײנעם גערופֿן: „דו האָסט זייער אַ שטאַרק פּנים״. יענער האָט ניט פֿאַרשטאַנען, אַז די ווערטער הייסן אויף לשון־קודש: עזות־פּנים). ער האָט אַמאָל געזאָגט צום שפּאָלער זיידן (אויך אַ חסידישער גוטער־ייִד אין זײַן ווינקל): פֿאַר וואָס רופֿט מען אײַך „זיידע״? לאָז מען אײַך רופֿן „באָבע״. דאָס זידלען איז נאָר געווען, כּדי מען זאָל זאָגן, אַז ער... [ר' ברוך], נאָר ער איז דער גרעסטער גוטער־ייִד, אַלע אַנדערע גוטע־ייִדן זײַנען אַקעגן אים אַ גאָרנישט. דער שפּאָלער זיידע האָט אין דעם אויגנבליק קליגער געענטפֿערט, ווי די נאַרישע גאווה־קשיא איז געווען. ער האָט אים אַ זאָג געטאָן:

— וואָס איז דען מיט אײַך דער יחוס, ווען ניט דער זיידע? (דעם ... [ישׂראל בעל־שם] האָט ער געמיינט).

לעת־עתה איז אים זייער וווּיל געראָטן צו זײַן גדלות, אַז דער גרויסער [רבי] איז צו אים געקומען, פֿון אַזוי ווײַט, פֿון יאַס צו אים, מוז דאָך אוודאי געדרונגען זײַן, אַז ער איז דער גרעסטער גוטער־ייִד.

מיט וואָס דער יאַסער (שוין האָט מען אים גערופֿן גאָר: „דער יאַסער״) איז פֿון מעזשבעזש אַוועקגעפֿאָרן, קאָן מען זיך משער זײַן: דו ווייסט ניט, איך ווייס ניט, נאָר לײַגן און געלט נעמען — גוט, דאָס טויגן מיר, מאַכן מיטן מויל און מיט די הענט קען איך וווּיל, און דאָס קענען מיר ביידע.

אַז דער... [ר' ברוך] איז אין אַ האַלב יאָר אַרום (דאַכט זיך, ניט לענגער) געשטאָרבן, האָט דער יאַסער זייער גוט פֿאַרשטאַנען, אַז ער מעג זיך אַרײַנכאַפּן אויף דעם [מעזשבעזשער] רבינס אָרט קיין מעזשבעזש, ווײַל ער קען דאָך דאָס, וואָס יענער האָט געקענט.

אַזוי איז עס תקע״ג דער יאַסער אין מעזשבעזש און מאַכט מיט דער רייף[116] מער געלט ווי אין יאַס. דאָרטן רעכנט מען אויף טער־קישע טאַלער, ליעוועס (אַ ליעוו איז אַ האַלב רובל אַסיגנאַציע), אַרום מעזשבעזש רעכנט מען אויף קערבלעך אָדער אויף רובל־אַסיגנאַציעס.

נאָך עפּעס דאַרף מען צו וויסן, אַז אויף ראש־השנה זײַנען בײַ

has many guests from other towns. The Sabbath of Hanukkah comes soon after Rosh Hashanah, and there are few visitors except for tenant farmers who have to discuss their leases with the landowners before the Christian New Year. One landowner wants to raise the rent, another wants a new tenant. So the Hassidic farmers go and consult the rebbe about these and other crucial matters. A woman and her son-in-law ask the rebbe to settle some conflict between them, or a tenant farmer arranges a match with a follower of the rebbe—none of these problems can be resolved without the rebbe. These guests come on the Sabbath of Hanukkah. But the rebbe certainly loses no money entertaining. On the contrary, he earns rubles on these occasions too.

On the Sabbath of Hanukkah, who should come to the Rebbe of Mezhbezh but Dovid Smik and his wife Braine-Dobrish and their son-in-law Zainvil. The three of them had donated two hundred rubles on the eve of Sabbath because they wanted Zainvil to remarry after all. He was a young man, and Tevye Bilenkis was offering him a match, Gabriel Gittels' daughter. Gabriel Gittels and Tevye Bilenkis were visiting the tsaddik to see whether Gabriel Gittels should allow his daughter to marry Zainvil and spend the rest of her days in that family so that Zainvil's son and their future children would think that she was Zainvil's first wife Beyltse. Gabriel Gittels had to promise the rebbe that he would never say: "I want my daughter and my son-in-law with me in Nosuchville."

It worked. The rebbe told Gabriel Gittels to make his promise, but he also wanted Dovid Smik to promise (otherwise no one would have paid any attention to that silent man, and Braine-Dobrish couldn't promise anything because, for goodnesh' shake, she was a woman—Lord help us) that the children to come would share the inheritance equally with Beyltse's son. Dovid Smik promised. And the documents were accordingly drawn up. Gabriel Gittels gave the rebbe fifty rubles, and Velvele the Expert got a gold ducat for writing out the documents.

Another couple from Nosuchville came to see the rebbe: Aaron the Beadle and his wife Sarah. You see, after Beyltse's death, as you recall, Sarah had attacked Zainvil (who was the grandson of the Preacher of Ostro, after all) and Aaron had helped her. Furthermore, Sarah had said horrible things about the rebbe all over town. And so, during Sukkoth, the community elders had a meeting and decided to fire Aaron. Even though Aaron and his wife drove out to Nimyevke and made up with Zainvil, the elders nevertheless threw Aaron out of the beadle's apartment and planned to take Shloyme Beshekhes, the poor heder teacher, instead. The only thing that Aaron and Sarah could do was go to Mezhbezh on the Sabbath of Hanukkah, especially since Tevye Bilenkis, the community elder, had also gone there. They wanted to ask the tsaddik to make Tevye rehire his bes-medresh beadle.

Now Aaron wouldn't have gotten anywhere, because Bilenkis not only told the tsaddik what Sarah had screamed about him in the streets of Nosuchville, but he also added a few insults. Luckily for Aaron and Sarah, Zainvil was also there, and he asked the rebbe to help the beadle. Tevye had to go along with Zainvil because he wanted to get his large matchmaking fee from him.

It worked. The tsaddik said: "Aaron regrets what he has done. Besides, the Good Lord has punished Sarah, her daughter has vanished." (Oh, that was earlier, you say? Well, in such cases, our Hassidim speak of the "rebbe's eye"!) He told Tevye to rehire Aaron, and Tevye agreed. Aaron was beadle again, but the community elders mustn't go thirsty, so Aaron would have to treat them to a pail of mead when he got home.

On the eve of the Sabbath of Hanukkah, Aaron and Sarah were overjoyed by Tevye's promise, but they remained in Mezhbezh for the Sabbath. They would go home on Sunday, God willing, and head straight back to their apartment in the bes-medresh as before.

א חסידישן רבין פֿיל אורחים. שבת חנוכּה איז דאָך גאָר ניט לאַנג נאָך ראש־השנה, איז גאָר ווייניק אורחים, נאָר סײַדן רענדאַרעס, וואָס פֿאַר נאָוויגאָר האָבן זיי צו טאָן מיט די פּריצים מכּוח זייערע אַרענדעס. איין פּריץ הייסט זיך געבן אַ הוספֿה, אַן אַנדערן וויל עמעצער אויסדינגען די אַרענדע. פֿאַרט מען צום בעל־מופֿת, ער קאָן דערצו העלפֿן. וכדומה געניטיקע זאַכן. אַ שוויגער מיט אַן איידעם פֿאַרלאָזן זיך, דער גוטער־ייִד זאָל צווישן זיי אַ לאַד מאַכן אָדער אַן אַרענדאַר טוט אַ שידוך מיט אַ רבינס חסיד — אַזעלכעס טוט זיך נישט אָן דעם חסידישן גוטן־ייִדן. אַזעלכע אורחים קומען אויף שבת חנוכּה. אָבער דערצו לייגט אָלץ דער רבי, דער גוטער־ייִד, ניט צו. ער מאַכט געלט פֿון אַזעלכע זאַכן אַוודאי אויך.

דעם שבת חנוכּה איז געקומען קיין מעזשבעזש, צום צדיק, ר׳ דוד סמיק מיט זײַן ווײַב ברײַנע־דאָבריש און דעם איידעם פֿון דער געשטאָרבענער איינציקער טאָכטער. די אַלע דרײַ האָבן ערבֿ שבת אַרײַנגעטראָגן צוואַנציק רענדלעך, ווײַל זיי ווילן, זײַנוועלע זאָל יאָ נעמען אַ ווײַב. ער איז אַ יונגער מאַן, און ר׳ טבֿיה בילענקיס רעדט אים אַ שידוך, ער זאָל נעמען בײַ ר׳ גבֿריאל גיטעלעס אַ מיידל. איז דאָ געקומען דער ר׳ גבֿריאל גיטעלעס מיט טבֿיה בילענקיס אויך צום צדיק, ער זאָל מאַכן, אַז ר׳ גבֿריאל זאָל מרוצה ווערן, זײַן קינד, זײַן טעכטערל, זאָל אויף תּמיד זײַן אין נימיעוועקע בײַ ברײַנע־דאָברישן אויף אייביקע קעסט, כּדי ביילצעס ייִנגעלע און די קינדער וואָס זײַנוועלע וועט האָבן מיטן אַנדערן ווײַב, ר׳ גבֿריאלס טאָכטער, זאָלן אַרום זיי זײַן, וועט זיי זיך דאַכטן, ס׳איז ביילצע. ר׳ גבֿריאל גיטעלעס זאָל דעם צדיק געבן תּקיעת־כּף, אַז ער וועט קיין מאָל ניט זאָגן: „איך וויל מײַן טאָכטער מיט מײַן איידעם זאָלן בײַ מיר אין לויהאָיאַפּאָלי זײַן".

געפּועלט. דער צדיק הייסט, גיט ר׳ גבֿריאל גיטעלעס תּקיעת־כּף, נאָר דער ר׳ דוד סמיק זאָל אויך געבן תּקיעת־כּף — זיסט וואָלט מען דעם שווײַגנדיקן דוד סמיק גאָר ניט אין אַכט גענומען, אויף תּקיעת־כּף צו געבן טויג ברײַנע־דאָבריש ניט, ווײַל זי איז, צאַנצילאַמיש, חלילה, אַן אישה — אַז די קינדער, וואָס וועלן זײַן, זאָלן זײַן גלײַכע יורשים ווי יענץ ייִנגעלע פֿון ביילצען. דאָס אויך געפּועלט און אַפֿילו און חוץ דעם תּקיעת־כּף האָט מען געמאַכט כּתבֿים דערויף. ר׳ גבֿריאל גיטעלעס האָט דעם רבין אויך אַ פֿופֿציקער געגעבן, און וועלוועלע בריה האָט גענומען אַ רויט רענדל פֿאַרן שרײַבן.

נאָך אַ פּאָרפֿאָלק זײַנען געקומען פֿון לויהאָיאַפּאָלי אַהער: אהרן בית־מדרש־שמש מיט זײַן ווײַב שׂרהן. באַשר זי, שׂרה, איז אַנגעפֿאַלן דעם אָסטרער מגידס איניקל, זײַנוועלען, און אהרן האָט אויך אונטערגעהאָלפֿן דעם זײַנוועלען מבֿייש צו זײַן — דעמסטמאָל, ווען ביילצע איז געשטאָרבן — דערצו האָט זי, שׂרה, איבער דער גאַנצער שטאָט גערעדט אויפֿן צדיק, איז לויהאָיאַפּאָליער קהל חול־המועד־סוכּות געזעסן און האָבן געמאַכט אַ פּסק: מען זאָל אהרנען אָפּזאָגן פֿון שמשות. כאָטש אהרן מיטן ווײַב זײַנען אַרויסגעפֿאָרן קיין נימיעוועקע און האָבן איבערגעבעטן דעם זײַנוועלע, האָט קהל פֿאַרט אהרנען אַרויסגעוואָרפֿן פֿון שמש־שטיבל און געוואָלט אָננעמען שלמה בעשעכעס, דעם דרדקי־מלמד, דעם קבצן, פֿאַר אַ בית־מדרש־שמש. איז קיין אַנדער עצה ניט געווען, נאָר אהרן מיטן ווײַב זאָלן פֿאָרן קיין מעזשבעזש אויף שבת חנוכּה. בפֿרט דער פּרנס־חודש ר׳ טבֿיה בילענקיס איז אַצינדערט אויך דאָרטן. זאָל מען בעטן דעם צדיק, ער זאָל אָנזאָגן דעם ר׳ טבֿיהן, מען זאָל אהרנען ווידער לאָזן זײַן בית־מדרש־שמש.

אהרן וואָלט ניט געפּועלט, ווײַל טבֿיה בילענקיס האָט נאָך צוגעלייגט עטלעכע שלעכטע ווערטער פֿאַרן צדיק צו די ווערטער, וואָס שׂרה האָט געשריגן אויף דער גאַס אין לויהאָיאַפּאָלי. זייער גליק איז געווען, וואָס זײַנוועלע איז דאָ געווען, האָט ער געבעטן דעם צדיק, און ר׳ טבֿיה האָט אויך געמוזט זײַנוועלען צוליב טאָן, ווײַל ער דאַרף דאָ נעמען דאָס גרויסע שדכנות־געלט בײַ אים.

געפּועלט. דער צדיק האָט געזאָגט: ער איז מוחל. דערצו האָט זי דאָך קודשא בריך הוא געשטראָפֿט. דערפֿאַר איז איר שיינצע פֿאַרלוירן געוואָרן (אײַ, דאָס איז פֿריִער געווען? אַזעלכע זאַכן הייסן בײַ אונדזערע חסידים „דעם רבינס קוק!"). הייסט ער ר׳ טבֿיהן, און ר׳ טבֿיה זאָגט־צו. אהרן איז ווידער שמש, נאָר קהל זאָל ניט דאָרשטיק זײַן, זאָל ער אין דער היים שטעלן אַן עמער מעד.

אהרן מיטן ווײַב שׂרה זײַנען ערבֿ שבת חנוכּה דערפֿרייט געוואָרן מיט ר׳ טבֿיהס הבֿטחה, נאָר זיי זײַנען געבליבן שבת האַלטן אין מעזשבעזש. זונטיק אם־ירצה־השם, פֿאָרן זיי אַהיים, און גלײַך צום בית־מדרש אויף זייער אָרט, כּבֿראשונה.

A few tenant farmers, who had been asked for large raises by the landowners, were too done on Friday and they paid the rebbe their fees. They also slipped a few rubles to the scribe, Velvele the Expert, and he wrote the farmer's name and his mother's name on a *kvitl*, the slip you hand a Hassidic rebbe—you only write the mother's name, not the father's. The scribe added the landowner's name and the landowner's mother's name. Thus, the farmers were assured that everything would turn out all right, the landowner would change into an utterly different person. Only a single shopkeeper and his wife arrived in Mezhbezh very late on Friday; the Sabbath begins at sundown, and so they had to stay over till the next night, since Jews are not allowed to travel on the Sabbath. Then, a dear guest came for the Sabbath, an emissary from the Holy Land, collecting money for a worthy cause. His name was Fishl and he had an assistant. Fishl stayed in the rebbe's home. He had important references from Avrom Kalisker, a Hassidic rebbe in Palestine, who explained that Fishl was a marvelous man, greatly admired by Rabbi Avrom Kalisker, and hence an excellent emissary for the Holy Land.

This emissary, a small, dark, pock-marked Jew in his fifties, very fat, with a long, thick, tangled beard, two short, thin earlocks, and a white skullcap peering out from under a white kerchief that was wrapped around his head like a turban, wore a long robe sewn in the Turkish fashion, with many small decorative buttons and a wide blue woolen belt. On his feet, he had yellow Turkish slippers and stockings that were also of yellow leather. His voice sounded like the noise made by rubbing a sack of walnuts. The Holy Land emissary spoke the Holy Tongue, but it wasn't our sort of Hebrew, the vowels were utterly different. Which is why he sounded so peculiar when he was called up to read the Torah in synagogue, where he asked for blessings: first on Rabbi Avrom Kalisker, then on the local tsaddik, and finally on other rebbes, whom the worshipers all knew.

The emissary's assistant, a very handsome boy of about twenty, also wore semi-Turkish garb, though he came from Poland.

At the Sabbath dinner, the Holy Land emissary sat right next to the rebbe. His chair was almost at the head of the table, facing the wall, but his gaze was riveted on the rebbe. The same thing happened at the meal ushering out the Sabbath. Making pious grimaces, he hung on the tsaddik's every word. Perhaps because he didn't understand the rebbe's teachings, which were expounded in our Yiddish, the emissary sat there with a gaping mouth so that the words of wisdom might fly in.

A great company was present at this meal. Adding up the numerical value of the Hebrew letters in HANUKKAH and connecting the various syllables with various other words and with still further words and Biblical verses, and vice versa, the rebbe proved beyond a shadow of a doubt that this holiday and holy day was both holy and a day and wholly a holiday, and that the Jews were wholly holy for holding such a wholly holy holiday. And Hanukkah was *eight* days long because Jews always *ate* on Hanukkah, and therefore it was wholly holy for Jews to eat on this wholly holy holiday, and on all wholly holy days of this wholly holy holiday and holy day.

These sublime cabalistic doctrines and these obscure teachings were accompanied by Jewish sighs and moans. For such an audience, the less you understand, the more sublime the teachings.

"Sheer delight!" said the rebbe's followers.

עטלעכע רענדאַרעס — מכּות פּריצים, וואָס הייסן זיך געבן גרויסע הוספות — זײַנען אויך פֿאַרטיק געוואָרן ערבֿ שבת, אַנידערגעלייגט קערבלעך אויף פּדיונות. ר׳ וועלוול דעם בריה אויך אַרײַנגערוקט עפּעס, האָט ער אויף אַ קוויטל אָנגעשריבן דעם רענדאַרס נאָמען, ווי ער און זײַן מאַמע הייסט — בײַ פּדיונות דאַרף מען ניט וויסן דעם פֿאָטערס נאָמען, נאָר דער מוטערס נאָמען — און דעם פּריצס נאָמען מיט זײַן מוטערס נאָמען. זײַנען די רענדאַרעס שוין גאַנץ פֿאַרזיכערט, אַז עס וועט רעכט זײַן, דער פּריץ וועט גאָר אַן אַנדער מענטש ווערן. נאָר איין־איינציקער קרעטשמער מיט אַ ווײַב זײַנען זייער שפּעט, ערבֿ שבת, אָנגעקומען אַהער קיין מעזשבעזש, האָבן זיי געמוזט בלײַבן אויף שבת־צו־נאַכטס.

נאָך איז דאָ אויף שבת אָנגעקומען אַ טײַערער אורח, אַן ארץ־ישׂראל־משולח, ר׳ פֿישל מיט אַ גבאי... דער שטייט טאָקע אײַן בײַם צדיק. מן הסתם האָט ער געבראַכט פֿון ארץ־ישׂראל אַרויס שאַרפֿע בריוו פֿון ר׳ אַבֿרהמעלע קאַליסקער (דאָס איז אַ חסידישער רבי אין ארץ־ישׂראל). שרײַבט מען, אַז דער ר׳ פֿישל איז אַ זייער טײַערער ייִד, אַ חשובֿ בײַ ר׳ אַבֿרהמעלע קאַליסקער, איז ער דאָך טאָקע דער רעכטער ארץ־ישׂראל־משולח.

דער ארץ־ישׂראל־משולח, אַ קלײנער, אַ שוואַרצער, אַ געשטופּלטער, אַ ייִד פֿון אַ יאָר פֿופֿציק, זייער אַ פֿעטער, מיט אַ גראָבלעכער קאָלטענעוואַטער לאַנגער באָרד און צוויי דינע, קורצע פּאות, אַ ווײַסע יאַרמיקע שטעקט־אַרויס פֿון אונטער דעם טערקיש פֿאַרוויקלטן קאָפּ מיט אַ ווײַסער פֿאַטשיילע פֿון ווײַסער האַלידזיע [117] אָנגעטאָן אַ לאַנגן דזיבון [118] (דאָס איז מיט פֿיל־קלײנע שמוקלערשע קנעפּלעך), אויף טערקיש גענייט, מיט אַ ברייטן וואָלענעם בלויען גאַרטל. אויף די פֿיס גייט ער אין טערקישע מעשטעס — טערקישע געלע פּאַנטאָפֿל — און די זאָקן זײַנען אויך פֿון געלער לעדער. אַ קול האָט דער משולח, ווי מען רײַבט אַ זאַק מיט וועלטשענע ניס. דער ארץ־ישׂראל־משולח רעדט לשון־קודש, נאָר ניט ווי בײַ אונדז; ער זאָגט אויף אַ קמץ אויך אַ פּתח, אויף אַ מלופּם זאָגט ער ווי אַ קמץ.

דעריבער, בשעת מען האָט דעם ארץ־ישׂראל־משולח אויפֿגערופֿן צו דער תּורה שבת — „מורה מורנו ר׳ ירוחם בן מורה מורנו ר׳ יצחק" — האָט ער געזאָגט די ברכה: „באָרוך אַטאָ"... דערנאָך האָט ער אויף זײַן ארץ־ישׂראל־לשון־קודש געמאַכט אַ „מי שברך": פֿריִער ר׳ אַבֿרהמעלע קאַליסקער, דערנאָך דעם היגן צדיק, דערנאָך אַנדערע חסידישע גוטע־ייִדן, וואָס דער עולם קען זיי אַלע.

דעם ארץ־ישׂראל־משולחס גבאי, גאָר אַ יונגער יונג, אַ שיינער יונג פֿון אַ יאָר צוואַנציק, כאָטש ער איז אַ היגלענדישער, גייט אויך האַלב טערקיש.

שבת בײַם עסן איז דער ארץ־ישׂראל־משולח געזעסן האַרט נעבן צדיק. זײַן בענקל איז געשטאַנען תּיכּף נאָך דעם אויבנאָן פֿון פֿאַרנט, ניט בײַ דער וואַנט, איז ער אויסגעקומען מיטן פּנים צו דער וואַנט, נאָר ער האָט ניט קיין אויג אַראָפּגעלאָזט פֿונעם צדיק. צום שלש־סעודות אויך אַזוי. דערבײַ אַלץ מיט פֿרומע העוויות געקוקט אין מויל אַרײַן: אפֿשר ווײַל ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען די תּורה, וואָס דער צדיק האָט געזאָגט אויף אונדזער ייִדיש לשון, האָט דער משולח אָפֿן געהאַלטן זײַן מויל, עס זאָל אין אים אַרײַנפֿליִען...

צום שלש־סעודות האָט דער צדיק געזאָגט תּורה. אַ גרויסער עולם זײַנען געווען. און ער האָט געוויזן, אַז חנוכּה איז בחינת חן און פֿון בחינת כּה — „כּה אָמר השם" — דאָס איז תּפֿארת און נצח. „חנוכּה" זײַנען אותיות חנוך, דעריבער שטייט: „ויתהלך את אלהים" — „אלהים" איז גבֿורה, דעריבער שטייט בײַ אַבֿרהמען: וירק את חניכיו — אויך לשון חנוכּה. דאָס איז בחינת חסד, ווײַל עס שטייט בײַ אַבֿרהמען: „חסד לאַבֿרהם". חנוכּה איז בחינת מלכות, ווײַל חנוכּה, און עס שטייט: „כּה אָמר השם למשיחו"; בחינת הוד זײַנען ייִדן, ווי עס שטייט: „ישׂראל אשר בך אתפּאר" [119].

צו דעם עטלעכע „היי, היי, היי" און עטלעכע גוטע ייִדישע קרעכצן, איז עס זייער אַ הויכע קבלה־תּורה, סתרי־תּורה געזאָגט. בײַ דעם עולם, וואָס מער מען פֿאַרשטייט נישט, איז די תּורה נאָך העכער פֿון הויך:

— מחיה פּשוט!... — גייט דער שמועס בײַ די חסידים.

[114] אַן אַרומרײַזנדיקער.

[115] הימלט, מערט זיך, טומלט זיך.

[116] וואָס ייִדן רופֿן „מאַכן מיט דער רייף" הייסן די וואָס לייענען דאָס.

[117] טערקיש צײַג. — [118] מלבוש („זשופּאַן").

[119] (ישעיה מט, א) אַזוי האָט גאָט געזאָגט צו זײַן געזאַלבטן. (ווײַטער קומט פֿון קבלה) מיט דיר וועל איך זיך אויסבאַרימען.

Mezhbezh was truly a large town. Mezhbezh had a madman, not a native, but he'd been there for three years, so he was known as the Madman of Mezhbezh: People called him Obadiah the Madman. How he ever got here in the first place—nobody knew. He never spoke to anyone and kept to himself all day in some vacant house. But as soon as night fell, he ran around with a long stick and a broken pail, shouting:

"I, Obadiah, shout: Watch out for fire! Save yourselves!"

Suddenly, he would dash into a house, screaming and snuffing all the candles. And he even threw water on the fire in the stove. He worked so fast, in an instant. No sooner did the people look around than wow!, he was done and gone, like lightning. Sometimes, if he spotted a crust of bread on a table or stove, he grabbed it. He probably lived on these chance finds. In both winter and summer, he wore a fur coat with a piece of rope as a belt, a fur cap with lappets on his head, and old, worn-out shoes on his feet. Such were his clothes. The clothes he always ran around in. Pious wives, feeling sorry for him, would grab Obadiah the Madman, yank him indoors, and put a new shirt on him or a pair of new shoes. He would remain silent as they dressed him, never replying to all the things they said to him, and then off he scurried, shouting:

"I, Obadiah, shout: Watch out for fire! Save yourselves!"

Obadiah would do the same thing on Friday evening, he would dash into a home, put out the Sabbath candles, and grab a few handfuls of challah, shouting all the while: "Watch out for fire! Save yourselves!" And then scurry off. That was why Jews drew the chains on their front doors every Friday evening: "Here comes Obadiah!"

In the rebbe's house, however, there was no chain on the door because out-of-town guests went in and out. So one man was usually stationed outside to keep Obadiah the Madman at bay. But it didn't always work. Obadiah might suddenly dash into the house and snuff all the Sabbath candles. The Hassidim remained in the dark until someone brought an old peasant woman to light the candles again, since Jews cannot perform any work on the Sabbath. There was a standing joke in town: If someone accidentally put out a candle, someone else would say: "Aha! You're Obadiah the Madman!"

Hassidim in Mezhbezh and elsewhere kept talking so much about Obadiah the Madman because the tsaddik had explained that Obadiah was the reincarnation of a great Rationalist of long ago, whose Rationalism had driven him to burn up a copy of the holy *Zohar*. His divine punishment was to return to earth as Obadiah the Madman. And that was why he ran around, snuffing all the candles. Some of the rebbe's intimates whispered that the rebbe had actually confided in them what Obadiah's name had really been, who the soul was, what great Rationalist the soul had belonged to. The name was murmured only in secret (it was an open secret, but when Hassidim whisper something and make a mysterious gesture and scratch their heads: "Why bother saying it aloud?"—that's what Hassidim call a secret). They said it was the soul of Yankev Emdin. That's what Hassidim call a miracle. Because for the gullible, everything that the rebbe says is Truth. If the rebbe says that he heard what the feather duster told the broom last night, they take it for sheer gospel. They may be smart, very smart, but they give in to this fancy, which turns their minds upside down. And it all makes sense to them; in fact, anybody who doesn't believe it is crazy or evil, a heretic.

In Mezhbezh, there was an *agunah* (an abandoned wife), named Pini, who kept a stand in the marketplace. She sold boiled

מעזשבעזש איז טאַקע אַ גרויסע שטאָט. אין מעזשבעזש איז דאָ אַ משוגענער, אַ ייִד פֿון דער פֿרעמד, נאָר ער איז שוין דאָס דריטע יאָר אין מעזשבעזש, הייסט ער אַ מעזשבעזשער משוגענער. מען רופֿט אים עובֿדיה דער משוגענער. ווי אַזוי ער איז אַהער געקומען צו פֿאָרן, צי געגאַנגען, ווייסט מען נישט. ער אַליין רעדט מיט קיינעם ניט און באַהאַלט זיך אַ גאַנצן טאָג ערגעץ אין אַ פּוסטער שטוב, נאָר אַז עס ווערט נאַכט, לויפֿט ער אַרום מיט אַ הויכן שטעקן און מיט אַ צעבראָכענעם עמער און שרייַט אויף דער גאַנצער שטאָט:

— איך, עובֿדיה, שרייַ: סטראָזשי אָגני[120]! ראַטעוועט אייַך!...

אַזוי לויפֿט ער פּלוצעם אין אַ שטוב אַרייַן מיט דעם געשריי און פֿאַרלעשט אַלע ליכט. אַפֿילו דאָס פֿייַער אין אויוון פֿאַרגיסט ער מיט וואַסער. דאָס טוט ער אַזוי גיך, אַזוי אין איין אויגנבליק, אַז אַקאָרשט מען קוקט זיך אום אַהאַ, ער האָט שוין אָפּגעטאָן זייַן זאַך און אַנטלויפֿט שוין שטילערהייט ווי אַ פֿייַל פֿון אַ בויגן. צו מאָל, אַז ער באַגעגנט אויף אַ טיש אָדער אויפֿן אויוון אַ שטיק ברויט, האָט ער אַ כאַפּ געטאָן. דערפֿון האָט ער געלעבט, מן הסתם. ווינטער און זומער איז ער נאָר אין אַ פּעלצל, צוגעגאַרטלט מיט אַ שטריקל און אַ לאַפּן־מיצל. אויפֿן קאָפּ, צעריסענע שקראַבעס אויף די פֿיס. דאָס איז געווען זייַן אָנטאָן, אין דעם איז ער אַרומגעלאָפֿן. פֿרומע ווייַבער פֿלעגן מחמת רחמנות, דעם משוגענעם עובֿדיה אַרייַנכאַפּן מיט געוואַלט, אָנטאָן אַ העמד אַ נייַס און אַ פּאָר נייַע שיך. ער האָט געשוויגן בשעת מען האָט אים אָנגעטאָן, ניט אַ וואָרט האָט ער געענטפֿערט אויף אַלע ווערטער, וואָס מען האָט צו אים גערעדט, און איז ווייַטער געלאָפֿן שרייַען:

— איך, עובֿדיה שרייַ: סטראָזשי אָגני, ראַטעוועט אייַך...

דאָס אייגענע פֿלעגט עובֿדיה פֿרייַטיק־צו־נאַכטס אויך טאָן, אַרייַנלויפֿן און פֿאַרלעשן די בענטשליכט, מיט אַ פּאָר קוילעטשן חלה פֿונעם טיש אַוועקכאַפּן, מיט דעם אייגענעם געשריי: „סטראָזשי אָגני, ראַטעוועט אייַך!" אַנטלויפֿן. מען האָט שוין דעריבער אומעטום צוגעקייטלט פֿרייטיק־צו־נאַכטס די טירן: „אָט לויפֿט עובֿדיה!"...

בייַם צדיק האָט מען דאָך ניט געקאָנט צוקייטלען די טיר, ווייַל פֿרעמדע אורחים זייַנען אַרויס־ און אַרייַנגעגאַנגען. פֿלעגט מען אַרמישנע אייַנעם אָנידערשטעלן דרויסן, ער זאָל דעם משוגענעם עובֿדיה ניט אַרייַנלאָזן. פֿאָרט האָט מען ניט תּמיד געקאָנט אייַנהיטן. פּלוצעם האָט געקאָנט עובֿדיה אַרייַנלויפֿן צום צדיק און אַ פֿאַרלעש טאָן אַלע שבת־ליכט. איז מען געבליבן זיצן אין דער פֿינצטער, ביז מען האָט געבראַכט די אַלטע באַביצע, זי זאָל ווידער די ליכט אָנצינדן. אין שטאָט איז געווען אַ ווערטל: אַז עמעצער האָט אומגערן פֿאַרלאָשן אַ ליכט, האָט מען געזאָגט: „אַהאַ, דו ביסט שוין עובֿדיה!"

פֿאַר וואָס מען האָט בייַ חסידים אין מעזשבעזש און אומעטום צווישן חסידים שטאַרק געשמועסט פֿון דעם משוגענעם עובֿדיה, איז נאָר געווען, ווייַל דער צדיק האָט געזאָגט, אַז אין דעם עובֿדיהן איז בבֿחינת גלגול אַרייַן אַ נשמה פֿון אַ גרויסן מתנגד פֿון פֿאַרצייַטן, וואָס מחמת מתנגדות האָט ער פֿאַרברענט דעם זוהר הקדוש. איז אויבן זייַן עונש געווען, ער זאָל מגולגל ווערן אין דעם משוגענעם אַרייַן. דעריבער לויפֿט ער אַרום און פֿאַרלעשט אַלע ליכט. אַ טייל מקורבֿים בייַם צדיק האָבן זיך געשושקעט, אַז בסוד האָט זיי דער צדיק אַפֿילו אויסגעזאָגט, ווי ער הייסט דער עובֿדיה, ווער די נשמה איז, פֿון וועלכן גרויסן מתנגד. דעם נאָמען האָט מען אַרויסגעזאָגט נאָר בסוד שטילערהייט, (אַלע האָבן געוווּסט פֿון דעם סוד נאָר מיט דעם שטילערהייט אַרויסזאָגן און אַ מאַך טאָן, מיט אַ קראַץ: וואָס טויג אים הויך צו זאָגן? דאָס הייסט בייַ חסידים בסוד געהאַלטן אַ זאַך), אַז ס'איז ר' יעקבֿ עמדינס נשמה טאַקע. דאָס הייסט בייַ חסידים אַ מופֿת... ווייַל בייַ פּתאים איז אַלץ, וואָס אַזאַ חסידישער רבי זאָגט, אַוודאי אמת. דער רבי זאָל זאָגן, ער האָט בייַ נאַכט געהערט, וואָס דער פֿלעדערוויש האָט גערעדט מיטן בעזעם, גלייבט מען פֿאַר אמת. קלוג און אַפֿילו זייער קלוג, כאָטש עס איז אַן אייַנריידעניש, וואָס פֿאַרדרייט דעם שׂכל. און אַלץ געשיקט זיך וווּיל, פֿאַרקערט נאָך, דער וואָס גלייבט נישט איז בייַ זיי אַ משוגענער אָדער אַ רשע, אַן אַפּיקורס.

אין מעזשבעזש איז געווען אַן עגונה אויך, די זיצערקע פּיני, וואָס פֿאַרקויפֿט אויפֿן מאַרק אויסגעזאָטענעם אַרבעס, געקאָכטע דאַ־

peas, stewed hard pears, fried almonds, and cookies. For Purim, honey puffs (perhaps they have a different name in other towns); and in summer, boiled corn on the cob, egg cakes (you don't have to wash yourself for that), and poppy-seed cakes. Anything you needed just to nosh on, you could get from Pini. Her nickname was "Pini the Agunah" or simply "The Agunah." If neighbors in the marketplace got into a fight with her, they would yell: "Foreigner!" at her because she was born in Berditchev. She had come to Mezhbezh some eighteen years ago, saying she was looking for her runaway husband, and then she stayed on because it was already winter. Evil tongues whispered that Pini didn't actually have a husband, she had remained an old maid against her will.

But Pini was really a decent, virtuous woman in her late forties. She tilted her head to one side and worked very hard. She plied her trade summer and winter. And she never asked anyone for a handout, God forbid; on the contrary, she had given money for the weddings of orphans and bought winter fur coats for poor boys. Her little house was in a back street. "When you're alone, your soul is pure," she used to say. That was why she never took in any lodgers. As God gives, if she had anything, she ate; if not, if sales were bad, then a dry crust of bread was enough. When she left for the marketplace in the morning, with her trough of goodies, she would lock up her little house. And when she came home at night, she would heat the stove and do all the cooking for the next day. Sometimes an acquaintance would buy her a piece of meat at the butcher's or some innards.

If anyone went about collecting alms in town, he knew that Pini the Agunah would never refuse to drop a few kopeks, and sometimes even more, into the alms box.

Pini's almonds were praised even by the young Polish lords. Pini was famous for them in Mezhbezh. She was known in every corner of town.

Now there's one person whose name we only mentioned in passing: Velvele the Expert. You ought to know that Velvele was about forty years old, he was tall, handsome, and he had a red beard and red earlocks. From the way he looked today, you could tell that he must have once been a very attractive young man. And there was a good reason why he was nicknamed Velvele the Expert: He was a fine student of the holy texts and he could read and write very well. He could also do arithmetic. Furthermore, he could pray beautifully at the lectern and blow a *shofar* (ram's horn) better than anyone else at Rosh Hashanah, he was renowned far and wide for this talent. Velvele was also a connoisseur of jewelry. The rebbe's grandsons and their wives dealt in pearls and headbands, and they would always ask Velvele's opinion. They relied completely on his appraisals. In this way, Velvele would sometimes earn himself a fee. He was also a marriage broker. And when the rebbe's scribe, Leybele Hodes, had no time, Velvele would come over and earn money from the guests by writing their names on kvitls, which were then inserted in the rebbe's prayer book. That was why Velvele was an intimate of the rebbe's, just about as close as anyone could be. Velvele was born in Constantine, but he lived in Mezhbezh with his third wife, a native of the town.

רע באַרלעך, געפּרעגלטע מאַנדלעך און לעקעכלעך, פֿאַר פּורים האָניק־קישעלעך — אפשר רופֿט מען עס אין אַנדערע שטעט מיט אַן אַנדער נאָמען — און זומער אויסגעזאָטענע פּשעניטשקעס (אָדער קוקורוזעס, אָדער טערקישן ווייץ, רופֿט מען עס), קיכלעך אויף אייער געבאַקן — דערצו דאַרף מען זיך גוט צו וואַשן — קיכלעך מיט מאָן. אַלע זאַכן, וואָס מע נאַשט, האָט מען געקויפֿט בײַ דער זיצערקע פּיני. מע האָט זי גערופֿן „פּיני די עגונה“, אַ מאָל גאָר נאָר: „די עגונה“. די וואָס זײַנען מיט פּיני שכנים געווען אויפֿן מאַרק, זיצערקעס, פֿלעגן בײַ אַ קריג איר אויסוואַרפֿן: „זאַוואָלאָקע[121]“. ווײַל פּיני איז געווען אַ באַרדיטשעווערין, ערשט פֿאַר אַ יאָר אַכצן איז זי געקומען קיין מעזשבעזש אַן אַ מאַן און האָט געזאָגט, זי איז געפֿאָרן זוכן איר מאַן, וואָס האָט זי אַוועקגעוואָרפֿן, דעריבער איז זי אין מעזשבעזש געבליבן, ווײַל דער ווינטער האָט זי פֿאַרכאַפּט. בייזע מײַלער האָבן גאָר געזאָגט, אַז די פּיני איז אַ פֿאַרשלייערטע, דאָס הייסט, זי האָט גאָר קיין מאָל קיין מאַן נישט געהאַט, נאָר מהמת אין ברירה האָט זי אַ שלייער אָנגעטאָן.

באמת אָבער איז די פּיני געווען אַן ערלעכע ייִדענע פֿון באַלד פֿופֿציק יאָר אַלט. דעם קאָפּ האָט זי געהאַלטן אַ ביסל אין דער זײַט, אַ האָרעפּאַשנע ייִדענע. ווינטער און זומער האָט זי געפּילעוועט איר פּרנסה. זי האָט, חס־ושלום, נישט געבעטלט בײַ קיינעם, פֿאַרקערט נאָך, זי האָט חתונה געמאַכט יתומות און האָט אָרעמע ייִנגלעך געקויפֿט, פֿאַר איר געלט, פּעלצלעך אויף ווינטער. זי, פּיני, האָט געהאַט איר שטיבעלע אינעם הינטערגעסל. „אַליין איז די נשמה ריין“, פֿלעגט זי צו זאָגן. דעריבער האָט זי נישט געהאַלטן קיין שום שכן אין איר שטיבל. ווי גאָט גיט — האָט זי געהאַט עפּעס, האָט זי געגעסן, אַז נישט, אַז דאָס לייזעכץ איז געשלאָגן געוואָרן, איז אַ פּיסנע שטיקל ברויט אויך גענוג געווען. אין דער פֿרי, אַז זי איז אַוועקגעגאַנגען אין מאַרק אַרײַן מיט דער מולטער סחורה, האָט זי פֿאַרשלאָסן דאָס שטיבעלע. ערשט אויף דער נאַכט, אַז זי איז אַהיים געקומען, האָט זי אײַנגעהייצט און אויפֿגעקאָכט אויף מאָרגן, וואָס זי האָט אָנגעגרייט אויפֿן מאַרק זיצנדיק. אַ באַקאַנטע ייִדענע האָט איר געקויפֿט אַ מאָל אַ שטיקל פֿלייש אין יאַטקע, אַ מאָל אַ שטיקל לונג־און־לעבער.

ווען מע איז אין שטאָט אַרומגעגאַנגען אויף אַ נדבֿה, האָט מען געוווּסט, אַז פּיני די זיצערקע, פּיני די עגונה, זאָגט קיין מאָל נישט אָפּ אַ מאָל דרײַ גראָשן, אַ מאָל מער אויך אַרײַנצוואַרפֿן אין דער פּושקע אַרײַן.

פּיניס מאַנדלעך האָבן אַפֿילו די פּוילישע יונגע פּריצימלעך געלויבט. דעריבער האָט פּיני אַ שם געהאַט אין מעזשבעזש. אין אַלע ווינקעלעך האָט מען געקענט פּינין.

נאָר איין מענטשן האָט מען אין דער געשווינד געלייענט זײַן נאָמען — ו ע ל ו ו ע ל ע ד ע ם ב ר י ה. באַדאַרף מען צו וויסן, אַז דער וועלוועלע איז אַ ייִד פֿון אַ יאָר פֿערציק, אַ הויך געוואַקסענער שיינער ייִד, מיט אַ רויט בערדל און רויטע פּאות. ווי מע זעט אים הײַנט, שטויסט מען זיך אָן, אַז יונגערהייט האָט ער געמוזט זײַן זייער אַ שיינער יונגער מאַן. נישט אומזיסט רופֿט מען אים: וועלוועלע דער בריה. ער קען לערנען און קען וויל שרײַבן. ציפֿערן קען ער אויך. אַחוץ דעם דאַוונט ער שיין פֿאַרן עמוד און בלאָזט שופֿר בעסער פֿון אַלע בעל־תּוקעס אין מעזשבעזש. זײַן תּרועה האָט אַ שם. קיינער קאָן אים דעם תּרועה נישט נאָכמאַכן. וועלוועלע איז אַ מבֿין אויף צירונג. דעם צדיקס אייניקלעך, די ווײַבלעך, האַנדלען מיט פּערל און מיט שטערן־טיכלעך, פֿרעגט מען וועלוועלען דעם בריה תּמיד. אויף זײַן מבֿינות שטעלט מען. פֿאַרדינט וועלוועלע צו מאָל דערבײַ מעקלערײַ, גראָבע טאָקע. אַ שדכן איז וועלוועלע דער בריה אויך. דערצו, אַז דעם צדיקס שרײַבער, ל ײ ב ע ל ע ה אָ ד ע ס, האָט נישט קיין צײַט, כאַפּט זיך וועלוועלע אַרײַן און מאַכט געלט פֿון די אורחים, וואָס ער שרײַבט זייערע נעמען אויף קוויטלעך, דעם בעל־מופֿת אין סידור אַרײַנצולייגן צום פּדיונען. דעריבער איז וועלוועלע אַ מקורבֿ בײַם בעל־מופֿת, כּמעט אַ היימישער מענטש. וועלוועלע איז אַ קאָנסטאַנטינער אַ געבוירענער, נאָר אין מעזשבעזש וווינט ער מיטן דריטן ווײַב, אַ מעזשבעזשערין. (דעם צדיק מעג מען שוין שרײַבן פֿון ציגדערט אַן אַ מאָל „דער רבי“, אַ מאָל „דער בעל־מופֿת“, און אַ מאָל „דער צדיק“, און אַ מאָל „דער גוטער־ייִד“).

[120] היט אײַך פֿאַר פּמַער!

[121] אַ פֿאַרדעקטע, פֿאַרשלייערטע, אויסבאַהאַלטענע.

THE EVENING OF THE SABBATH OF HANUKKAH, AT THE HOME OF THE REBBE OF MEZHBEZH

After the rebbe had expounded his teachings at the meal ushering out the Sabbath, after the closing ceremony, after the blessing of the Hanukkah candles, after the Hanukkah candles had burnt out, they put the big menorah with the silver clock plus two high silver candleholders with burning candles on the table. The guests went home. After all, everyone had to bless their own Hanukkah candles. Very few people remained with the rebbe.

The rebbe sat at the head of the table. Next to him sat the Holy Land emissary. Behind the table, by the wall, sat one of the rebbe's sons, a young man. (For many years now, the rebbe's wife had been an invalid. Some people said she couldn't move her arms or legs. That's why she's never mentioned here. The poor woman lay in sorrow, while the men lived in pleasure.) The grandsons and their wives sat in the alcove talking to the emissary's assistant. Several Hassidim, close friends of the rebbe, were wandering about the main room.

In walked an old and simple Jew named Peysakh, who owned an inn in Mezhbezh. He was accompanied by a very handsome young man, dressed in fine, rich clothing, the very latest fashion, an expensive coat with an attractive silk belt, and—a lively touch—a black silk "kerchief" around his neck—that was the humorous nickname for a cravat; boots with waxed points, squeaking like crunchy snow when you walk through it; a fine sable hat on his head; a very, very sparse beard and short, curly earlocks; and a red silk handkerchief peering out of the side pocket.

Peysakh walked over to the rebbe like a man in a hurry:

"Rebbe, this is Yekhiel the Contractor." Then, softly, so that not everyone could hear: "A very wealthy man." Then out loud again: "He's staying with me. Ha. How do you like my guests, ha? They asked me to bring them here. Well, ha, that's why I'm an innkeeper, ha? As you know, rebbe, I represent the kosher meat tax, so I have to check out the butcher shops, ha, what do you say, Rebbe, ha?" Then he laughed: "I'm leaving you, my honored guest in good hands here, ha, I am, Mr. Yekhiel, ha? Good night to you!"

And off he went.

During these words, the rebbe had already held out his hand in welcome. Then all the others, even the Holy Land emissary, shook hands with the wealthy newcomer, Yekhiel the Contractor.

Yekhiel didn't wait to be asked to sit. He took a chair and sat down next to the rebbe. Then he stood up again, removed a gold ducat from a lovely pouch, and deposited it on the table in front of the miracle-worker, saying:

"A gold ducat for a whole week is a sign that the week will be golden." He laughed: "And I want you to help me have children. I want to be a father."

The rebbe also laughed:

"You probably know that old biblical saying: 'It is not good that a *coin* should be alone.' "

שבת־צו־נאַכטס, שבת חנוכה ביים צדיק אין מעזשבעזש

נאָך דער ווילער שלש־סעודות־תּורה, און נאָך אָפּדאַווענען מעריב, און נאָך הבֿדלה, און נאָך אָפּבענטשן חנוכּה־ליכטלעך, אַז די חנוכּה־ליכטלעך האָבן אויסגעברענט, שטעלט מען דאָס זילבערנע גרויסע חנוכּה־לעמפּל, וואָס אין דער מיטן איז אַרײַנגעזעצט אַ זייגערל, אויף דעם טיש, נאָך צוויי זילבערנע לײַכטערס הויכע, מיט ליכט ברענען, אויך אויפֿן טיש. דער עולם איז אַהיימגעגאַנגען. איטלעכער מוז דאָך בײַ זיך בענטשן חנוכּה־ליכטלעך. זײַנען דאָ בײַם גוטן־ייִדן ווייניק מענטשן געבליבן.

ער, דער צדיק, זיצט אויף זײַן אָרט אויבן. לעבן אים זיצט דער ארץ־ישׂראל־משולח אויף זײַן בענקל פֿאַרגט. הינטערן טיש בײַ דער וואַנט, זיצט אויך נאָך איינער פֿונעם צדיקס קינדער, אַ יונגער יונג. (דעם צדיקס ווײַב איז געווען פֿון לאַנגע יאָרן אַ גרויסע חולנית. אַ טייל האָבן געזאָגט, אַז זי האָט ניט געקאָנט רירן ניט מיט קיין האַנט, ניט מיט קיין פֿוס. דעריבער ווערט זי ניט דערמאָנט. זי ליגט, נעבעך, אין ליידן, בשעת דאָ האָט מען געלעבט אין פֿריידן) .די אייניקלעך, די יונגע ווײַבלעך זיצן אין אַלקער און שמועסן מיט דעם באַי פֿונעם ארץ־ישׂראל־משולח. עטלעכע חסידים, היימישע, דרייען זיך אין שטוב אַרום.

קומט־אַרײַן אַ פּראָסטער אַלטער ייִד, פּסח דער ראַטהײַזער, אַ מעזשבעזשער באַלעבאָס, וואָס האָט זײַן אײַנפֿאַרהויז. מיט אים קומט נאָך אַ פֿרעמדער שיינער יונגער מאַן, זייער שיין, רײַך אָנגעטאָן, גאָר מיט דער נײַער מאָדע, אַ פּיאָס־ראַצעמאָרענע קאַפּאָטע, צוגעגאַרטלט מיט אַ וויל זײַדן גאַרטעלע, דערצו נאָך טשאַקנדיק מיט אַ שוואַרץ זײַדן פֿאַטשיילכל צוגעבונדן דאָס העלדזעלע — אַזוי רופֿט מען עס שפּעטנדיק; די שטיוועלעך מיט שפּיצן, געוועקסלטע, וואָס סקריפּען, ווי אויף אַ פֿראָסט, אַז מען גייט אינעם שניי; אין אַ גוט סויבעלן היטל אויפֿן קאָפּ; קוים־קוים שיט זיך אַ בערדל, און קליינע, געגרײַזלטע פּאהלעך, און אַ זײַדן פֿאַטשיילכל, אַ רויטס, שטעקט־אַרויס פֿון דער זײַטן־קעשענע.

ר׳ פּסח דער ראַטהײַזער גייט־צו צום צדיק, ווי איינער וואָס האָט ניט קיין צײַט:

— רבי, דער ר׳ יחיאל דער פּאַדראַטשיק — שטילערהייט, אַלע זאָלן ניט הערן, זאָגט ער — אַ גרויסער עושר — ווידער הויך, — איז מײַן אורח. האָ, ווי געפֿעלן אײַך מײַנע אורחים, האָ? זיי האָבן מיך געבעטן, איך זאָל זיי אָפּפֿירן אַהער. מהיכא־תּיתי, האָ, דערויף בין איך דאָך אַ בעל־אַכסניה, האָ? ווי איר ווייסט, רבי, בין איך אַ נאמן אין דער טאַקסע, האָ, מוז איך אַוועקגיין אין די יאַטקעס אַרײַן, האָ, ווי זאָגט איר, רבי, האָ? — מיט אַ געלעכטערל — איך לאָז אײַך דאָ מײַן חשובֿן אורח, האָ, אין גוטע הענט לאָז איך אײַך, ר׳ יחיאל, האָ? אַ גוטע נאַכט!...

און איז אַוועקגעגאַנגען.

בשעת ר׳ פּסח ראַטהײַזער האָט נאָך געהאַלטן אינעם ריידן, האָט שוין דער גוטער־ייִד אויסגעשטרעקט די האַנט מיט אַ שלום עליכם. דערנאָך האָבן אַלע דערלאַנגט הענט, אַפֿילו דער ארץ־ישׂראל־משולח אויך, און שלום עליכם געגעבן דעם עושר, דעם ר׳ יחיאל פּאַדראַטשיק.

ר׳ יחיאל פּאַדראַטשיק וואַרט ניט, אויב מען וועט אים הייסן זיך זעצן. ער נעמט אַליין אַ בענקל און זעצט זיך נאָענט נעבן גוטן־ייִדן. און שטייט תּיכף אויף פֿונעם בענקל, נעמט־אַרויס פֿון אַ שיין בײַטעלע אַ רויט רענדל און לייגט־אַנידער אויפֿן טיש פֿאַרן בעל־מופֿת מיט די ווערטער:

— אויף דער פֿולער וואָך אַ רענדל איז אַ סימן, אַז עס וועט זײַן אַ גילדענע וואָך... — מיט אַ געלעכטערל — און איר זאָלט מיר העלפֿן צו קינדער, איך וויל קינדער האָבן...

דער גוטער־ייִד זאָגט אויך מיט אַ געלעכטערל:

— איר ווייסט דאָך מן־הסתּם פֿונעם אַלטן גלײַכוווערטל: „לא טובֿ היות אָדום לבֿדו"...

דאָס איז באמת זייער אַ קלוג ווערטעלע: וואָס די דײַטשן רופֿן: אַ וואָרטשפּיל אָדער קאַלאַמבור. אין „בראשית" שטייט, אַז גאָט האָט באַשאַפֿן אָדמען, האָט ער דערנאָך געזאָגט „לא טובֿ היות אָדם לבֿדו" — ס׳איז נישט גענוג איין אָדם זאָל זײַן, און האָט באַשאַפֿן חווהן אויך. „אָדם" איז דער טײַטש: מענטש. ייִדן רופֿן אַ רויט רענדל: „אָדום זהבֿ", ווײַל אדום איז דער טײַטש רויט. זאָגט מען דאָ בײַ דעם איינעם רענדל דאָס אייגענע וואָרט: „לא טובֿ היות אָדום לבֿדו", כּדי מען זאָל צולייגן נאָך אַ רענדל...

The older Hassids in the room, as well as a few more, who had come in one by one, enjoyed the rebbe's little joke, and they pulled some Hassidic faces:

"Oooh! How marvelous! Oh what sheer delight!"

Yekhiel replied:

"I agree with the Good Lord. 'It is not good that a man should be alone.' That's why I've come to Mezhbezh."

"I'm only joking," said the rebbe when he saw that no further ducats was forthcoming. "Now tell me, dear friend, is your wife here too?"

"Now, now," replied Yekhiel the Contractor. "If I had a wife, I could have children without paying your fee. But I am a man alone."

The Hassidim standing around laughed:

"Hahaha! What an answer! What a nimble mind! What a wonderful, miraculous answer!"

The rebbe asked:

"Tell me, dear friend, how can a Jew settle down without a wife?"

"Settle down?" replied Yekhiel the Contractor. "I'm always on my feet, I'm always on the move because of my business dealings. That's why I want to find a wife here in Mezhbezh, and right away to boot. Yessir!"

The rebbe couldn't tell whether the young man was joking or making fun of him. He couldn't very well lose his temper—a gold ducat was lying on the table. So he made up his mind and assumed an earnest mien:

"Call over Velvele. He's a brilliant matchmaker. What a marvelous man, he can arrange all kinds of marriages."

One of the Hassidim dashed off; and three minutes later, Velvele the Expert came in.

But Yekhiel hadn't even waited; he said to the rebbe:

"I don't even need a matchmaker. What's the old saying? 'Blessed are the hands that do their own taking.' "

Because of the Hassidim in the room, the rebbe would have preferred to hit the roof. Yekhiel was talking to him with no respect whatsoever. That could destroy his prestige as a rebbe. But the gold ducat was lying there. So he laughed and said:

"Rabbi X., long live the memory of that righteous man, used to say to such jokesters: 'You are . . . you are a marvelous person. . . .' "

The Hassids perked up their ears and peered at the contractor. Yekhiel laughed:

"If one of you goes and summons Pini, I'll pay you for your trouble. Tell her to come here immediately with Frumma." He turned to the rebbe. "I'll perform my miracle for you, right here, in your home, without a marriage broker, and we'll have a wedding that will please both God and man."

A young boy, a Hassid, ran to get Pini.

Meanwhile, Velvele arrived. The Hassidim whispered to him. While they were telling him about Yekhiel the Contractor—in burst Obadiah the Madman, shouting: "Watch out for fire! Save yourselves!"

At this point, the emissary's assistant walked in from the alcove with a candle in his hand.

Obadiah saw the young assistant and ground to a halt. He didn't snuff the candles, he didn't keep shouting. Instead, he threw his arms around the assistant, laughing and crying, and leaping joyfully:

"Yossele, my Yossele, oh my Yossele!"

Then he fainted dead away.

"Father! Don't faint! Please. Have pity, don't faint, father, please, have pity!"

די עטלעכע חסידים וואָס דרייען זיך אַרום אין שטוב, מיט נאָך לעכע, וואָס זײַנען אײנציקווײַז אַהער געקומען פֿון זייער היים, בן גרויס הנאה פֿונעם ווילן גלײַכווערטעלע, מאַכן זיי מיט חסי־ שע העוויות:

— האַ, חידושים!... אוואַ... מחיה!...

ר׳ יחיאל פּאָדראַטשיק ענטפֿערט אין דער מינוט:

— איך טענה אויך גאָטס טענה: לא טוב היות אָדם לבדו... איך ן פֿון דעסט וועגן אַהער געקומען קיין מעזשבעזש...

— איך טרײַב קאַטאָוועס — זאָגט דער צדיק אַז ער זעט, מען ט ניט נאָך אַ רענדל — זאָגט זשע, קרוין, מן־הסתם איז דאָך אײַער ב אויך הי?

— באַ־באַ־באַ! — ענטפֿערט ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק — ׳ זאָל האָבן אַ ווײַב, וואָלט איך אָן אַ פּדיון געקאָנט האָבן קינדער. ׳ בין אָבער אַן אָדם לבדו...

די חסידים, וואָס שטייען־אַרום און הערן, לאַכן מיט ווערטער:

— כאַ־כאַ־כאַ, אַ חרוץ! אַ משונהנע חריצות[122]... משונה ווויל, משונהנער חרוץ...

דער צדיק פֿרעגט:

— זאָגט, קרוין, ווי מעג אַ ייִד זיצן אָן אַ ווײַב?

— איר מיינט, איך זיץ? — ענטפֿערט ר׳ יחיאל דער פּאָדראַ־ זיק — איך שטיי און גיי און פֿאָר־אַרום אין מײַנע משׂא־מתּנס. ריבער וויל איך דאָ, אין מעזשבעזש, נעמען אַ ווײַב, און דאָ קע תּיכּף, וויל איך.

דער צדיק האָט נישט פֿאַרשטאַנען, צי טרײַבט דער יונגער ן קאַטאָוועס אָדער געשפּעט פֿון אים. בייזערן זיך קומט נישט אויס ׳ אַ רויט רענדל ליגט אויפֿן טיש. איז ער זיך מיישבֿ און מאַכט אַ ־נסטע העוויה:

לאָז מען רופֿן וועלוועלען. דער ר׳ וועלוועלע איז אַ בר־שׂכל־ דכן, אַ דימענטיקער ייִד. ער טויג צו אַלערליי שידוכים...

פֿון די עטלעכע אַרומגייענדיקע חסידים איז שוין איינער געלאָפֿן ן מיט דרײַ מינוט שפּעטער איז דער וועלוועלע, דער בריה, גע־ ימען און זאָגט צום בעל־מופֿת:

— איך דאַרף אַפֿילו קיין שום שדכן נישט. ווי זאָגט מען עפּעס: בענטשט זײַנען די הענט, וואָס נעמען זיך אַליין...

דער גוטער־ייִד וואָלט געגערנט די גייענדיקע, שטייענדיקע סידים צוליב, זיך אַ בייזער טאָן. דער ר׳ יחיאל שמועסט מיט אים אָר אָן אַ שום דרך־ארץ. דאָס מאַכט אפֿשר קאַליע דאָס רבישאַפֿט. אָר דאָס רויטע רענדל ליגט. טוט ער אַ מאַך מיט אַ געלעכטערל:

— ר׳ ... זכר צדיק לבֿרכה פֿלעגט צו זאָגן אויף אַזעלכע קאַ־ אָוועס־טרײַבערס: איר זײַט... איר זײַט אַ פּליאה־ייִדעלע...

די חסידים אין שטוב שטעלן אויף די אויערן און קוקן אויף נם פּאָדראַטשיק. ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק טוט אַ לאַך:

— אַז איר וועט עמעצער פֿון אײַך גיין אַהער רופֿן פּיני די זיצער־ ץ, וועל איך צאָלן פֿאַרן וועג. זאָגט איר, זי זאָל אַהער קומען תּיכּף יט פֿרומען — ער טוט זיך אַ דריי צום רבין — דאָ וועט איר זען ין מופֿת טאַקע הי און בײַ אײַך, אין שטוב, אָן אַ שדכן, זאָל ווערן חתונה, וואָס גאָט און לײַט זאָל ניחא זײַן...

אַ ייִנגל, אַ חסיד, איז געלאָפֿן נאָך פּינין.

דערווײַל איז וועלוועלע דער בריה געקומען צו גיין. שושקען ך די חסידים מיט אים. אינעם דערציילן, וואָס דאָ טוט זיך מיט עם ר׳ יחיאלן דעם פּאָדראַטשיק — פּלוצעם פֿאַלט־אַרײַן דער משו־ גנער עובֿדיה אין שטוב אַרײַן מיט דעם געשריי: „סטראַזשי אָגני! אַטעוועט אײַך״!

בײַ דעם געשריי איז געקומען דעם ארץ־ישׂראל־משולחס גבאי ונעם אַלקער אַרײַנצולויפֿן אין שטוב מיט אַ ליכט אין דער האַנט.

דער עובֿדיה דערזעט דעם יונגן גבאי און בלײַבט שטיל. ער אַרלעשט ניט די ליכט, ער שרײַט ניט ווײַטער: „סטראַזשי אָגני!״, אָר ער טוט אַ כאַפּ דעם גבאי מיט אַ פֿרייד, מיט אַ געוויין, מיט אַ ופּרונג מחמת שׂמחה:

— יאָסעלע מײַן, יאָסעלע מײַן, יאָסעלע דו מײַן!

ער פֿאַלט־אַנידער חלשן.

דער גבאי וויינט און שרײַט:

— טאַטע! חלש ניט, איך בעט דיך. האָב רחמנות, חלש ניט, טאַטעניו, איך בעט דיך, חלש ניט!

All the people in the room did their best to revive the Madman. Velvele the Expert once again showed his expertise. He could revive a person better than anyone else. He went to the kitchen and got a pail of cold water, and he splashed and poured it on Obadiah until he revived him.

How sad and miserable all the Hassids felt, as did Velvele the Expert, and also the rebbe, when the emissary's assistant told his story:

"Three years ago, there was that huge fire in Shargorod, and it spread to our home. Father was always studying at the besmedresh day and night. His nickname in Shargorod was Obadiah the Pious. My mother, may she rest in peace, was a woman of valor, she ran the tavern and the inn. She supported us. At twilight, when the hay in the attic caught fire, my mother, may she rest in peace, died amid the flames, in the vestibule, by the gate. I was pulled out through a window and taken far away, outside the town, where a lot of the people were stranded. My poor father was so absorbed in his holy text that he was one of the last to realize the town was burning. The next day they told me that when he ran over and saw that our home had burnt down and my mother was dead, he assumed that I, his only child, had also perished. The grief drove him mad and he ran away from Shargorod. Until today, no one was able to track down Obadiah the Pious. . . ." He hugged and kissed his silent, gaping father. "Oh, father dear! Come home! Let's both go home. We still have our lot. The landowner gave all the townsfolk free wood to rebuild their houses. And you'll certainly be given wood. And the rich Jews will give you money to live in Shargorod again. They still know what sort of a man you are. And I have some money too, not much, but enough to tide us over till we have a home again. You'll come back with me, won't you, Father?"

Obadiah kissed him as he wept, wept as he kissed him, for several minutes. Then, peering around, he said: "It's winter."

Yekhiel the Contractor took out a gold ducat and gave it to Obadiah:

"Take this for now. And you, young man, come and see me. I'm staying in Peysakh's place. I want to give you a coat and a plain jacket for your father, so that he can go home with you. He won't have to wander through the world anymore as a reincarnation."

Yekhiel had probably heard the Hassidim repeat what the rebbe had said about Obadiah the Madman being the reincarnation of a Rationalist.

די אַלע מענטשן, וואָס זײַנען געווען אין שטוב, האָבן געמינטערט, שטאַרק געמינטערט. וועלוועלע דער בריה האָט דאָ אויך באַוויזן, אַז ער איז אַ בריה: מינטערן קען ער אויך בעסער פֿון אַנדערע. ער האָט געבראַכט פֿון דער קיך אַן עמער מיט קאַלט וואַסער און האָט געשפּריצט און געגאָסן אויף עובֿדיהן און האָט אים דערמינטערט.

ביטער און זויער איז דאָ געווען די אַלע חסידים, וועלוועלע דעם בריה אויך, און דעם גוטן־ייִדן אַוודאי, אַז דער גבאי, דעם ארץ־ישׂראל־משולחס, האָט אָנגעהויבן צו דערציילן:

— פֿאַר דרײַ יאָרן, אַז אין שאַרגאָראָד איז געווען די גרויסע שׂריפֿה, האָט זיך די שׂריפֿה אָנגעהויבן פֿון אונדזער שטוב. דער טאַטע איז געזעסן תּמיד אין בית־מדרש, יומם ולילה געלערנט. דעם טאַטן רופֿט מען אין שאַרגאָראָד: „ר׳ עובֿדיה דער פֿרומער" — נאָר די מאַמע, עליה השלום, איז געווען די אשת־חיל צום שענק און צום אײַנפֿאָר. זי האָט די פּרנסה געגעבן. תּחילת הלילה, אַז פֿונעם בוידעם היי האָט זיך אָנגענומען די שׂריפֿה, איז די מאַמע, עליה השלום, פֿאַרברענט געוואָרן אינעם הויז בײַם טויער. מיך האָט מען אַרויס־געכאַפּט דורך אַ פֿענצטער און מען האָט מיך אַוועקגעפֿירט העט ווײַט הינטער דער שטאָט. דאָרט זײַנען נאָך אַ סך שטאָטלײַט געזעסן. דער טאַטע, נעבעך, איז שפּעטער פֿון אַלע געוווּיר געוואָרן, אַז די שטאָט ברענט, ווײַל ער האָט זיך שטאַרק פֿאַרטיפֿט אינעם לערנען. ווען ער איז געקומען צו לויפֿן — אַזוי האָט מען מיר דעם אַנדערן טאָג דערציילט — און האָט דערזען, די שטוב איז פֿאַרברענט, די מאַמע איז פֿאַרברענט, האָט ער געמיינט, איך, זײַן בן־יחיד, בין אויך פֿאַרברענט געוואָרן. מחמת צרות איז ער משוגע געוואָרן און איז אַוועק פֿון שאַרגאָראָד. עד־היום האָט קיינער ניט געקאָנט דערפֿרעגן, ווו ר׳ עובֿדיה דער פֿרומער איז אַהינגעקומען... — ער האַלדזט און קושט דעם שווײַגנדיקן, גלאָצנדיקן פֿאָטער — טאַטע־לעבן! פֿאָר אַהיים. אָט וועלן מיר ביידע אַהיימפֿאָרן. אונדזער פּלאַץ איז געבליבן. דער שׂר האָט אַלע שטאָטלײַט אומזיסט געגעבן האָלץ אויף אויסצו־בויען. דיר וועט מען אַוודאי גֶעבן האָלץ. און די נגידים וועלן דיר געבן געלט און רווחים, אַבי דו זאָלסט ווינען אין שאַרגאָראָד. זיי קענען נאָך דיך. עפּעס געלט האָב איך בײַ מיר, אַפֿילו נישט פֿיל, נאָר אויף אָן אָנהייב מיר זאָלן מאַכן, וועט שוין ווערן אַ שטוב. איאָ, טאַטעניו, דו פֿאָרסט מיט מיר?

עובֿדיה קושט און וויינט, וויינט און קושט יאָסעלען עטלעכע מינוטן. דערנאָך זאָגט ער, ווי ער באַקוקט זיך אַרום:

— ס׳איז ווינטער.

ר׳ יחיאל דער פּאַדראַטשיק נעמט־אַרויס אַ רויט רענדל און גיט דעם ר׳ עובֿדיה.

— נאָט אײַך אויף אָן אָנהייב צו שטײַער. און דו, יונגער מאַן, וועסט קומען צו מיר, איך שטיי־אײַן בײַ ר׳ פּסח דעם ראָטהײַזער. איך וועל דיר געבן אַ קאַפּאָטע אַ קיטײַנע און מײַנס אַ פּראָסטן טו־לופּ, פֿונעם טאַטנס וועגן, ער זאָל קאָנען פֿאָרן מיט דיר אַהיים. וועט ער, נעבעך, פֿאַרשפּאָרן מגולגל צו ווערן, אין דער פֿרעמד זיך צו וואַלגערן.

ר׳ יחיאל האָט מן־הסתּם געהערט, וואָס די חסידים האָבן פֿונעם צדיקס וועגן דערציילט, אַז דער משוגענער עובֿדיה איז אַ גילגול פֿון אַ מתנגד...

Throughout the story of Obadiah, the rebbe never stirred once. Perhaps he was confused because his lie was exposed: This was no reincarnation, as he had told all the Hassidim—and Velvele the Expert had heard it from his own lips. Or perhaps because a man who likes to receive hates to give, and in this case, people should have been reaching into their pockets. The rebbe felt it was better to be off in the higher spheres and peruse the kvitls lying before him on the table.

Velvele the Expert sensed that the rebbe would have liked them to take Obadiah far, far away from there. And Velvele realized he would thereby mount greatly in the rebbe's esteem. Which would be very useful to his livelihood. So Velvele said to the emissary's assistant and his father, Obadiah:

"Listen to me. It's not proper to stay here and trouble the rebbe. Just come into the alcove with me and meet the rebbe's grandchildren. They're marvelous. They'll take care of you."

And Velvele pulled the weak old man along, and Yossele followed them. In a flash, the rebbe's room was cleared again: No Obadiah in sight; they were in the alcove. And whatever went on in the alcove—nobody knew.

When Velvele returned, he looked at the rebbe, who was lost in thought. Velvele could tell that the rebbe was delighted with his quick thinking. But the Expert was disturbed at seeing Yekhiel. The rich contractor was scrutinizing everything carefully. Velvele went over to him and spoke softly, with earnest Hassidic grimaces:

"You're a sensible man. You must understand that a Tsaddik of the Generation has to carry the whole world on his shoulders, by God. Does he have the strength to bear all the sorrows of mankind, by God? He drudges, he asks: 'What do people want from me? They won't even allow me to study my holy texts, to serve God. Go to other tsaddiks, there are other rebbes in the world. . . .' As we know, he is the most modest of men. He tells people: 'Go, go! I don't know what you want from me! Why are you all after me? There are great tsaddiks in the world. Go to them!' "

Yekhiel the Contractor burst into loud laughter:

"Hahahaha! When a grinder doesn't want people to bring him knives to sharpen, he doesn't put his grindstone out for all to see. If a man doesn't want to have a lot of rowdy drunken peasants around, he doesn't lease a tavern. If a tailor wants to give up tailoring, he sells his tools and doesn't take measures. I think that if your rebbe wants to be pious and devote himself to the holy texts, then he can take measures to do so—rather than taking money. C'mon, you look like an intelligent man, but you're treating me like a fool. A fool? For God's sake! How can you try to tell me such lies? Go on! I know about the whole swindle!"

No one knows whether the rebbe heard what Yekhiel said. The Holy Land emissary seemed to be mute. Everything that was happening, everything that was spoken was in plain Yiddish after all—which he didn't understand, after all. He turned around only twice, when his assistant was talking to his father. Even fainting, he seemed to think, was in plain Yiddish, so he had made no effort to help revive Obadiah. Moreover, when he saw that the rebbe didn't lift a finger, he felt it wouldn't do for him to lift one either. He sat and just stared and stared at the rebbe. That was the proper thing to do, he felt, for a Jew from Jerusalem.

Velvele didn't care at all for Yekhiel's comments. He was

דער צדיק האט זיך פונעם ארט ניט גערירט ביי דער גאנצער מעשה פון דעם ר' עובדיה. אפשר איז ער פארטומלט, ווייל דער שטימפ[123] פון זיין ליגן, וואס דא האט זיך ארויסגעוויזן, אז דאס איז ניט קיין גילגול, ווי ער האט פירגעזאגט די חסידים — דערצו נאך, דער וועלוועלע דער בריה, דער האט עס פון זיין מויל אליין געהערט. אדער אפשר פשוט, ווייל דער וואס האט ליב צו נעמען האט פיינט צו געבן, און דא וואלט מען אוודאי געדארפט א ריר טאן מיט דער קעשענע. איז בעסער געווען, ווי ער האט ביי זיך געטראכט, ער זאל כלומרשט פארטראגן זיין אין די עולמות, אין אנקוקן די אלע פדיונות־קוויטלעך, וואס ליגן פאר אים אויפן טיש.

דער וועלוועלע, דער בריה, האט זיך געשטויסן, אז דעם גוטן־יידן וואלט זייער ניחא געווען, מען זאל דעם עובדיהן ערגעץ אוועק־פירן פון דאנען. און אזא וועלוועלע פארשטייט, אז דורך דעם קאן ער נאך מער חשוב ווערן ביי דעם רבין. קומט דאך אים דאס צו נוץ צו דער פרנסה. טוט וועלוועלע א זאג צו דעם גבאי פונעם ארץ־ישראל־משולח מיט זיין פאטער, דעם ר' עובדיהן:

— פארשטייט איר מיך, עס געשיקט זיך ניט דא אין שטוב ביים רבין צו דאקוטשען. בעסער קומט מיט מיר אין אלקער אריין צום רבינס אייניקלעך. זיי זיינען דאך דימענטן. זיי וועלן זיך מיט אייך דארטן פארען.

אזוי זאגנדיק, טאסקעט וועלוועלע דעם שלאפן ר' עובדיהן שוין מיט זיך, און דער זון יאסעלע גייט אויך אין איינעם. גיך, געשווינד איז שוין דעם רבינס שטוב ריין: ניטא קיין עובדיה פאר די אויגן, זיי זיינען אין אלקער. וואס אינעם אלקער האט זיך געטאן, ווייסט מען ניט.

אז וועלוועלע איז צוריקגעקומען פונעם אלקער, האט ער א בליק געטאן צום פארטראכטן צדיק. זעט ער, אז דער... האט הנאה פון דעם, וואס ער איז געפאלן אויפן שכל. ביטער איז אבער דעם וועל־וועלען, אז ער זעט דעם ר' יחיאל. דער רייכער פאדראטשיק קוקט מיט שארפע אויגן אויף די אלע זאכן. גייט וועלוועלע צו צו ר' יחיאל דעם פאדראטשיק און רעדט אויף א שטיל לשון, מיט ערנסטע חסי־דישע העוויות:

— איר זייט דאך א בר־שכל. אן עין־הרע, פארשטייט איר דאך, אז אזא צדיק הדור, כ'לעבן, ער טראגט דאך יא אויף זיך די גאנצע וועלט. האט ער כוח אויסצושטיין אלע וועלט־צרות? כ'לעבן, ער טריבבט, ער פרעגט: „וואס וויל מען פון מיר? מען לאזט מיך אפילו ניט לערנען, ניט גאט דינען, גייט אייך צו אנדערע גוטע־יידן, עס זיינען דא אנדערע צדיקים"... ווי מיר ווייסן, איז ער דאך ביי זיך דער קלענסטער פון אלע. זאגט ער צום עולם: „גייט אייך! איך ווייס ניט, וואס איר ווילט פון מיר, וואס האט איר אייך געלייגט אויף מיר? עס זיינען דא גרויסע צדיקים, גייט צו זיי"...

טוט ר' יחיאל דער פאדראטשיק א הויכן לאך:

— כא־כא־כא, אז א שלייפער וויל ניט, אז מען זאל אים טראגן מעסערס צו שלייפן, שטעלט ער ניט ארויס זיין שלייפשטיין מיט דעם רעדל. אז איינער וויל ניט דאס דולעניש פון שיכורע פאווערן, דינגט ער ניט קיין קרעטשמע. אז א שניידער וויל אוועקלייגן דאס שניידעריי, פארקויפט ער שער־און־אייזן און נעמט קיין מאס ניט. איך מיין, באם אייער גוטער־ייד וויל זיין פרום און זיצן און לערנען, לאז ער קיין מעות[124] ניט נעמען. גייט, איר האט א פנים פון א קלוגן יידן און מיך האלט איר פאר א נאר. מיך פאר א נאר צו האלטן? פע! מיר צו מיינען אזעלכע ליגן פירצוזאגן? פע! איך בין א מבין אויף דעם גאנצן שווינדל.

אויב דער גוטער־ייד האט געהערט, וואס ר' יחיאל האט געזאגט, ווייסט מען ניט. דער ארץ־ישראל־משולח איז דאך, ווי עס האט א פנים, ווי א שטומע בהמה. וואס דא טוט זיך און וואס דא ווערט גע־שמועסט און גערעדט, איז דאך אלץ אויף פראסט יידיש — דאס פארשטייט ער דאך ניט. האט ער נאר א צוויי מאל אומגעקערט דאס פנים, בשעת זיין גבאי האט זיך געפארעט מיטן פאטער. אפילו חלשן, מיינט ער, איז אויך אויף פראסט יידיש, דעריבער האט ער ניט גע־מינטערט עובדיהן. דערצו, אז ער זעט, דער רבי רירט זיך ניט, איז פאר אים מן־הסתם אויך קיין כבוד ניט, ער זאל זיך רירן. ער זיצט און קוקט און קוקט נאר אויפן צדיק. „דאס שטייט־אן אן אמתן ירושלמי", מיינט ער.

וועלוועלען זיינען דעם ר' יחיאל פאדראטשיקס ווערטער גאר

confused by this man, who had come to the rebbe with a ducat and who was spending ducats left and right. He had just given Obadiah the Madman a ducat, which meant that he must be very rich. Yet he was making fun of the rebbe and using a harsh word: swindle. If only Pini would come! She was deliberately late. Besides, Velvele knew that Pini was an agunah. He himself had written letters for her to any number of towns where rumors had placed her husband. And just who was Frumma anyway? Velvele simply didn't understand. Meanwhile, Yekhiel the Contractor sat on a chair and scrutinized every detail. . . . "Well," thought Velvele the Expert, "Pini'll be here soon, and we'll see what the guy wants." Velvele was also upset that Yekhiel, the rich man, the contractor, from whom they should have and could have gotten a nice tidy sum, happened to be present during Obadiah's story. Yekhiel had heard that the rebbe considered Obadiah a reincarnation. Was that why he was staring and smiling? Velvele was extremely upset.

Velvele felt even worse—Velvele, the Expert, who was so esteemed by, so close to, the rebbe—when suddenly they heard a scream.

The scream came from the other side of the door, probably from the inkeepers who had arrived in Mezhbezh late Friday evening—there was a woman's voice and a man's voice. They were arguing with the rebbe's adjutants, who allowed no one to enter without paying. The man's voice was plain:

"If I don't have it in my pocket to give him, you won't let us in?"

The woman's voice screamed in anger:

"What?! Is the rebbe an aristocrat or something? A lackey won't let you in to see the landowner. But how can a Jew keep you away from a tsaddik who works miracles?! You should be ashamed of yourself, you should! We've driven eighty miles for his miracles!"

But the adjutant still wouldn't let them in!

"Goddamn it! I'm gonna scream your dirty beard off! Are you a policeman or something, you filthy rat! They kick us out of our job and he—"

The woman's scream and all her words were reeled off in one minute, in a flash, in a single breath, like the names of Haman's ten sons during the reading of the Book of Esther at Purim. Every word was audible inside the house.

The rebbe stirred in his meditation and motioned to Velvele to open the door and let in the screaming woman.

But Velvele the Expert couldn't budge, he was too upset by the woman's screams. Not because he was embarrassed in front of Yekhiel the Contractor—no, there was another reason. We'll hear about that later on.

Since Velvele the Expert didn't budge, another Hassid went and opened the door. In strode a big, broad man wearing a long, quilted jacket of blue nankeen with a striped peasant belt, gross calf-leather shoes, thick felt stockings, and a foxfur cap with lappets. He had never had a beard, but there were two long plaits hanging down over his armpits—those were earlocks. Although in his fifties, he was strong and healthy, as you could tell by his face, an honest-to-goodness innkeeper.

His wife had once been beautiful, she was a tall woman in her thirties, but hard work had taken its toll. She was wearing a tiny headband, worth perhaps two hundred guldens, with a veil but no net; she also had a jacket of the same nankeen as her husband's, lined with white hareskin, an old, red gros-de-Tours bodice, and a trimmed apron. And this innkeeper's wife could scream so loud and talk a blue streak.

ניט געפֿעלן. מבֿולבל איז ער געוואָרן פֿון אַזאַ מענטשן, וואָס איז געקומען צום צדיק מיט אַ רענדל אויף אַ פּדיון און שיט מיט רענדלעך. אָט האָט ער דעם משוגענעם עובֿדיהן אויך געגעבן אַ רענדל, מוז ער דאָך זײַן אַ גרויסער עושר. עפּעס מאַכט ער דאָ חוזק פֿון רבין און זאָגט אַ האַרב וואָרט: „שווינדל". וואָלט כאָטש די פּיני די ציצערקע געקומען! זי זאַמט זיך אויף להכעיס. אחוץ דעם ווייסט וועלוועלע, אַז די פּיני איז אַן עגונה. ער אַליין האָט פֿון אירעט וועגן בריוולעך געשריבן אין שטעט אַרײַן, ווו אַ קול איז געגאַנגען, אַז איר מאַן געפֿינט זיך דאָרטן. ווי קומט צו פּינין אַ פֿרומע? דאָס איז אוודאי נישט צו פֿאַרשטיין. דערווײַל זיצט דער ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק אויף אַ בענקל און קוקט אויף איטלעכן פּיצעלע... טאַ, — טראַכט וועלוועלע דער בריה בײַ זיך — די פּיני וועט פֿאַרט באַלד קומען, וועט מען זען וואָס פֿאַר אַ משלחת דאָס איז"... לעת־עתּה איז דעם וועלוועלען ניט גוט, וואָס דער ר' יחיאל, דער עושר, דער פּאַדראַטשיק, וואָס מען האָט געדאַרפֿט בײַ אים נעמען און מען האָט געקאָנט בײַ אים נעמען אַ גוטע נעדיזנע[125], דער איז גראַד דאָ בײַ עובֿדיהס מעשׂה. אפֿשר האָט דער פּאַדראַטשיק געהערט מכּוח דעם גילגול, וואָס דער רבי האָט אויף אים געזאָגט. דעריבער קוקט ער און שמייכלט? דאָס איז וועלוועלען גאָר ניט גוט.

נאָך ערגער ווערט וועלוועלען דעם בריה, דעם גרויסן חשובֿ, דעם שאַרפֿן מקורבֿ בײַם רבין, אַז מען דערהערט דאָ אין שטוב אַ געשריי.

פֿון יענער זײַט טיר גייט דאָס הויכע קול — מן־הסתּם פֿון יענע קרעטשמאַרעס, וואָס זײַנען ערבֿ שבת חנוכּה שפּעט אָנגעקומען אין מעזשבעזש — פֿון אַ ייִדענע מיט אַ קול פֿון א מאַנסביל אויך. זיי קריגן זיך מיט דעם צדיקס לײַבמענטשן, וואָס לאָזט קיינעם ניט אַרײַן, ביז מען גיט אים ניט עפּעס דערפֿאַר, ער זאָל אַרײַנלאָזן. דעם מאַנסבילס קול איז פּראָסט:

— און אַז איך האָב אים ניט גענומען אין קעסענע אַרײַן, אײַך טשו געבן איט, ווילט איר איט ניט אונדז אַרײַנלאָזן?

דאָס ווײַבערשע קול איז אַ געשריי מיט אַ כּעס:

— וואַש, אַ פּאַריטש איזש דער רבי, וואַש, להבֿדיל, צו אַ פּאַריטש לאָזשט דער לאַקיי ניסט אַרײַן, אָבער טשו אַ טשאַדיק, וואָס מאַכט מויפֿעשן, זאָל אַ ייִד ניט אַרײַנלאָזשן? סעמט אײַך אין אײַער ווײַטן האַלדז אַרײַן! מיר זשײַנען טשוואַנטשיק מײַל ווײַט געפֿאָרן, ער זשאָל אונדזש מויפֿעשן...

דער לײַבמענטש לאָזט פֿאָרט ניט.

— סיקעריסקע! איך וועל דיר די פּאַסקודנע באָרד אוישרײַשן, וואַש? אַ סאָצקי[126] זשענט איר, עכבּרוש; אונדזש וואַרפֿט מען אַרויש פֿון דער פּאַרנאַשע, און ער...

דאָס ווײַבערישע געשריי מיט אירע אַלע ווערטער זײַנען אין איין מינוט, געשווינד, אין איין אָטעם געזאָגט געוואָרן, ווי די „עשׂרת בני המן", בשעת מען לייענט די מגילה. איטלעך וואָרט האָט מען געהערט אין שטוב.

דער צדיק האָט זיך אַ ריר געטאָן פֿונעם פֿאַרטראַכט זײַן און געגעבן אַ ווונק צו וועלוועלען, ער זאָל עפֿענען די טיר, די שרײַענדיקע אַרײַנצולאָזן.

וועלוועלע דער בריה קאָן זיך אָבער פֿונעם אָרט ניט רירן, אַזוי ביטער איז אים געוואָרן פֿון דער קרעטשמערקעס שרײַען. ניט מחמת בושה פֿאַר דעם יחיאל דעם פּאַדראַטשיק, ניין, נאָר איבער אַן אַנדערן טעם. ווײַטער וועט מען געוויר ווערן דעם טעם.

אַז וועלוועלע דער בריה רירט זיך ניט, גייט אַן אַנדער חסיד און עפֿנט די טיר. קומט־אַרײַן אַ ברייטער ייִד, אין אַ געשטעפּטן, לאַנגן ברישליאַק, פֿון בלויען קיטײַ, צוגעגאַרטלט מיט אַ פּאַווערשן, פּאַסקעוואַטן גאַרטל, אין גראָבע יאַלעוויטשנע שיך, מיט וואַילאָקענע גראָבע זאָקן, אין אַ לאַפּן־מיצל פֿון אַמאָל געוועזענעם פֿוקס. קיין באָרד האָט ער קיין מאָל ניט געהאַט, נאָר צוויי לאַנגע פֿלאַכטן הענגען ביז איבער די הענטאַקסלען — דאָס זײַנען פּאות. כאָטש ער איז אַלט אַ יאָר פֿופֿציק, איז ער זייער געזונט, ווי דאָס פּנים ווײַזט־אויס, טאַקע אַ רעכטער קרעטשמער.

דאָס ווײַב איז אַמאָל שיין געווען. אַ הויך געוואַקסענע ייִדענע פֿון אַ יאָר עטלעכע און דרײַסיק, נאָר שטאַרק אָפּגעהאָרעוועט. אָנגעטאָן אין אַ פּיצעלע שטערן־טיכעלע, וואָס איז אפֿשר צוויי הונדערט גילדן, מיט אַ שלייער, אָן אַ סיטקע[127], אַ יופּע אויףביידע אָרבל פֿון אַזאַ קיטײַ ווי דעם מאַנס ברישליאַק, מיט ווײַס האָזן־פֿוטער אונטערגעשלאָגן. אַ רויט גרעדיטירן אַלט ברוסטטוך זעט מען אַרויס און אַ קאַנטענאַרן פֿאַרטעך. אָט די קרעטשמערקע קאָן אַזוי הויך שרײַען און שיטן רייד.

Here, inside the house, they both held their peace upon viewing the table with the large silver menorah and the large silver candlesticks, and the rebbe, sitting at the head of the table, a handsome, gray-haired man with a long beard, as well as a Jew from Jerusalem, wearing a turban. The innkeeper and his wife hadn't often seen such a sight, and they halted there, dumbstruck. The innkeeper finally took a few steps towards the table. The rebbe, and then the emissary, greeted him.

The woman stood at a distance, listening to her husband ask the rebbe for miracles. In case he lacked a word, she would put in hers.

The man's name was Tordes Leykhevker (the village where he had his tavern was probably Leykhevke), and he started telling the rebbe that he had been running his tavern for twenty years . . . and now they wanted to rent it to someone else. . . . Velvele the Expert stood there averting his face so that the innkeeper's wife couldn't see him. He would much have preferred to leave, but because of Pini—she ought to be coming any minute—he had to wait.

Yekhiel the Contractor saw that Velvele the Expert was on pins and needles, so he walked over and asked him:

"Well, who is right? Don't you think *I* am? This man wants his drunkards, he wants his peasants. That's why he's been running a tavern for twenty years."

Menye-Rasye, the innkeeper's wife, had sharp ears. She heard Yekhiel as he laughed: "A tavern for twenty years." Springing over to the table like a wild beast, she screamed:

"What, rebbe, you hold your tongue when that scoundrel says he wants to lease our tavern to someone else? The landowner actually said: 'A debauched person wants to rent from me. . . .' What? Do you intend to hold your tongue, rebbe?"

Tordes heard his wife's chatter and thought that Yekhiel the Contractor was the man who wanted his tavern. So he started screaming along with her.

"Rebbe, you have to excommunicate him! Can you imagine! Robbing a Jew of his livelihood? You rat, you scoundrel, you heretic! Excommunicate him! Excommunicate him! Rebbe! Excommunicate that heretic! Don't ever let him back on his feet again! Not in this world and not in the next! Excommunicate him!"

Yekhiel the Contractor saw that he was in a tough spot. Whether or not the rebbe would excommunicate him, the two wild beasts could pounce upon him and beat him. Gathering his wits, he drew the couple's attention to Velvele the Expert:

"On the contrary, I've taken your side, my dear friends."

Tordes made Velvele whirl around like a stick, with his face towards him and his wife, and then Tordes screamed:

"Thank you! And please excuse me, dear friend. I thought it was you. You rat, is that you?! Goddamn your hide! Trying to rob me of my living! Excommunicate him, Rebbe. For God's sake, excommunicate the bastard!"

His wife, Menye-Rasye, instantly recognized Velvele the Expert and she began screaming again. She grabbed his coattail on one side, and Tordes thrust his hand in Velvele's belt on the other side. Velvele couldn't wriggle free.

"You traitor!" screamed Menye-Rasye. "You traitor! Why do you think I divorced him, Rebbe? I gave him everything I had. I was left pregnant, because he wanted to convert to Christianity. All of Kosznetin knows the story! You impoverished me, you traitor. God alone knows the truth! I had so much property, Rebbe. . . ." She burst into tears. "My father died, may he rest in peace. I had to give away my child, my wonderful baby, and then I married Tordes just to have a crust of bread, oh Lord! And now that traitor wants to take away my tavern!? Oh, God! How can you let such a traitor live?!"

While she screamed, Tordes screamed too:

דאָ אין שטוב זײַנען בײדע שטיל געוואָרן, אַז זײ האָבן דערזען דעם טיש מיט דעם זילבערנעם גרויסן לעמפּל און די גרויסע זילבערנע לײַכטערס, דערצו דעם צדיק זיצן אויבן אָן, אַ גרײַז־גרויען שײנעם ייִדן מיט אַ לאַנגער באָרד, דערבײַ אַ ירושלמי, מיט אַ פֿאַרוויקלטן קאָפּ אויף טערקיש. דאָס האָבן אַזעלכע קרעטשמערס ניט אָפֿט געזען, בלײַבן זײ די ערשטע מינוטן ווי פֿאַרטויבט שטײן. דער קרעטשמער גײט אַ פּאָר טריט צו נענטער צום טיש. גיט אים דער רבי שלום עליכם, דער ירושלמי אויך.

דאָס ווײַב שטײט פֿון ווײַטנס הערן, ווי דער מאַן וועט זיך הײסן „מופֿפֿעשן” פֿונעם צדיק. אַז אים וועט פֿעלן אַ וואָרט, וועט זי דערשטוקעווען.

אײדער דער קרעטשמער טאָדרעס לײכעוועקער — מן־הסתּם הײסט דאָס דאָרף, וואָס ער האַלט די קרעטשמע, לײכעווע — האָט רעכט אָנגעהויבן דערצײלן דעם גוטן־ייִדן: ער זיצט אין דער קרעטשמע שוין צוואָנציק יאָר... אַצינד וויל מען אים אויסדינגען די קרעטשמע... שטײט וועלוועלע דער בריה מיטן פּנים אַוועקגערוקט, די קרעטשמערקע זאָל אים ניט זען. און ווי ער וואָלט געגערנט גאָר אַוועקצוגײן, נאָר איבער דער פּיני דער זיצערקע — זי מוז דאָך פֿאָרט באַלד אַהער קומען — מוז ער דאָ וואַרטן.

ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק זעט, אַז דער וועלוועלע דער בריה שטײט ווי אויף שפּילקעס, גײט ער צו צו אים און פֿרעגט וועלוועלען:

— נו, ווער איז גערעכט? איאַ, איך? אָט דער ייִד וויל די שיכורים, די פּאַווערן, דעריבער האַלט ער צוואָנציק יאָר אַ קרעטשמע.

די מעניע־ראַסיע, די לײכעוועקער קרעטשמערקע, האָט געבויערטע אויערן. זי האָט דערהערט דעם ר׳ יחיאלס ווערטער, וואָס ער האָט מיט אַ געלעכטערל געזאָגט: „ צוואָנציק יאָר אַ קרעטשמע”, טוט זי אַ שפּרונג ווי אַ ווילדע חיה, צום טיש מיט איר הויכן געשרײ:

— וואָש, און איר, רבי, סווײַגט, וואָש דער מאַכסעמויניק זשאָגט אַלײן, אַזש ער וויל אונדזער קרעצמע אוישדינגען? דער פּאַריטש זשאָגט טאַקע: „אַ צאַקנדיקער הולטײַשקע, וויל בײַ מיר דינגען”... וואָש? איר וועט אים דאָש סווײַגן?

דער טאָדרעס האָט געהערט דעם ווײַבס שיטן מיט רײד, מײנט ער באמת, אַז דער ר׳ יחיאל פּאָדראַטשיק איז עס דער, וואָס דינגט אים אויס זײַן קרעטשמע. שרײַט ער אויך.

— רבי, איר מוזשט אים אין דער סמוע אַרײַנלײגן! סטיי?, אַ ייִדן מפֿקח פּאַרנאָשע זשײַן? דראָב אָכבעראָס, פּאָסע ישראָעל! נאָר אין דער סמוע, נאָר אין דער סמוע, נאָר אין דער סמוע נאָר, רבי, אין דער סמוע אַרײַנלײגן דעם פּיקוירעש; דער מאַכסעמויניק, ער זאָל קײן תּקומה ניט האָבן, ניט אויף דער וועלט, ניט אויף יענער וועלט. נאָר אין דער סמוע!

ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק האָט געזען, דאָס איז אַ שלעכטע שפּיל. יאָ שמועה, ניט שמועה, די צוויי ווילדע חיות קאָנען פֿאַלן איבער אים פּראָסט שלאָגן. גיט ער זיך תּיכף אָן עצה און טוט טאָדרעסן מיט מעניע־ראַסיען אַ ווײַז אויף וועלוועלע דעם בריה:

אדרבה, איך האָב מיך פֿאַר אײַך אָנגענומען, מײַנע ליבע ייִדן. טוט טאָדרעס אַ דריי מיט וועלוועלען, ווי מיט אַ שטעקעלע, מיטן פּנים צו זיך און צום ווײַב דערבײַ מיט אַ געשרײ:

— אַ סײנעם דאַנק! זשײַט מיר מוחל, ר׳ קרובֿ. איך האָב געמײנט, איר זשײַט עש. דו, קאַלבוינ יק, דו בישט עש? אַ רוח אין דײַן טאַטן אַרײַן! דו ווילשט מיר די פּאַרנאָשע אַוועקדינגען? רבי, נאָר אין דער סמוע טאַקע, די האַרבע סמוע!

דאָס ווײַב, די מעניע־ראַסיע, דערקענט דאָ אינעם אויגנבליק וועלוועלע דעם בריה. הײבט זי גאָר אָן מיט אַ נײַ געשרײ. זי האַלט וועלוועלען בײַ דער פּאָלע פֿונעם קאַפּטן פֿון אײן זײַט, דער מאַן טאָדרעס שטעקט־אַרײַן זײַן האַנט אין וועלוועלעס גאַרטל, פֿון דער אַנדערער זײַט. וועלוועלע קאָן זיך דאָ גישט אַרויסרײַסן פֿון זײערע הענט.

סמאָדילניק! — שרײַט מעניע־ראַסיע — דו, סמאָדילניק! פֿאַר וואָש, מײנט איר, רבי, האָב איך מיך מיט אים געגעט? איך האָב אים אַלטש אַוועקגעגעבן, און בין געבליבן מובערעשערהײט, ווײַל ער האָט זשיך געוואָלט סמאַדן, גאַנטש קאָשנעטין ווײשט די מײַשע. דו, סמאָדילניק, האָשט מיך בעדאַלעש געסטעלט, אײן גאָט ווײשט דעם עמעש. איך האָב געהאַט, רבי, אַ גרויש האָב... — זי הײבט־אָן צו װײנען — דער טאַטע מײַנער איזש געשטאָרבן, עליו־השלום. איך האָב געמושט מײַן קינד, אַ סײַנענדיק קינד, אַוועקגעבן איך האָב, נעבעך, כאַשענע געהאַט מיט טאָדרעשן, אַבי אַ סטיקל ברויט צו האָבן. וויל דער סמאָדילניק נאָך די קרעצמע מיר אויך אַוועקדינגען? ריבוינעסעלוילעם, אַז דו קאָנסט אַזאַ סמאָדילניק לאָזן לעבן?...

בשעת מעניע־ראַסיע שרײַט אין אײן אָטעם, שרײַט טאָדרעס אויך:

"Rebbe, he's *already* excommunicated. My wife told me that this traitor already went to the priest. That means he's absolutely excommunicated. He stayed with the priest for four weeks. Hahaha!"

The rebbe wouldn't hear the bitter, shameful words that his esteemed follower, Velvele the Expert, had to endure. So he called over one of the other Hassids.

"Isser, please take this man and his wife into the alcove and make them understand that Velvele has no designs whatsoever on their tavern. Tell them to leave him in peace and to write down what they want in the alcove."

Isser had long been striving to become one of the rebbe's right-hand men. He was delighted that the rebbe was asking him to do this. He grabbed Tordes and Menye-Rasye and pulled them into the alcove:

"You're making a terrible mistake. Velvele is a local householder. Just come with me, the rebbe wants to bestow a boon upon you. Have faith! If the rebbe says so, then no one will take away your tavern, no matter what."

Tordes and Menye-Rasye took Isser's words at face value. They left Velvele, who was in an awful state, and they trudged into the alcove with Isser.

How useful was Isser in getting the complaints down on paper, and convincing the innkeeper and his wife that the rebbe, by peering at their written names, would make their business remain with them, and that no one would take away their tavern, no matter what? Who knows! But we do know how someone can talk simple, unlettered people into believing such things: If a man is worried, fearful, anxious, then the poor creature wants to save himself. Well, and if someone comes along and tells him: "*I* can help you," then the poor creature forgets to reflect: "Could he be lying?" All he knows for sure is that he feels terrible. And if the would-be helper is a man who talks to God and whom thousands of people call "rebbe," "tsaddik," "miracle-worker," then his words ring true.

Anybody can imagine what Velvele felt like, even though the innkeeper and his wife had left him. He couldn't even walk away, no. He was in a daze, he couldn't move.

— רבי, ער איז סוין אין דער סמוע. דער סמאַדילניק, האָט מיר מײַן ווײַב דערציילט, איז סוין געזעשן בײַם גלח. איז ער דאָך סוין העט טיף אין דער סמוע. ער־האָט דאָך בײַם גלח פֿיר וואָכן געגעשן קעשט, כאַ־כאַ־כאַ...

דער צדיק האָט ניט געקאָנט אויסהערן די ביטערע בזיונות, וואָס זײַן חשובֿ וועלוועלע דער בריה, האָט דאָ אויסצושטיין. טוט ער אַ רוף איינעם פֿון די איבעריקע חסידים.

ר׳ איסר, זײַט זשע מוחל, נעמט דעם ייִדן מיט זײַן ווײַב אין אַלקער אַרײַן און גיט זיי צו פֿאַרשטיין, אַז וועלוועלע האָט גאָר ניט אין זין זייער קרעטשמע. לאָזן זיי אים געמאַך לאָזן, און שרײַבט דאָרטן אין אַלקער אויס, וואָס זיי ווילן.

דער ר׳ איסר האָט לאַנג אַרויסגעקוקט אַ חשובֿ צו ווערן בײַם גוטן־ייִד. איז ער זייער גערן, אַז דער רבי אַליין שאַפֿט מיט אים. טוט ער אַ כאַפּ דעם טאָדרעסן מיט מעניע־ראַסיען אין אַלקער אַרײַן:

— עס איז אַ טעות! וועלוועלע איז גאָר אַ היגער באַלעבאָס. און קומט נאָר מיט מיר, דער צדיק וויל אײַך אַ טובֿה טאָן. זײַט בטוח: אַז דער צדיק זאָגט, וועט קיינער בײַ אײַך אײַער קרעטשמע ניט אויסדינגען, בשום אופֿן ניט.

טאָדרעס און מעניע־ראַסיע מיינען, אַז דאָס איז אַקוראַט, ווי דער ר׳ איסר זאָגט. לאָזן זיי אָפּ דעם פֿאַרפֿינצטערטן וועלוועלען און גייען אין אַלקער אַרײַן מיט ר׳ איסרן.

ווי אַזוי ר׳ איסר האָט געטויגט צו דער זאַך, דעם טאָדרעסן מיט דער מעניע־ראַסיען אַרויפֿצוכאַפּן אויף פּאַפּיר, זיי צו געבן צו פֿאַרשטיין, אַז פֿון דעם, וואָס דער צדיק וועט קוקן אויף זייערע אויפֿגעשריבענע נעמען, וועט זייער פּרנסה בלײַבן בײַ זיי, קיינער זאָל בשום אופֿן ניט קאָנען אויסדינגען זייער קרעטשמע, — ווייסט מען נישט. די קשיא, אַז מען וויל פֿרעגן: ווי מען קאָן פּראָסטע, גראָבע מענטשן אײַנריידן אַזעלכעס? ווייסט מען יאָ, ווײַל אַ מענטש, אַז ער איז אין אַ צרה, אין אַ דאגה אָדער אין אַ פּחד, וויל ער זיך, נעבעך, ראַטעווען. נו, אַז איינער קומט און זאָגט אים: „איך קאָן דיר אַוודאי העלפֿן", פֿאַרגעסט ער גאָר איבערצוטראַכטן: „טאָמער זאָגסטו אַ ליגן". ער ווייסט נאָר בײַ זיך, ס׳איז אים שלעכט. ובפֿרט דאָ זאָגט צו אים איינער, וואָס שמועסט מיט גאָט, איינער וואָס טויזנטער מענטשן רופֿן אים צדיק, גוטער־ייִד, בעל־מופֿת, דאַכט זיך אים, דאָ איז דער אמת.

וועלוועלע דעם בריהס מעמד, ווי ער איז געבליבן שטיין, כאָטש טאָדרעס מיט מעניע־ראַסיען האָבן אים אָפּגעלאָזט, קאָן זיך איטלעכער משער זײַן. ער קאָן שוין ניט אַוועקגיין פֿון דאַנען, גיין. ער בלײַבט פֿאַרטומלט און קאָן זיך ניט רירן.

123 דער מכשול.

124 אויף אַ וואָרטשפּיל: סאָם הייסט אַ לאַנג פּאַפּירל, וואָס פֿאַרצייכנט, ווי לאַנג ער זאָל מאַכן דאָס מלבוש, און טעות איז דער טײַטש — געלט.

125 נתינה, סומע געלט.

126 צאַרישער פּאָליציי־מאַן (אין דאָרף).

127 נעצהײַבל (אויף אַרומנעמען די האָר).

Still, no matter how awful Velvele may have felt, he was delighted at the sound of Pini's voice from the other side of the door.

A candle was burning near the rebbe's adjutant, who was not supposed to let anyone in without a fee. All along the way, from Pini's home to the rebbe's home, she and Frumma walked in darkness. The night was so cloudy, that you couldn't make out another person. Suddenly, in the light of the rebbe's home, Pini saw that Frumma, who had left her home as a *girl*, with a red ribbon in her braid, had changed into a *young wife* on the way: She was wearing a huge headband.

"It's magic! It's a spell! She's enchanted!" cried Pini. "I'm scared to touch you. You've suddenly turned into a wife. . . . I have to spit three times, and I've got to touch the mezuzah. All year long, I've been dreaming. . . ."

Yekhiel the Contractor knew what Pini was talking about. He laughed and opened the door himself and said to Pini:

"Don't scream, don't curse. Come in and you'll soon find out that it's neither magic nor any kind of spell."

Pini entered the house with a very beautiful young wife in a huge headband. When a woman enters the home of a Hassidic rebbe, she is not supposed to say "good evening."

The rebbe's grandsons came out of the alcove and paused at the threshold to look at the beautiful young woman as well as the huge headband. They stood there transfixed, gawking and gaping.

At that moment, Yossele, Obadiah's son, also came out of the alcove. Until now, he and his father had been sitting in there because the sick old man (madness is a disease like any other) still didn't have the strength to walk. And besides, the two of them didn't know where to go. Yesterday, they had found a place for the young man, but no one was willing to put up the old, poor, sick father. Earlier, when Obadiah was the Madman, he had lived in all the vacant houses. But now that he was Mr. Obadiah, a sick, pious Jew from another town, he could not live in a vacant house. Here, in the rebbe's home, no one would pity him. On the contrary, the grandsons and their wives made it clear to Yossele that he had to take his sick father away.

"This is not a charity hospital for a sick Jew," they told the son.

Yossele had an idea: "That good contractor, the one who felt sorry for my father and gave him a gold ducat, and told me to come to him. He's staying in Peysakh's inn, he wants to give Father a jacket and a coat. He's such a good person, I'll ask him if he can take Father in for a couple of days until we can rent a wagon to go home." With a face exciting pity, Yossele walked over to Yekhiel the Contractor and whispered to him. Yekhiel replied:

"Yes. Take your father to my room immediately, and tell them I said it was all right."

Yossele was overjoyed and wanted to kiss Yekhiel's hand. Yekhiel wouldn't let him, he pushed him away.

"Go on with you, don't be silly! Just take your father and don't drive me crazy. There's something else I have to do here."

Yossele walked over to the Holy Land emissary. He saw that the man was bending over with his face on his hands. Yossele began speaking to the man in our Hebrew. Not very fluently, but he had always spoken to him in the Holy Tongue:

"Rabbi, I am going with my father. I will not come to the Rabbi tonight."

The emissary might not have turned his face up—for a reason that we will soon learn. But Yossele gave the man a yank when he spoke to him:

כאָטש ווי ביטער וועלוועלען דעם בריה איז געווען אויפֿן האַרצן, האָט ער פֿאָרט הנאה געהאַט, אַז מען דערהערט אין שטוב פּיני דער זיצערקעס קול פֿון יענער זײַט טיר.

אינעם הויז האָט געברענט אַ ליכט נעבן דעם צדיקס לײַבמענטש, דאָרטן, וווּ ער זיצט, ניט אַרײַנצולאָזן אָן אַרײַנלאָז־געלט. אַ גאַנצן וועג, פֿון פּיניס שטיבל ביז צום רבינס שטוב, איז פּיני די זיצערקע מיט פֿרומען געגאַנגען אין דער פֿינצטער. ווײַל ס'איז זייער וואָלקנדיק געווען, האָט איין מענטש דעם אַנדערן ניט געקאָנט זען. פּלוצעם, אַז דאָ אין הויז איז ליכטיק, דערזעט פּיני די פֿרומע, וואָס איז מיט איר פֿון איר שטיבל אַרויסגעגאַנגען אַ מיידל, מיט אַ רויטער סטענגע אײַנגעפֿלאָכטן אינעם צאָפּ, איז איבערן וועג פּלוצעם געוואָרן אַ ווײַבל, געשלייערט אין זייער אַ גרויס שטערן־טיכל.

— אַ פֿאַרוואָרפֿעניש, אַ מכשפֿה, אַ זגאַכערקע[128]! — שרײַט די פּיני — איך האָב מורא פֿאַר דיר זיך אָנצורירן, מישטיינס געזאָגט. פּלוצעם גאָר האָסטו דיך פֿאַרוואָרפֿן פֿאַר אַ ווײַבל... פֿי, פֿי, פֿי! איך מוז דרײַ מאָל אויסשפּײַען און, מישטיינס געזאָגט, מיך האַלטן אין דער מזוזה. וואָס מיר האָט זיך געחלומט אַ גאַנצן גייענדיק יאָר...

ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק האָט אין שטוב געוווּסט, וואָס פּיניס רייד באַטײַטן. טוט ער אַ לאַך און עפֿנט אַליין די טיר און זאָגט צו דער זיצערקע, צו פּינין:

— שרײַט ניט, בטלט ניט קיין חלומות. דאָ אין שטוב וועט איר באַלד געוווּיר ווערן, אַז ס'איז ניט קיין כּישוף און ניט קיין פֿאַרוואָרפֿעניש.

פּיני קומט אין שטוב אַרײַן מיט זייער אַ שיין יונג ווײַבעלע, אָנגעטאָן אינעם גרויסן שטערן־טיכל. ווײַבער זאָגן בײַ אַ חסידישן רבין ניט קיין „גוטן־אָוונט".

די אייניקלעך דעם צדיקס זײַנען פֿונעם אַלקער צו דער שטוב־שוועל צוגעקומען, אָנצוקוקן דאָס שיינינקע ווײַבעלע, אַחוץ דעם דאָס גרויסע שטערן־טיכל. זיי בלײַבן ווי די העלצער, קוקנדיק, גלאָצנדיק.

טאָקע אין דעם אויגנבליק קומט־אַרײַן פֿונעם אַלקער יאָסעלע, ר' עובֿדיהס זונדל. דער איז מיט זײַן פֿאָטער ביז אַהער געזעסן אין אַלקער, ווײַל דער אָפּגעשלאָפֿטער ר' עובֿדיה — משוגע איז אַזאַ חור־לאַת, ווי אַן אַנדער קרענק — האָט נאָך קיין כּוח ניט געהאַט צו גיין, און אַחוץ דעם האָבן זיי בײדע ניט געוווּסט וווּהין זאָלן זיי גיין. דאָ האָט מען פֿון נעכטן אָן דעם יונגן יאָסעלען געפֿונען אַן אָרט, נאָר פֿון דעם אַלטן, שלאָפֿן, אָרעמען ר' עובֿדיהס וועגן וויל מען בשום אופֿן ניט האָבן קיין אָרט. פֿרײַער, אַז דער עובֿדיה איז משוגע געווען, האָט ער אַלע פּוסטע שטובן געהאַט פֿאַר אַ דירה. אַצינדערט, אַז ער הייסט „ר' עובֿדיה", אַ שלאָפֿער, פֿרומער ייִד, אַ פֿרעמדער, קאָן ער אין קיין פּוסטער שטוב ניט וווינען. קיינער וויל זיך אויף אים, דאָ בײַם צדיק אין שטוב, ניט דערבאַרעמען. פֿאַרקערט נאָך, די אייניקלעך, די ווײַבלעך, גיבן יאָסעלען צו פֿאַרשטיין, ער זאָל ערגעץ אַוועקפֿירן דעם שלאָפֿן טאַטן.

— דאָ איז קיין הקדש ניט אויף צו לייגן אַ קראַנקן ייִדן, — האָט מען אים געזאָגט.

איז יאָסעלען אײַנגעפֿאַלן אַן עצה: „דער גוטער פּאַדראַטשיק, דער וואָס האָט רחמנות געהאַט און דעם טאַטן געגעבן אַ רויט רענדל און האָט מיר געהייסן קומען צו אים, בײַ ר' פּסח דעם ראָטהײַזער שטייט ער אײַן, ער וויל דעם טאַטן שענקען אַ קאַפּאָטע און אַ טולופּ. אַזאַ גוטן מענטשן וועל איך אַ בעט טאָן, ער זאָל מײַן אַלטן שלאָפֿן טאַטן הייסן נעמען אויף זײַן סטאַנציע אויף אַ פּאָר טעג, ביז ער וועט דינגען אַ פֿור אַהיים צו פֿאָרן, דערווײַל דאָרטן זײַן. יאָסעלע גייט־צו מיט אַ רחמנות־פּנים, שושקעט ער זיך מיט ר' יחיאלן דעם פּאַדראַטשיק, און ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק זאָגט:

— יאָ, תּיכף פֿיר אַהין דעם טאַטן און זאָג, איך האָב געהייסן.

יאָסעלע ווערט אין איין שׂמחה און וויל אַ קוש טאָן דעם ר' יחיאלן אין דער האַנט. דער ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק לאָזט ניט און שטופּט־אַוועק יאָסעלען:

— גיי, נאַר אײנער, פֿיר דעם טאַטן און דול מיך ניט[129], איך האָב עפּעס אַנדערש דאָ צו טאָן.

יאָסעלע גייט־צו צו זײַן ירושלמי. זעט ער, אַז דער ליגט אויף בײדע קולאַקעס מיטן פּנים אַראָפּ. הייבט יאָסעלע אָן צו ריידן צום ארץ־ישׂראל־משולח אויף אונדזער לשון־קודש הויך. כאָטש ניט גוט, נאָר דאָך האָט ער מיט אים אויפֿן וועג תּמיד גערעדט:

— רבי, אני הולך עם אבי, לא אבוא אל רבי הלילה הזאת[130].

דער ירושלמי וואָלט אפֿשר ניט אומגעקערט דאָס פּנים אין שטוב אַרײַן, מחמת אַ טעם, וואָס מען וועט באַלד געוווּיר ווערן — נאָר יאָסעלע האָט דעם ירושלמי אַ שטאַרקן טאָרע געטאָן בײַם זאָגן די לשון־קודש־ווערטער.

The emissary turned around, glaring at his assistant.

At that moment, Pini was standing opposite the emissary. Upon seeing his face, she yelled, throwing everyone else into a panic:

"Fishl! Is that you!? You lousy rat! You've wasted so many years of my life, you dirty swine!" Pini ran to the rebbe, weeping, sobbing, screaming: "He's up and changed into a Turk! How many times have I troubled you, rebbe, and Velvele wrote letters for me. He ran out on me, the pig, and he must have taken another wife somewhere. Rebbe, if you keep this a secret, it's the end of the world!" She turned to the emissary. "You criminal! Cat got your tongue? You robber! you murderer! If you didn't want to live with me, then you should have gotten a divorce—we *are* Jews after all. The whole town knows I was desperate for a livelihood and lying in the cold and working my fingers to the bone so I wouldn't have to depend on anyone else, God forbid! It was in Berditchev, rebbe, he was younger, of course, but with that same disgusting face, and my father was a good Jew, and that Fishl, he took me away from him, he was an assistant cantor, he was. 'He's a belfer,' that's what my father said. 'A decent boy. Marry him!' A year later, he got hold of the dowry, five hundred guldens, goddamn it, and he impoverished my father, he did, may he rest in peace. And my mother had a big headband, she did, and he stole it and ran away and we never heard from him again. My poor mother, may she rest in peace, died that very same year from worrying so much and from all my crying day and night. You killer! If you'd only sent me a divorce for my money, I could have gotten another husband. But now," she wept, "I'm an old woman. Who'd be crazy enough to marry me? I'm gonna die like a dog out in the cold!" She turned to Yekhiel the Contractor. "Long may you live for sending for me. Just let me get even with that Turk or Tartar! You really have a Tartar's heart, you assassin!"

Screaming and weeping at the same time is something a fishwife has down pat. The rebbe felt awful. This was his third setback of the night: Obadiah was not the reincarnation of a Rationalist; Velvele the Expert, his close follower, was a convert to Christianity; and the Holy Land emissary, who was sitting right next to him, that dear man from Jerusalem, he was nothing but a belfer from Berditchev, a thief who had run away from his wife, and the important letters from the Holy Land were probably forged. What a disgusting turn of events, what an awful setback!

They had quickly gotten rid of Obadiah. They had also gotten rid of Velvele's first wife. But goddamm it: "How are we gonna get rid of the belfer?" the miracle-worker wondered to himself.

Yossele, the son of Obadiah the Pious, asked the entire company a question, like a boy from Shargorod:

"Why did he force me to break my back talking Hebrew all the time? A man from Berditchev ought to know plain Yiddish."

They all laughed, even though they would much have preferred not to laugh.

And Fishl, the belfer from Berditchev, the thief, what did he do while Pini screamed and wept? He held his tongue, like a fish.

It was Pini who answered Yossele's question:

"You know, when Fishl was a young man in Berditchev, he could disguise himself as a beggar or a priest at weddings. He could also play Ahasuerus in Purim skits, all the actors would learn from him. Yes, yes, Rebbe," she turned to the miracle-worker, "the whole town knew him. He was as sly as a fox!"

Everyone laughed again.

האט דער ארץ־ישראל־משולח, דער ירושלמי, מיט א בייזער זיך א דריי געטאן מיטן פנים צו זיין גבאי יאסל.

און די פיני די זיצערקע איז גראד געשטאנען אקעגן דעם ירושלמיס פנים. טוט די זיצערקע א גאנץ הויכן געשריי, אז אלע מענטשן אין שטוב זיינען דערשראקן געווארן:

— פישל, דו ביסט עס? פושע ישראל! שוין אזוי פיל יארן האסטו, הולטיי, מיך אוועקגעווארפן! — צום גוטן־יידן טוט פיני מיט א געוויין און מיט א כליפעריי א געשריי — אט האט ער זיך פארווארפן פאר א טערק פלוצעם. וויפל מאל האב איך, רבי, דאקוטשעט אייער כבוד, און ר' וועלוועלע האט געשריבן בריוולעך אויף מיינע יונגע יארן. איך בין פארזעסן, און ער, דער הולטיי, מוז אוודאי ערגעץ נאך א ווייב האבן גענומען. רבי, אז איר וועט דאס שווייגן איז אן עק פון דער וועלט! — זי קערט זיך צום ירושלמי — עכברוש, וואס שווייגסטו? רוצח, גזלן! האסטו מיט מיר ניט געוואלט ווינען, זיינען מיר דערויף יידן, גט מען מיך. די גאנצע שטאט ווייסט וויל, אז איך רייס קריעה און ליג אויף דער קעלט און הארעווע, אבי קיין מענטשנס ניט צו באדארפן, חלילה. אין בארדיטשעוו, רבי, האט מיך דער פישל — ער איז, פראוודע, יינגער געווען, נאר טאקע מיט דעם פאסקודנעם פארציפערא, ווי היינט — ביי אן ערלעכן טאטן, פון דער קאטשעניוקע, דעם אונטער־חזן — ער איז געווען אן ערלעכער ייד — ארויסגענומען. „א גמרא־בעלפער פישל — האט דער טאטע געזאגט — אן ערלעכער יונג, נעם אים". נאך א יאר האט ער די פינף הונדערט גילדן נדן־געלט דערטאפט נאך, נעבעך, דעם טאטן עליו־השלום, בדלות געשטעלט. דער מאמעס, פראוודע, ניט קיין גרויס שטערן־טיכל, האט ער, דער גנב, אויך אוועקגעגנבעט און איז אנטלאפן געווארן, ווי אין וואסער אריין. נעבעך, מיין מאמע, עליה־השלום, איז טאקע דאס אייגענע יאר, מחמת עגמת־נפש און מיין טאג־און־נאכט אויפן פנים ליגן און וויינען, געשטארבן. רוצח! האסטו מיר כאטש געווען געשיקט א גט פאר מיין געלט, וואלט איך געקאנט א מאן נעמען. אזוי — זי וויינט — בין איך היינט אן אלטע יידענע. ווער וועט משוגע זיין מיך צו נעמען? אט וועל איך ווי א הונט אויף דער קעלט, דרויסן שטייענדיק, שטארבן! — זי קערט זיך צו ר' יחיאל דעם פאדראטשיק — לאנג־לעבן זאלט איר, וואס איר האט געשיקט נאך מיר. לאם איך מיך כאטש נוקם זיין אין דעם טערק צי אין טאטער. טאקע א הארץ פון א טאטער האסטו, רוצח!

דאס שרייען און וויינען אין איין אטעם קאן א מארק־יידענע אויסנווייניק, נאר דעם רבין איז דא גאר ניט גוט. שוין דעם דריטן מיאוסן שטימפ האט ער דעם היינטיקן שבת־צו־נאכטס: עובדיה איז ניט קיין גילגול פון א מתנגד; וועלוועלע דער בריה, דער מקורב, דער חשוב, איז א שמאדילניק, און דער ירושלמי, וואס זיצט הארט נעבן אים, א טייערער ארץ־ישראל־משולח, א רעכטער ירושלמי — דער איז גאר א בארדיטשעווער בעלפער, א גנב, וואס האט אוודאי ערגעץ נאך א ווייב, און די שארפע ארץ־ישראל־בריוו זיינען מן־הסתם שטימפיקע, פאלשע פאפירן. גאר חלשות, מיאוסע שטימפן!

ר' עובדיה איז מען באלד פטור געווארן. וועלוועלס ערשטע ווייב איז מען אויך פטור געווארן. די מכה: „ווי ווערט מען ביי נאכט פטור פון דעם בעלפער?" — טראכט דער בעל־מופת.

יאסעלע, ר' עובדיה דעם פרומענס זונדל, פרעגט דעם גאנצן עולם א קשיא, ווי א שארגאראדער יינגל:

— פאר וואס האט ער מיך א גאנצן וועג געמוטשעט לשון־קודש צו ריידן? א בארדיטשעווער מוז דאך קענען פראסט יידיש ריידן!

אלע לאכן־אפ דער קשיא, כאטש מען וואלט זייער ניט גערן געלאכט.

און דער פישל, דער בארדיטשעווער בעלפער, דער גנב, וואס טוט ער, בשעת די פיני די זיצערקע שרייט און וויינט? ער שווייגט, ווי א שטיק הערינג.

פיני די זיצערקע איז די איינע, וואס ענטפערט־אפ יאסעלעס קשיא:

— דו ווייסט, יונגער מאן, דער פישל, אז ער איז יונג געווען אין בארדיטשעוו, האט ער זיך אויף חתונות געקאנט גוט פארשטעלן פאר א בעטלער און פאר א גלח. אחשוורוש־שפיל האט ער אויך געקאנט מאכן, אלע שפילניקעס פלעגן זיך ביי אים לערנען. יא, יא, רבי — זאגט זי צום רבין — גאנץ בארדיטשעוו ווייסט דאס. ער איז תמיד געווען א פארשלעפטע קרענק.

אלע לאכן ווידער.

The rebbe called over Velvele the Expert and said to him so that Pini could hear:

"Velvele, my dear friend, and Isser, my dear friend, please take Fishl to your home and let him spend the night. Tomorrow, God willing, you shall take him to the Jewish judges, and they will judge him according to the Laws of our Holy Torah" (he heaved a Hassidic, rabbinical, piously pitiful moan). "Both of you, go with him!"

Velvele hated to leave without learning what would happen with Yekhiel the Contractor; but since the rebbe had ordered him (even though his first wife had testified that he was a convert), Velvele, the rebbe's "dear friend," still had grace in the miracle-worker's eyes, and so he diligently grabbed Fishl, the bogus Jerusalemite. Issir, likewise the rebbe's "dear friend," also grabbed the fat emissary to take him away. Pini was delighted that the rebbe had asked two virtuous Hassidic men to guard that murderous thief. He'd be taken care of tomorrow. Her murderer must have money, she thought, and she was going to take back her dowry and every single ruble for her mother's headband.

All that remained now was to settle the matter for which she had been called: Yekhiel and Frumma.

דער צדיק רופֿט־צו װעלװעלען דעם בריה און זאָגט צו אים,
ני די זיצערקע זאָל אויך הערן:

— נעם דו, װעלװעלע קרוין, און ר׳ איסר קרוין דעם פֿישלען,
רט אים צו אײַך אהיים, לאָז ער בײַ אײַך נעכטיקן. מאָרגן, אם־
צה־השם, װעט איר אים אָפּפֿירן צו די דיינים, זיי זאָלן עקן צװישן
על־פּי דת תורתנו הקדושה — דערבײַ טוט ער אַ חסידיש־רבײַשן
זמנות־פֿרומען קרעכץ — גייט ביידע מיט אים!

װעלװעלען איז װיי אװעקצוגיין, ניט צו װיסן װי װעט זיך עקן
יט דעם פּאָדראַטשיק ר׳ יחיאלן, נאָר אַז דער רבי רופֿט אים —
אָטש דאָס ערשטע װײַב האָט אויף אים אויסגעזאָגט, דאָס ער איז אַ
מאַדילניק — „ר׳ װעלװעלע קרוין" — איז ער דאָך װײַטער חשובֿ,
וט ער מיט חשק אַ נעם פֿישלען, דעם פֿאַרשטעלטן ירושלמי, אַ
אָפּ, און „ר׳ איסר קרוין" כאַפּט דעם גראָבן, פֿעטן בחור אַרויספֿירן
ון דאַנען. און פּיני די זיצערקע האָט הנאה, אַז דער רבי האָט צװיי
רלעכע ייִדן, חסידים, געהייסן אים היטן, דעם עכברוש. מאָרגן װעט
ײַן אַן עק. איר רוצח מוז אַװדאי האָבן געלט, מיינט זי, װעט זי
פּנעמען איר געלט און פֿאַר דער מוטערס שטערן־טיכל אַפֿילו אחת־
אחת. בלײַבט נאָר איבער דאָ צו עקן מיט דער זאַך, װאָס מען האָט
י גערופֿן מכּוח ר׳ יחיאלן און מכּוח פֿרומען.

[128] אַ באַבסקע היילערקע.

[129] דריי מיר נישט קיין קאָפּ, מאַך מיך נישט משוגע. — [130] איך גיי מיט
מײַן סאָטן. איך װעל די נאַכט נישט קומען צום רבין (ס׳דאַרף זײַן: הזה).

The rebbe himself wanted to know what was going on with Yekhiel the Contractor. He had heard as clearly as anyone else when Pini had yelled from the other side of the door: "It's magic! It's a spell! . . . You've suddenly turned into a young woman." The girl who had changed into a woman was not enchanted by any stretch of the imagination. On the contrary, she was cheerful and radiant, and she was wearing a huge headband. There must be something to her. And even though a rebbe may not speak his thoughts, he is human, after all, he wanted to know what such a rich woman had to do with a poor market vendor.

The Hassidim could still hear the innkeeper and his wife in the alcove, but they would probably leave soon. Meanwhile, the room was quiet. The Hassidim stopped where they were, gaping to see what would happen. The rebbe's grandsons were at the threshold of the alcove, gawking at the radiant young woman with the huge headband, they were thankful to the Good Lord that they were rid of the fat Jerusalemite. They would be hearing and seeing fine things.

Yekhiel the Contractor did not wait for the rebbe to begin. He eagerly walked over to the table:

"The start of the week didn't quite work out for me. Rebbe, what you took for pure gold was fool's gold. But let's forget about that, and let's talk about my miracle. I meant this woman. I wish to marry her. And I want the wedding to take place here in your home, tonight."

"No!" cried Pini, clutching her head with both hands. "No, rebbe, I don't want to sell my soul. Oh, God help me, rebbe! A brother can't marry his sister! The world will collapse! How can this be? Oh, help me, God! A brother and sister?! No! It can't be! It can't! How can you allow it, rebbe, God forbid!"

All eyes were glued on Yekhiel the Contractor and the beautiful woman. It wasn't proper for a brother to marry his own sister.

Yekhiel the Contractor laughed:

"Hahahaha! Don't clutch your head and don't yell. You already called her a witch for nothing. I promised you'd understand the transformation very soon. Just keep silent for a few minutes and I'll explain everything."

And he stared at the rebbe:

"You know that our Father Abraham was once in a terrible predicament and he had to say that his wife Sarah was his sister. Right? Now three months ago, I told this good woman that my bride-to-be was my sister. I had to bring my fiancée here secretly for a reason that I'll tell you in a few minutes. In Mezhbezh, I deliberately chose Pini the Agunah, as she is called, because she lives all alone in her house, no one ever visits her. I paid six months' board for my fiancée—fifty rubles cash on the spot. That was enough, right? The poor woman needed all that money for her business. But I did insist on one condition: She was never to send my bride-to-be anywhere. I wanted to make sure that no one ever saw her and that no one ever found out that she was in Mezhbezh. . . . Thank you very much, Pini, you are a good and honest woman! I want to give you a present for taking care of my fiancée and keeping the secret better than any Hassidim. You can see that the Good Lord has rewarded you. We helped you find your husband." (Yekhiel had to say that to get in a dig at the Hassidim.) "Furthermore, Pini, my fiancée dressed as a girl for

דער צדיק אַליין וויל אויך וויסן, וואָס דאָ טוט זיך מיט דעם ר׳ יחיאל דעם פּאַדראַטשיק. ער האָט אַזוי גוט געהערט ווי אַלע, אַז די זיצערקע פּיני האָט פֿון יענער זײַט טיר געשריגן: „מכשפֿה, זנאַכער־קע, פּלוצעם האָסטו דיך פֿאַרוואָרפֿן פֿאַר אַ ווײַבל״. דאָס פֿאַרוואָר־פֿענע פֿאַר אַ ווײַבל איז גאָר ניט ווי אַ כּישוף־ווײַבעלע, אַדרבה, זייער אַ ליכטיק, פֿריילעך ווײַבעלע, אָנגעטאָן אין זייער אַ גרויס שטערן־טיכל. מוז דאָך דאָ עפּעס זײַן. און כאָטש אַ גוטער־ייִד זאָגט ניט אַרויס, איז ער אַ מענטש, וואָס וויל זייער וויסן, ווי קומט אַזאַ רײַך ווײַב צו אַן אָרעמער זיצערקע.

כאָטש מען הערט נאָך פֿונעם אַלקער, אַז די קרעטשמערקע מעניע־ראָסיע איז נאָך מיטן מאַן טאָדרעס ניט אַוועקגעגאַנגען, נו, וועלן זיי מן־הסתּם באַלד גיין. לעת־עתּה איז שטיל אין שטוב. די חסידים, וואָס דרייען זיך אַרום, בלײַבן אַלע שטיין אויסגעשטשירעט די אויגן, צו צוזען וואָס דאָ וועט ווערן. דעם צדיקס אייניקלעך שטייען אויף דער שוועל פֿונעם אַלקער אין שטוב אַרײַן, גלאָצנדיק אויף דעם ליכטנדיקן ווײַבעלע מיט דעם זייער גרויסן שטערן־טיכל, און דאַנקען גאָט, אַז מען האָט דעם פֿעטן ירושלמי אַרויסגעפּטרט. וועט מען דאָ הערן און זען ווילע זאַכן.

ר׳ יחיאל דער פּאַדראַטשיק וואַרט ניט ביז דער גוטער־ייִד וועט אָנהייבן. גייט ער צו צום טיש מיט חשק:

— מײַן אָנהייב אויף דער פֿולער וואָך איז אויף להכעיס עפּעס ניט זייער געראָטן. רבי, ס׳איז גאָר ניט גאָלד געווען, וואָס אײַך האָט זיך געוויזן פֿאַר ריין גאָלד. נאָר לאָמיר דאָס אַוועקלייגן, און לאָמיר שמועסן פֿון מײַן מופֿת. אָט דאָס ווײַבל האָב איך געמיינט. מיט דער וויל איך חתונה האָבן. דאָ בײַ אײַך זאָל זײַן די חופּה, הײַנט אויף דער נאַכט.

— ניין! — טוט אַ הויכן געשריי פּיני די זיצערקע מיט אַ זעץ זיך אין קאָפּ אַרײַן מיט ביידע הענט — ניין, רבי, איך וויל מײַן נשמה ניט פֿאַרקויפֿן. וויי און אָך איז די יאָרן, רבי! סטײַטש, אַ ברודער זאָל וועלן נעמען זײַן שוועסטער! מישטיינס געזאָגט, די וועלט וועט דאָך אײַנפֿאַלן. ווי מעג מען? גוואַלד וועל איך שרײַען: אַ ברו־דער — זײַן שוועסטער?! ניין, מען טאָר נישט, מען טאָר נישט, און איר, רבי וועט דאָס דערלאָזן, חלילה?

אַלע אויגן קוקן אויף ר׳ יחיאלן דעם פּאַדראַטשיק און אויף דעם שיינעם ווײַבל. עפּעס געשיקט זיך ניט, דער ברודער זאָל וועלן נעמען זײַן שוועסטער.

ר׳ יחיאל דער פּאַדראַטשיק טוט אַ לאַך:

— כאַ־כאַ־כאַ, שלאָגט אײַך ניט אין קאָפּ אַרײַן און שרײַט ניט. פֿריִער האָט איר אויך געשריגן און גערופֿן זי מכשפֿה אומזיסט. איך האָב אײַך צוגעזאָגט, אַז באַלד וועט אײַך ניט קשה זײַן אויף דעם פֿאַרוואָרפֿעניש. אַצינדערט זאָג איך אײַך, אַז אײַך וועט באַלד — גאָר אַ פּאָר מינוט זאָלט איר שווײַגן — וועט אַלץ ניט קשה זײַן.

און ער קערט זיך מיטן פּנים צום גוטן־ייִדן:

— איר ווייסט, אַז אונדזער אָבֿינו אַבֿרהם האָט אויף זײַן ווײַב שׂרהן, פֿון אַ נויט וועגן, געמוזט זאָגן, זי, שׂרה, איז זײַן שוועסטער, איאָ? האָב איך אויף מײַן כּלה פֿאַר אַ חודש דרײַ געמוזט דער ער־לעכער ייִדענע פּינין זאָגן, אַז דאָס איז מײַן שוועסטער. איך האָב די כּלה מײַנע געמוזט שטילערהייט אַהער ברענגען איבער אַ טעם, וואָס איר וועט שפּעטער מיט עטלעכע מינוט פֿון מיר הערן. אין מעזש־בעזש האָב איך אומישנע מיר אָפּגעקליבן די ייִדענע פּיני די עגונה, ווי מען האָט זי גערופֿן, ווײַל זי וווינט גאָר אַליין אין איר שטיבעלע, קיינער קומט אַהין ניט. איך האָב מײַן כּלה בײַ איר אָפּגעדונגען אויף אַ האַלב יאָר קעסט. איך האָב תּיכּף מזומן געצאָלט אַ פֿופֿציקער אַסיגנאַציעס. איאָ, גענוג? אַזאַ אָרעמע ייִדענע האָט אַזוי פֿיל געלט מיט אַ מאָל געדאַרפֿט צו איר משׂא־ומתּן. נאָר איין תּנאַי האָב איך מיט דער ערלעכער ייִדענע געהאַט, אַז זי זאָל קיין מאָל מײַן כּלה ניט שיקן ערגעץ. ווײַל איך האָב געדאַרפֿט, אַז קיינער זאָל זי ניט זען, און מען זאָל בשום אופֿן ניט קאָנען געוווּיר ווערן, אַז זי איז אין מעזשבעזש... אַ שיינעם דאַנק אײַך, גוטע, ערלעכע פּיני! איך וועל אײַך אַ מתּנה אַחוץ שענקען דערפֿאַר, וואָס איר האָט אַזוי געפּילעוועט מײַן כּלה און האָט געהאַלטן דעם סוד בעסער פֿון אַלע חסידים. איר זעט, אַז גאָט ברוך הוא האָט אײַך אַ שׂכר געגעבן. איר האָט דורך אונדז אײַער מאַן אָפּגעזוכט. (דעם פֿרומען כאַפּ[131] האָט ר׳ יחיאל געמוזט טאָן, ווײַל ער האָט אַ שטאַרקן ליאַפּ[132] געטאָן די חסידים...) דאָס, וואָס מײַן כּלה איז בײַ אײַך, פּיני, געווען אָנגעטאָן ווי אַ מיידל, איז

the same reason that I pretended she was my sister. So that no one would realize she was in Mezhbezh. Her braid was false, it belonged to a bride, who cut it off. My fiancée was married once, so she is permitted to wear a wig, right, rebbe? It's in the Talmud. My fiancée was married. . . ." All the onlookers gaped in amazement.

The rebbe answered:

"Yes, it's in the section on what a wife may wear on the Sabbath. But Jews don't follow it. However, in retrospect, it's not a great sin. Well, Yekhiel? . . ."

Yekhiel the Contractor went on:

"There's something else you have to know, Pini. My fiancée's name isn't Frumma. You'll find out her real name later on. But because she's virtuous and pious (*frum* in Yiddish), I gave her the name Frumma. . . ."

The onlookers simply couldn't believe their ears. Even the innkeeper and his wife pushed their way over to the threshold to hear this curious story.

Yekhiel the Contractor walked over to the rebbe's adjutant, who was sitting outside the door. He had fallen asleep. From inside the house, they could hear the contractor wake him up by giving him money:

"Here you are. This is something you like. . . . But you've got to run an errand for me quickly. Take a lantern." He softly listed a few people, some by name. "Wake them up if they're asleep. Bring all of them here to the rebbe along with all the paraphernalia. Hurry up, and if you can get all these people and all the stuff here within fifteen minutes, I'll give you four more silver guldens. Get going! Hurry up! And get them here quickly!"

Inside the house, they saw that the money-man had already left, and Yekhiel came back indoors.

During that time, Pini, who was delighted that the rich contractor had praised her, said:

"It's too bad, rebbe. The woman's name could just as well be Frumma, for she's as quiet and decent as a dove. I never heard a peep out of her. She never left the house as long as she lived with me, except late Friday night. When Yekhiel came to my home with new clothes for her, the two of them went outside and spoke together. I saw all the clothes, but I didn't know about the headband. Maybe she hid her jewelry." The beautiful young woman smiled. "It was only on the way over here that she took off her braid in the darkness and put on the veil and the headband. I swear, what a business!" The beautiful young woman smiled again. "Now I realize why you took so long to get dressed, something like an hour. . . ."

The young woman laughed modestly.

Yekhiel the Contractor came back into the house and walked over to the rebbe:

"Now, Pini, that decent woman, has said that we are brother and sister. But I have said that I was only pretending, like our Father Abraham, when I told her a few months ago that this woman was my sister. You do not know me, rebbe. This is the first time I've ever come to your home. That's why I've sent your men to gather witnesses. People that you, rebbe, and the other people here already know. These witnesses will tell you who this woman is. Then you'll see that she's not my sister." He turned to Pini. "And you, Pini, wait a bit, and you'll know the truth and you'll be able to attend our wedding."

Everyone heard what he said and they were amazed. Even Tordes and his wife Menye-Rasye remained spellbound until the end.

Yekhiel the Contractor went on:

אויך געווען אַקוראַט ווי דער טעם פֿאַר וואָס איך האָב געמוזט זאָגן, זי איז מײַן שוועסטער. כּדי עס זאָל ניט מעגלעך זײַן, עמעצער זאָל זיך שטויסן, אַז זי געפֿינט זיך אין מעזשבעזש. דעם צאָפּ וואָס זי איז געגאַנגען, דאָס איז פֿרעמדע האָר, פֿון אַן אָפּגעשוירענער כּלה. זי איז אַ ווײַבל. איאָ, רבי, אַ ווײַבל מעג אין פֿרעמדע האָר גיין? ס'איז בפֿירוש אַ משנה אין „שבת"? מײַן כּלה איז אַ ווײַבל... — אַלע פֿאַרגאַפֿן זיך און פֿאַרוווּנדערן זיך זייער.

דער צדיק ענטפֿערט:

— יאָ. עס שטייט אַזוי אינעם פּרק: „במה אשה יוצאת", אין „מסכת שבת", אין דער משנה. נאָר ייִדן זײַנען זיך ניט נוהג. בדיעבֿד אָבער איז עס ניט קיין גרויסע עבֿירה. נו, ר' יחיאל...

ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק זאָגט ווײַטער צו פּינין:

— איר, פּיני, וועט דאָ געוווּיר ווערן נאָך עפּעס: מײַן כּלה הייסט גאָר ניט פֿרומע. איר וועט שפּעטער וויסן, ווי זי הייסט בײַ איר נאָמען. נאָר ווײַל זי איז פֿרום און ערלעך, האָב איך איר דערווײַל דעם נאָמען געגעבן...

אַלע הערן און גייען גאָר אויס פֿאַר פֿאַרוווּנדערונג. אַפֿילו די קרעטשמערקע מעניע־ראַסיע מיטן מאַן טאָדרעס האָבן זיך אַרײַנגעשטופּט צו דער שוועל צוצוהערן די טשיקאַווע זאַך.

ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק גייט פֿון דער שטוב צו דעם גוטן־ייִדנס לײַבמענטש, וואָס זיצט פֿון יענער זײַט טיר. יענער איז זיצנדיק אַנטשלאָפֿן געוואָרן. הערט מען אין שטוב, ווי דער פּאָדראַטשיק וועקט אים אויף מיט געלט געבן:

— נאָט אײַך, איר האָט די מעשׂה ליב... נאָר איר מוזט מיר אויף דער מינוט אַ גיכן גיי טאָן מיטן לאָמטערן... — שטילערהייט רעכנט ער אים אויס עטלעכע מענטשן בײַ די נעמען און אָן נעמען — איר זאָלט זיי אויפֿוועקן, אויב איר וועט זיי געפֿינען שלאָפֿנדיק. און אַלע אַהער צום רבין צו ברענגען צו טאָסקען, מיט דעם גאַנצן קלאָפּער־געצײַג. רירט אײַך, און אַז איר וועט מיר די אַלע מענטשן מיט די כּלים ברענגען — אין אַ פֿערטל שעה זאָלן אַלע און אַלץ דאָ זײַן אין שטוב — גיב איך אײַך נאָך פֿיר ווײַסע גילדן. אַנו, רירעוודיק, גיך און געשווינד געגאַנגען, געטאָן און אַהער געבראַכט!

אין שטוב הערט מען, אַז דער משולם־צעך[133] איז שוין אַוועקגעגאַנגען פֿון דער טיר, און ר' יחיאל איז צוריק אַרײַנגעקומען אין שטוב.

בשעת ר' יחיאל האָט אין הויז געהאַט צו טאָן מיטן משולם־צעך, זאָגט פּיני די זיצערקע — זי האָט הנאה געהאַט, וואָס דער רײַכער פּאָדראַטשיק ר' יחיאל האָט זי געלויבט פֿאַר אַן ערלעכער ייִדענע:

— שקאָדע צו זאָגן, רבי! דאָס ווײַבל מעג טאַקע הייסן פֿרומע: ציכטיק און שטיל ווי אַ טויב. איר קול האָט מען ניט געהערט. איר פֿוס איז ניט אַרויסגעקומען אויף דער גאַס זינט זי איז בײַ מיר געווען, ביז דעם ערבֿ שבת שפּעטלעך. אַז ר' יחיאל איז געקומען צו מיר אין שטוב אַרײַן מיט די נײַע מלבושים, וואָס ער האָט איר געבראַכט, זײַנען ביידע אַרויסגעגאַנגען דרויסן און האָבן צווישן זיך געשמועסט. אַלע מלבושים האָב איך געזען, נאָר פֿונעם שטערן־טיכל האָב איך ניט געוווּסט. מן־הסתּם האָט זי דאָס צירונג אַרום זיך באַהאַלטן. (דאָס שיינע ווײַבל שמייכלט). ערשט אויפֿן וועג, גייענדיק אַהער, האָט זי אין דער פֿינצטער אויסגעטאָן דעם צאָפּ און אָנגעטאָן דעם שלייער מיטן שטערן־טיכל. כּ'לעבן, אַ מלאכה! (דאָס שיינע ווײַבל שמייכלט ווידער). אַצינדערט שטויס איך מיך, איבער דעם האָט דײַן אָנטאָן אַזוי לאַנג געדויערט, אפֿשר אַ שעה...

דאָס ווײַבעלע לאַכט ציכטיק.

ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק, אַז ער קומט צוריק אין שטוב אַרײַן, גייט ער צו צום גוטן־ייִדן:

— דאָ האָט די ערלעכע פּיני געזאָגט, אַז איך מיט דעם ווײַבל זײַנען שוועסטער און ברודער. איך האָב געזאָגט: ניין, און האָב גע־טענהט, אַז ס'איז נאָר אומישנע געווען, וואָס איך האָט געטאָן, ווי אונדזער טאַטע אבֿרהם, איר צו זאָגן פֿאַר עטלעכע חדשים, עס איז מײַן שוועסטער. איר, רבי, קענט מיך ניט. דאָס ערשטע מאָל, אַז איך בין בײַ אײַך אין שטוב. דעריבער האָב איך געשיקט אײַער מענטש, אַהער ברענגען עדות. אַזוינע עדות, וואָס איר, רבי, און די אַלע מענטשן, וואָס זײַנען דאָ, קענען זיי. די עדות וועלן אײַך זאָגן, ווער דאָס ווײַבל איז פֿון דער היים. וועט איר זי אויך קענען, אַז זי איז ניט מײַן שוועסטער. — ער קערט זיך צו פּינין דער זיצערקע — אַז איר וועט דאָ וואַרטן אַ ביסל, וועט איר וויסן דעם אמת און וועט מעגן זײַן אויף אונדזער חופּה.

אַלע הערן און פֿאַרוווּנדערן זיך זייער. אַפֿילו טאָדרעס איינעם ברישליאַק און זײַן ווײַב מעניע־ראַסיע שטייען ווי אָנגעקאָוועט צו זען דעם סוף.

ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק רעדט ווייטער:

"There's one favor I want to ask you, rebbe. When the witnesses arrive, I want to go into the alcove for a few minutes, and I want you to say that it's all right. Meanwhile, please ask Pini, that honest woman, and my bride to sit down. The witnesses may not come all that soon."

He didn't wait for the rebbe to invite them. He pulled over two chairs, and Pini and the beautiful young woman sat down.

Although Mezhbezh is a big town, it's not as big as Saint Petersburg. The money-man was already back, panting and gasping, he ran over to Yekhiel and whispered—quite audibly—into his ear:

"Only two were gone after the Sabbath. The rest will be here in a couple of minutes, together with all the stuff."

— אײן זאַך װיל איך אײַך, רבי, בעטן. בשעת די עדות װעלן אָנקומען, זאָל איך אויף עטלעכע מינוטן אַװעקגײן אין אַלקער אַרײַן. איך װעל ערשט דערנאָך אַרײַנקומען, איר װעט אַלײן זאָגן, ס'איז רעכט אַזוי. דערװײַל בעט איך צו הייסן דער ערלעכער ייִדענע פּיני און מײַן כּלה זיך צוזעצן. אפשר װעלן די עדות ניט אַזוי גיך קומען.

ער װאַרט ניט ביז דער צדיק װעט הייסן. ער שטעלט בענקלעך און פּיני מיטן שײנעם װײַבעלע זעצן זיך.

מעזשבעזש, כאָטשע אַ גרויסע שטאָט, איז פֿאָרט ניט אַזוי גרויס װי פּעטערבורג. דער משולם־צעך איז שוין געקומען פֿאַרדעכעט[134], פֿאַרסאָפּעט צוריק, און איז צוגעלאָפֿן זאָגן דעם ר' יחיאלן שטיל אין אויער אַרײַן — אַזוי װי מען האָט געקאָנט הערן:

— צװײ נאָר זײַנען אַװעקגעפֿאָרן תּיכף נאָך הבדלה, די איבע־ריקע און דאָס קלאַפּער־געצײַג װעט אין אַ פּאָר מינוטן דאָ זײַן אין גאַנצן.

[131] דריידל, המצאה. — [132] שמיר, פּאַרפּאַסשקע.

[133] (איראָניש) פּאַך פֿון מענטשן, װאָס קריגן באַצאָלט איז בײַ זײ דער עיקר.

[134] שװער אָפּכאָפּנדיק דעם אָטעם.

When the witnesses could be heard arriving, Yekhiel the Contractor slipped into the alcove, and the beautiful young woman stood up from her chair. Her heart was pounding. She was very nervous.

In walked Aaron the Beadle of Nosuchville, together with his wife Sarah. Upon seeing the young woman, they fell upon her and she threw her arms around them. They shouted cheerfully and wept for joy.

"Sheyntse, it's you!" they shouted.

"Daddy, Mommy!" she shouted.

"Our Sheyntse!" they shouted in cheerful and tearful voices.

She sobbed:

"Yes, Daddy, Mommy!"

"You're really here, in the rebbe's home? We've really got you here, where the rebbe said I shouldn't worry?" shouted Sarah.

A kissing, a hugging, a joy. A merriment. It lasted for several minutes.

They all saw how glad the rebbe was that this meeting was regarded as a miracle. At least he had *this* for the night and all his setbacks.

Suddenly, the innkeeper's wife Menye-Rasye burst in:

"What?! Is that you, Sarah? Why, I gave you my beautiful girl. Her name was Sheyntse. I've been looking for you all over the district, you criminal! Give me back my child! Tordes, cat got your tongue? This is Sarah, I've been looking for her. . . ."

Everyone was silent, paralyzed. Aaron the Beadle and Sarah his wife were as dumb as stone. So was the rebbe.

Tordes, the brawny innkeeper, lifted his brawny arm to strike Sarah. He was ready to kill her. Luckily, Yekhiel the Contractor came leaping from the alcove. He was no weakling himself. Pulling them apart, he snapped:

"Don't shout, don't fight. There's a man sitting here," he pointed to the rebbe, "he'll hear what you have to say. We're all Jews after all, we'll listen to everything. Come now. What's the use of fighting and shouting. Just say what's on your mind."

Tordes the Innkeeper lowered his arm. But his wife kept weeping and yelling bitterly to the rebbe. It was heart-rending.

"Rebbe, when I divorced that scoundrel Velvele, I was pregnant, as I told you before. My poor father, may he rest in peace, died when I had my baby, may he intercede for me. My father, may he rest in peace, was Shneur, the tax-collector of Kosznetin. Cat got your tongue, Tordes? I don't have the strength. . . ."

Tordes the Innkeeper told the rest of the story:

"Do you understand, rebbe, the girl was named Sheyntse, after her grandfather Shneur, may he rest in peace, that's right. My wife, Menye-Rasye, didn't nurse the girl. . . ."

Having rested a bit, Menye-Rasye could take up her shouting again, she wrung her hands and let out a torrent of tears:

"They took everything because Father had so many debts. My mother lived on, poor, without a crust of bread. When she went to a rabbinical court, they said—Tordes, you tell them, you're a man. . . ."

ווי באַלד מען האָט געהערט אָנקומען דעם עולם, האָט ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק זיך אַ כאַפּ געטאָן אין אַלקער אַרײַן און דאָס שיינע ווײַבעלע, האָט מען געזען, איז אויפֿגעשטאַנען פֿון איר בענקל. דאָס האַרץ האָט זיך אין איר געוואָרפֿן, זי איז זייער אומרויִק געשטאַנען.

אַרײַנגעקומען איז אהרן שמשׂ, דער לויהאָיפּאָלער שמשׂ, מיט זײַן ווײַב שׂרה. צום אַלעם ערשטן, ווי זיי האָבן דערזען דאָס ווײַבעלע, זײַנען זיי בײדע אַרויפֿגעפֿאַלן אויף איר, און דאָס ווײַבל האָט בײדע אַרומגענומען מיט בײדע הענט. ס׳איז געוואָרן אַ פֿריילעך געשריי און אַ געוויין מחמת שׂמחה.

— שיינצע, דו ביסט עס! — האָבן זיי געשריגן.

— טאַטעניו, מאַמעניו! — האָט זי געשריגן.

— אונדזער שיינצע! — האָבן זיי מיט אַ פֿריילעך־וויינענדיק קול געשריגן.

זי האָט געכליפּעט:

— יאָ, טאַטעניו, מאַמעניו!

— ביסטו טאַקע בײַם צדיק אין שטוב? מיר האָבן דיך טאַקע דאָ, ווי דער רבי דער צדיק האָט מיר געזאָגט, איך זאָל מיך ניט זאָרגן. — שרײַט שׂרה די שמשׂטע.

אַ קושערײַ, אַ האַלדזערײַ, אַ פֿרייד, אַ שׂמחה. עטלעכע מינוטן האָט עס געדויערט.

אַלע קוקן, ווי דער רבי האָט הנאה, אַז דאָס ווערט אָנגענומען פֿאַר אַ מופֿת. איז כאָטש דאָס, פֿאַר דער הײַנטיקער נאַכט פֿון סאַמע שטימפּן.

מיט אַ מאָל פֿאַלט־אַרײַן די קרעטשמערקע מעניע־ראַסיע מיט איר קול.

— וואָס? דו בישט עס, שאָרע? דיר האָב איך געגעבן מײַן סײַנענדיק מײדעלע. טאַקע סיינטשע האָט עס געהיישן. איך זשוך דיך אויפֿן גאַנטשן סליסל, אַכבעראַסטע! גיב מיר אָפּ מײַן סײַנענדיק קינד. טאָדרעש, וואָס סוויַגשטו? דאָס איזש די יִדענע שאָרע, וואָס איך זשוך...

אַלע בלײַבן, ווי פֿאַרגליווערט, שטילשווײַגן. אהרן שמשׂ און שׂרה זײַנען געבליבן שטום, ווי די העלצער, שטיין. דער גוטער־ייִד אויך.

טאָדרעס, דער געזונטער קרעטשמער, הייבט־אויף די געזונטע האַנט, דער שמשׂטע שׂרה אַ זעץ צו טאָן. וואָלט ער זי געקאָנט דערהרגענען. די מערכה איז, אַז ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק איז אַרײַנגעשפּרונגען פֿונעם אַלקער. ער איז אויך נישט קיין שלאַפֿער. ער צעשפּרייט זיי און רעדט שאַרף:

— שרײַט ניט, שלאָגט אײַך נישט, פֿע, איר זײַט דאָ ניט אין קיין קרעטשמע. דאָ זיצט עמעצער... — ער ווײַזט אויפֿן צדיק — ער וועט אויסהערן, וואָס איר זאָגט. מיר אַלע זײַנען ייִדן, מיר וועלן הערן וואָס און ווען. פֿע! שלאָגן און שרײַען? פֿע! זאָגט, וואָס איר האָט צו זאָגן.

דער קרעטשמער טאָדרעס האָט אַראָפּגעלאָזט די האַנט. נאָר די קרעטשמערקע האָט געוויינט און געשריגן פֿאַרן גוטן־ייִדן מיט אַ ביטער קול. עס האָט געריסן בײַם האַרצן זי צוצוהערן:

— רבי, אַזש איך האָב מיך געגעט מיט דעם וועלוועלען ימח־שמוניק, האָב איך אײַך דערטשיילט, אַזש איך בין געווען מובערעש. מײַן טאַטע, נעבעך, אָלעוו־האַסאָלעם, איז געשטאָרבן, ווען איך בין צו קינד געגאַנגען, זשאָל ער זיך מיִען. מײַן טאַטע, אָלעוו־האַסאָלעם, האָט געהיישן ר׳ סנייער דער מאָכשן אין קאָשנעטין. וואָס סוויַגשטו, טאָדרעש? איך האָב קיין כּוח ניט...

טאָדרעס קרעטשמער דערציילט דאָס איבעריקע:

— פֿאַרסטייט איר, רבי, דעריבער האָט מען דאָש מיידל אַ נאָמען געגעבן אין סול: סיינטשע, נאָכן סוועך, אָלעוו־האַסאָלעם, טאַקע. זי, מײַן ווײַב, מעניע־ראָשע, האָט ניסט געזייגט דאָש מיידעלע...

מעניע־ראַסיע האָט זיך אָפּגערוט אַ ביסל, קאָן זי ווײַטער שרײַען און רעדט מיט הענט־ברעכעניש און גיסט מיט טרערן:

— פֿונעם הויף האָט מען אַלטש אָװעקגענומען, ווײַל דער טאַטע איז געווען אַ בעל־חוב. די מאַמע האָט נאָך געלעבט, אָרעם, אָן אַ סטיקל ברויט. האָט די מאַמע געפֿרעגט אַ סײַלע, האָט מען געזשאָגט... טאָדרעש, זשאָג דו, דו בישט אַ מאַנטשביל...

Tordes took up the thread: "They said Menye-Rasye could marry me because my first wife committed suicide. . . ."

"The child, rebbe," Menye-Rasye shouted and wept, "a woman took her by way of doing a good deed. Sarah, she was also from Kosznetin. She promised she would return my baby in two years. I married Tordes, and he also took in my mother. But she died in a year because she missed the beautiful child so much. . . ."

She wept and sobbed and couldn't go on. So Tordes continued:

"My wife didn't have a child for two, three, four, five years, and she began longing for the baby. Look for Sarah, look for Sarah—but she was gone. I hitched up a horse and rode around asking after Sarah's whereabouts. She was gone, and so was the child. 'No hide nor hair of them,' as the peasant says."

Menye-Rasye spoke again, wringing her hands and weeping:

"A peasant's saying is like a biblical verse: 'There's no use crying over spilt milk.' "

The company started laughing at her proverb.

"I don't want to talk to the tsaddik anymore. . . ."

She fell upon Sheyntse, the beautiful young woman, kissing and hugging her:

"My child, I carried you under my heart, I am your mother. My darling, my love, my life, kiss me, my Sheyntse. . . ." She fainted dead away, plopping full-length on the floor.

Meanwhile, other people began arriving: Tevye Bilenkis, Gabriel Gittels, Zainvil, and a Jewish judge, and a cantor, and two beadles, and several other Jews. The newcomers were talking about what had happened so far and what was happening now.

As Velvele the Expert had done earlier, Yekhiel the Contractor sprinkled water on Menye-Rasye until she came to.

Aaron the Beadle and his wife Sarah walked over to the rebbe.

"Yes, that's absolutely true. Sheyntse is her daughter," said Aaron.

"It's true, rebbe, if you please. I took the child from her, from Menye-Rasye, yes, this beautiful woman here, Sheyntse!" said Sarah. "We left Kosznetin and then Yampelye. My husband Aaron became the bes-medresh beadle in Nosuchville. We loved the child. And we brought her up. We thought of her as our own daughter, if you please. Why, rebbe, you know, if you please, how I bothered you when she vanished. And you, rebbe, you worked a miracle, if you please, we've found her again in your home. My husband and I both forgot that she was someone else's child, if you please. Our Sheyntse, if you please, really became *our* Sheyntse. . . ."

During the commotion, during the yelling and weeping and fainting, Yekhiel the Contractor had hidden his face so that those who had come after Aaron and his wife couldn't see him. Not even Aaron and Sarah had noticed him. Now, after the tumult of arousing the innkeeper's wife, when Tordes had helped him get Menye-Rasye back on her feet, Yekhiel saw that the rebbe was at a loss to reach a verdict between Menye-Rasye and Sarah. So Yekhiel turned to the company:

טאָדרעס דערציילט ווײַטער:

— האָבן די דינטוירעש געזשאָגט, זשי מעג מיך נעמען. ווײַל מײַן יענטש ווײַב האָט אַ מישע־מעסונע אײַנגענומען...

— דאָש קינד, רבי — שרײַט און וויינט מעניע־ראָסיע — האָט בײַ מיר די ידענע פֿאַר אַ מיטשווע גענומען. זשי, שאָרע, איזש אויך אַ קאָשנעטינערן. זשי האָט מיר צוגעזשאָגט, מיר נאָך טשוויי יאָר מײַן קינד אָפּטשוברענגען. איך האָב גענומען טאָדרעשן, ער האָט מײַן מאַמע אויך טשו זשיך גענומען קיין לייכעווע. די מאַמע איז טשום יאָר געשטאָרבן, ווײַל זי האָט געבענקט נאָכן סײַנענדיקן קינד...

זי וויינט און כליפּעט, דעריבער קאָן זי ווײַטער ניט ריידן. הייבט ווידער טאָדרעס אָן:

— מײַן ווײַב האָט אַ יאָר טשוויי, דרײַ, פֿיר, פֿינף, קיין קינדער ניט געהאַט. האָט זשי אויך אָנגעהויבן טשו בענקען. זשוך די שאָרע, זשוך די שאָרע — ניסטאָ. איך האָב אײַנגעשפּאַנט אַ פֿערד, איך בין געפֿאָרן פֿרעגן, ווו די ידענע שאָרע איז. ניסטאָ שאָרע, ניסטאָ דאָש קינד... „פּראָפּאַלע"[135], זאָגט דער פּויער.

מעניע־ראָסיע רעדט ווידער און ברעכט די הענט מיט אַ געוויינערײַ:

— ווי דער פּאָווער זשאָגט אַ ספּריכוואָרט, להבֿדיל אַ תּורה: פּראָפּאַלאָ יאַק סאָבאַקאַ נאַ יאַרמאַראַק[136]...

אַלע הייבן־אָן צו לאַכן פֿון דעם קרעטשמאַרישן משל. מעניע־ראָסיע איז זיך מיישבֿ:

— איך וויל סוין ווײַטער ניט ריידן טשום טשאַדיק...

זי פֿאַלט־צו צו שיינצען, צום שיינעם ווײַבעלע, קושן און האַלדזן:

— מײַן קינד, דו בישט בײַ מיר געלעגן אונטערן האַרטשן, איך בין דײַן מאַמע. מײַן האַרטש, מײַן נעסאַמע, מײַן לעבן, קוס מיך, מײַן סיינטשע... — זי בלײַבט חלשן און פֿאַלט־אַנידער אַזוי גרויס ווי זי איז אויף דער ערד אין מיטן שטוב.

דערווײַל איז דאָך ר׳ טבֿיה בילענקיס, און ר׳ גבֿריאל גיטעלעס, און זײַנוועלע, און אַ דיין און אַ חזן, און צוויי שמשים, און נאָך ייִדן אָנגעקומען אַהער. די וואָס זײַנען ערשט געקומען ריידן פֿון אַלעם, וואָס דאָ האָט זיך די נאַכט איבערגעטאָן און וואָס עס טוט זיך.

ווי פֿריִער וועלוועלע דער בריה, אַזוי האָט ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק מיט קאַלט וואַסער געמינטערט און דערמינטערט די מעניע־ראָסיע.

אַהרן שמש מיטן ווײַב שׂרהן זײַנען אַליין צוגעגאַנגען צום צדיק מיט די ווערטער:

— יאָ, ס׳איז משונה אמת. עס איז איר טאָכטער. — זאָגט אַהרן שמש.

— אמת רבי, איך האָב, מחילה, בײַ איר, בײַ מעניע־ראָסיען, גענומען דאָס קינד, אָט דאָס שײַנענדיקע ווײַבעלע שיינצען! — זאָגט שׂרה די שמשטע — מיר זײַנען אַרויס פֿון קאָשנעטין פֿון יאַמפּעליע דערנאָך. מײַן מאַן אַהרן איז געוואָרן אין לויהאַיאַפּאַלי בית־מדרש־שמש. מיר האָבן דאָס קינד ליב געהאַט. מיר האָבן עס אויסגעהאָדעוועט. מיר האָבן עס, מחילה, געהאַלטן פֿאַר אונדזער קינד. איר, רבי, ווייסט דאָך, ווי איך האָב אײַך, מחילה, דאַקוטשעט, ווען זי איז פֿאַרלוירן געוואָרן. און איר, רבי, האָט באַוויזן אַ מופֿת, מחילה, אַז זי האָט זיך טאַקע בײַ אײַך אין שטוב אָפּגעזוכט. מײַן מאַן און איך, מחילה, האָבן גאָר פֿאַרגעסן, אויב ס׳איז אַ פֿרעמד קינד. אונדזער שיינצע איז געוואָרן, מחילה, טאַקע אונדזער שיינצע...

ביז אַהער האָט ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק, בשעת דער מישע־ניבֿע[137] און דעם געשריי און דעם געוויינערײַ און דעם חלשערײַ, אַלץ געהאַלטן זײַן פּנים, אַז די וואָס זײַנען שפּעטער — נאָך אַהרן שמש מיטן ווײַב — אָנגעקומען אַהער זאָלן אים ניט זען. אַפֿילו אַהרן שמש מיט שׂרהן האָבן ניט קיין צײַט געהאַט אים צו זען. אַצינדערט, נאָך דעם רעש פֿונעם דערמינטערן, ווי טאָדרעס האָט אים געהאָלפֿן מעניע־ראָסיען צו שטעלן אויף די פֿיס, אַז ער זעט, ווי דער רבי, דער צדיק, קאָן זיך קיין עצה ניט געבן צווישן דער מאַמע מעניע־ראָסיע און שׂרה דער שמשטע אַן עק צו מאַכן, טוט ער זיך אַ דריי מיט פּנים צום עולם:

"Good evening to you, Tevye, our dear community elder! Good evening to you, Zainvil! Good evening to you, Gabriel Gittels! Good evening to you, Aaron and Sarah! I am Mikhel!"

He turned to the tsaddik: "Rebbe, Mikhel is the Yiddish equivalent for the Hebrew name Yekhiel, right? So I didn't lie, did I?"

They were all dumbstruck. The people of Nosuchville cried:

"Mikhel! For God's sake! Mikhel! For God's sake! What are you doing here?"

Mikhel (or Yekhiel the Contractor, it's all the same now) spoke to the rebbe eagerly:

"Rebbe, so long as this girl or woman (you can ask Aaron's wife and she'll tell you that Sheyntse can be called either a girl or a woman)—so long as she has no one to turn to, both women can fight over her. Perhaps Aaron's wife could win, because a mother who gives away a newborn baby and then remarries may lose the right to be called 'mother.' After all, Aaron's wife did bring up Sheyntse, she saw her through chicken pox and measles. They can call Sheyntse their child. I never heard the word 'child' from them. They had me teach Sheyntse how to read and write. They arranged a marriage between her and me. I was her proper bridegroom. Then, because of a foolish matter and Rabbi N.'s swindle, they broke up the engagement. They forced Sheyntse to marry someone else against God and His commandment."

He turned to Zainvil:

"You, Zainvil, you did everything in your power to have Aaron and his wife marry her off to—I won't say whom. But Aaron and his wife were concerned about providing for her by getting her married. Sheyntse cost them a lot of money, and they had a lot of trouble with her like any devoted parents. If she had remained with her real mother and Tordes at the inn, she would certainly never have become the Sheyntse she is today. On the other hand, Aaron and Sarah committed a great wrong. They should have told her: 'You are not our own child, you have a mother, Menye-Rasye, the daughter of Shneur the Tax Collector in Kosznetin.' Who knows, Sheyntse could have unwittingly married a brother, God forbid—which Pini thought she was about to do." (A glance at Pini.) "Right, Pini? Perhaps Sheyntse's father" (a glance at Sheyntse), "Velvele the Expert has a son. Sheyntse could very easily have gotten his son for a husband. Do you understand, Aaron, do you understand, Sarah, what might have happened, God forbid? Merely because you never told Sheyntse who she really is! Right, rebbe?"

The tsaddik stared glassy-eyed. Everyone looked at him.

"The Good Lord protects Jews from unwitting sins, that's why Velvele has no children, and that's why Menye-Rasye has no children. 'The Torah and God are one,' says the *Holy Zohar*. The Good Lord wrote in the Holy Torah that a brother may not marry his sister. Well, that could really have been the stumbling block, as you have said, Yekhiel-Mikhel. God Blessed Be He preserved the Torah by not letting Velvele or Menye-Rasye have any children."

Everyone listened and felt that this was well put. Mikhel laughed and jeered:

"Hahahaha! . . . Zainvil knows his sacred texts, rebbe. He can tell you a thing or two—since I haven't studied the Talmud for a long time. He can tell you when a brother and sister did marry unwittingly. Besides, it's not the least bit fair that Velvele and Tordes should have no children just because Aaron and his wife committed a sin and never told Sheyntse about her real father and mother. God is not such a wrongdoer. Not on your life! . . . But let's forget about that. There are two sides already, and now I'm the third side. I want to marry Sheyntse. For the moment, she belongs to no one. I've offered the best verdict, right, Menye-Rasye, right, Sarah?"

— שלום עליכם, פּרנס־חודש, ר׳ טביה! שלום עליכם, ר׳ זײנוועלע! שלום עליכם, ר׳ גבֿריאל! שלום עליכם, ר׳ אהרן שמש מיטן ווײַב שׂרהן! איך בין מיכל...

ער דרייט זיך אויס צום צדיק: — רבי, מיכל איז אויף לשון־קודש דער אייגענער נאָמען, וואָס יחיאל, איאָ? איך האָב קיין ליגן ניט געזאָגט?

אַלע ווערן נבֿהל ונשתּומם. די אַלע לויהאָיאָפּאָלער לײַט טוען אַ געשריי:

— מיכל! כ׳לעבן, מיכל, כ׳לעבן! וואָס טוסטו דאָ?

מיכל (אָדער ר׳ יחיאל דער פּאָדראַטשיק, ס׳איז דאָך אַצינד אַלץ אײנס) קערט זיך אום צום רבין און רעדט מיט חשק:

— רבי, כּל־זמן דאָס ווײַבל אָדער דאָס מיידל — פֿרעגט ר׳ אהרנס ווײַב, וועט זי אײַך זאָגן, אַז זי מעג הייסן מיידל און ווײַבל אויך — שיינצע האָט ניט געהאַט צו וועמען צו קערן, וואָלטן זיך בײדע ווײַבער געדאַרפֿט קריגן איבער איר. אפֿשר וואָלט ר׳ אַהרנס ווײַב גערעכט געבליבן, ווײַל אַ מאַמע, וואָס גיט־אַוועק אַ קליין זייגנדיק קינד און האָט חתונה, מעג אפֿשר אויפֿהערן צו הייסן דעם נאָמען „מאַמע". זי, ר׳ אהרנס ווײַב, האָט שיינצען, ווי זי רופֿט עס, אויסגעכאָוועט, און געפּאָקט און געמאָזלט האָט דאָס מיידעלע בײַ זיי. מעגן זיי אָנרופֿן אונדזער שיינצע „קינד". דעם נאָמען „קינד" האָב איך פֿון זיי קיין מאָל ניט געהערט. זיי האָבן שיינצען געלאָזט בײַ מיר לערנען, לייענען און שרײַבן. זיי האָבן מיט איר אַ שידוך געטאָן מיט מיר. איך בין געווען איר רעכטער חתן. דערנאָך, איבער אַ נאַרישקייט און ר׳ ... דעם ... רבֿס שווענדלערײַ, האָט מען מיך געמאַכט פֿאַר אויס חתן. דערווידער גאָט און דערווידער זײַן געבאָט האָט מען, נעבעך, די שיינצע מיט געוואַלט פֿאַרשלייערט.

ער קערט זיך צו זײַנוועלען:

— דאָ האָט איר, ר׳ זײַנוועלע, געאַרבעט אויף אַלע זײַטן, ר׳ אהרן מיטן ווײַב זאָלן זי פֿאַרשלייערן מיט... איך וויל ניט זאָגן מיט וועמען. אָבער אַלץ האָבן ר׳ אהרן מיטן ווײַב געטראַכט די שיינצען גוט צו פֿאַרזאָרגן: זי חתונה צו מאַכן. שיינצע האָט זיי געלט געקאָסט און גרויס מי האָבן זיי מיט איר געהאַט טאַקע ווי געטרײַע פֿאָטער און מוטער. זי זאָל געווען זײַן בײַ דער אמתער מאַמע אין לייכעווער קרעטשמע, בײַ איר, בײַ מעניע־ראַסיען, מיט טאָדרעסן, וואָלט זי אוודאי ניט געוואָרן די שיינצע, וואָס זי איז הײַנט. פֿון דער אַנדערער זײַט איז עס אַ גרויסע עוולה פֿון ר׳ אהרן שמש מיט שׂרהן. ווי זאָגט מען ניט אַ קינד: „דו ביסט נישט אונדזער אייגן קינד, דו האָסט אַ מאַמע, מעניע־ראַסיע, דעם ר׳ שניאור מכסנס אַ טאָכטער פֿון קאָשנעטין? חס־ושלום, די שיינצע וואָלט געקאָנט ניט וויסן און חתונה האָבן מיט אַ ברודער, ווי פּיני האָט אויף מיר געמיינט. (אַ קוק צו פּינין.) איאָ, פּיני? אפֿשר האָט דער שיינצעס טאַטע (אַ קוק צו שיינצען), ר׳ וועלוועלע דער בריה, אַ זונדל? שיינצע וואָלט זייער גרינג געקאָנט נעמען אַזעלכן פֿאַר אַ מאַן. פֿאַרשטייט איר, ר׳ אַהרן, פֿאַרשטייט איר, שׂרה, צו וואָס דאָס וואָלט געקאָנט ברענגען, חלילה? אַלץ נאָר, ווײַל איר האָט ניט אויסגעזאָגט שיינצען, ווער זי איז! איאָ, רבי?

דער צדיק פֿאַרגלייזט מיט די אויגן. אַלע קוקן אויף אים.

— קודשא בריך הוא היט־אָפּ ייִדן פֿון שגגות [138], דעריבער האָט וועלוועלע קיין קינדער ניט, און די מעניע־ראַסיע האָט קיין קינדער ניט, ווײַל „אוריתא וקודשא בריך הוא חד הוא" [139] — זאָגט דער זוהר הקדוש. גאָט ברוך הוא האָט אָנגעשריבן אין דער תּורה הקדושה, אַז אַ ברודער טאָר ניט נעמען קיין שוועסטער. נו, דאָ וואָלט דאָך טאַקע געקאָנט אַרויסקומען דער מכשול, ווי איר, ר׳ יחיאל־מיכל, זאָגט. דעריבער האָט קודשא בריך הוא געהאַלטן די תּורה, אַז ר׳ וועלוועלע זאָל ניט האָבן קיין קינדער און מעניע־ראַסיע אויך ניט.

אַלע הערן און מיינען, דאָס איז ווויל געזאָגט. טוט מיכל אַ שמעטישן לאַך:

— כאַ־כאַ־כאַ... אָט דער ר׳ זײַנוועלע קען לערנען, רבי. ער וועט אײַך זאָגן, ווײַל איך האָב שוין לאַנג קיין גמרא ניט געלערנט, ווו עס שטייט, אַז עס האָט זיך יאָ געטראָפֿן בשוגג, אַז אַ ברודער האָט גענומען אַ שוועסטער. אחוץ דעם איז בשום אופֿן גאָר ניט גלײַך, אַז ר׳ וועלוועלע און ר׳ טאָדרעס זאָלן ניט האָבן קיין קינדער, ווײַל ר׳ אהרן שמש מיטן ווײַב האָבן געטאָן אַן עוולה און שיינצען ניט אויסגעזאָגט, אַז זי האָט פֿאָטער און מוטער. גאָט ברוך הוא איז ניט אַזאַ עוולה־טוער. ניין, ניין!... נאָר לאָמיר דאָס אַוועקלייגן. פֿון בײדע צדדים בין איך דער דריטער צד. איך נעם די שיינצע פֿאַר אַ ווײַב. איז זי אַצינדערט קיינעמס ניט. האָב איך דעם בעסטן פּסק אַרויסגעגעבן, איאָ, מעניע־ראַסיע, איאָ, שׂרה?

The rebbe had a sour taste in his mouth. And all the Hassidim in the room might have gotten into a bitter fight with Yekhiel the Contractor, who was now known as Yekhiel-Mikhel of Nosuchville. But the contractor was looking at them the way Jews look at cats and just laughing away. Nor had he exhibited any ignorance of Judaism. And then there was the huge headband that Sheyntse was wearing. . . . Yekhiel-Mikhel must be very rich. So they held their tongues.

"Do you remember," said Mikhel to Gabriel Gittels, "that Markel the Innkeeper had a poltergeist in his cellar last year? That was me. Sheyntse used to meet me there. . . ." He laughed. "We had no place else to meet, to talk. . . . Hahahaha! I rattled a horse fetter, and people were too scared to come down into the cellar. So nobody saw us."

He turned to Sheyntse:

"Where did you put the old *Zohar?* I asked you to bring the book that hung over the cellar door. Around mid-Elul, we stopped meeting, so I hid the *Zohar*. . . ."

These words created a quiet disturbance, a whispering, a shrugging of shoulders among the people who knew about Markel's poltergeist.

The rebbe knew that he had given Markel the old *Zohar*. The Nosuchvillers had thought that a great miracle had occurred. But Mikhel was wise enough not to mention the rebbe's name, so the disturbance didn't get out of hand.

Sheyntse answered Mikhel's question.

"I've still got the book. Why don't we give it back? We don't need someone else's book."

This was the first time Sheyntse said anything, and her words were so sharp that she might have caused a greater disturbance if it hadn't been for the huge headband that the beautiful young woman was wearing.

Gabriel Gittels deliberately tried to change the subject; he asked:

"Tell us, Mikhel, you witnessed the wars in Germany. Did you earn any money, thank the Lord? All the Nosuchvillers are wondering." He turned to the tsaddik: "Rebbe, I tell you, he's a marvelous man! We used to call him 'Mikhel the Muscovite' because he was useful for the greatest generals. Today he could probably be useful even for the French. . . . Listen, Mikhel, are you going to come and exchange money with me again. The rates are different now. Tell me, did you ever see Napoleon? People say he's a wild creature! Ha, Tevye, you're a fan of Napoleon's, aren't you?"

Tevye let out a Hassidic giggle:

"Hehehe! I'm no fan of his anymore, huh. He gave money to Mikhel, huh, and he didn't even send *me* a French watch, huh. . . ."

דעם רבין איז זויער געוואָרן אין מויל. און אַלע חסידים, וואָס דאָ אין שטוב שטייען, וואָלטן אפשר זיך שטאַרק געקריגט מיט ר' יחיאל דעם פּאָדראַטשיק, וואָס הייסט הײַנט יחיאל־מיכל פֿון לוויהאָיאָפּאָלי. נאָר דער ר' יחיאל־מיכל קוקט אויף זיי, ווי אויף קעץ, און לאַכט גאָר. קיין עם־האַרצישקייט האָט ער דאָ אויך ניט געזאָגט. דערצו דאָס זייער גרויסע שטערן־טיכל, וואָס די שיינצע גייט אָנגעטאָן... ווײַזט־אויס, אַז דער בחור מוז זײַן זייער אַ גרויסער עושר. דעריבער שווײַגט מען.

— איך געדענקט — זאָגט מיכל צו ר' גבֿריאל גיטעלעס — אַז מאַרקל שענקער האָט געהאַט אַ לץ אין קעלער, נאָך תּשעה־באָבֿ פֿאַר אַ יאָרן, בײַ אונדז אין לויהאָיאָפּאָלי? דאָס בין איך געווען. אַהין, צו ר' מאַרקלען, פֿלעגט די שיינצע מיט מיר זיך צונויפֿקומען... — ער לאַכט — כאַ־כאַ־כאַ, מיר האָבן קיין אַנדער אָרט ניט געהאַט, ווו זיך צו זען, צו שמועסן צווישן זיך... כאַ־כאַ־כאַ, איך האָב מיט אַ פּענטע פֿון אַ פֿערד געקלונגען, האָט מען מורא געהאַט אין קעלער אַראָפּצוגיין, מען זאָל אונדז ניט זען.

ער קערט זיך אום צו שיינצען:

— ווו האָסטו אַהינגעטאָן דעם אַלטן „זוהר“? איך האָב דיך געבעטן, דו זאָלסט מיט דיר ברענגען דאָס ספֿר, וואָס איז געהאַנגען אויף דער טיר פֿונעם קעלער. אַרום חצי אלול האָב איך מיט איר אויפֿגעהערט זיך צונויפֿצוקומען, האָב איך דעם „זוהר“ באַהאַלטן...

פֿון די ווערטער איז געוואָרן צווישן די, וואָס האָבן געוווּסט פֿון דער מעשה מיט מאַרקל שענקערס לץ אין קעלער, אַ שטילע טרעוואָגע, אַ שושקערײַ, אַ ציִען מיט די אַקסלען.

דער רבי האָט בײַ זיך געוווּסט, אַז ער האָט עס געגעבן דעם אַלטן „זוהר“. די לויהאָיאָפּאָלער האָבן געדענקט, אַז דאָס איז אין דער גאַנצער שטאָט געווען אַ גרויסער מופֿת. נאָר דאָס קלוגקייט פֿון מיכלען, אַז ער דערמאָנט דערבײַ ניט דעם נאָמען, האָט די טרעוואָגע אַראָפּגעפּלאַטשט.

שיינצע ענטפֿערט אויף מיכלס פֿרעגן:

— איך האַלט דאָס ספֿר דאָ בײַ מיר. נאַ, נעם און גיב־אָפּ. וואָס טויג דיר אָדער מיר אַ פֿרעמד ספֿר?

דאָס ערשטע מאָל, אַז שיינצע עפֿנט דאָס מויל, און אַזוי שטעכנדיק, אַז עס וואָלט נאָך אַ גרעסערע טרעוואָגע געקאָנט מאַכן, ווען ניט דאָס זייער גרויסע שטערן־טיכל, וואָס דאָס זייער שיינע ווײַבעלע גייט אָנגעטאָן.

ר' גבֿריאל גיסעלעס האָט געוואָלט אומישנע פֿון עפּעס אַנדערש אָנהייבן צו שמועסן, כּדי מען זאָל אין יענעם פֿאַרגעסן. פֿרעגט ער:

— זאָגט זשע, ר' מיכל, איר זײַט דאָך געווען בײַ די מלחמות אין דײַטשלאַנד צווישן די פֿראַנצויזן, נו, האָט איר, ברוך־השם, געלט פֿאַרדינט... פֿרעגט אײַך אַלע אונדזערע לויהאָיאָפּאָליער, וואָס איך האָב געזאָגט — ער קערט זיך צום צדיק — רבי, אַז איך זאָג אײַך, אַ בריה שלימה! מיר פֿלעגן זיי צו רופֿן: „ר' מיכל דער מאָסקוויטישער“, ווײַל זיי האָבן געטויגט צו די גרעסטע יענעראַלן. הײַנט מוז ער טויגן צו די פֿראַנצויזן אַפֿילו... זאָגט זשע, ר' מיכל, וועט איר ווידער קומען צו מיר בײַטן אַסיגנאַציעס? הײַנט איז גאָר אַנדערע מקחים. זאָגט זשע, דעם נאַפּאָליאָנען האָט איר געזען? מען זאָגט דאָך: עפּעס אַ ווילדע בריאה! האַ, ר' טבֿיה, איר האַלט דאָך מיט נאַפּאָליאָנען?...

ר' טבֿיה בילענקיס טוט אַ חסידיש געלעכטערל:

— כע־כע־כע, איך וועל שוין אויפֿהערן צו האַלטן מיט אים, איט. אַז ער האָט מיכלען גאָר דאָס געלט אָוועקגעגעבן, איט, און מיר, איט, ניט געשיקט כאָטש אַ פֿראַנצייזיש זייגערל, איט...

אַלע לאַכן פֿון דעם חרוצישן ווערטעלע, ר' טבֿיהס.

[135] פֿאַרפֿאַלן געוואָרן. — [136] פֿאַרפֿאַלן ווי אַ הונט אויף אַ מאַרק.

[137] טומל, מהומה, כאַאָס.

[138] פֿעלערן נישט מיט קיין כּוונה, בשוגג. — [139] די תּורה און דער רבונו של עולם איז איינס.

Zainvil likewise saw the huge headband and heard his future father-in-law, Gabriel Gittels, flattering and praising Mikhel in front of the tsaddik. Even Tevye Bilenkis' bon mot indicated that Mikhel had struck oil with the French and was now a rich man. So Zainvil had to flatter him a bit too. He said to Mikhel:

"Please don't be disappointed, Mikhel, if my present father-in-law Dovid Smik and his wife don't attend your wedding. When the Sabbath was over, they had to drive off to Nimyevke. No one is at home, and so they had to hurry."

Mikhel replied in a loud voice, making sure that everyone could hear:

"On the contrary, Zainvil, I owe you an apology for the trouble I caused you with Sarah. It was a silly female notion of hers. She's not even stupid, but this time she made a fool of herself."

They all surrounded Mikhel, a circle of Hassidim. And even Tordes and his wife Menye-Rasye listened. At the head of the table, the rebbe, although pretending to study the *Zohar*, was listening to every word that Mikhel uttered:

"Sarah didn't realize what I had done. Even though I left Nosuchville three days before Rosh Hashanah, I asked Khlyebov to wait for me for five days a few miles outside of town, and I drove back at night. Sheyntse, my fiancée, knew where I'd be waiting in town for her. She came out to me, and we made her up to look like an unmarried woman, and then we took the night coach for Mezhbezh, where I left her with this decent woman." (He pointed to Pini.) "I said she was my sister. Pini took care of my 'sister' until, with God's help, I came back safe and sound, just as we had prayed. Meanwhile, the Nosuchville fools paid a rebbe and burned a candle for forty-eight hours. . . . Hahaha! Sarah was foolish enough to attack you for nothing. Sheyntse was in Mezhbezh while they were hunting for her high and low. We can thank the Lord that *my* miracle helped Sheyntse find her real parents."

He turned to the tsaddik:

"Rebbe, I think it would only be fair to send for Velvele. He *is* Sheyntse's father, after all."

The rebbe reflected for a moment and then said to one of the young Hassidim:

"Lemele, my dear friend, go and summon Velvele. But tell him to have someone else guard Fishl."

The young Hassid was radiant at receiving the tsaddik's orders. He said:

"If there's no one else, then *I* will stand guard. I will make sure that Velvele comes here."

Lemele took off.

Gabriel Gittels asked:

"What are we waiting for? Let's start the wedding. Put up the canopy. How about it, Mikhel?"

For Hassidim, disorder is order. One man says something, the next man issues a command, and someone else understands and obeys. That's how things get done, and Mikhel knew it very well.

He laughed:

"Hahaha! Gabriel, do you know who my attendants will be?" He pointed to the innkeeper and his wife and to Aaron and his wife. "These two couples. Sheyntse's real mother and Sarah, who acted like a devoted mother to her for fifteen years. Right, Aaron? Right, Tordes? Why don't you be our attendants, just as you are!"

Turning to the judge and the cantor, Mikhel took out the beautiful pouch:

"How much should I pay you? Here are two gold ducats. Start

זײַנוועלע זעט אויך דאָס גרויסע שטערן־טיכל און הערט, אַז זײַן באַלד ווערנדיקער שווער, ר׳ גבֿריאל גיטעלעס, חנפֿעט דעם מיכלען מיט אַ לויבעניש פֿאַרן צדיק. אַפֿילו פֿון ר׳ טבֿיה בילענקיס ווער־טעלע ווײַזט־אויס, אַז דער מיכל האָט דערטאַפּט בײַ דעם פֿראַנצויז אַ גרודע גאָלד און איז אַ גרויסער עושר. מוז ער אים כאָטש אַ ביסל חנפֿענען. זאָגט ער צו מיכלען:

— האָט ניט קיין פֿאַראיבל, ר׳ מיכל, וואָס דער שווער מײַנער, ר׳ דוד, מיט דער שוויגער, זײַנען ניט אויף אײַער חתונה. זיי האָבן געמוזט תּיכּף נאָך הבֿדלה אָוועקפֿאָרן קיין נימיעווקע. ס׳איז קיינער נישט געבליבן אין דער היים. צו אַזאַ זאַך מוז מען זיך אײַלן.

מיכל ענטפֿערט הויך, אַז אַלע זאָלן הערן:

— אדרבה, איך מוז אײַך, ר׳ זײַנוועלע, בעטן, איר זאָלט מיר מוחל זײַן. איך האָב, נעבעך, איבער מיר געהאַט עגמת־נפֿש פֿון דער שׂרהן. אַ נאַרישער, ווײַבערשער אײַנפֿאַל פֿון איר. זי איז אַפֿילו ניט קיין נאַר, נאָר דאָ האָט זי זיך דאָך באַנאַרישט...

אַלע שטעלן זיך אַרום מיכלען, אַ ראָד פֿון חסידים. און אַפֿילו דער קרעטשמער טאָדרעס מיט זײַן ווײַב מעניע־ראָסיען הערן־צו. דער רבי פֿון אויבן אָן, כאָטש ער קוקט כּלומרשט אין „זוהר״ אַרײַן, הערט ער איטלעך וואָרט, וואָס מיכל זאָגט:

— זי, שׂרה, האָט נישט געוווּסט, אַז כאָטש איך בין דרײַ טאָג פֿאַר ראש־השנה אָוועקגעפֿאָרן פֿון לויהאָיאָפּאָלי, האָב איך מײַן אַפֿי־ציר־קאָמיסיאָנער כליעבאָוו געבעטן, עטלעכע מײַל פֿון לויהאָיאָפּאָלי, ער זאָל אויף מיר וואַרטן פֿינף טעג, ווײַל איך בין בײַ נאַכט צוריק־געפֿאָרן. מײַן כּלה שיינצע האָט געוווּסט, ווו איך וועל וואַרטן אין דער שטאָט אויף איר. איז זי צו מיר אַרויסגעקומען, דאָ האָב איך זי אָנגעטאָן פֿאַר אַ מיידל, און אַ טאָסקע געטאָן מיט פּאָטשט אויף אַ גאַנצער נאַכט אַהער קיין מעזשבעזש און האָב זי אָפּגעגעבן צו דער ערלעכער ייִדענע — ער ווײַזט אויף פּינין — און איך האָב איר געזאָגט, ס׳איז מײַן שוועסטער. זי האָט די שוועסטער בײַ זיך גע־האַלטן, ביז איך בין, ברוך־השם, צוריקגעקומען בשלום, אַזוי ווי מיר האָבן אונדז געווונטשן פֿון גאָט ברוך הוא. דערווײַל האָבן די לויהאָ־יאָפּאָליער ניט־קלוגע געלאָזט פּדיונען און אַ וועקסן ליכט צוויי מעת־לעת ברענען... כאַ־כאַ־כאַ, אײַך איז מען, נעבעך, אומזיסט נאַריש אָנגעפֿאַלן. לאָזט זיך אויס, אַז שיינצע איז טאַקע אין מעזש־בעזש געווען, בשעת מען האָט זי געזוכט אויפֿן הימל. געלויבט צו גאָט, אַז דורך מײַן מופֿת האָט שיינצע געפֿונען אַ טאַטן מיט אַ מאַמען.

ער קערט זיך צום רבין:

— רבי, מיר דאַכט זיך, ס׳איז אַ יושר צו שיקן נאָך ר׳ וועל־וועלען. ער איז דאָך שיינצעס פֿאָטער.

דער גוטער־ייִד טראַכט אַ מינוט און טוט אַ זאָג צו אַ חסיד פֿון די יונגיטשקע:

— לעמעלע, האָלדס, גיי, קרוין, רופֿן ר׳ וועלוועלען אַהער. נאָר ער זאָל דאַרטן עמעצן אַנדערש איבערגעבן די שמירה פֿון דעם פֿישלען.

דער יונגער חסיד לײַכט, אַז דער צדיק שאַפֿט מיט אים, זאָגט ער:

— אַז עס וועט קיינער ניט זײַן, וועל איך בלײַבן אַ שומר. אַבי ר׳ וועלוועלע זאָל אַהער קומען.

לעמעלע איז אַוועקגעגאַנגען.

ר׳ גבֿריאל גיטעלעס פֿרעגט:

— וואָס מאַכט מען שהיות? לאָז מען שטעלן די חופּה, מיכל, האָ?

בײַ חסידים איז דער ניט־סדר אַ סדר. איינער זאָגט, דער אַנדערער הייסט, און איינער כאַפּט און פֿאָלגט, ווערט אַ זאַך, דאָס ווייסט מיכל.

מיכל טוט אַ לאַך:

— כאַ־כאַ־כאַ! ווייסט איר, ר׳ גבֿריאל, ווער מײַנע אונטערפֿי־רערס זײַנען? טאַקע, — ער ווינקט צום קרעטשמער מיטן ווײַב און צו אהרנען מיטן ווײַב — די בײדע פּאָרפֿאָלק. די רעכטע מאַמע שיינ־צעס און שׂרה, די וואָס איז פֿופֿצן יאָר געווען אַזוי ווי אַ געטרײַע גוטע מוטער. איאָ, ר׳ אהרן? איאָ, ר׳ טאָדרעס? אַזוי ווי איר שטייט און גייט, זײַט שיינצעס מיט מײַנע אונטערפֿירערס.

צום דיין מיטן חזן קערט ער זיך אום און נעמט־אַרויס דאָס שיינע בײַטעלע:

— נו, וויפֿל זאָל איך געבן רחש? נאָט אײַך צוויי רויטע רענד־

the wedding, raise the canopy. And you beadles, I'll pay you handsomely if you perform the wedding quickly—I've got a ring here."

The beadles set up the four poles for the canopy. The cantor quickly wrote the marriage contract in the alcove. The judge assumed he would be performing the ceremony and he adjusted his fur hat.

Mikhel nudged Gabriel Gittels and Zainvil, and the three of them went up to the rebbe:

"If you perform the ceremony for our Mikhel of Nosuchville," said Gabriel, "we'll know that you respect our town."

"By God!" said Zainvil. "Since the Good Lord has arranged for this to happen in your home, it is your Jewish duty. Who else is a shield for our generation?"

Meanwhile, Velvele the Expert came back. The rebbe said:

"It is written in our Talmud: 'Where a penitent doth stand, not even a perfect saint can stand.' Penitents have a higher place in paradise than the saints. Now who is going to find a place in your inn, Velvele? God Blessed Be He has forgiven you for your past conversion, for which you atoned by becoming a Hassid. And now He has sent a very rich man to you as your son-in-law, and thus perhaps you will not need guests. These people want me to perform the ceremony. This is your daughter, Velvele. You have proably heard what has now clearly come out, namely, that the woman who is to marry the wealthy Yekhiel-Mikhel is not Aaron's daughter. The Good Lord is the Reason of all Reasons. We are his Hassids, his pious and loyal followers, every day, every minute of the day. Tonight, during the Sabbath repast, you certainly did not realize, poor man, that you were about to become a father and a father-in-law."

Velvele's wounds instantly healed when he saw that everyone heard how high he stood in the rebbe's esteem. But deep down, he understood that the rebbe was only flattering him for some other reason—because he knew that Velvele's son-in-law, the contractor, was very, very rich. Velvele was quite upset by this, as we shall soon hear from his own lips.

But for the moment, he enjoyed himself. And the Hassidim had heard that he stood higher in the rebbe's esteem than before, so none of them would dare to rebuke him for his past sins. A situation like that is explained by a Hassidic quip: "Jews say you can never tell what a man's tomorrow will be like. But I say you can't even tell what his today is like."

They raised the canopy and the wedding began. The attendants did a good job of it. The rebbe performed the ceremony with utmost fervor. The cantor read out the contract. Mikhel placed the ring on Sheyntse's finger. Everything was done according to the traditional order.

"Mazel-tov, mazel-tov! Mazel-tov, mazel-tov!" Mikhel married Sheyntse.

When Mikhel departed, saying, "Good night to you, rebbe!" the rebbe thought that Mikhel would probably bring him twenty gold ducats the next day. Even though the boy had cut him to the quick with his sharp words, money heals all wounds.

Velvele the Expert, Mikhel's father-in-law, accompanied the newlyweds. And so did Pini. Tordes and Menye-Rasye were overjoyed. They were also going to Nosuchville. They hugged and kissed Sheyntse, and she kissed her mother a hundred times until they finally left. Aaron the Beadle and his wife Sarah also followed at a distance.

Gabriel and Zainvil went to their lodgings, planning to leave early in the morning.

לעך, שטעלט די חופה. איך שמשים, אז איר וועט גיך מאכן די חופה, ווי מען דארף — א טבעת־קידושין האב איך — וועל איך איך גוט באצאלן.

די שמשים האבן אנידערגעשטעלט די פיר דראנגען. דער חזן האט געשווינד אנגעשריבן די כתובה אין אלקער. דער דיין מיינט, ער וועט מסדר־קידושין זיין, און מאכט זיך צו רעכט דעם ספאדעק.

טוט מיכל א טארע ר׳ גבריאלן מיט זיינוועלען. גייען זיי אלע דריי צו צום צדיק:

— איר, אז איר וועט ר׳ מיכלען, אונדזער לויהאיאפאליער ר׳ מיכלען, מסדר־קידושין זיין — זאגט ר׳ גבריאל — וועלן מיר וויסן, אז אונדזער שטאט איז ביי איך חשוב.

— כ׳לעבן! — זאגט זיינוועלע — אז דער אייבערשטער האט אזוי געפירט, אז ס׳איז דא ביי איך, רבי, אין שטוב, איז עס איער מצווה, אויף דער פולער וואך. ווער דען איז א מגן אויפן דור?[140]

דערווייל איז וועלוועלע דער בריה אנגעקומען. זאגט דער גוטער־ייד:

— מקום שבעלי־תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם — זאגט די גמרא אונדזערע. מילא, ווער קאן ביי איך, ר׳ וועלוועלע, איינשטיין? (דאס איז אויך א ווויל ווערטעלע. די גמרא זאגט: דארטן, ווו א בעל־תשובה וועט שטיין, דאס הייסט, אין גן־עדן, אויף יענער וועלט, וועט אפילו קיין רעכטער צדיק אהין ניט דערגרייכן דארטן צו שטיין. ווייל דער וועלוועלע איז געווען א שמאדילניק, האט ער דאך געטאן, אז ער איז היינט א חסיד. דער וועלוועלע האט אין מעזשבעזש זיין איינפארהויז, שטייט מען דאך איין ביי אים. דריינען, אינעם ווארט שטיין שטעקט דאס ווערטעלע). דעריבער האט איך קודשא בריך הוא באשערט א גרויסן עושר אן איידעם, וועט איר אפשר ניט דארפן, מען זאל ביי איך איינשטיין. דער עולם וויל, איך זאל מסדר־קידושין זיין. ס׳איז דיין טאכטער, וועלוועלע. דו האסט מן־הסתם געהערט, וואס דא איז ארויסגעקומען קלאר, אז דאס ווייבל, וואס האט חתונה מיט דעם עושר ר׳ יחיאל־מיכלען, איז גאר ניט אהרנס טאכטער. דער אייבערשטער איז סיבת־הסיבות. מיר זענען אלע טאג, אלע מינוט, זיינע חסידים. דו האסט, נעבעך, אוודאי ניט געוווסט היינט צום שלש־סעודות, אז דו ווערסט א שווער און א טאטע.

וועלוועלען זיינען אלע ווונדן פארהיילט געווארן, אז אלע הערן ווי חשוב ער איז ביים רבין. נאר דאס פארשטייט ער ביי זיך אין הארצן, אז דער רבי לאסקעט אים נאר מחמת עפעס אנדערש, ווייל דער רבי מיינט, אז דער איידעם, דער פאדראטשיק, איז א גרויסער, גרויסער עושר. דאס איז אים ניט זייער גוט געווען, ווי מען וועט באלד פון וועלוועלען אליין הערן.

נאר דערווייל איז עס א חיי־שעה א גוטע. און די חסידים הערן, אז ער איז נאך חשובער פון פריער, וועט קיינער אים ניט טארן פארווארפן זיינע אלטע חטאים. צו אזעלכע זאכן טויג דאס חסידישע כלומרשט־גלעכטערל:

— כע־כע־כע... דער עולם זאגט: מען ווייסט ניט ווֶעמענס מארגן ס׳איז. איך מעג זאגן, מען ווייסט אפילו ניט, ווֶעמענס היינט ס׳איז.

די חופה האט מען געשטעלט. די אונטערפירערס האבן ווויל געפירט. דער גוטער־ייד האט מסדר־קידושין געווען מיט גרויסע כוונות. דער חזן האט געלייענט די כתובה. מיכל האט דעם טבעת־קידושין אנגעטאן שיינצען. אלע זאכן האט מען אלץ געטאן ווי דער סדר איז.

— מזל־טוב, מזל־טוב! מזל־טוב, מזל־טוב! מיכל האט גענומען שיינצען.

אז מיכל גייט־אוועק און זאגט: „א גוטע נאכט, רבי!", מיינט דער רבי, מארגן פרי וועט מן־הסתם מיכל אריינברענגען א צוואנציק רויטע רענדלעך. כאטש דער בחור האט אים זייער גוט געשטאכן ביז צו דער זיבעטער ריפ מיט זיינע שפיציקע ווערטער — געלט פארהיילט...

ר׳ וועלוועלע דער בריה, מיכלס שווער, גייט מיטן פארפאלק. און פיני די זיצערקע גייט אויך נאך. טאדרעס מיט מעניע־ראסיען האבן זיך געפרייט. זיי פארן אויך קיין לויהאיאפאלי, האבן געקושט שיינצען, און שיינצע, די מוטער, הונדערט מאל, גייענדיק און שטייענדיק, ביז זיי זיינען אוועקגעגאנגען. אהרן שמש מיט שׂרהן גייען פון ווייטנס אויך נאך.

ר׳ גבריאל און זיינוועלע זיינען אהיימגעגאנגען אויף גאנץ פרי אוועקצופארן.

"We'll be seeing you soon, God willing, in Nosuchville probably," the two of them said to the newlyweds, bidding them goodbye.

When Velvele had gotten all the others out, he told Pini to escort Sheyntse:

"Take my daughter to Peysakh. I'll come right away with Mikhel. We have to discuss something. Go, my new daughter."

Pini left with Sheyntse. Velvele and Mikhel followed at a distance so as not to be heard. Velvele hugged and kissed Mikhel, saying:

"People call me 'Velvele the Expert.' But I'm no expert compared with you, Mikhel. The old have to learn from the young. There's a story about one rebbe's follower speaking to another rebbe's follower. He said: 'My rebbe won ten thousand guldens in the lottery even though he never bought a ticket.' The other Hassid said that his rebbe had drunk ten thousand cups of Hungarian wine at the first Passover seder and remained dead sober. The first man cried: 'What?! Ten thousand cups? How is that possible?' To which the other Hassid replied: 'What about winning ten thousand guldens without buying a lottery ticket? If you forget about the ten thousand guldens, then I'll forget about the ten thousand cups.' Which means both of them were lying. . . . It's a simple anecdote, a very simple one. But it's applicable now, Mikhel. I'm something of a mayven, I could tell right off that the headband is made of false pearls. . . . Right, Mikhel? We're even now. You're my son-in-law, Mikhel the Expert. . . ."

Mikhel hugged and kissed his father-in-law, laughing and saying:

"I'm really glad you're being open with me, and I'll treat you like a father, I'll tell you the whole story, just to prove that I'm no swindler, God forbid.

"You probably know about my original betrothal to Sheyntse and you also know that Rabbi N. tried to get on the good side of the Nosuchville klutzes by telling them to tear up my engagement contract. And you also know about Sheyntse's marriage to the drummer. Sheyntse loved me and certainly didn't want to swap me for a country bumpkin—drummer or not. But a big headband is so important to a young Jewish girl that if a stray dog had six strings of pearls with spikes like a horse's collar to wear on the head, she'd marry him on the spot. They turned Sheyntse's head with the big headband, and so she agreed to the match. But then, when it fell apart, Sheyntse realized that a headband is no help and she had to give it back just to get rid of him. She was left with a bitter desire: A big headband is great, but a fine husband with a big headband to boot—that is true happiness. However, I love Sheyntse so much that when I began earning money from Russian officers, I promised her, in Markel's cellar—you know, when your rebbe had Markel hang up the *Zohar* to scare away the poltergeist—I promised Sheyntse I would go to the Tsarist headquarters, make a lot of money, and buy her a big headband, only it would be a lot bigger than the one she had to give back to Naphtali the Drummer. To tell you the truth, if I hadn't loved Sheyntse so passionately and if I hadn't been so eager to get home, I could have eventually made a lot of money at the headquarters. But I missed her so much and I wanted to get home so badly. And in that short time, I didn't earn a great deal. Now how could I pay a thousand ducats for Sheyntse's headband when I didn't have enough money? No one knew about my anguish, I kept it to myself. You can't tell another person about a thing like that. He'd merely laugh and make fun of it for being so silly. But the whole problem kept me awake at night. I was ready to give up the ghost. But then I was hired by a hospital supplier in Breslau, and he told other contractors a story about a scoundrel named Lippe Levit, who cheated a householder in

— מיר וועלן זיך באַלד זען, אם־ירצה־השם, אין לויהאָיאַפּאָלי מן־הסתם — זאָגן ביידע און געזעגענען זיך מיטן נײַעם פּאָרפֿאָלק.

אַז וועלוועלע האָט אַלע אַנדערע אַרויסגעפּטרט, לאָזט ער, פּיני זאָל פֿירן שיינצען:

— צום ראָטהײַזער גייט מיט מײַן טאָכטער. איך קום באַלד מיט מיכלען. מיר דאַרפֿן עפּעס צו שמועסן. גיי, מײַן נײַע טאָכטער.

די פּיני גייט מיט שיינצען. וועלוועלע מיט מיכלען גייען גאַנץ פֿון ווײַטן, זיי זאָלן נישט קאָנען הערן. טוט וועלוועלע מיכלען אַ קוש און זאָגט צו אים:

— מיך רופֿט מען „דער בריה". איך בין קיין בריה ניט אַקעגן דיר, מיכל. די אַלטע מוזן זיך בײַ די יונגע לערנען. דער עולם דערציילט, אַז אַ חסידישן רבינס אַ חסיד האָט געשמועסט מיטן אַנדערן רבינס חסיד. זאָגט איינער: „מײַן רבי האָט געווונען אין דער לאָטעריי צען טויזנט גילדן, כאָטש ער האָט גאָר קיין לאָטעריי־בילעט ניט געהאָט". דער אַנדערער חסיד דערציילט, אַז זײַן רבי האָט צום ערשטן סדר פּסח צען טויזנט כּוסות אונגערישן ווײַן אויסגעטרונקען און איז ניט אַ קאָפּ שיכּור געווען. דער טוט אַ געשריי: „סטײַטש, צען טויזנט כּוסות, ווי קאָן עס געמאָלט זײַן?" ענטפֿערט דער אַנדערער: „הלמאי צען טויזנט גילדן צו געווינען, ווי קאָן עס געמאָלט זײַן, אַז מען נעמט ניט קיין לאָטעריי־בילעט? שענק דו מיר די צען טויזנט גילדן, וועל איך דיר שענקען די צען טויזנט כּוסות". דאָס הייסט, ביידע זאָגן מיר אַ ליגן... עס איז אַ פּראָסטע, אַפֿילו זייער אַ פּראָסטע הלכה, נאָר דאָ קומט זי צו נוץ, מיכל. איך בין אַ מבֿין. איך האָב אינעם ערשטן בליק דערקענט, אַז דאָס שטערן־טיכל איז פֿון פֿאַלשע פּערל... איאָ, מיכל? מיר קאָנען זײַן קוויט. דו ביסט מײַן איידעמל, מיכל דער בריה...

מיכל טוט צוריק אַ קוש דעם שווער, וועלוועלען, מיט אַ לאַך און זאָגט:

— איך האָב הנאה, אַז איר שמועסט מיט מיר אָפֿן. דעריבער וויל איך אײַך, ווי פֿאַר אַ פֿאָטער, די גאַנצע זאַך קלאָר דערציילן און אײַך באַווײַזן, אַז איך בין, חס־ושלום, ניט קיין שווינדלער. מײַנע מעשׂיות מכּוח דעם שידוך מיט שיינצען, און אַז דער .... חן צו מאַכן פֿאַר די לויהאָיאַפּאָליער גראָבע יונגען, האָט געפּסקנט די תּנאים מײַנע צו צערײַסן, ווייסט איר מן־הסתם. פֿון שיינצעס פֿאַרשלייערן מיט דעם פּויקער ווייסט איר אויך. שיינצע האָט מיך ליב געהאָט און האָט בשום אופֿן ניט געוואָלט פֿאַרבײַטן מיך אויף אַ דאָרף־שגץ — כאָטש ער זאָל ניט זײַן קיין פּויקער. נאָר אַ גרויס שטערן־טיכל איז אַזאַ גרויסע זאַך בײַ אַ יונג ייִדיש מיידל, אַז אַפֿילו אַ דאָרפֿס־הונט זאָל האָבן פֿון גרויסע פּערל געהעפֿטע זעקס רעדער, מיט שפּיצן ווי אַ כאָמעט, אָנגעטאָן אויפֿן קאָפּ, מעג מען אים נעמען פֿאַר אַ מאַן. מיט דעם גרויסן שטערן־טיכל האָט מען שיינצען פֿאַרדרייט דאָס קעפּל, איז זי מרוצה געוואָרן צום שידוך. דערנאָך, ווי ס'איז צו נישט געוואָרן, האָט דאָס שיינצע געזען, אַז אַ שטערן־טיכל העלפֿט ניט און מען מוז עס אָוועקגעבן, אַבי פּטור צו ווערן. פֿאַרט, איז בײַ דעם מיידל־ווײַבל שיינצען געבליבן דער ביטערער חשק: אַ גרויס שטערן־טיכל, נאָר אַ ליבער מאַן מיט אַ גרויס שטערן־טיכל דערצו, דאָס קאָן הייסן אַ גליק, ניט אַנדערש. איך האָב די שיינצען אָבער אַזוי ליב, אַז ווען איך האָב אָנגעהויבן בײַ רוסישע אָפֿיצירן געלט צו פֿאַרדינען, האָב איך איר אין מאַרקלס קעלער, דערנסטמאָל, ווען אײַער רבי האָט געהייסן אויפֿהענגען דעם „זוהר", דער לץ זאָל קיין שליטה ניט האָבן, כאַ־כאַ־כאַ... דענסטמאָל האָב איך שיינצען צוגעזאָגט, אַז איך וועל פֿאָרן צו דער הויפּטקוואַרטיר, פֿיל געלט פֿאַרדינען, כּדי איך זאָל איר ברענגען אַ גרויס שטערן־טיכל, נאָך אַ גרעסערס פֿון יענעם שטערן־טיכל, וואָס זי האָט דעם נפֿתּלקען פּויקער אָפּגעגעבן. דעם אמת צו זאָגן, איך זאָל שיינצען ניט אַזוי הייס ליב האָבן און זאָל ניט געווען אַזוי גאַרן אַ היים צו איר, וואָלט איך געווען מיט דער צײַט בײַ דער הויפּטקוואַרטיר פֿיל געלט געקאָנט פֿאַרדינען. נאָר עס האָט מיך געצויגן אַהיים, צו שיינצען אַהיים. איך האָב אָבער אין דער קורצער צײַט גאָר ניט פֿיל פֿאַרדינט. ווו נעמט מען פֿאַר שיינצען דאָס גרויסע שטערן־טיכל צו קויפֿן פֿאַר טויזנט רענדלעך, אַז איך האָב ניט קיין געלט? די ביטערע דאגה האָט קיינער ניט געוווסט, נאָר מײַן האַרץ. אַזאַ זאַך קאָן מען דעם אַנדערן מענטשן ניט דערציילן. יענער לאַכט און שפּעט, ווי פֿון אַ נאַרישן חוזק. איך האָב אָבער דורך דער דאגה נעכט ניט געשלאָפֿן. איך וואָלט געקאָנט די ערד קילן, ווי דער עולם רופֿט עס. האָט זיך גראָד געטראָפֿן אין ברעסלע אַ פּאָדראַטשיק פֿון שפּיטאָלן, בײַ דעם וואָס איך האָב געלט פֿאַרדינט.

Czernigov of fifteen hundred rubles, and a drayman of thirteen hundred rubles. He used collateral, a headband with false pearls. I enjoyed the story more than anyone else did. I, a Jew from Nosuchville, had never known that there was such a thing as false pearls. And I thought to myself: 'That's the balm for all the wounds in my heart. I can make my Sheyntse a nice big headband for very little money.' And that's what I did. And I didn't have to hunt for any more business. The small sum I already had was enough for me. I took the stagecoach home and made my—today she's also your—Sheyntse happy. She'll never know the truth, and none of our Jews can tell the difference between real and phony pearls."

"Yes indeed, my wise expert!" said Velvele. "What you've done is ingenious. You got what you wanted with a phony headband. Now why do you carry on about Hassidic rebbes fooling people? People want to be fooled. Are they experts, after all? Are they Mikhels? Tell me."

"Don't be offended, father-in-law, but how can you compare my brainstorm to the lies, falsehoods, and deceptions practiced by the Hassidic rebbes?" rejoined Mikhel. "When it comes to wordly things, when people are only after money or silly ornaments or other wasteful things, then they deserve to be punished, we ought to fool them. There are lots of fine countries in the world where the women don't have pearl-encrusted horse collars on their heads. The richest women there may have millions at their disposal, but they'll just spend four guldens for a coif of white percale. It's only these lunatics, these wives of poor Jews in Poland, who've talked themselves into thinking that a woman without a pearl collar on her head is less than human. . . . It's a scandal and a shame to see a poor, miserable woman sitting by a sick child or her feeble husband, wearing her pearl collar and weeping, going to a funeral and grieving for the dead person, and actually wearing that pearl headband, wringing her hands and sobbing. It's disgusting, it's nauseating! A Polish lord can make fun of Jews and laugh at them because his own wife, his lady, spends two guldens on a coif, while his Jewish tavern-keeper's better half—or should I say worse half?—like your ex-wife, no matter how poor and filthy she may be, she'll always wear a headband. . . . And there are so many other silly and crazy things like that. So it's no sin to make fools of people like that. Don't forget what Fredrick the Great, that wise King of Prussia, said: 'I won't levy any tax on ryebread, because people have to eat it just to stay alive. But if you want to eat cake and drink wine and coffee, then you'll have to pay taxes on them.' Now tell me, father-in-law, how can you compare these things to what the rebbes, the so-called tsaddiks, do? These poor people come to the Hassidic rabbi, looking for truth and piety, ethics and God's words. It's dismal to remember what Isaiah cried: 'Your leaders mislead you.' Isaiah meant those Jews who drive in carriages, take money, eat and drink, sybarites, who claim to be leaders, and who are false Jews, liars, swindlers, they tell Jews to do all sorts of foolish things and lead them up the garden path and into the mire, making them cripples, ignoramuses, ruffians. You don't have to know anything, so long as you're a Hassid and applaud—that's enough. Well, for people like that, I can only say that the entire Chapter of Reprehensions and all the curses in the world aren't enough for all those swindlers. Right? You're not saying anything. . . . Among the benefits I got from the false headband, the greatest is that it allowed me to say things that cut your rebbe through and through. He'd never heard such comments from anybody. He was ready to have me kicked out the door. There were Hassidic ruffians all prepared to do it. But the big headband made him think I'm a Rothschild. So he held his tongue and so did they. Hahaha! I'm laughing, and you should laugh too. He thinks I'm going to bring him piles of ducats tomorrow. He's not getting a single kopek! I gave him one ducat just to dazzle him. After all, my wedding did take place in his home, right?"

דער האָט פֿאַר אַנדערע פּאָדראַטשיקעס דערציילט אַ מעשה פֿון אַ הולטײַ, אײנעם ליפּע לעוויט, מיט זײַן אָנשטעל אויס־צונאַרן בײַ אַ באַלעבאָס אין טשערניגאָוו פֿופֿצן הונדערט רובל, בײַ אַ באַלעגאָלע דרײַצן הונדערט רובל אויף אַ משכּון. דאָס משכּון איז געווען אַ פֿאַלש שטערן־טיכל. די מעשה האָט מיך דערקוויקט מער פֿון אַלע. איך, אַ לויהאָיפּאָליער ייִד, האָב גאָר ניט געוווּסט, אויב ס'איז דאָ פֿאַלשע פּערל אויף דער וועלט. דאָ האָב איך מיר גע־טראַכט: דאָ האָב איך מײַן רפֿואה געפֿונען צו אַלע מײַנע ווונדן, וואָס איך האָב איגעם האַרצן. איך קאָן מײַן שיינצען מאַכן אַ גרויס, זייער אַ גרויס שטערן־טיכל גאָר פֿאַר קליין געלט. און האָב עס געמאַכט. האָב איך ניט געזוכט ווײַטער קיין שום עסק. גענוג איז פֿאַר מיר דאָס ביסעלע געלט, וואָס איך האָב מײַן אײגנס. אַ פֿאָר געטאָן מיט פּאָטשט אַהיים און האָב מײַן — הײַנט איז זי אײַערע אויך — שיינצען גליקלעך געמאַכט. זי וועט ניט וויסן, און אַלע ייִדלעך ווייסן ניט, דעם חילוק פֿון גוטע פּערל און פֿאַלשע...

— יאָ, מײַן קלוגער בריה מיכל! — זאָגט וועלוועלע. — דו האָסט געטאָן ווי אַ בר־שכל, און האָסט דורך דער המצאה אויסגע־פֿירט דײַן זאַך מיט דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל. פֿאַר וואָס זשע בילסטו, אַז חסידישע רביס נאַרן־אָפּ די וועלט? די וועלט וויל גענאַרט זײַן, זײַנען זיי אויך בריהס, זײַנען זיי אויך מיכלס, האָ?

— האָט מיר ניט קיין פֿאַראיבל, מײַן קלוגער שווער ר' וועל־וועלע! וואָס פֿאַרגלײַכט איר מײַן המצאה צו דעם ליגן, צו דעם נאַרערײַ, צו דעם פֿאַלשקייט פֿון די חסידישע גוטע־ייִדן? — ענט־פֿערט מיכל. בײַ וועלט־עסקים, אַז די מענטשן ווילן נאָר געלט, אַדער נאַרישע צירונגען, אַדער אַנדערע פֿאַרברענגערײַ, זײַנען זיי טאַקע ווערט אַ שטראָף, מען זאָל זיי נאַרן. אָט זײַנען דאָ גאַנצע וועלטן ווילע מדינות, וואָס אַלע ווײַבער האָבן ניט קיין פּערל־כאָמעט אויפֿן קאָפּ; די רײַכסטע ווײַבער פֿון מיליאָנען געלט האָבן פֿאַר פֿיר גילדן אַ הײַבל פֿון ווײַסן פּערקאַל אויפֿן קאָפּ. נאָר משוגעים, פּוילישע ווײַבער, אָרעמע ייִדנס ווײַבער, האָבן זיך אײַנגערעדט: אַ ייִדענע אָן אַ כאָמעט פֿון פּערל הייסט קיין מענטש ניט... אַ חרפּה איז עס, אַ בושה צו זען אַ ייִדענע פֿאַרפֿינצטערט זיצן בײַ אַ קראַנק קינד אַדער בײַ איר שלאָפֿן מאַן, אָנגעטאָן אינעם פּערלדיקן כאָמעט און וויינען, גיין צו אַ לוויה און טרויערן אויף דעם, וואָס איז געשטאָרבן, טאַקע גייענדיק אינעם צירונג, ברעכן די הענט און כליפּען. פֿע, חלשות גייט זיך אָן! פּוילישע פּריצים מעגן שפּעטן, זיי מעגן לאַכן פֿון ייִדן, אַז זײַן ווײַב, די שׂררהטע, גייט פֿאַר צוויי גילדן אַ הייבל, און זײַן אָרע־מען קרעטשמערס, ווי אײַער אימער־ווײַב [141], קויטיקע קבצנטע־ווײַב, גיין אין אַ שטערן־טיכל... וכדומה, וכדומה אַנדערע דולע, משוגענע זאַכן. איז עס גאָר קיין עוולה ניט זיי צו נאַרן. ווי דער קלוגער פֿרידריך, דער פּרײַסישער מלך, האָט געזאָגט, דערציילט מען אין ברעסלע „פֿון קאָרנברויט נעם איך ניט קיין גראָשן מכס [142], ווײַל דאָס מוז אַ מענטש עסן, ער זאָל קאָנען לעבן. ווילסטו, מענטש, אָבער עסן לעקעך און טרינקען קאַווע און ווײַן, צאָל מיר מחס פֿון איט־לעכן"... זאָגט זשע, שווער, ר' וועלוועלע, ווי קאָנט איר די זאַכן פֿאַרגלײַכן צו אַ רבינס, צו דעם וואָרט „גוטער־ייִד? בײַ אים זוכן, נעבעך, די מענטשן, אמת און פֿרומקייט, מוסר און גאָטס ווערטער, ווייִ און אָך האָט ישעיהו הנביא דערויף געשריגן: „מאַשריך מת־עים" [143], דאָס הייסט, די וואָס זאָלן אײַך, ייִדן, פֿירן אויפֿן רעכטן וועג, פֿאַרבלאָנדזשען אײַך אומישנע. דער ישעיהו הנביא זאָל אָבער געווען זען אָט די, וואָס פֿאָרן אין קאַרעטעס, נעמען געלט, עסן און טרינקען, ווילטיקערס, וואָס פֿאַרשטעלן זיך פֿאַר „מאַשריך" זײַנען פֿאַלשע ייִדן, ליגנערס, שווינדלערס, זיי זאָגן־פֿיר אַלע נאַרישע זאַכן די ייִדן און פֿאַרפֿירן ייִדן אין דער בלאָטע אַרײַן, אַז ייִדן ווערן דורך זיי קאַליקעס, עם־הארצים, גראָבע יונגען, נישט גאָר ניט צו קענען, אַבי אַ חסיד, אַ פּליעסקער צו זײַן, איז גענוג. אויף אַזעלכע זאָג איך, אַז די גאַנצע תוכחה מיט קללות קלעקט ניט אויף זיי, אויף די שווינד־לערס אויסצושטיין. איאָ? איר שווײַגט... צווישן די טובֿות, וואָס דאָס פֿאַלשע שטערן־טיכל האָט מיר, מיכלען, געטאָן, מוז איך רעכענען פֿאַר די גרעסטע טובֿה, אַז דורך דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל האָב איך אײַער גוטן־ייִדן געזאָגט אַזעלכע ווערטער, וואָס איך האָב אים געשטאָכן דורך־און־דורך. ער האָט דאָס אַוודאי נאָך קיין מאָל פֿון קיינעם ניט געהערט. ער וואָלט מיך אַוודאי געהייסן אַרויסשטופּן. יונגאַטשעס־חסידים זײַנען גרייט געשטאַנען. נאָר איבערן גרויסן שטערן־טיכל האָט ער געמיינט, איך מוז אַוודאי זײַן זייער אַ רײַכער — האָט ער געשטומט און זיי האָבן געשטומט. כאַ־כאַ־כאַ, איך לאַך, לאַכט איר אויך. ער מיינט, איך וועל אים מאָרגן אַרײַנטראָגן גוזמאות רענדלעך. ניט אַ גראָשן! אײן רענדל האָב איך אים אומישנע געגעבן, כּדי אים צו פֿאַרבלענדן די אויגן. מײַן חופּה איז בײַ אים אין שטוב געווען. איאָ?

Velvele the Expert began hugging and kissing Mikhel:

"You deserve a thousand kisses just for getting the tsaddik to perform the wedding ceremony. You're really on the ball. And do you know what else I want to say? This headband will bring you the greatest trust and faith in Nosuchville. I'm a mayven, I know people. They're all going to suck up to you, they're all going to think you're fabulously rich. They'll bring money into your home. I won't have to worry about you, thank the Lord. The prestige and credit will actually make you rich. I don't have any children. Believe me, Mikhel, I'm disgusted. I know all about the tsaddik, but I have to dance along with the rest of them for my livelihood. If God Blessed Be He helps you to strike it rich, then I'll join you when I get old. I'm no shlimazel, I can be useful to you."

Mikhel returned his father-in-law's kiss and gave him his hand:

"Here's my hand on it. If I have any kind of livelihood, I'll come and get you myself from that master liar. You'll live a good life with us. Now we have to hurry. Our near and dear are waiting for us. My Sheyntse must be frozen." The two men caught up with Sheyntse and the others. "I'm sorry. It's not fair of us to keep you waiting so long in the cold. But we had to talk about something, it was very urgent, because Sheyntse and I have to leave by morning. Right, Sheyntse?"

At that moment, when they were about to enter the house, they heard a yelling from Lemele, the young Hassid, and old Isser:

"Grab him! He's getting away! The Holy Land bastard! . . ."

The two men whom the tsaddik had told to guard Fishl, Pini's long-vanished husband, the bogus Jerusalemite, had apparently drifted off to sleep, and Fishl, that sturdy man, had run away. The door was chained inside, and Fishl had very quietly undone the chain and would easily have stolen off. But, to his great misfortune, the broad Turkish pantaloons had caught in the pole wedged in the door. When Fishl gave his pantaloons a strong yank, the pole and the door collapsed because the door had no hinges, and the jambs had been broken for over a year.

The clattering awoke the two guards, but the bird had already flown the coop. Well, off they dashed after him. But Fishl ran faster despite the Turkish slippers. That was why they were shouting: "Grab him! Catch him! He's getting away, the Holy Land bastard! . . ."

Mikhel knew that the Hassidic shlimazels all wore slippers, so they'd never catch Fishl. Taking Tordes along, Mikhel ran after Fishl, and they really ran!

Poor Pini screamed:

"Oh God, oh God! I'll be an agunah forever, a poor, miserable agunah! The filthy bastard's gonna get away again! . . ."

She kept screaming these words, louder and louder, a hundred times.

But Mikhel, panting and gasping, returned, dragging Fishl along. Tordes also helped, yanking on the fat culprit.

They brought him to Peysakh's house. Everyone was laughing, they were rolling in mirth. What was going on?

Before dashing out of Isser's home, Fishl had unwound his turban and wrapped the white cloth around his neck. Then he had covered his Turkish coat with an old kaftan of Isser's, girding it with a towel. That was how he was dressed when they pulled him into Peysakh's home.

וועלוועלע דער בריה פֿאַלט־אַרויף קושן מיכלען:

— פֿאַר דעם אויספֿירן, אַז ער אַליין, דער צדיק, זאָל מסדר־קידושין זײַן, ביסטו ווערט טויזנט קושן. וואויל, קלוג. ווייסטו וואָס נאָך איך וועל דיר זאָגן? אַז דורך דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל וועסטו, מײַן קינד, האָבן אין לויהאַיאַפּאָלי דאָס גרעסטע טרויען און גלויבן. איך בין אַ מבֿין און קען די וועלט. אַלע וועלן דיר חנפֿענען, אַלע וועלן דיך האַלטן פֿאַר אַ גרויסן עושר. געלט מעג מען דיר אין שטוב אַרײַן ברענגען. איך האָב מיט דיר ניט צו זאָרגן, ברוך־השם. דו וועסט דורך דעם גרויסן קרעדיט ערשט ווערן אַ רעכטער עושר. איך האָב קיין קינדער נישט. גלייב מיר, מיכל, אַז מיר גייט די גאַל איבער. איך בין אויף דעם „גוטן־ייִדן" אַ מבֿין, נאָר מחמת פּרנסה מוז איך טאַנצן אין קאָן. אַז גאָט ברוך הוא וועט דיר העלפֿן, אַז דו וועסט באמת רײַך זײַן, וועל איך אויף דער עלטער מיך נעבן דיר צוטוליען. איך בין קיין שלימזלניק ניט. איך וועל דיר צו נוץ קומען.

מיכל קושט־צוריק דעם שווער און גיט אים זײַן האַנט תּקיעת־כּף:

— אָט האָט איר מײַן האַנט, אַז איך וועל נאָר אַ שטייגער פּרנסה האָבן, וועל איך אײַך אַליין קומען אַרויסנעמען פֿון דעם שקר־וכזבֿ צו מיר, בײַ אונדז און מיט אונדז אין איינעם זאָלט איר לעבן אין פֿריידן. מיר מוזן געשווינד גיין. אונדזערע ליבע לײַט וואַרטן אויף אונדז. מײַן שיינצע איז שוין דערפֿרוירן געוואָרן. — דערגרייכט האָבן ביידע שיינצען מיט דעם איבעריקן עולם — איאַ, ס'איז ניט רעכט, וואָס מיר האָבן אײַך אויף דער קעלט געלאָזט אַזוי לאַנג וואַרטן? מיר האָבן אָבער זייער גענייטיק געדאַרפֿט איבערשמועסן, ווײַל מיטן טאָג גלײַך מוזן מיר, שיינצע מײַן ווײַבעלע מיט מיר, אַוועקפֿאָרן. איאַ, שיינצע?

אין דער מינוט, ווי מען וויל שוין אין שטוב אַרײַנגיין, דער־הערט מען אַ געשריי פֿון דעם יונגיטשקן חסידל לעמעלע און דעם אַלטן ר' איסר שרײַען:

— כאַפּט אים, אָט אַנטלויפֿט ער, דער ארץ־ישׂראל־הונט...

די צוויי שומרים, וועלכע דער צדיק האָט געהייסן היטן פֿישלען, פּיני דער עגונהס מאַן, דעם פֿאַלשן ירושלמי — איז מן־הסתּם דער אַלטער מיטן יונגן חסיד אַנטשלאָפֿן געוואָרן, און דער געזונטער פֿישל איז אַנטלאָפֿן געוואָרן. די טיר איז געווען פֿון אינעווייניק, מחמת גרויס געניטשאַפֿט, פֿאַרקייטלט, האָט פֿישל גאַנץ שטיל אויפֿ־געקייטלט און וואָלט געקאָנט זייער גוט אַנטלויפֿן. נאָר אויף זײַן שלימזל האָבן זיך די ברייטע, טערקישע שאַראַוואַרעס[144] פֿאַרטשע־פּעט אין הויז אינעם דראַנג, וואָס מען האָט די הויזטיר אונטערגע־שפּאַרט בײַ דעם ר' איסרן אין זײַן שטוב). ווי פֿישל האָט מיט כּוח אַ ריס געטאָן, איז דער דראַנג מיט דער טיר אומגעפֿאַלן, ווײַל די טיר האָט ניט קיין זאַוויסעס און די בעהאַנעס[145] זײַנען אויך פֿון אַ יאָר אָן קאַליע.

דער פֿאַל פֿון דער טיר מיט דעם דראַנג האָבן אַ רעש געמאַכט, נאָר ווען דער קלאַפּ האָט די צוויי שומרים אויפֿגעוועקט, איז דער פֿויגל שוין געווען אַרויסגעפֿלויגן. אַנו, נאָכלויפֿן — פֿישל לויפֿט בעסער, כאָטש אין טערקישע פּאַפּיצעס[146]. דעריבער האָבן זיי אַזוי געשריגן: „כאַפּט אים! גיכער כאַפּט אים! אָט אַנטלויפֿט ער, דער ארץ־ישׂראל־הונט"...

מיכל האָט פֿאַרשטאַנען, אַז די אַלע שלימזלניקעס חסידים גייען אין פּאַנטאָפֿל, וועלן זיי פֿישלען ניט קאָנען כאַפּן, האָט מיכל נאָר טאָדרעסן מיט זיך גענומען, און ביידע זײַנען פֿישלען נאָכגעלאָפֿן, גוט נאָכגעלאָפֿן.

פּיני האָט, נעבעך, געשריגן:

— ווי מײַנע יאָרן! איך בין אַן אייביקע עגונה, אַ פֿאַרפֿינצ־טערטע עגונה! דער עכבּרוש וועט ווידער אַנטלויפֿן...

דאָס האָט זי הונדערט מאָל, אַלע מאָל העכער געשריגן.

איז אָבער מיכל פֿאַרסאָפּעט געקומען, שלעפּנדיק דעם פֿישלען. טאָדרעס האָט אויך געהאָלפֿן דעם פֿעטן פֿישלען צו טאָסקען.

מען האָט אים אַרײַנגעבראַכט צו פּסח ראַטהײַזער. דער גאַנצער עולם לאַכט. מען קאַטשעט זיך פֿאַר געלעכטער. וואָס איז?

דער פֿישל, אידער ער איז אַרויס פֿון ר' איסרס שטוב, האָט ער זײַן טערקיש פֿאַרוויקלטן קאַפּ איבערגעקערט און מיט דער ווײַ־סער פֿאַטשיילע האָט ער זיך צוגעבונדן דעם האַלדז, אַרויף אויף דעם טערקישן דזיבון מיט קנעפּלעך האָט ער זיך אָנגעטאָן ר' איסרס אַ קאַפֿטן אַן אַלטן, צוגעגאַרטלט מיטן האַנטעך. אַזוי האָט מען אים אַרײַנגעשלעפּט צו פּסח ראַטהײַזער.

Yossele and Obadiah had been sitting in a corner, waiting for Mikhel. Upon his arrival, Yossele walked over to him, he told Mikhel that the thief had cash in a belt, money he had gathered from all the Jewish towns for Holy Land charities.

Fine, fine. They unbuckled the money belt and counted the cash on the table. Four hundred and six gold ducats and six hundred rubles in bills, plus about a hundred silver guldens.

Obadiah, sick, pious Obadiah, trudged over to the table. While everyone remained silent, he said;

"Gentlemen, Holy Land alms must be sent to the Holy Land, but if we find any other money, we have to give it to his wife. I think that would be the only just way."

Everyone agreed:

"That's fair, that's fair."

Mikhel asked Fishl:

"Listen, do you have some kind of memo book or list of how much Holy Land money you collected? Tell me, otherwise I'll hit you!"

"Yes!" The donkey opened his mouth to speak for the first time. "Yes, I have a list, the administrators in every town wrote down what they gave. The list has three hundred twenty ducats. The rest is mine."

Velvele the Expert also did his share. They read and they calculated. It was correct: Only three hundred twenty ducats was registered. Mikhel told Isser and his father-in-law Velvele to hold on to the money and make sure it got to the Holy Land. The rest he gave to Pini, the ducats, the banknotes, and the silver guldens:

"Here you are, Pini, for your dowry, your mother's headband, and for alimony. I want to say something else to you, Pini, which I think would be only fair. You ought to share some of the money with poor, sick Obadiah. Right, gentlemen?"

Pini raised both her arms to God:

"You are good, oh Lord! You wait a long time, but you pay properly. Here are ten ducats for you, Obadiah!" She put the money in his hands. "And you, Yekhiel, I mean Mikhel, I want to thank you. May God bless you and your good, pious wife and grant you the best of luck. May you grow old in wealth and honor. Amen!"

יאָסעלע ר׳ עובֿדיהס איז פֿונעם ווינקעלע, וווּ ער מיטן פֿאָטער איז געזעסן און געוואַרט אויף מיכלען, צוגעקומען און האָט מודיע געווען, אַז דער גנבֿ האָט געלט אַרום זיך אין אַ בײַגאַרטל, וואָס ער האָט צונויפֿגענומען פֿון אַלע ייִדישע שטעט ארץ־ישׂראל־געלט און בעל־הנס־געלט.

גוט, גוט, מען האָט דעם בײַגאַרטל אָפּגעשפּראָנטשקעט [147] און אויפֿן טיש דאָס געלט איבערגעציילט: פֿיר הונדערט מיט זעקס און פֿערציק רויטע רענדלעך און זעקס הונדערט רובל אַסיגנאַציעס, אַחוץ ווײַס געלט אַ הונדערט גילדן.

ר׳ עובֿדיה, דער שלאָפֿער, פֿרומער ר׳ עובֿדיה, איז צוגעקומען צום טיש. אַלע זײַנען שטיל געבליבן, האָט ער געזאָגט:

— רבותים, ארץ־ישׂראל־געלט מוז מען אַוועקשיקן קיין ארץ־ישׂראל, נאָר וואָס מער מען וועט געפֿינען געלט, זאָל מען דעם ווײַב אַוועקגעבן. אַזוי, דאַכט מיר, איז דער יושר.

אַלע האָבן געזאָגט:

— רעכט, רעכט, נאָר אַזוי.

מיכל האָט דעם פֿישלען אַ פֿרעג געטאָן:

— זאָג נאָר דו, בחור, האָסטו ערגעץ אַ ביכל, אַ רייסטער אָדער אויף אַ פּאַפּיר פֿאַרשריבן, וויפֿל דו האָסט געלט צונויפֿגענומען ארץ־ישׂראל־געלט? זאָג, וואָרעם אַט פּאַטש איך.

— יאָ! עפֿנט דאָס אייזל דאָס ערשטע מאָל אויף זײַן מויל צו ריידן — יאָ, איך האָב דאָ בײַ מיר אַ רייסטער, ווו די גבאים פֿון איטלעכער שטאָט האָבן מיט זייער האַנט אַרײַנגעשריבן. דריי הונדערט מיט צוואַנציק רענדלעך איז אינעם רייסטער אָנגעשריבן, דאָס איבעריקע איז מײַנס.

ר׳ וועלוועלע דער בריה האָט אויך געהאָלפֿן. מען האָט געלייענט און געחשבונט. ס׳איז אמת: נאָר דרײַ הונדערט מיט צוואַנציק רענדלעך איז געווען אַרײַנגעשריבן. דאָס האָט מיכל געהייסן ר׳ איסרן מיט זײַן שווער ר׳ וועלוועלען זאָלן דאָס געלט נעמען צו זיך און זען אָפּשיקן ווי אַזוי זיי וויסן, עס זאָל אָנקומען קיין ארץ־ישׂראל. דאָס איבעריקע האָט ער אַליין געגעבן פּינין אין די הענט אַרײַן, די רענדלעך מיט די אַסיגנאַציעס און דאָס ווײַסע געלט:

— נאָט, פּיני, פֿאַר אײַער נדן־געלט מיט אײַער מאַמעס שטערן־טיכל און פֿאַר מזונות. נאָר עפּעס וויל איך אײַך, פּיני, זאָגן, וואָס אַ יושר איז. דעם שלאָפֿן ר׳ עובֿדיה, אַז איר ווילט, זאָלט איר דערפֿון אָפּטיילן. איאָ, רבותים?

פּיני האָט אויפֿגעהויבן ביידע הענט צו גאָט:

— דו ביסט אַ גוטער, רבונו־של־עולם! דו האַרסט לאַנג, אָבער דו באַצאָלסט גוט. נאָט, ר׳ עובֿדיה, צען רענדלעך! — זי גיט עובֿדיהן אין די הענט אַרײַן די צען רענדלעך — און אײַך ר׳ יחיאל... ר׳ מיכל האָב איך געוואָלט זאָגן... דאַנק איך. גאָט זאָל אײַך מיט אײַער גוט, פֿרום ווײַב געבן מזל און ברכה. איר זאָלט אײַך עלטערן אין עושר און אין כּבֿוד. אָמן!

נעעקס

[140] אַ שוץ פֿאַרן דור.

[141] (איראָניש) שטענדיקע פּרוי, אַנשטאָט צו זאָגן „אײַער ייִדענע". —

[142] אָפּצאָל, שטײַערן.

[143] (ישעיהו ג, י״ב) דײַנע פֿירערס זײַנען פֿאַרפֿירערס.

[144] ברייטע הויזן. — [145] ראָמען פֿון דער טיר. — [146] שטעקשיך.

[147] געעפֿנט די שפּראָנטשקע, אָפּגעטשעפּעט.